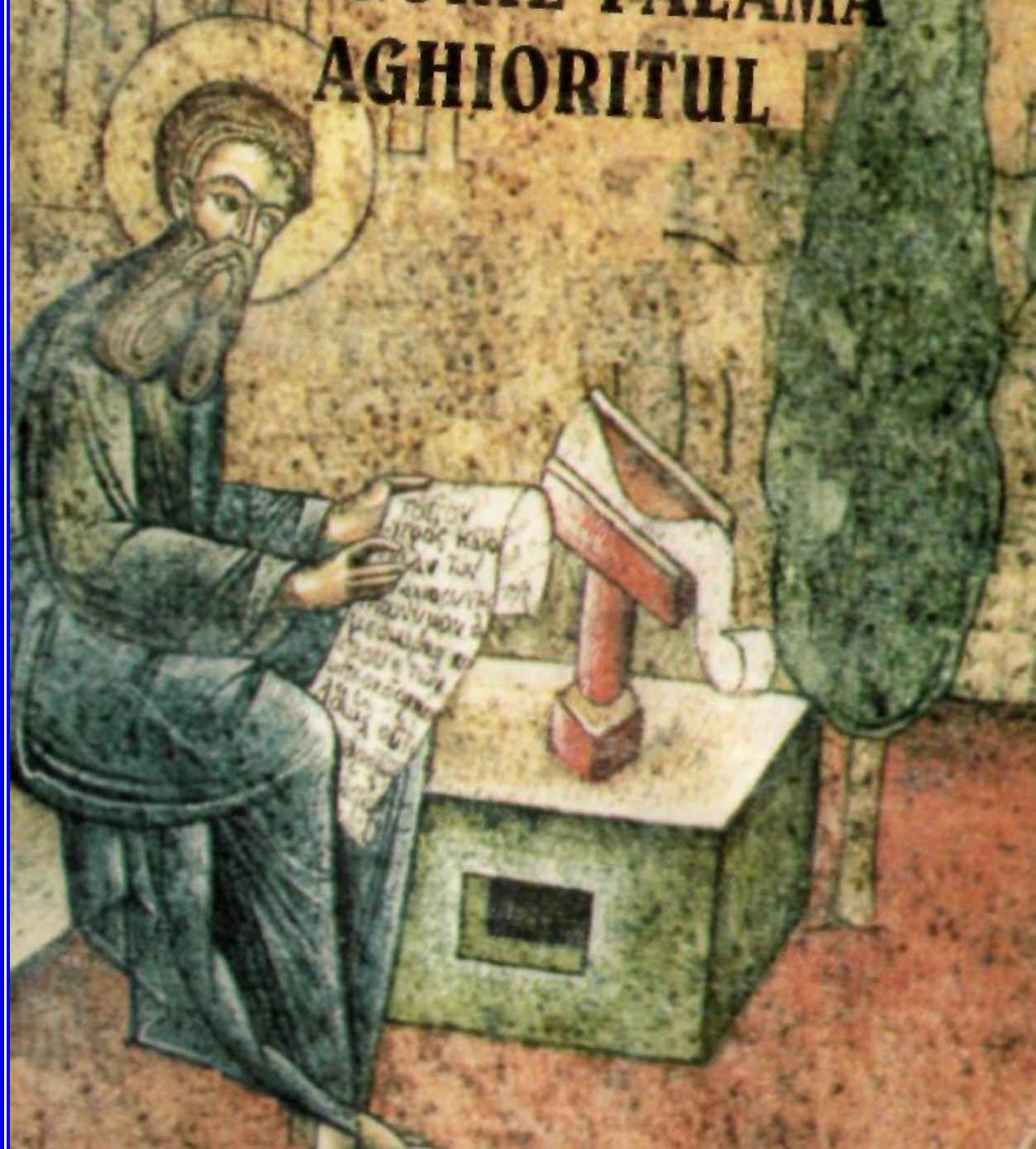

HIEROTHEOS
MITROPOLIT DE NAFPAKTOS

SFÂNTUL
GRIGORIE PALAMA
AGHIORITUL

HIEROTHEOS

MITROPOLIT DE NAFPAKTOS

**SFÂNTUL
GRIGORIE PALAMA
AGHIORITUL**

Această carte se tipărește cu binecuvântarea

Prea Sfințitului Părinte

G A L A C T I O N

Episcop al Alexandriei și Teleormanului

Traducere

prof. Paul Bălan

Editura BUNAVESTIRE Bacău, 2000

CUPRINS

Abrevieri.....	8
Introduce.....	9
1.	
Importanța învățăturilor Sfântului Grigorie Palama.....	13
1. În apărarea Ortodoxiei	
2. În slujba monahismului	
3. Sub slava Athosului	
2.	
În Sfântul Munte.....	19
1. Viața sa înainte de venirea în Sfântul Munte	
2. Viața sa în Sfântul Munte	
3. Aspecte isihaste ale luptelor sale	
4. Adormirea Sfântului	
3.	
Cel ce a afirmat viața isihasta a Sfântului Munte	46
1. Sfântul Munte și Biserica Ortodoxă	
2. Isihia ortodoxă	
3. Exprimarea vieții isihaste	
a) "Disputa" cu Varlaam	
b) Omiliile sale	
4.	
Primul trăitor în Sfântul Munte	63
1. Motivul scrierii despre viața Sfântului Petru Atonitul	
2. Sfântul Munte și importanța sa	
3. Viața ascetică a Sfântului Petru	
4. Ispitele diavolului	
5. Sfârșitul vieții Sfântului Petru	
6. Trăsături ale personalității Sfântului Petru	

5.

Monahism și monahi85

1. Monahismul-viață profetică, apostolică și martirică
2. Sfântul Munte în vremea Sfântului Grigorie Palama
3. Mănăstirile și viața monahală
 - a) Numirea locurilor de practici ascetice
 - b) Monahii și mirenii
 - c) Două categorii de monahii
 - d) Monahii și educația
 - e) Diferite metode de asceză
 - f) Scopul retragerii din lume
 - g) Calea vieții monahale
 - h) Monahii și sfintele lecturi
 - i) Ieșirea monahilor în lume
 - j) Imitarea înaintemergătorului
4. Concluzii

6.

Postul, privegherea, rugăciunea109

1. Postul
 - a) Postul și rugăciunea
 - b) Scopul postului
 - c) Valoarea postului
 - d) Postul și ajunarea
 - e) Postul demonic
2. Privegherea
 - a) Sfinții Părinții despre priveghere
 - b) Sfântul Grigorie Palama și privegherea
3. Rugăciunea
 - a) Opiniile lui Nichifor Stithatul
 - b) Condițiile teologice necesare pentru rugăciunea minții
 - c) Energii comune ale sufletului și trupului
 - d) Rugăciunea făcută de creștinii din lume

4. Concluzii

7.

Esența monahismului ortodox.....150

1. Preocupări și lucrări
2. Patimile și vindecarea întreită a sufletului
3. Sărăcia duhovnicească
4. Binecuvântata întristare
5. Concluzii

8.

Învățăturile sale cu caracter social, o dimensiune a vieții monahale.....169

1. Zelotismulși zeloții
2. Zeloții din Tesalonic
3. Atitudinea Sfântului Grigorie față de războiul civil și zeloți
4. Romanitatea Sfântul Grigorie și antiromanitatea antiisihaștilor
5. Învățăturile cu caracter social ale Sfântului Grigorie
6. Comuniunea socială și monahismul

9.

Apărătoarea Sfântului Munte229

1. Părinții aghioriți și Prea Sfânta Născătoare de Dumnezeu
2. Relația duhovnicească personală a Sfântului Grigorie cu Prea Curata Fecioară Măria
3. Învățăturile Sfântului Grigorie referitoare la Prea Curata Fecioară
 - a) Nașterea Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu
 - b) Intrarea în Biserică a Prea Curatei Fecioare
 - c) Bunavestire
 - d) Prea Sfânta Născătoare de Dumnezeu și învierea lui Hristos
 - e) Adormirea Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu
4. Trăsături definitorii ale Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu

10.

"Tomul Aghioritic"255

1. Introducere
2. Rezumat
3. Analiza lucrării
 - a) Esență - energii
 - b) Lumina necreată
 - c) Mintea și inima
 - d) Unirea omului cu Dumnezeu
 - e) Îndumnezeirea trupului
 - f) Sfinții plini de experiență duhovnicească
4. Concluzii

11.

Contemplarea lui Dumnezeu pe Munte274

1. Mărturii aghiorite contemporane ale îndumnezeirii firii omenești
2. Schimbarea la față a Domnului
3. Textul evanghelic al Schimbării la Față și comentarii interpretative

Comentarii interpretative:

 - a) Împărăția lui Dumnezeu și Lumina necreată
 - b) Cei trei ucenici
 - c) Schimbarea la față a Domnului și a ucenicilor săi...
 - d) Strălucirea veșmintelor
 - e) Moise și Ilie
 - f) Cuvântul Tatălui
 - g) Calea spre îndumnezeire
4. Comentarii teologice generale
 - a) Scopul îndumnezeirii în viața creștinului
 - b) Treptele ale contemplării lui Dumnezeu
 - c) Metoda ascetică
5. Concluzii

12.

Teologia empirică.....305

1. Atributele fundamentale ale teologiei Sfântului Grigorie
2. Elemente din teologia Sfântul Grigorie Palama
 - a) Cele două înțelepciuni
 - b) Adevărul și Biserica
 - c) Vindecarea sufletului
 - d) Interpretarea Sfintei Scripturii
 - e) Cunoașterea lui Dumnezeu

13.

Al patrulea Ierarh și Teolog323

1. Sfântul Grigorie și cei Trei Sfinți Ierarhi
2. Cei patru Sfinți Ierarhi și Teologi din tradiția Bisericii

În loc de epilog336

Glosar338

Bibliografie.....339

Alte lucrări scrise de același autor342

Note345

ABREVIERI

CWS - Classics of Western spirituality (Clasici ai Spiritualității apusene), SPCK, Londra.

EPE - Ellines Pateres tis Ekklisios. Tessaloniki.

ET - English translation (traducere în lb. engleză).

FC - Farthers of the Church (Părinți ai Bisericii). Catholic University, Washington DC.

LCL - Loeb Classical Library. William Heinemann, Londra.

NPNF - A Select Library of Nicene and Post - Nicene Fathers (Selecții bibliografică a Sfinților Părinți de la Sinodul Niceean și Post Niceean), T and T. Clark, Edinburgh.

NPNF - ns Ibid, new series (serie nouă).

PG - Patologia Graeca, comp. J. P. Migne, Paris 1857-1866.

PIPM - Patriarch. Idryma Paterikon Meleton, Thessaloniki.

SC - Sources Chretiennes (Izvoare creștine), Les Editions du Cerf, Paris.

SPCK - Society for Promotion of Christian Knowledge (Societate pentru promovarea cunoștințelor creștine), Londra.

INTRODUCERE

Numeroși părinți cu darul discernământului duhovnicesc au descoperit că învățăturile Sfântului Grigorie Palama sunt la fel de valabile și astăzi. Omul contemporan, caracterizat prin egocentrism și nestatornicie, ar trebui să studieze și să pună în aplicare învățăturile Sfântului Grigorie, apărătorul teologiei și trâmbița Harului divin, un om care L-a cunoscut pe Dumnezeu.

Sfântul Grigorie este teologul Luminii necreate. Învățăturile lui sunt actuale, deoarece Varlaamismul este prezent în multe aspecte ale vieții noastre.

Isihasmul, sau viața isihastă, care este în întregime legat de tradiție și formează coloana vertebrală a vieții ortodoxe, este oarecum subevaluat, ca să nu spunem de-a dreptul contestat. Este adevărat că din multe puncte de vedere se observă un progres față de epocile istorice trecute, dar încă se pune problema antiisihasmului. Se fac auzite multe ipoteze contra și o anumită dialectică subiectivă.

Totuși, am observat că, printre atâtea analize legate de învățăturile sfinților, un anumit aspect important nu a căpătat atenția cuvenită: faptul că Sfântul Grigorie a trăit în Sfântul Munte și că în învățăturile sale el a descris viața pe care a cunoscut-o la vremea sa în Sfântul Munte. Nu cred că Sfântul Munte este diferit de Biserică, și sunt ferm convins că în Sfântul Munte, la fel ca în orice altă mănăstire în care se practică Tradiția Ortodoxă, modul de viață terapeutic tradițional al Bisericii este încă funcțional. În Sfântul Munte vedem cum trăiau primii creștini și cum erau organizate Bisericile apostolice.

Sfântul Grigorie își trăia deja existența din Sfântul Munte încă din copilăria sa, fiind crescut în evlavie de către sfinții săi părinți și aflându-se într-o legătură strânsă cu profesorii și părinții spirituali care veneau din Sfântul Munte.

Mai apoi a continuat să trăiască în Sfântul Munte timp de mai mulți ani și a ajuns la o mare înălțime duhovnicească. În calitate de trăitor în Sfântul Munte el a luptat împotriva ereziei lui Varlaam și Achindin.

El și-a ocrotit turma duhovnicească încredințată lui în calitate de mitropolit la Tesalonic ca un adevărat monah atonit. Moartea sa a fost în plină slavă. Ca mulți alți părinți atoniți, și-a cunoscut dinainte momentul plecării sufletului din trup. Dar semnele prin care îi recunoaștem îndumnezeirea sunt cele pe care le găsim, de asemenea, și la mulți alți părinți atoniți. De aceea, consider că această temă - "Sfântul Grigorie Palama -aghioritul" - merită o atenție specială.

Și ar mai trebui observat în special modul de viață păstrat și ocrotit în Sfântul Munte. Acest mod de viață reprezintă esența cea mai profundă a tradiției noastre. Această carte este rodul unor studii care au durat aproximativ 25 de ani. Încă din studenție am citit aproape toate operele Sfântului Grigorie Palama, precum și diferite cărți care analizează viața și învățăturile sale. Îi sunt recunoscător domnului prof. Panagiotis Hristou de la Seminarul teologic de pe lângă Universitatea din Tesalonic, deoarece dânsul este cel care mi-a făcut cunoscută teologia Sfântului Grigorie Palama și mi-a îndrumat pașii în studierea operelor acestui mare sfânt isihast atonit.

Îi sunt recunoscător pentru a mă fi integrat în cadrul unui mic grup de studenți care, datorită faptului că audiasem cursuri speciale de paleografie, am lucrat sub grija sa ocrotitoare o vară întreagă în bibliotecile mănăstirilor din Sfântul Munte , făcând liste și descrieri ale manuscriselor existente acolo. Astfel, pe lângă faptul că acest profesor este un eminent patrolog, este în același timp și un mare profesor care ne-a inițiat în gândirea și viața Părinților noștri.

Într-adevăr, datorăm mulțumiri pline de recunoștință acestui profesor pentru că a făcut cunoscută lumii această mare personalitate, deoarece împreună cu colaboratorii săi el și-a dedicat întreaga energie publicării lucrărilor Sfântului Grigorie Palama, încă necunoscute publicului larg și prin aceasta și-a adus o mare contribuție la reînnoirea scrierilor teologice, precum și a vieții ortodoxe.

Când și-a aplecat atenția asupra mea, pe atunci student în anul al treilea, munca de analiză a citatelor din opera Sfântului Grigorie Teologul utilizate de Sfântul Grigorie Palama în textele sale, ca parte integrantă a

pregătirii celui de-al doilea volum al operei sale complete, ne-a condus încă de la acea vârstă fragedă spre studierea operelor acestor doi mari Părinți.

Îmi amintesc cu fiori de teamă de încercările și pericolele prin care am trecut călătorind, în plină furtună pe mare, în iarna lui 1966, împreună cu un teolog, azi profesor universitar, spre Sfântul Munte pentru a descoperi un manuscris aparținând Sfântului Grigorie. Privesc acum acest lucru ca pe o mare binecuvântare și ca pe un fapt simbolic pentru consecințele ulterioare din viața sa reflectate în textele și lucrările sale.

Trebuie să menționez în continuare importanța și valoarea recomandărilor prof. Ioannis Romanidis pentru înțelegerea în duhul Ortodoxiei a învățăturilor Sfântului Grigorie Palama.

În studiul său publicat drept introducere la cartea sa Grecii și Părinții greci ai Bisericii", voi. 1, el analizează în profunzime premisele învățăturilor ortodoxe necesare abordării lucrărilor Sfântului Grigorie Palama, criticând, de asemenea, interpretările contemporane care au fost avansate în ceea ce privește dialogul dintre Sfântul Grigorie și Varlaam.

Cele 13 capitole tratează numeroase trăsături ale vieții și învățăturilor Sfântului Grigorie Palama. Îl putem admira astfel pe sfânt ca isihast, teolog, preot, luptător împotriva ereziilor, sociolog - un mare trăitor atonit care teologhisește, învață și își călăuzește turma duhovnicească, opunându-se ferm tuturor ereziilor. Anumite repetări de cuvinte din câteva capitole n-au putut fi evitate și au fost chiar necesare din cauza conexiunilor dintre subiectele tratate în carte.

Simt nevoia de a primi binecuvântare de la Sfântul Grigorie Palama. Îl simt că-mi este călăuză și ocrotitor al vieții mele. Îl implor să se roage Bunului Dumnezeu pentru mine și toți frații mei.

Să facă Bunul Dumnezeu, pentru rugăciunile sfântului, ca să putem merge din nou pe calea tradiției, care este unicul drum către mântuire și îndumnezeire. Să ne ajute Dumnezeu să mergem pe această cale și să ne depărtăm de "drumurile" largi deschise de "mașinile" contemporane, care alienează și îngrijorează ființa umană, din cauza faptului că întreaga societate se află în derivă morală și spirituală.

Scrisă la Atena, la data de 29 august 1991, la praznicul Tăierii Capului Sfântului Ioan Botezătorul, înaintemergătorul Domnului și al monahilor.

† Arhim. Hierotheos S. Vlachos

1. IMPORTANȚA ÎNVĂȚĂTURILOR SFÂNTULUI GRIGORIE PALAMA

În zilele noastre există multe ediții ale operelor Sfântului Grigorie Palama, precum și multe studii dedicate vieții și învățăturilor sale. Aceasta reprezintă binecuvântarea cu totul specială a lui Dumnezeu față de epoca în care trăim.

Cu toate că Sfântul Grigorie a trăit în secolul al XIV-lea, el are încă multe de spus vremurilor noastre, întrucât, așa cum știm, aceleași curente filosofice, teologice și chiar sociale care prevalau pe vremea sa, predomină și acum. Secolul al XIV-lea are trăsături comune cu secolul al XX-lea. De aceea, discuțiile ce au avut loc între Sfântul Grigorie Palama și filosofi ai acelor vremi sunt de un mare interes și acum. Sfântul Grigorie are foarte multe lucruri pe care omul contemporan le poate învăța de la el. Suntem în măsură să stabilim marea importanță a învățăturilor Sfântului Grigorie Palama pentru triumful adevăratei credințe, pentru monahism și, mai ales, pentru Sfântul Munte.

1. ÎN APĂRAREA ORTODOXIEI

Se poate observa destul de ușor marea semnificație a învățăturilor sale pentru Ortodoxie în ceea ce privește problema atât de importantă a epistemologiei.

Atunci când spunem epistemologie înțelegem că este vorba de cunoașterea lui Dumnezeu și, pentru mai multă exactitate, înțelegem calea pe care o urmăm pentru a ajunge la cunoașterea lui Dumnezeu.

Situația Ortodoxiei era destul de precară în vremea Sfântului Grigorie Palama; ea era pe cale să devină lumească și să se transforme fie în panteism, fie în agnosticism. Adepții panteismului cred și afirmă că Dumnezeu, în esența Sa, poate fi găsit pretutindeni în natură, și, deci, atunci când admirăm natura noi putem avea cunoașterea lui Dumnezeu. Agnosticul crede și afirmă că este absolut imposibil ca oamenii să-L cunoască pe Dumnezeu doar prin simplul fapt că El este Dumnezeu, iar omul este o ființă limitată și, în felul acesta, omul este complet incapabil de a ajunge la o adevărată cunoaștere a lui Dumnezeu.

Aflat, astfel, în fața acestei mari primejdii, Sfântul Grigorie Palama a formulat învățăturile fundamentale ale Bisericii cu privire la marea taină a distincției indivizibile dintre esența și energiile divine.

Trebuie să subliniem că acestea nu reprezintă doar învățăturile Sfântului Grigorie Palama, ci ale Bisericii Ortodoxe înseși, și, de aceea, această teologie nu poate fi denumită Palamism. Mulți Părinți au făcut referiri cu privire la deosebirea dintre esență și energii. O aflăm în Biblie, la primii Părinți Apostolici, la Părinții Capadocieni și, mai ales, la Sfântul Vasile cel Mare și la acel mare teolog, sintetizator al învățăturii de credință ortodoxe, Sfântul Ioan Damaschin.

Sfântul Grigorie Palama, având cunoștințe teologice impresionante, a dus mai departe aceste învățături deja existente și a ilustrat dimensiunile și consecințele lor practice. Este foarte important faptul că această deosebire a început să fie luată în considerație odată cu discuțiile referitoare la Sfântul Duh. Filozoful calabrit, Varlaam, susținea faptul că noi nu putem cunoaște ce este Sfântul Duh, mai ales purcederea Sa și trimiterea Sa de către Fiul. În fața primejdiei agnosticismului, Sfântul Grigorie Palama a afirmat că purcederea reală a Sfântului Duh de la Tatăl reprezintă un lucru diferit față de trimiterea Sa de către Fiul. Astfel, deși nu cunoaștem esența Sfântului Duh, noi cunoaștem energiile Sale.

Întreaga viață duhovnicească este rezultatul și rodul energiilor Sfântului Duh. De aceea, Sfântul a afirmat că noi nu putem participa la esența divinității, dar noi putem cunoaște și ne putem împărtăși de energiile Sale.

Așa cum afirmă marele teolog al învățăturii de credință drept măritoare, Sfântul Ioan Damaschin, noi putem observa cele trei feluri de uniri ale divinității: unirea în esență a Persoanelor Sfintei Treimi; unirea în substanță, în Persoana lui Hristos între naturile divină și umană; și unirea prin energii, între Dumnezeu și om.

În acest mod, Sfântul Grigorie păstrează adevărata învățătură a Bisericii.

Dacă pe vremea Sfântului Atanasie cel Mare, oamenii se îndoiau de divinitatea lui Hristos, pe vremea Sfântului Grigorie ei aveau îndoieli în ceea ce privește energiile divine. Ei afirmau că energiile divine sunt create.

De aceea în imnul de slavoslovie al Sfântului, noi cântăm: "Luminător al Ortodoxiei, sprijinitor și învățător al Bisericii, frumusețe duhovnicească a călugărilor, apărător neîntrecut al teologilor...".

2. ÎN SLUJBA MONAHISMULUI

Învățăturile Sfântului Grigorie Palama, Arhiepiscop al Tesalo-nicului, au o mare importanță și pentru monahism. În imnul de slavoslovie la care ne-am referit mai sus, cântăm: "frumusețe duhovnicească a monahilor". Pe vremea sa, filosofii, conduși de Varlaam, se îndoiau de importanța monahismului tradițional, ca și de modul de viață al monahilor, mai ales față de cel al așa numiților isihasți. Aceasta s-a datorat diferenței de păreri de ordin teologic. Varlaam afirma că partea cea mai nobilă a omului, cu ajutorul căreia el poate ajunge la cunoașterea lui Dumnezeu, este rațiunea, și numai rațiunea este unicul instrument prin intermediul căruia se poate accede la cunoașterea lui Dumnezeu. Așa încât el a ajuns la concluzia că filosofii Greciei antice, care făceau apel îndeosebi la rațiune, au ajuns la o mai mare cunoaștere de Dumnezeu decât Profeții, care dădeau atenție lucrurilor exterioare, revelațiilor și viziunilor. El pune un deosebit accent pe valoarea filosofilor opusă celei a Profeților, pe valoarea gândirii umane opusă vederii Luminii necreate pe care au experimentat-o cei trei Apostoli pe Muntele Tabor. Aceasta, desigur, a avut implicații deosebite asupra monahismului ortodox și tradițional. Dacă învățăturile lui Varlaam ar fi fost corecte și ar fi prevalat în cadrul Bisericii, s-ar

fi acordat prioritate rațiunii și filosofiei, monahismul tradițional nu ar mai fi fost luat în considerație și am fi ajuns la agnosticism.

Dar Sfântul Grigorie ne-a arătat în învățăturile sale că Profeții și Apostolii se situau deasupra filosofilor, că mijlocul pentru a obține cunoașterea lui Dumnezeu nu este rațiunea, ci inima în sensul ei pe deplin biblic: și anume că Dumnezeu nu se descoperă rațiunii umane, ci se revelează inimii sale și că adevărata cale de cunoaștere a lui Dumnezeu este cea isihastă, care este descrisă în Sfintele Scripturi și a fost experimentată de către toți sfinții. Deci el a arătat foarte limpede că modul de viață monahal, adică metoda rugăciunii, pe care aceștia o urmau, conduce la adevărata cunoaștere a lui Dumnezeu.

Este caracteristic faptul că una dintre primele scrieri ale Sfântului Grigorie, care reprezintă, de asemenea, opera sa fundamentală și poartă titlul "Despre sfinții isihăști"- se referă la cele trei subiecte fundamentale asupra cărora se medita pe atunci. Unul este marele subiect al educației, care se confruntă cu problema superiorității presupuse a filosofilor față de Profeți și a filosofiei față de adevăratul drum spre cunoașterea lui Dumnezeu.

Al doilea este tema rugăciunii minții și se ocupă cu tot ceea ce se leagă de aceasta, în vreme ce al treilea îl reprezintă subiectul Luminii necreate. Tema crucială a teoriei expusă de Sfântul Grigorie este aceea că Lumina pe care o văd sfinții este necreată. Adică, nu este o problemă a energiilor create, ci este vorba de energiile necreate ale lui Dumnezeu.

Izvorul acestei scrieri îl reprezintă monahismul ortodox tradițional fiind intitulată "Despre sfinții isihăști". Astfel, putem observa marea importanță a scrierilor Sfântului Grigorie pentru monahismul ortodox.

3. SPRE SLAVA ATHOSULUI

În același timp, învățăturile Sfântului Grigorie au o mare importanță pentru Sfântul Munte, deoarece el însuși a fost aghiorit. El a trăit în Sfântul Munte, i-a simțit pulsul și apoi i-a ilustrat viața în opera sa. Prin scrierile sale el a demonstrat că Sfântul Munte este un loc plin de viață adevărată și, mai

presus de orice, că el însuși este un mod de viață. Sfântul Munte exprimă Tradiția Ortodoxă, este o expresie a vieții trăită în Biserica Ortodoxă.

Așa cum vom vedea în cele ce urmează, Sfântul Grigorie s-a dus în Sfântul Munte în calitate de student și frate laic și nu ca profesor.

El s-a dus acolo pentru studierea Tradiției Ortodoxe. Zi și noapte s-a rugat la Dumnezeu, strigând "luminează-mi întunericul". S-a supus ascultării față de duhovnici și călugări îndumnezeiți.

El a căpătat nenumărate experiențe ale vieții duhovnicești și a atins un mare grad de sfințenie. A păstrat tăcerea vreme de mai mulți ani și, atunci când i s-a cerut să vorbească, el a vorbit și și-a exprimat propria experiență. De aceea, învățăturile sale sunt o expresie a vieții Sfântului Munte, dar, într-un sens mai larg, ele reprezintă o expresie a vieții Bisericii, deoarece Sfântul Munte nu este o entitate absolută sau autonomă. Sfântul Munte exprimă viața Bisericii Ortodoxe. Astfel, putem observa marea sa importanță.

Am afirmat la început că opera Sfântului Grigorie Palama este paralelă cu a noastră. Acest lucru este foarte important și vrem să punem un deosebit accent pe această latură.

Mai întâi, observăm o căutare accentuată a lui Dumnezeu pe zi ce trece. Mulți oameni caută să afle și să posede adevărata cunoaștere a lui Dumnezeu. Unii, deoarece nu merg pe adevărata cale care conduce la cunoașterea lui Dumnezeu, se descurajează și ajung să-L nege pe Dumnezeu. Alții, în loc să-L descopere pe adevăratul Dumnezeu, descoperă diferiți idoli, cărora Ii se închină. Ca atare, idolatria este prezentă chiar și în vremurile noastre.

Apoi, se observă existența, chiar printre creștinii ortodocși, a două mari curente. Oamenii se împart în două mari categorii.

Prima categorie îi cuprinde pe cei ce pot fi numiți pe bună dreptate adepții lui Varlaam, care acordă prioritate rațiunii ei cred că în acest fel vor rezolva multe probleme, inclusiv prima și cea mai importantă, adică cunoașterea lui Dumnezeu.

A doua categorie îi cuprinde pe aceia care, precum Sfântul Grigorie Palama, situează inima în centrul vieții lor duhovnicești - inima în înțelesul deplin acordat ei de către Tradiția Biblică - Patristică.

Ei urmează metoda care a fost experimentată de către toți Sfinții Bisericii noastre. Ei s-au învrednicit de a atinge adevărata cunoaștere a lui Dumnezeu și, desigur, adevărata comuniune cu Dumnezeu.

Astfel, astăzi, există două mari curente, două moduri de viață.

Și, deoarece Biserica îl recunoaște pe Sfântul Grigorie Palama drept un mare teolog, iar învățăturile Sale aparțin Bisericii, noi suntem chemați să urmăm această cale.

Tot ceea ce urmează va reprezenta viața și învățăturile Sfântului, adevăratul mod de viață, precum și teologia Sfântului Grigorie, care, în realitate, reprezintă teologia Bisericii. Atunci când vom urma învățăturile Sfântului Grigorie, vom putea rezolva multe probleme esențiale cu care suntem permanent confrunțați.

2.

ÎN SFÂNTUL MUNTE

Mărturia sfinților nu este de ordin intelectual sau conjuncturi, ci este empirică. Sfinții vorbesc din propria lor experiență. Deoarece ei și-au eliberat mintea din capcana rațiunii, patimilor și a condițiilor de mediu exterioare mintea le-a fost luminată de Harul divin și le-a fost călăuzită spre vederea lui Dumnezeu, iar, mai apoi, au fost confirmați drept adevărați teologi ai Bisericii. Ei au vorbit despre Dumnezeu, deoarece au ajuns la vederea lui Dumnezeu.

Sfântul Grigorie Palama, Arhiepiscopul Tesalonicului, aparține acestei categorii.

Învățăturile sale înfățișează esența Tradiției Ortodoxe, care este, în fapt, calea isihastă de viață. De fapt, ceea ce numim isi-nasm reprezintă chintesența tuturor Sinoadelor Ecumenice, precum și semnul caracteristic al marilor Părinți ai Bisericii. Dacă i-am trata pe Sfinții Părinți departe de atmosfera isihiei ortodoxe, le-am face o nedreptate.

Se observă faptul că mișcarea teologică contemporană se află într-o stare de contradicție. Pe de o parte, se vorbește mult despre Sfinții Părinți, iar semnele învățăturilor lor se pot observa în eforturile noastre de a ne susține propriile idei, în vreme ce, pe de altă parte, noi respingem metoda folosită de Sfinții Părinți de a atinge punctul de unde ei ar putea vorbi de Dumnezeu într-un mod infailibil și din inspirație divină. De aceea, noi trebuie să acordăm o mare atenție modului în care sfinții vorbeau despre Dumnezeu. Acesta este,

de fapt, scopul acestui capitol. Vom examina viața Sfântului Grigorie în Sfântul Munte. Îl vom vedea la lucru în Grădina Maicii Domnului.

Acest fapt este de mare importanță deoarece vom vedea că sfântul nu a fost un filozof cerebral, de conjunctură, ci un mare Părinte care a căpătat o adâncă experiență a vieții duhovnicești și a ajuns la îndumnezeire, care, așa cum el însuși s-a exprimat, a experiat vederea Luminii necreate.

Citatele sunt luate din biografia scrisă de prietenul și fratele său de călugărie, Sfântul Filotei Kokkinos. Această biografie, scrisă de un sfânt, are multe elemente de autenticitate.

1. VIAȚA SA ÎNAINTE DE VENIREA ÎN SFÂNTUL MUNTE

Sfântul Grigorie a avut marea binecuvântare de la Dumnezeu de a fi trăit viața aghioritică, care reprezintă însăși viața ortodoxă, chiar înainte de a fi vizitat Sfântul Munte și de a fi devenit călugăr acolo. El fusese pregătit deja de la o vârstă fragedă înainte de a pleca în Sfântul Munte, unde el și-a continuat, de fapt, viața pe care o trăise mai înainte. Această educație pregătitoare poate fi luată în considerație făcând referire la trei factori: 1) atmosfera prevalentă în Constantinopol la acea dată; 2) viața cucernicilor săi părinți; 3) educația pe care a primit-o.

Să analizăm acești trei factori.

În Constantinopol, pe vremea Sfântului Grigorie, exista un climat favorabil trăirii Tradiției Ortodoxe. Contribuții decisive au avut în acest sens contactele cu Sfântul Munte, mănăstirile care se aflau în oraș și în împrejurimile sale, precum și învățăturile Sfântului Simeon Noul Teolog, care au produs o adevărată revoluție în acea vreme prin promovarea isihasmului drept calea cea mai sigură a apropierei de Dumnezeu. Sfântul Filotei Kokkinos, Patriarhul Constantinopolului, descrie această situație. El afirmă faptul că și Constantinopolul acceptase înțelepciunea antică, se lepadase de ateism, de mituri și alte inutilități și împodobise acea înțelepciune cu adevărul și credința în Unul Dumnezeu în Trei Persoane, precum și cu Crucea și simplitatea Evangheliilor și, în acest fel, s-a dovedit a fi un slujitor

recunoscător al adevăratei și primordialei înțelepciuni¹. Astfel, capitala s-a dovedit a fi orașul înțelepciunii lui Dumnezeu.

Aici se face distincția între primul și al doilea tip de înțelepciune, și, după cum se știe, prima dintre înțelepciuni reprezintă comunicarea omului cu Dumnezeu.

Studiind operele Sfântului Grigorie Palama, putem corect aprecia ce înțelege Sfântul Filotei atunci când caracterizează adevărul Evangheliilor drept adevărata și dreapta înțelepciune. Climatul isihast care predomina pe atunci în Constantinopol poate fi observat în atmosfera ce domnea în sânul familiei sale.

Studiind viața părinților Sfântului Grigorie Palama, precum și modul în care ei l-au crescut, putem observa influența exercitată de Sfântul Munte asupra orașului, precum și obiceiurile curat ortodoxe ale locuitorilor săi. Tatăl Sfântului Grigorie a fost nobil și membru al senatului imperial. Într-adevăr, el a fost cel ce s-a ocupat de educația nepotului împăratului, modelându-i mai ales personalitatea și oferindu-i o educație duhovnicească². El a fost educator nu numai al nepotului împăratului, dar chiar și al împăratului însuși. Astfel, i s-a încredințat sarcina de "a preda virtuțile, dar și de a fi un bun consilier, educator și îndrumător duhovnicesc"³. În clipele când împăratul era copleșit de mânie, tatăl Sfântului Grigorie îl liniștea. Împăratul îl iubea mai mult decât pe oricine altcineva, chiar mai mult decât pe rudele sale de sânge "datorită curăteniei sale sufletești și a felului său de a avea privirea ațintită doar spre sine și spre Dumnezeu"⁴. Constantin, tatăl Sfântului Grigore, trăia viața isihastă în toată plenitudinea ei. De aceea, deși se afla mereu la palatul imperial și se întâlnea cu o mare mulțime de oameni zilnic "sobrietatea și trezvia îl făceau să se întoarcă mereu spre sine și spre Dumnezeu printr-o permanentă atenție și neîncetată rugăciune"⁵.

El trăia într-o deplină trezvie a minții și într-o neîncetată rugăciune.

Acest lucru a fost observat și de către alți oameni. Este binecunoscut faptul, din tradiția patristică, că atunci când mintea se detașează de lucrarea rațiunii și este iluminată de har, omul poate să trăiască în lumea confruntată cu diferitele ei probleme și să aibă, totuși, o rugăciune neîncetată.

Cei căsătoriți, de asemenea, pot duce o astfel de viață, așa cum putem observa în cazul tatălui Sfântului Grigorie Palama. Trăind astfel, nu numai el însuși avea frecvente legături cu oameni duhovnicești, asceți și călugări, dar și copiii săi, încă din fragedă copilărie, se atașau de astfel de oameni duhovnicești. El a înțeles că educația este eficientă atunci când părinții îi apropie pe copii de Biserică, și, mai ales, de oamenii care trăiesc viața Bisericii. El și-a dus întreaga familie la pustnici, nu numai copiii mai mari", ci și pe cei mici, care de-abia începeau să vorbească și să înțeleagă ceea ce li se spunea"⁶. Îndată ce se nășteau, el îi apropia pe copii de astfel de oameni duhovnicești, deoarece considera că în acest fel ei ar putea fi modelați într-o legătură plină de afecțiune cu Dumnezeu. De fapt, cunoaștem o descriere a unei astfel de călătorii la părintele lor duhovnicesc, care trăia o viață solitară, de pustnicie, într-o mănăstire aflată dincolo de mare, deasupra Galatei. Înainte de a părăsi această lume, tatăl său a fost tuns în monahism, "un mod de viață și de conduită în care el era deja inițiat"⁷.

Acesta este un lucru semnificativ, deoarece ne arată faptul că tatăl Sfântului Constantin, deja căsătorit și tată a multor copii, nu era deosebit de monahi; felul său de viață era cu adevărat monahal. El urma aceeași tradiție, care era, de fapt, viața propovăduită de Evanghelii.

Cu adevărat, felul său de viață monahal poate fi observat pe parcursul ultimelor sale clipe de viață. Atunci când soția sa, mama Sfântului Grigorie, s-a apropiat de el și l-a rugat înainte de moarte să-i ceară împăratului favoarea de a-i lua copiii sub protecția sa din prietenie și respect, el nu a consimțit, ci, privind către icoana Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu, a spus: "Îmi las copiii nu în grija acestor stăpâni efemeri și pământești, ci în grija împărătesei tuturor. Maica împărăției Cerurilor"⁸.

Acest simplu fapt demonstrează bogăția sa lăuntrică, precum și conduita sa tipic monahală și modul său de viață ascetic.

El și-a lăsat copiii în grija Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu.

Sfântul Grigorie era cel mai vârstnic dintre copii, având pe atunci 7 ani.

Dar și mama lui dorea să devină monahie, lucru ce arată faptul că și ea trăia același mod de viață ca și bărbatul ei.

Oricum, după ce a cerut sfatul unor duhovnici, ea a amânat tunderea ei în viața monahală. Astfel, Sfântul Grigorie a crescut într-un mediu care respira permanent modul de viață monahal. Atașat unor părinți duhovnicești, încă de la o vârstă fragedă și având părinți cu viață creștină îmbunătățită care păstrau regulile monahale, el a primit deja de timpuriu armătura duhovnicească necesară pentru înaintarea sa ulterioară pe treptele vieții duhovnicești. Ceea ce afirmă Sfântul Filotei este un lucru de mare importanță, și anume că atunci când Grigorie și frații săi au fost văzuți la palat, demnitarii de rang înalt sau cei de un rang inferior au spus: "Aceștia sunt copiii sfântului"⁹.

Pe lângă acești doi factori, în îndrumarea pe calea lui Dumnezeu a Sfântului Grigorie Palama, un rol important l-a jucat întreaga educație pe care a primit-o încă din copilărie. În primul rând, așa cum am scris mai înainte, el a fost încredințat de către tatăl său, sub ocrotirea Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu. Iar Maica Sfântă l-a acceptat și l-a ocrotit de-a lungul întregii sale vieți. Prea Sfânta Născătoare de Dumnezeu s-a dovedit a fi pentru el "o minunată Maică dumnezeiască"¹⁰. Simțământul ocrotirii ei era atât de profund, încât încă înainte de a începe să studieze, el obișnuia să facă trei închinăciuni înaintea icoanei Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu și să spună o rugăciune. Când proceda astfel, el era în stare să memoreze tot ceea ce citea. Dar, dacă uita vreodată să spună această rugăciune, el nu mai putea repeta sau recita ceea ce studiasă". Acesta era un semn evident al ocrotirii de care el se bucura din partea Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu.

Aceasta arată, de asemenea, felul în care Sfântul Grigorie a fost educat. Într-adevăr, Prea Sfânta Născătoare de Dumnezeu l-a îndemnat pe împărat să-l ia pe dumnezeiescul Grigorie sub supravegherea sa la palat și să poarte grijă de tot ceea ce el avea nevoie pentru educația sa.

Dar sfântul a fost hrănit mai departe cu înțelepciune duhovnicească.

În anii adolescenței s-a întărit în el dorința către viața monahală.

El nu se încredea în sine însuși, ci s-a apropiat și a cerut sfatul părinților duhovnicești cu darul discernământului, mai ales de la cei ce veneau din Sfântul Munte. Sfântul învățase încă de la o vârstă fragedă, urmând exemplul

cuviosului său tată, precum și al sfintei sale mame, să ia legătura cu părinți aghioriți care l-au cunoscut personal pe Dumnezeu. Iată ce scrie biograful său:

"Astfel, a preferat să se supună unor renumiți părinți și predicatori ai virtuților, și, mai ales, celor mai distinși și cunoscuți duhovnici care veneau din Sfântul Munte Athos"¹².

Ei i-au propus să devină monah, să renunțe la lume, cu toate plăcerile ei, să-și ia Crucea lui Hristos și "să meargă drept către muntele pustiu și sfânt"¹³.

În același timp, ei l-au sfătuit ca, în cazul în care aceasta îi era greu pentru moment, adică să pornească dintr-o dată pe calea crucii, să trăiască o viață ascetică din acel moment. " Dar, tu va trebui între timp să te înfrânezi în toate și să suferi trupește și să trăiești o viață plină de înfrânare înaintea oricăror alte lucruri"¹⁴. Aici observăm pregătirea tradițională pe care a primit-o Sfântul Grigorie de la acei asceți. Mai întâi el își mărturisește dorința celor ce puteau face distincția între necreat și creat. Apoi, ei îi oferă pregătirea tradițională. Dacă ei l-ar fi sfătuit să rămână în lume, deoarece avea obligații către mama și frații săi mai mici, dacă l-ar fi sfătuit să trăiască într-un mod superficial și monoton, așa cum, din păcate, se întâmplă astăzi, atunci, probabil, nu am mai fi avut un Sfânt Grigorie Palama.

Oricum, ei l-au călăuzit pe calea unei grele vieți ascetice propovăduită de Evanghelia, lucru ce reprezintă pregătirea tradițională prin excelență.

Printre acești părinți duhovnicești s-a aflat Teolept, Episcop al Filadelfiei, care a trăit vreme îndelungată în liniștea Sfântul Munte și, mai apoi, a ajuns episcop al Bisericii lui Hristos, lucru care ne indică maniera ortodoxă de a alege a cuiva la conducerea treburilor Bisericii. El s-a dovedit a fi cel mai bun părinte duhovnicesc al dumnezeiescului Grigorie și l-a îndrumat în spiritul tradiției ortodoxe aghioritice.

De aceea, chiar înainte să fi plecat în Sfântul Munte, Grigorie era pregătit pentru acest mod de viață îngeresc. Pentru Sfântul Grigorie, Teolept al Filadelfiei a devenit "mai mult tată și inițiator duhovnicesc decât, de fapt, cel mai bun dintre părinți și a fost în chip minunat inițiat de acesta în practica sfintei sobrietăți și a rugăciunii minții pe vremea când el încă trăia în lumea

agitată"¹⁵. Astfel, dumnezeiescul Grigorie trăia într-o sobrietate ascetică și a căpătat rugăciunea minții la o vârstă relativ fragedă, încă înainte de a fi împlinit 20 de ani și încă de pe vremea când încă trăia în lumea cu zgomotele și tulburările ei. Aceasta este pregătirea pe care Sfinții Părinți o aplică fiilor lor duhovnicești. Ei nu se consideră satisfăcuți cu o pregătire de ordin moral, ci îi inițiază, mai ales, în practica rugăciunii minții și a sfintei trezvii.

Oricum, Sfântul Grigorie s-a arătat a fi destul de ascultător. El nu s-a mulțumit doar să pună întrebări părinților săi duhovnicești, dar s-a și supus sfaturilor lor. Astfel, el s-a dovedit a fi "o pasăre care zboară ca un fulger prin aer". El practica stăpânirea de sine și înfrânarea, pentru că era pe deplin conștient că nimeni nu poate ajunge la iluminarea minții până ce inima nu i s-a curățat. El trăia o viață ascetică în ce privește hainele, încălțărilor, somnul, postul și privegherea. El s-a lipsit nu numai de mâncărurile gustoase, ci și de somn, mai ales de cel de dimineață. El se hrănea doar cu puțină pâine și bea puțină apă, necesare doar pentru a-i menține viața. Ducea o viață atât de ascetică încât unii credeau că își pierduse mințile. Luptând astfel încă pe vremea când locuia în Constantinopol, sfântul dovedea că își depășea condiția umană și aflându-se încă "în zorii tinereții și în mijlocul lumii și al celor materiale" el își stăpânea atât dorințele, cât și răzvrătirile trupesti care apar odată cu adolescența - și toate aceste lucruri într-un asemenea grad încât unii oameni "îl credeau a fi supraom"¹⁶.

Înainte de a pleca spre Sfântul Munte, sfântul căpătase suficiente experiențe de natură ascetică. Primise Harul Duhului Sfânt. În drumul său spre Sfântul Munte el s-a oprit la Muntele Papikio, între Tracia și Macedonia, unde mulți monahi duceau o viață ascetică. Sfântul Filotei afirmă că aceasta a fost lucrarea Providenței cerești, spre a le arăta acelor "pe înțeleptul Grigorie și Harul divin care îl acoperea"¹⁷. Dumnezeiescul Grigorie le părea acelor monahi a fi "cu adevărat măreț și minunat... și atât de profund în cuvânt, purtare, atitudine, mers, atenție și meditație" încât toți care l-au văzut au fost uimiți să descopere că, de fapt, admirau "un astfel de bătrân filosof în cuvânt, faptă și gândire, aflat într-un trup atât de tânăr și de fraged"¹⁸.

Înainte de a împlini 20 de ani, Sfântului Grigorie era locaș viu al lui Dumnezeu "plin de Duhul Sfânt"¹⁹, "un nevoitor și un prieten al sfintei rugăciuni"²⁰.

La Muntele Papikio el a intrat în dialog cu mesalienii sau cu cei se se autointitulează eutihiji, înlăturându-le ideile greșite, inclusiv ideile că învățăturile referitoare la Crucea lui Hristos erau active și la profeții Vechiului Testament. Astfel, Sfântul Grigorie le-a astupat gurile pline de învățături blasfemiatoare și s-a dovedit a fi "cel mai bun apărător al Ortodoxiei și un adevărat general"²¹. Mulți dintre ei, înțelegând faptul că toate cuvintele Sfântului Grigorie erau inspirate de Dumnezeu, au plecat în vizită la Constantinopol și, după ce și-au mărturisit eroarea în Biserică, au devenit membrii ei²² vii.

În această perioadă a vieții sale, "puterea sa de discernământ devenise evidentă tuturor"²³, întrucât Sfântul a dejucat planul unor eretici care au vrut să-l otrăvească.

Încă de la o vârstă fragedă, dumnezeiescul Grigorie a exprimat viața isihastă a Bisericii, rugăciunea minții și primise deja darul discernământului. Părinții aghioriți care trăiau în Constantinopol îl pregătiseră cum se cuvine pentru plecarea sa în Sfântul Munte și pentru a atinge marile măsuri ale vieții duhovnicești. Deci, atmosfera ce prevala atunci în Constantinopol, climatul ortodox din familia sa, precum și educația tradițională pe care o primise de la sfinții săi învățători l-au așezat pe făgașul Tradiției nepătate și l-au făcut deja aghiorit încă înainte de a vizita Sfântul Munte.

2. VIAȚA SA ÎN SFÂNTUL MUNTE

Aflat sub ascultarea duhovnicilor săi, care i-au văzut dorința adâncă și l-au sfătuit în consecință, a plecat în Sfântul Munte. Dorea să cunoască viața Sfântului Munte îndeaproape și să fie inițiat în tainele profunde ale vieții duhovnicești. El ajunsese la Marea Lavră și se duse la un monah pe numele său Nicodim "un om minunat în faptă și în cunoașterea lui Dumnezeu" și binecunoscut tuturor aghioriților²⁴. Nicodim trăia o viață isihastă. Grigorie a intrat sub ascultarea sa și a fost tuns de acesta în cinul monahal.

În primii ani ai vieții sale monahale a dus o existență de o mare severitate ascetică. Trăia în post și priveghere, cu trezvia minții și neîncetată rugăciune. În același timp se ruga mereu la Prea Sfânta Fecioară Măria ca aceasta să-i fie mijlocitoare către Bunul Dumnezeu. Rugăciunea sa era neîncetată. El repeta mereu "luminează-mi întunericul". După doi ani de practică ascetică severă a avut o mare revelație. În perioada sa de retragere totală, adică "într-o tăcere și atenție încordată îndreptată către Dumnezeu", i-a apărut dinainte Sfântul Ioan Evanghelistul, nu în somn, ci în vedere duhovnicească și i-a spus că fusese trimis de Prea Sfânta Fecioara Măria pentru a afla de ce se ruga către Dumnezeu ziua și noaptea cu cuvintele "luminează-mi întunericul". Grigorie îi răspunse cu înflăcărare că îl ruga pe Dumnezeu să-l lumineze ca să poată afla și îndeplini Voia Sa pentru mântuirea sufletului său.

Atunci, Sfântul Ioan Evanghelistul i-a transmis mesajul Maicii Domnului.

"Eu însămi te voi sprijini"²⁵. Este important să spunem că această experiență duhovnicească nu a fost un vis, ci o trăire reală, și să știm că între acestea există o mare deosebire. Trebuie spus, de asemenea, că acest lucru s-a întâmplat atunci când Grigorie și-a îndreptat rugăciunea către adâncul inimii și, deci, către Dumnezeu. Este binecunoscut faptul că aceasta este ceea ce Părinții numeau mișcarea circulară a minții și, anume, aceasta se întâmplă când mintea, bine pregătită, se îndreaptă către inimă și, de acolo, țâșnește către Dumnezeu.

Timp de trei ani a rămas sub ascultarea marelui duhovnic Nicodim. După slăvită adormire întru Domnul a părintelui său duhovnicesc, merse la Marea Lavră pentru a-și continua viața ascetică. A stat acolo timp de alți trei ani, "uimind pe toți prin comportare și gândire duhovnicească"²⁶. Când Sfântul Filotei spune că părinții de acolo erau uimiți de gândirea sa, vrea să spună, de fapt, că înțelepciunea lui Dumnezeu lucra în el ca urmare a vieții sale ascetice și a trăirii sale isihaste, curat ortodoxe. Părinții au descoperit, astfel, că realitatea vieții sale era chiar mai înaltă decât reputația pe care și-o câștigase. Acolo a dus o viață încărcată de virtuți, în deplină armonie a faptelor și cuvintelor sale, atât în obște, cât și la retragerea sa în liniște, ducând toate aceste lucruri spre desăvârșire. Sufletul său se dovedea a fi

"aluat și lăcaș a toată fapta bună"²⁷. Sfântul își domina nu numai poftele și patimile iraționale, dar chiar și lucrurile necesare și naturale, într- adevăr, se spune că timp de trei luni nu a dormit aproape deloc, cu excepția unei scurte perioade de timp, la amiază, după ce lua masa, fără ca în vreun fel oarecare creierul să-i fie afectat de lipsa somnului²⁸.

Aceste lucruri demonstrează marea valoare a vieții ascetice creștine; însuși trupul trebuie supus rigorilor ascezei, deoarece și el trebuie pregătit pentru a primi Harul divin. Teologia nu este rezultatul sau rodul cunoașterii intelectuale, ci mai degrabă este rod al unei experiențe personale, la capătul unei vieți de mare luptă și jertfă neîncetată.

Timp de trei ani a practicat asceza și la Marea Lavră. Apoi, se duse la Glossia "sfântul loc al anahoreților", acolo unde domnea "mult iubita isihie"²⁹. Deci, după ce a dus lupta ascetică după toate regulile duhovnicești, el s-a retras la mai multă liniște, la un loc destinat mării asceze. Acolo, lângă sfinții isihăști descoperi "cele mai adânci și mai profunde taine ale energiilor minții, precum și cea mai cuprinzătoare și cea dintâi vedere a lui Dumnezeu"³⁰. Aceasta înseamnă că mintea sa se desprinsese de lucrarea rațiunii, de patimi și de lumea înconjurătoare, intrase în inimă și țâșnise de acolo către vederea lui Dumnezeu.

Acolo Sfântul aducea pe altarul inimii sale "rugăciunea neîncetată a minții în duh și adevăr"³¹.

O prăpastie de smerenie, o dragoste adevărată către Dumnezeu și aproapele, frângerea inimii și lacrimi de pocăință, toate la un loc formau buchetul de roade ale acestei rugăciuni și ale vederii lui Dumnezeu. Lacrimile curgeau neîncetat din ochii săi și astfel ajunse la o mare trăire a iubirii către Dumnezeu, așa cum doar puțini au cunoscut-o și poate fi înțeleasă doar de către cei care au avut trăiri asemănătoare.³²

El a rămas timp de doi ani în pustia de la Glossia. Din cauza atacurilor piraterești a fost obligat să-și părăsească pustnicia și să plece la Tesalonic împreună cu ucenicii și frații săi monahi. A rămas pentru puțină vreme în Tesalonic, deoarece nutrea dorința de a ajunge la Ierusalim. Oricum, ca un adevărat aghiorit, s-a rugat Bunului Dumnezeu spre a-l lumina dacă este binecuvântată această călătorie, după cum afirma biograful său³³. Dumnezeu

i-a arătat în vedere că nu trebuie să facă această călătorie la Ierusalim, ci trebuie să rămână acolo³⁴. La Tesalonic a fost făcut diacon, apoi, după voia lui Dumnezeu, a fost hirotonit preot. A primit acest dar dumnezeiesc ca un adevărat aghiorit. "A primit aceste sfinte și dumnezeiești daruri printr-o atitudine sfântă și smerită"³⁵. Pregătirea primită la Constantinopol și în Sfântul Munte, dar, mai ales, binecuvântarea lui Dumnezeu, i-au o¹ darul preoției al Prea înaltului Dumnezeu. După hirotonie, plecă cu ucenicii la Verroia. Acolo, puse bazele "unui sfânt locaș dedicat dumnezeieștii meditații. Trăia într-o profundă isihie. De-a lungul întregii săptămâni nu ieșea și nu primea pe nimeni pentru discuții."

Altfel spus, trăia ca un sihastru, doar în rugăciune către Dumnezeu. Doar sâmbăta și Duminica ieșea din chilie pentru a săvârși Sfânta Liturghie, pentru a se împărtăși și pentru a da sfaturi fraților săi duhovnicești³⁶.

Acum, trecu pragul a 30 de ani de viață. Asceza sa atinse o maximă severitate deoarece era sănătos din punct de vedere fizic și destul de tânăr.

Permanent își istovea trupul cu postul și privegherea, încercând să-l supună întru totul duhului. Prin stăpânire de sine și trezvie el curăță și limpezi ochiul sufletului, care este, de fapt, mintea, și, astfel, prin rugăciunea neîncetată el își înălța mintea la Dumnezeu și o unea cu El³⁷. Desigur, aceasta nu se întâmplă peste noapte, doar prin efortul ascetic al omului.

Dar asceza este esențială ca o expresie a voinței personale, pentru a pregăti comuniunea și unirea cu Dumnezeu, dar numai prin Mila lui Dumnezeu coboară Harul divin prin care se săvârșește unirea. Deoarece mintea nu se poate uni cu inima și să ajungă astfel la vederea lui Dumnezeu fără Harul divin.

Întrucât sfântul trăia o astfel de viață "roadele Duhului se revărsau cu îmbelșugare asupra sa"³⁸. Toți erau uimiți de faptele, dar și de cuvintele sfântului. Toți considerau că viața sa era o minune ce depășea puterile acestei lumi și îl vedeau ca pe o ființă cerească³⁹. Harul din sufletul său pătrunse până în adâncurile ființei sale. Astfel, marea asceză pe care și-o impusese nu îi slăbea organismul, ci îl transfigura. După afirmațiile biografului său, sfântul era curățit de izvoarele de lacrimi neîncetate, iar fața sa era iluminată ca soarele atunci când ieșea din liniștea ce și-o impusese sau când

slujea Sfânta Liturghie⁴⁰. Peste alți cinci ani, în urma invaziei ilirilor sau albanezilor, fu obligat să se întoarcă la Marea Lavră din Sfântul Munte. Așadar, reveni în Sfântul Munte pentru a-și continua luptele ascetice. El se afla alături de frați atunci când se săvârșea o slujbă de priveghere sau Sfânta Liturghie, iar în tot restul timpului se afla singur în rugăciune neîncetată către Dumnezeu. El se afla "singur cu Dumnezeu în deplină tăcere fără a ieși din chilie spre a se întâlni sau discuta cu cineva sau a fi văzut cu ceilalți frați"⁴¹. Doar sâmbăta și Duminica putea fi văzut cu ceilalți. Sfântul Grigorie i-a întrecut în practica ascezei, dar el năzuia să ajungă la așa numita "theoria", vederea lui Dumnezeu, la unirea directă, iluminare și îndumnezeire; la dragostea absolută, și asemănarea cu Dumnezeu; la înalta și nemincinoasa cunoaștere a lui Dumnezeu "prin rugăciune neîncetată, isihia minții, smerenie și pocăință"⁴². Sfântul era perfect conștient că viața activă nu era suficientă, deoarece dacă nu se caută cunoașterea lui Dumnezeu, ființa umană poate fi coruptă și există marea primejdie de a ajunge la fariseism.

Apoi, biograful său, Sfântul Filotei Kokkinos prezintă un lung pasaj din operele Sfântului Grigorie Palama, care indică calea ce trebuie urmată spre a ajunge la îndumnezeire și comuniune personală cu Dumnezeu. El îl citează deoarece, aici, Sfântul Grigorie vorbește din propria sa experiență și arată exact tot ceea ce a făcut spre a atinge comuniunea cu Dumnezeu și, în acest fel, cunoașterea lui Dumnezeu.

Am să dau un rezumat al acestui text, deoarece îl consider important, și întrucât el indică metodele ce trebuie urmate spre a fi mântuiți și spre a atinge îndumnezeirea. Aceasta este cărarea bătută a tuturor sfinților și trebuie subliniat acest lucru deoarece, din păcate, mulți dintre noi încearcă să deschidă alte căi prin propriile lor teorii filosofice și psihologice. Dar calea sfinților este cea mai sigură.

După Sfântul Grigorie, mintea trebuie să se detașeze de lucrurile dinafară, de răspândirea ei în lume, și trebuie să-și îndrepte atenția spre inimă.

De îndată își vede "îngrozitoarea mască ce o poartă prin permanentul ei vagabondaj". Văzându-și urâtenia, cu amărăciune hotărăște curățirea ei.

Când ai îndepărtat această urâtă mască a omului superficial, mintea se întoarce în inima ta și acolo se roagă neîncetat lui Dumnezeu "în taină". Astfel, se capătă rugăciunea minții. Apoi Dumnezeu îți dă darul numit pacea gândurilor, o pace care aduce smerenia, care este indispensabilă tuturor virtuților.

De la pacea gândurilor și de la smerenie vin toate celelate virtuți, în centrul cărora se află iubirea. În pragul tuturor acestora te așteaptă intrarea în veacul ce va să fie, luminat de o bucurie inegalabilă și neștricăcioasă.

Sărăcia este maica eliberării de griji, iar eliberarea de griji este maica atenției și a rugăciunii, iar acestea două dau naștere la pocăință și lacrimi.

Lacrimile spală și curățesc tot ceea ce se află înlăuntrul acelei măști îngrozitoare. Doar atunci calea virtuților devine mai ușor de străbătut, iar conștiința devine curată. Iar din acestea răsare bucuria desăvârșită, iar plânsul se transformă din durere într-o dulceață divină și rugăciunea devine slavoslovie.

Toate aceste lucruri de până aici sunt daruri ale făgăduinței, ale unor chezașii de Sus. Mintea, eliberată după acest efort ascetic, depășind rațiunea, toate lucrurile inteligibile, precum și imaginația, se prezintă surdă și mută dinaintea Domnului și este iluminată. Persoana care ajunge la iluminare devine naturală, intrând pe adevărata cale a vieții, și urcând pe munții eternității. Și "ce privește minunată îl așteaptă"! Fără a se despărți de materie, el urcă cu ajutorul forței de negrăit a Duhului și astfel "aude cuvinte de negrăit și vede nevăzutul. Și, mai apoi, el poate fi și se află în totală răpire, chiar dacă cu trupul se află departe de acele locuri și, rivalizând cu neobosiții laudători ai lui Dumnezeu, el devine un alt înger al lui Dumnezeu pe pământ."

În același timp, mintea ajunge la vederea luminii necreate. Sfântul Grigorie ne asigură că Lumina se află pretutindeni, dar nu strălucește la fel pentru toți. Este văzută după curăția inimii fiecăruia și după voia lui Dumnezeu, Care dăruiește lumina. În orice caz, când mintea omului este iluminată, atunci ea devine lăcaș al multor frumuseți dumnezeiești.

Din vederea Luminii necreate izvorăște întreaga virtute, precum și neputința sau dificultatea de mișcare spre rău. De aici, izvorăsc darurile

teologhisirii, al facerii de minuni, al profeției și al înainte vederii. Peste toate acestea, persoana respectivă ajunge și la cunoașterea celor viitoare. Marele dar al acestei pregătiri îl reprezintă "întoarcerea minții către sine": revenirea tuturor energiilor sufletului către minte și a energiilor divine tot către minte, prin care persoana se întoarce la străvechea și indescritibila frumusețe⁴³.

Acest fragment pare să cuprindă nu numai calea pe care el însuși a urmat-o pentru a ajunge la îndumnezeire și la neminci-noasa teologie, dar și calea pe care toți creștinii ortodocși trebuie să o urmeze pentru a fi vindecați și mântuiți.

Mai mult, el arată calea pentru propria noastră vindecare. Aceasta este calea ortodoxă a mântuirii omului. Și dacă citim acest pasaj cu atenție, precum și alte lucrări de referință ale Sfântului, vom vedea că nici o altă filosofie sau psihologie contemporană care sugerează alte căi antitraditionale de vindecare nu-și găsesc vreun suport aici. Nici o psihoanaliză modernă nu poate fi oglindită în aceste cuvinte ale Sfântului Grigorie, deoarece Sfântul Grigorie ne indică o cale complet opusă aceleia a psiho-terapiei umaniste.

Sfântul Filotei, prezentându-ne călătoria Sfântului Grigorie Palama spre îndumnezeire, și, mai ales, referindu-se la descrierile făcute de acesta cu privire la călătoria sa, afirmă că aceste cuvinte nu aparțin înțelepciunii omenești, ci ale unui sfânt aghiorit ajuns la asemănarea cu Dumnezeu: "a acelei minți cerești și îndumnezeite și a acelei exprimări divine și cu adevărat înțelepte"⁴⁴.

După ce Sfântul Grigorie a ajuns la iluminarea minții sale, precum și la îndumnezeire, era de așteptat ca el să aibă vederi dumnezeiești în lumină. În timpul privegherilor de la Marea Lavră "retrăgându-și mintea de la cântările dumnezeieștilor slujbe, el revenea către sine și prin sine ajungea la Dumnezeu; și, deodată, lumina divină de Sus strălucea în jurul său, luminând cu razele sale atât ochii trupești, cât și pe cei ai sufletului" și, astfel, putea să vadă lucruri care aveau să aibă loc cu mulți ani mai târziu. L-a văzut astfel pe starețul mănăstirii Marea Lavră, Macarie, îmbrăcat în veșminte arhieresti. Și, într-adevăr, Macarie a devenit mai târziu Arhiepiscop al Tesalonicului⁴⁵.

Într-o altă vedere el a văzut-o pe însăși Maica Domnului asu-mându-și protecția asupra sa, adică, ușurându-i toate nevoile materiale, astfel încât el și ucenicii săi să se poată dăruia în întregime vieții lăuntrice isihaste.

De asemenea, în timpul meditației și a rugăciunii isihaste, când aripa somnului îl umbrea, avu o vedere de la Dumnezeu, Care îi arăta că i se dăduse darul teologiei și că trebuie să-i facă și pe alții părtași învățăturilor sale⁴⁶.

Și, astfel, ocrotit de acea sfântă vedere, dar mai ales de puterea Sfântului Duh, care își aflase, de asemenea, locaș în el. Sfântul scrisese diferite omilii.

Prima dintre ele fu dedicată Sfântului Părinte Petru, fondator al Sfântului Munte.

Cea de-a doua omilie era dedicată Intrării în Biserică a Maicii Domnului și ea ne revelează întreaga viață isihastă pe care o ducea Sfântul la acea dată⁴⁷. După aceea, a fost ales stareț al Sfintei Mănăstiri Esfigmenu din Sfântul Munte. Lumina fusese așezată în sfeșnic. Aici și-a demonstrat toate marile sale daruri. Sfântul Filotei enumera minunatele sale calități, și, citindu-le, înțelegem că ele sunt oglinda modului de viață atonit. Sfântul Grigorie era "simplu în felul său de a trăi, liber în judecățile sale, dulce în conversație, smerit și apropiat celor care erau serioși și smeriți, demn și neclintit față de leneși și trufași, iertător față de cei ce se depărtau de păcat, el însuși propovăduind îndepărtarea de păcate și pocăința prin faptele și cuvintele sale"⁴⁸. El îi călăuzea pe monahi prin curgerea plină de sevă a cuvintelor sale, și avea grijă personal de bunul mers al mănăstirii. Monahii săi îl iubeau atât de mult încât atunci când a plecat de la stăreția mănăstirii, ei nu au mai vrut să rămână în acel loc, ci s-au împrăștiat, unii în pustie și sihăstrie, alții sub o strictă ascultare și severă asceză, iar alții în cea mai perfectă anahoreză", deoarece nu putuseră rămâne cu Sfântul pentru totdeauna⁴⁹). La Mănăstirea Esfigmenu el a făcut și minuni care arătau faptul că Harul lui Dumnezeu sălășluia din belșug în inima sa.

Dar el ducea mereu dorul vieții sihăstrești. De aceea, el a renunțat la stăreție și s-a întors înapoi la schitul de la Marea Lavră, unde trăia în mult îndrăgita sa isihie⁵⁰.

Tocmai în această perioadă a vieții sale, ereticul Varlaam apără în Tesalonic și își începu răspândirea teoriilor sale neortodoxe și rupte de Sfânta Tradiție.

Luptele Sfântului împotriva ereticului Varlaam începură tocmai în acea vreme. Grigorie fusese îndelung pregătit de către Harul divin și acum era pe deplin pregătit să se opună ideilor umaniste ale lui Varlaam.

Varlaam susținea că se poate ajunge la Dumnezeu prin intermediul filosofiei și al rațiunii, în timp ce Sfântul Grigorie Palama, după ce străbătuse calea ce duce la cunoașterea lui Dumnezeu, susținea învățătura ortodoxă că doar prin curățirea inimii poate fi văzut Dumnezeu.

Nu-mi stă în intenție să relatez întreaga poveste a vieții sale.

În plus, titlul acestui capitol este "Practicarea ascezei în Sfântul Munte".

În întreaga poveste a bătăliei sale duse împotriva lui Varlaam, voi menționa doar acele elemente care ne indică viața sa isihastă, dar și roadele practicii sale ascetice în Sfântul Munte.

3. ASPECTE ISIHASTE ALE LUPTELOR SALE

Atunci când noua erezie și-a făcut apariția, lucru care, dacă ar fi devenit dogmă ar fi îndreptat Biserica spre agnosticism, sarcina de a i se opune acesteia i-a revenit Sfântului Grigorie Palama. Sfântul era deja recunoscut drept un fiu credincios și vrednic al Bisericii, având experiențele duhovnicești necesare pentru a-și asuma această sarcină dificilă. Varlaam se apropiase de simplii monahi ca să observe cum se rugau aceștia.

Scopul lui, însă, nu era acela de a învăța rugăciunea minții și de a căpăta, astfel, vederea Luminii necreate, ci de a-i defăima pe aceștia și de a ataca isihasmul. Așadar, "vai, el îi ataca pe dascăli și sfânta lor știință, care era, de fapt, rugăciunea către Dumnezeu și vederea mistică a Domnului, cu nerușinare numindu-ieretici pe înșiși păstrătorii și veghetorii sfintelor lucrări"⁵¹.

În clipa în care Sfântul Grigorie a aflat despre învățăturile propovăduite de Varlaam, îi recunoscu erezia de îndată. Având experiența de a discerne între creat și necreat, între duhul înșelăciunii și cel al Adevărului, el spuse în

mod profetic: "Am aflat de la binecuvântații părinți din vechime că erezia va invada Biserica lui Hristos, chiar în vremea generației actuale".

Văd, din păcate, că previziunile acelor oameni sfinți se adevăresc. Deoarece cred că șarpele - autor al răului și al tuturor relelor - nu-și putea afla un instrument mai potrivit și mai abil în afirmarea minciunii, decât acesta"⁵². În acest moment dificil pentru Biserica lui Hristos, Mitropolitul Isidor al Tesalonicului, după multe consultări cu alte persoane, hotărî să-l cheme din singurătate și din Sfântul Munte "pe înțeleptul Grigorie, cel cu darul teologiei și marea înțelepciune a Duhului, care prin darurile primite, talent și har dumnezeiesc, ar putea mai bine decât oricare altul, să îndeplinească această misiune"⁵³. I-a scris Sfântului Grigorie și, mai degrabă, l-au implorat să ducă la bun sfârșit acest lucru. Sfântul fu convins de necesitatea împlinirii acestui lucru, și "judecând că există o vreme pentru pace, dar alta și pentru război", părăsi liniștea Sfântul Munte și sosi la Tesalonic împotriva voinței sale, dar și cu smerenia sa. Împotriva voinței sale, deoarece el a prevăzut greaua încercare pentru Biserică cauzată de erezia lui Varlaam⁵⁴.

Ca un adevărat părinte isihast, când a aflat tot ceea ce afirma Varlaam la Tesalonic, "se întrista profund, se simți adânc rănit sufletește" și cu ajutorul Harului Duhului Sfânt văzu clar felul în care lucrurile urmau să se desfășoare⁵⁵. Nu se mulțumi câtuși de puțin doar cu durerea provocată de părerile eretice ale lui Varlaam, ci făcu un efort de reconciliere. El îi trimise lui Varlaam, prin diferite persoane și prieteni, mesaje prin care îl invita să înceteze atacurile la adresa părinților isihăști.

Dar Varlaam, cuprins de necuratul demon, își intensifică atacurile. Atunci, Sfântul făcu efortul de a-l întâlni personal.

Cei doi se întâlniră, și Sfântul Grigorie îl rugă să propovăduiască doar acele lucruri pe care le învățase, și anume cele legate de filosofie, iar nu pe cele de care nu avea cunoștință. Dacă acesta continua să explice isihasmul prin prisma propriilor sale opinii, nu numai că isihăștii l-ar fi considerat un neștiutor și un nerușinat, dar până la urmă va fi fost alungat, trebuind să se căiască de faptele sale dezonorante, care nu-i pot aduce nici un folos.

Varlaam nu fu de acord să dea ascultare acestor sfaturi împăciuitoare ale sfântului.

Abia din acel moment Sfântul Grigorie începu să scrie și să dea o replică fermă opiniilor lui Varlaam. Într-adevăr, Sfântul se folosi de învățăturile clasice ale tuturor Sfinților Părinți, atunci când aceștia luptau pentru apărarea credinței nepătate și pentru Adevărul Ortodox: "deoarece știu și sunt îndemnat de Harul Domnului să lupt cu toată puterea de partea Adevărului întru Domnul, și sunt gata să sufăr orice insulte alături de umilii mei frați, decât să mă bucur de plăcerile trecătoare ale buneii reputații din partea lumii deșarte, și cred că batjocura suferită alături de frații mei întru Hristos este mai de preț decât toate comorile întregii lumi"⁵⁶.

Ca un alt Moise el conduse lupta poporului ortodox împotriva noului Faraon, ereticul și filosoful Varlaam. Sfântul a trebuit să îndure multe suferințe, mai apoi de-a lungul vieții sale, dar le-a întâmpinat pe toate cu credință în Domnul, îngăduință și răbdare - dar mai ales cu îndelungă răbdare. Atunci a scris el "Triadele", tratatul care, după completările ulterioare, a dat formă finală lucrării sale binecunoscute "Apărarea sfinților isihăști".

Prima secțiune a primei Triade se referă la înțelepciunea lumească și gradul până la care monahii pot face uz de ea. În a doua parte el dezvoltă tema întoarcerii minții în inimă, afirmând că cei ce năzuiesc la isihia ortodoxă trebuie să aibă grija de a-și păstra mintea înlăuntrul trupului. Iar în partea a treia el analizează "Cele cu privire la lumina și iluminarea divină și sfânta răpire, precum și desăvârșirea întru Hristos Domnul".

Celelalte trei părți ale celei de a doua Triade au aproape același conținut, dar dezvoltă subiectele mai pe larg, analizând textele scrise ale ereticului Varlaam⁵⁷.

În acest moment crucial de la începutul luptei sale, Sfântul Grigorie rămase la Tesalonic timp de trei ani. Oricum, fiind el însuși un trăitor al rugăciunii inimii, înfruntă erezia într-o manieră isihastă. Nu s-a tulburat însă prea tare. Deși era întristat de răutatea ereziei, inima sa era cuprinsă de o pace nesfârșită.

În Tesalonic el a încercat să trăiască ca și în liniștea Sfântului Munte. Viața sa fiind prin excelență cea a unui aghiorit, atunci când a plecat din Sfântul Munte, el și-a făcut din lume o chilie. Nu și-a pierdut deloc identitatea.

Biograful său ne informează că în vreme ce propovăduia sau scria, își petrecea mai tot timpul "în tovărășia pocăinței, însingurării și a tăcerii, întâlnindu-se în rugăciune doar cu Domnul, așa cum îi era obiceiul".

Deoarece pierduse iubita sa liniște și retragere din lume, el își construi o căsuță pentru sine "în cea mai mare adâncime lăuntrică", departe de toate sunetele și zgomotele lumii: "acolo se retrăgea, și zi și noapte, aflând, pe cât posibil, binecuvântările însingurării"⁵⁸.

Prin acest tip de comportament Sfântul ne arată cum trebuie duse luptele pentru cauza Ortodoxiei. Adică, în fapt, nu putem lupta prin mijlocirea propriilor noastre patimi. Nu se poate ca în numele luptelor pentru păstrarea credinței să neglijăm pacea și liniștea lăuntrică.

Așadar, Sfântul Grigorie s-a dovedit a fi o dată mai mult un adevărat aghiorit prin modul său de viață. Într-adevăr, în vremea unei astfel de rugăciuni, din perioada luptelor sale cu Varlaam, făcută din adâncul inimii "adesea se întâmpla ca lumina divină să coboare asupra-i și să strălucească împrejur."⁵⁵

Sfântul era scăldat de lumina necreată.

Ca un adevărat aghiorit aflat sub ascultare, el simțea nevoia să meargă la părinții din Sfântul Munte pentru a căpăta noi puteri în luptele sale pentru cauza divinității și pentru a primi binecuvântarea lor, imitându-1 astfel pe marele Apostol al neamurilor, Sfântul Apostol Pavel. Astfel, plecă în Sfântul Munte împreună cu Mitropolitul Isidor al Tesalonicului, le spuse despre scrierile sale, le arată interesul și preocuparea în apărarea isihiei și a vederii lui Dumnezeu și le prezintă acestora flecărelile și blasfemiile oponenților săi, precum și metodele prin care li se opunea acestora. În cele din urmă le ceru binecuvântarea și hotărârea în legătură cu aceste lucruri⁶⁰.

În acest fel, el nu acționa doar ca un aghiorit, ci și ca un adevărat apărător al Ortodoxiei. Deoarece în marile probleme ale credinței și dogmei, Ortodoxia accepta experiența celor îndumnezeiți. Și, întrucât în Sfântul

Munte, bastionul Ortodoxiei, există întotdeauna dintre aceia care "au fost iluminați prin trăire", ajutorul și binecuvântarea lor sunt absolut necesare. Aceasta ne indică modul în care trebuie să scriem și să vorbim. Trebuie să primim confirmări în ce privește propria noastră experiență, cu alte cuvinte să-i lăsăm pe cei iluminați să ne dea binecuvântarea că mergem cu adevărat pe calea mântuirii. Iar dacă nu avem experiență, cu atât mai mult avem nevoie de sfaturile celor îndumnezeiți. Părinții aghioriți, cunoscându-l pe Sfântul Grigorie Palama, dar, în același timp, recunoscându-l ca un adevărat teolog și mărturisitor al credinței, l-au apreciat ca atare, l-au aprobat și i-au binecuvântat scrierile și luptele sale. Tocmai în acea perioadă părinții au aprobat faimosul Tom Aghioritic, care a fost scris de același Sfânt Grigorie și care a jucat mai apoi un rol important și decisiv în luptele împotriva filosofilor antiisihști.

Voi trece peste celelate lupte ale sale, precum și peste problemele legate de lucrările primelor două Sinoade, care au avut loc în Constantinopol și care au aprobat învățăturile Sfântului Grigorie. Totuși, trebuie să nu uit a menționa un eveniment important care atestă faptul că, aflându-se în Constantinopol, el continua să trăiască o viață de isihie ca un adevărat aghiorit.

Deoarece nu se poate scrie sau vorbi despre isihism, iar comportamentul tău să fie antiisihast. Când, în timpul războiului civil dintre Ioan Paleologul și Ioan Cantacuzin, patriarhul Ioan Calecas și-a schimbat părerile în ceea ce privea isihismul și pe Sfântul Grigorie Palama, creând astfel probleme prin dezbinările aduse în cadrul turmei sale ce o păstora, Sfântul Grigorie mereu sfătuia "să fie pace și înțelegere în toate"⁶¹. Din păcate, însă, nu a fost ascultat. Atunci, Grigorie se retrase brusc și, după ce a căutat un locșor în apropierea orașului pentru a rămâne doar cu sine și cu Dumnezeu într-o atmosferă de liniște "precum Dumnezeiescul Ieremia, el deplânse neascultarea și completa debusolare a acestei generații"⁶².

Oricum, se apropiau zile din ce în ce mai grele pentru Sfântul Grigorie.

El a fost condamnat la închisoare. Astfel "vai, fiul luminii, strălucitul predicator", după multe calomnii, "fu condamnat la întuneric și la temniță grea ca un criminal oarecare"⁶³. Dar cum s-a putut oare sfântul obișnui cu o

astfel de situație? Cum a trăit el oare în temnița întunecoasă? Biograful său, Filotei Kokkinos, ne dă câteva indicii.

Grigorie petrecu patru ani în temniță și îl întrecu chiar pe proorocul Ieremia.

Trupul său era bolnăvicios și fragil, având nevoie de îngrijiri medicale aproape permanente. Dar acest lucru nu l-a îngrijorat prea mult pe Sfânt.

El era îngrijorat mai ales de îndoita stricăciune a omenirii.

Pe de o parte, existau neînțelegeri și ură între oameni, iar pe de altă parte, credința apostolică și patristică în Dumnezeu erau aproape anulate, o dată cu introducerea învățăturilor inovatoare și prin amestecarea lor cu adevăratul Cuvânt al Adevărului. Ceea ce însă l-a îndurerat pe Sfânt cel mai mult era faptul că toate aceste lucruri emanau de la "cei ce păreau a fi protegitorii și conducătorii Bisericii".

Dar, în vreme ce se gândea la aceste lucruri, Sfântul pronunța adesea cuvântul profetului David: "Fie Mila Ta spre noi, precum am nădăjduit întru Tine", iar alteori cuvintele Sfântului Ioan Hrisostom "Slavă Ție, Doamne, pentru toate".

El îmbina în rugăciunea sa mulțumirile aduse Domnului cu supunerea propriei sale ființe, cât și a credinței ortodoxe, judecăților lui Dumnezeu. El însuși făcuse tot ceea ce fusese cu putință. Acum, Dumnezeu trebuia să intervină. În toate încercările și amărăciunile sale el a rămas "neclintit și ferm în toate", datorită credinței sale în Dumnezeu, și, în același timp, a rămas neatins de foc, precum cei trei tineri aflați în cuptorul încins "lăudându-L pe Domnul în mod perceptibil și inteligibil, compunând superbul imn de credință în cuvinte și în scrieri". El a înfruntat aceste grele suferințe cu mulțumiri aduse Domnului și credincioșie în Pronia Cerească.

În paralel, a scris despre Adevărul dreptei credințe. Și nu numai că nu a fost distrus de atacurile răului, dar, întâmpinându-le cu curaj și credință în Dumnezeu, el i-a eliminat prin lumina învățăturilor sale "pe slujitorii și conducătorii relei credințe". Aflându-se în închisoare, Sfântul s-a gândit că acum era vremea "pentru isihia minții și pentru desăvârșita adorare a Domnului" și se dedică acestor lucruri "zi și noapte". În același timp, studiind operele Sfinților Părinți, a scris și a vorbit despre Ortodoxie⁶⁴.

Acest comportament al Sfântului Grigorie ne demonstrează cea mai desăvârșită conlucrare a isihasmului cu acțiunea. Activitatea legată de apărarea Ortodoxiei și taina drepte credințe trebuiau să aibă loc într-un climat isihast.

Nu putem vorbi sau scrie fără liniște, fără pacea inimii, cu tot conținutul ei ortodox.

Acesta este un semn caracteristic al tuturor sfinților. Îl găsim la Sfântul Maxim Mărturisitorul, care era un Părinte isihast și în același timp un mărturisitor al credinței. Găsim același lucru la Sfântul Vasile cel Mare, la Sfântul Grigorie Teologul și la mulți alți Sfinți.

Schimbarea ce a avut loc în climatul ecleziast și în cel politic au dus nu numai la eliberarea Sfântului din închisoare, dar, mai ales, la înscăunarea lui ca Mitropolit al Tesalonicului pentru a ajuta la întoarcerea păcii și a curățirii Bisericii de ciuma ereziei. Deoarece zeloții din Tesalonic nu îi permiteau să intre în oraș pentru a fi înscăunat, Sfântul se duse în iubitul său Sfânt Munte. Acolo se odihni după luptele duse pentru apărarea credinței celei drepte și nepătate. Părinții aghioriți l-au primit cu mare bucurie, deoarece îi duseseră dorul de atâta amar de vreme și, astfel, în fiecare zi, ei se împărtășeau de "preaplinul inimii" și doreau să-l țină acolo până se va fi instaurat pacea și armonia în Tesalonic. Același lucru îl nutrea și Sfântul Grigorie⁶⁵.

După câțiva ani, oamenii își recunoscuseră greșelile și "fură dornici să-l aibă în mijlocul lor pe bunul păstor". Ei pregătiră o mare corabie pentru a-l aduce în oraș din insula Lemnos, unde se afla atunci.

L-au primit cu mare căldură și multe manifestări de simpatie. O adevărată procesiune avu loc pentru primirea și înscăunarea sa.

Cântăreții cântau troparele învierii. Și acest lucru nu era întâmplător.

Oamenii îl asemănau cu apostolii lui Hristos, deoarece pătimise pentru credință și pentru Ortodoxie și coborâse până în adâncurile iadului închisorii.

Li se părea că văd pe un prieten al lui Hristos în acest ucenic și următor al lui Hristos, ca și cum s-ar fi întors din iad și din mormântul persecuțiilor și al exilului, și că în acea zi ei prăznuiau luminata înviere. Și, înțelegând că au greșit, oamenii își căutau curățirea de păcate și iertarea, cântând împreună

"haideți să ne curățim simțirile și-L vom vedea pe Hristos strălucind în lumina cea nestricăcioasă a învierii". Mai cântau și "Veniți să bem băutură nouă" și "Hristos, izvorul nemuririi răsărind din mormânt" și "Luminează-te, luminează-te, Noule Ierusalime, că slava Domnului peste tine a răsărit".

Lucrul cel mai important este faptul că toate acestea erau fără precedent și aveau loc sub inspirația și energiile Harului divin⁶⁶.

Dar, ca un bun aghiorit, Sfântul Grigorie porunci ca în a treia zi să se facă o procesiune cu icoane, cântare de psalmi și rugăciuni. Sfântul parcurse cea mai mare parte a orașului "rugându-se, slavoslovind și aducând mulțumiri pentru trecut și rugându-se pentru viitor".

La sfârșit, vorbi despre înțelegere și pace "făcându-i pe toți să-i soarbă cuvintele, rănindu-le inimile prin dragoste și, instantaneu, atrăgând toate sufletele către el și către Dumnezeu într-o manieră de nedescris". Toți erau uimiți de cuvintele sale și așa sufletele din turma sa se hrăneau din dragostea lui pentru ei și pentru Dumnezeu. Dar, în același timp, toți cei care mai înainte îl condamnaseră și îl calomniaseră, deveniră acum prietenii săi în urma acestei omilii. Dar nu numai că îi deveniseră prieteni, ci și slujitori devotați, căzându-i la picioare și sărutându-i-le, cerând iertare pentru insultele și obrăznicile de mai înainte.

Ca un bun aghiorit, Sfântul îi iertă și îi făcu prietenii săi. Nu numai că le-a acordat aceste lucruri cu împlăcitate, dar i-a făcut prietenii și casnicii săi și până la sfârșit nu a încetat a fi generos cu ei în cuvinte și în fapte. Pentru a-i curăți pe oameni de păcate el nu se mulțumi doar cu procesiuni și rugăciuni, ci sluji, de asemenea, Sfânta Liturghie în Catedrala Sfânta Sofia. În clipa în care dădea Sfânta împărtășanie unui demonizat, demonul plecă și omul se vindecă⁶⁷.

Munca de pastorație începuse. El adună întreaga preoție și îi predică despre valoarea înaltă a preoției și lucrarea ei în lume. De asemenea, dădu învățături de mare preț laicului. S-au păstrat un mare număr de omilii în care se vede clar că el își educa turma în duhul învățăturilor ortodoxe. Felul în care își prezenta subiectele predicilor sale ni-l arată ca pe, un Sfânt Părinte care îmbina acțiunea cu contemplația, cuvântul de mare înălțime duhovnicească cu cel simplu. Vorbea ca un adevărat aghiorit.

Toți erau uimiți "de frumusețea cuvintelor, ca și de complexele, puternicele, luminatele și minunatele imagini și viziuni conceptuale prezente în omiliile sale". Omiliile sale aveau un caracter profund tămăduitor. Ele vindecau sufletul omului. Sfântul Pilotei a scris despre acest lucru, afirmând că fiecare luare de cuvânt sau omilie a Sfântului Grigorie "reprezentau o educație curată a sufletelor, o vindecare a moravurilor, o alungare a păcatului, o învățătură a practicării virtuților și o filosofie a fiecărui lucru cu adevărat bun. Omiliile sale vindecau prin dulceața și forța cuvintelor sale care intrau până în adâncul sufletului, picurând ca mierea și ca untdelemnul sfințit'.

Și, în acest mod, sufletele ascultătorilor erau transformate duhovnicește. Cuvintele Sfântului aveau acest caracter tămăduitor întrucât ele veneau din inima sa, care fusese, mai întâi, ea însăși transfigurată⁶⁸. Ele nu erau cuvinte aparținând unei gândiri speculative, ci vindecătoare. Citindu-i omiliile suntem convinși de caracterul lor tămăduitor. El vorbește despre pocăință, despre revenirea la Dumnezeu, despre iluminarea minții omenești, despre contemplarea lui Dumnezeu și izvorul Luminii Taborului, despre rugăciunea minții, și așa mai departe. Toate aceste cuvinte ale sale arată ceea ce trebuie să facă omul pentru vindecarea sa lăuntrică.

Desigur că folosea limbajul multor aghioriți contemporani, ale căror cuvinte vin din trăirile lor personale și, de aceea, sunt cuceritoare și vindecătoare.

Am convingerea că orice preot ortodox ar trebui să studieze aceste omilii și să-și călăuzească păstoriții către această atmosferă, deoarece aceste omilii au o trăire ortodoxă, care este mai întâi de toate și mai presus de orice, vindecătoare.

Mai târziu îl vom întâlni pe Sfânt călătorind cu o corabie de la Constantinopol la Tesalonic. Se stârnise o furtună puternică și toți pasagerii se află într-o stare deznădăjduită. În acele clipe, Sfântul "înălțând rugăciune către Dumnezeu, ca un adevărat mijlocitor între Dumnezeu și oameni, cu rugăminți izvorâte din adâncul inimii și cu cutezanța sa obișnuită înaintea Domnului, liniștește furtuna, oprește valurile agitate ale mării și în chip minunat îi salvează pe toți de la un naufragiu sigur"⁶⁹. Deci, chiar și pe corabie,

În timpul furtunii, Sfântul Grigorie avea rugăciunea minții. După această întâmplare și, cu siguranță, după noi încercări în Tesalonic, "el fu obligat o dată mai mult să se retragă în iubitul său Athos"⁷⁰.

Și, în timp ce prietenii și ucenicii săi erau exasperați de încercările permanente la care era supus Sfântul, acesta, ca un adevărat aghiorit, obișnuia să spună:

"Trebuie să mulțumim și să ne bucurăm de aceste încercări și să-I fim recunoscători Domnului, care ne-a oferit ocazia ca și noi să ne alăturăm acelor dascăli și episcopi ai Săi, care deși erau părinți, binefăcători și călăuze pe calea mântuirii în problemele duhovnicești ale domnilor și regilor din vremurile în care trăiau, erau toată viața persecutați ca niște criminali de drept comun, dezonoați și urâți, iar în cele din urmă li se făcea cinstea de a fi uciși de propriile lor mâini"⁷¹. Sfântul îi mulțumea lui Dumnezeu pentru toate aceste încercări și, cu adevărat, le considera ca o binecuvântare aparte de la Dumnezeu deoarece se făcea, astfel, părtaș Patimilor Domnului, ale Sfinților Apostoli și ale Părinților Bisericii.

Marii părinți aghioriți îl admirau pe Sfânt. Sfântul Filotei ne prezintă părerile a doi părinți aghioriți, Sava și Ghermanos, care reprezentau "sfinte odoare ale Sfântului Munte ". Ei afirmă că ar fi considerat o mare onoare și o mare binecuvântare nu numai să poată fi mereu în prezența Sfântului Grigorie, dar măcar să aibă încălțările sale "ca să le poată purta în brațe, mângâindu-le, săru-tându-le și păstrându-le mereu cu ei"⁷². Era la mare cinste pentru mulți distinși monahi și isihăști ai acelor vremi. Lucru notabil, întrucât avem astfel mărturii nu numai din partea unor admiratori sau ale unor persoane de încredere, dar și ale unor adevărați ucenici ai lui Hristos. Doar isihăștii, care au darul distingerii duhurilor, pot rosti cuvinte cu adevărat curate. Acești mari isihăști îl numeau: "sălaș a toată înțelepciunea și apărător al Bisericii lui Hristos, un neîntrecut luptător al dreptei credințe și un dascăl al dumnezeieștilor învățături, precum și o călăuză în tot ce poate fi mai bun"⁷³.

Mulți dintre contemporanii săi afirmă că Sfântul nu era cu nimic mai prejos față de cei mai mari Părinți teologi. Ei mai afirmă faptul că dacă el le-ar fi fost contemporan, aceștia l-ar fi avut drept tovarăș în apărarea dreptei

credințe, precum și sfetnic și căpetenie de neprețuit. Laicatul însuși îl socotea drept "purtător de Dumnezeu și asemănător bărbaților și dascălilor apostolici din vechime"⁷⁴.

Sfântul Filotei, care a scris biografia Sfântului, vorbește despre nenumăratele sale daruri și virtuți, care ni-l arată a fi unul dintre marii Părinți ai Bisericii.

Dacă analizăm îndeaproape toate aceste virtuți, vom vedea că ele sunt cu adevărat evanghelice, de obicei observabile la cei ce viețuiesc în Sfântul Munte.

Și din acest punct de vedere Sfântul se dovedește a fi un bun aghiorit.

El făcea dovada oricărei virtuți atât în ce privește acțiunea, cât și rugăciunea văzătoare. El avea darul "smereniei și al umilinței sufletului", cu o inimă înfrântă și smerită îi tolera plin de răbdare pe cei ce erau supărați pe el, dar nu-i accepta cu ușurință pe cei ce îi judecau și învinuiau pe alții. Atitudinea sa față de conducători era, pe de o parte, liberă de orice servilism, și, pe de altă parte, asupra anumitor subiecte era tare și neclintit; față de cei umili era grijuliu, extrem de bun și milos; își păstra inima calmă și senină și aceasta se oglindea în exterior, așa încât aducea tuturor bucurie; toți se aflau în uimire pentru că îl vedeau în realitate adâncit în rugăciune, sobru și cu o inimă frântă de căință, dar din care în mod paradoxal țâșnea acel șuvoi de lacrimi supranatural. În general Sfântul Grigorie era considerat "deja ca un Sfânt în aceste ultime vremuri de practicare a virtuților"⁷⁵: în toate aceste lucruri ei vedeau roadele liniștii din Sfântul Munte.

4. ADORMIREA SFÂNTULUI

Dar și sfârșitul vieții Sfântului, adormirea sa, ne reamintește de sfintele și slăvitele plecări din această viață ale părinților aghioriți. Aflându-se la pat spre sfârșitul vieții sale, el le vorbea celor de față "despre viață, moarte și suflet". În același timp el își cunoștea ziua plecării sale. Datorită legăturilor mele cu asceții știu că acest lucru este păstrat la mare cinste de către părinții aghioriți. Sfântul Filotei scrie: "deci, aproape de sfârșit, el își prezise

momentul plecării, fiind anunțat de Sus și spunându-le aceasta și celor din jurul său, așa încât le prezisesse ziua respectivă prietenilor săi cu multe zile înainte, spunând că acest lucru se va întâmpla chiar după data adormirii Sfântului Ioan Gură de Aur". Sfântul, într-adevăr, se grăbea să ajungă "la cer și la cereștile zări". În ultimele clipe ale vieții sale el nu-și imagina și nici nu se gândea la ceva anume. Oricum, repeta mereu "cele cerești pentru cei cerești". El a tot repetat aceste propoziții până când sufletul i-a ieșit din trup. El a adormit la vârsta de 63 de ani⁷⁶.

Imediat după adormirea sa, Dumnezeu a dat semne despre recunoașterea lui ca Sfânt. Camera în care se afla trupul său neînsuflețit strălucea într-o lumină aparte, cea a Harului divin, imediat după ieșirea sufletului, și îi ilumina chipul, deși acesta era deja uscat și aproape mortificat chiar înainte de moartea sa: întreaga încăpere radia de lumină și, în același timp, trupul său strălucea în lumina care sălășluia în el⁷⁷. Și, astfel, la adormirea sa, Sfântul Grigorie a mai făcut încă o dată dovada faptului că fusese un adevărat aghiorit și un teolog infailibil al Bisericii.

Harul Divin s-a arătat mai mult încă și la mormântul Sfântului, făcând din acesta "sălaș al luminii dumnezeiești și un izvor de minuni, o fântână a sfintelor daruri ale Harului și un centru public de sănătate, absolut gratuit"⁷⁸.

Din această sumară introducere se poate vedea clar că Sfântul Grigorie a fost un adevărat aghiorit, nu numai pentru că a viețuit în Sfântul Munte, care, de fapt, reprezintă însăși inima trăirii ortodoxe. Dacă comparăm tot ceea ce am afirmat cu viața Părinților aghioriți contemporani, putem observa asemănarea duhovnicească a Sfântului Grigorie cu aceștia. Aceștia au același mod de viață.

3.

CEL CE A AFIRMAT VIAȚA ISIHASTĂ A SFÂNTULUI MUNTE

În capitolul anterior am aflat amănunte din viața Sfântului Grigorie Palama, așa cum ne-au fost ele oferite de către cel întru monahism tovarăș cu dânsul, Sfântul Filotei Kokkinos, Patriarh al Constantinopolelui, un om care a fost chezaș al aceleiași tradiții și care l-a introdus pe Sfântul Grigorie în aghiografia Bisericii, scriindu-i biografia și acatistul în cinstea sa. Biografia, al cărei autor este tot un sfânt, este, de fapt, un text patristic, care se distinge prin claritatea rostirii, prin atmosfera curat ortodoxă și neptică. La o analiză atentă, am observat că Sfântul Grigorie a fost un aghiorit.

El a trăit în Sfântul Munte și i-a cunoscut întreaga viață și trăire. El reprezintă un exemplu viu al vieții existente pe atunci în Sfântul Munte.

Citind întreaga operă a Sfântului Grigorie, putem observa acel duh aghioritic care se înalță din ea precum tămâia binemi roșitoare. De aceea, se poate afirma cu certitudine că Sfântul Grigorie Palama și Sfântul Munte sunt strâns uniți unul de celălalt. Nimeni nu-i poate despărți fără a risca să știrbească ceva din măreția fiecăruia. Dacă l-am aprecia pe acest Sfânt Părinte dincolo de tradiția isihastă a Sfântul Munte, nu l-am putea interpreta corect. Iar dacă cumva am aprecia Sfântul Munte separat de viața și învățăturile Sfântului Grigorie Palama, nu l-am înțelege, ci l-am idolatriza. Deci, în cele ce urmează trebuie să luăm în considerație influența Sfântul Munte asupra învățăturilor Sfântului Grigorie, sau, mai degrabă, să-l cercetăm pe Sfânt prin prisma vieții isihaste ce prelua în Sfântul Munte.

1. SFÂNTUL MUNTE ȘI BISERICA ORTODOXĂ

În primul rând, trebuie spus că Sfântul Munte nu este independent față de Biserică. Nu este un loc aflat înafara Bisericii și care are o existență autonomă, ci este calea cea mai înaltă de trăire a Creștinului Ortodox și este o expresie a vieții evanghelice în Duhul Sfânt care își face simțită prezența în Biserica lui Hristos. În lucrarea sa "Despre Sfinții isihasți", Sfântul Grigorie, vorbind despre Sfântul Părinte duhovnicesc Nichifor, care a dus o existență ascetică în Sfântul Munte și care a propovăduit învățăturile ortodoxe, fiind exilat de către primul dintre capetele încoronate ale dinastiei Paleologilor, scrie astfel:

"El a adoptat cel mai sever mod de viață, cel al monahilor, și a ales să trăiască într-un loc ce poartă numele Sfințeniei, Athos, la limita dintre lumea și supranatural, Athosul fiind lăcașul tuturor virtuților"¹.

În acest pasaj, concepția Sfântului Grigorie cu privire la Sfântul Munte poate fi clar observată. El poartă numele sfințeniei, se află la limita dintre lume și cele cerești, este un lăcaș al virtuților. De aceea noi considerăm că Sfântul Munte este lăcaș al virtuții, locul unde viața evanghelică este trăită și practică în plenitudinea ei, viață care reprezintă esența Tradiției noastre.

Dacă Sfinții Părinți ne învață că monahismul înseamnă viață apostolică și martirică, întrucât întreaga viață apostolică, precum și mărturia Sfinților Martiri sunt păstrate aici intacte, atunci vom putea înțelege că Sfântul Munte este locul unde viața apostolică și martirică sunt cu adevărat ilustrate.

Pentru a aduce mărturie în sprijinul acestui adevăr exprimat, e nevoie să aruncăm o privire asupra etapelor vieții duhovnicești, după învățăturile Sfinților Părinți ai Bisericii. Sfântul Dionisie Areopagitul afirmă în scrierile sale faptul că, după Sfinții Părinți, viața duhovnicească se împarte în trei etape: curățirea, iluminarea și desăvârșirea. Descoperim acestea în învățăturile tuturor Sfinților Părinți ai Bisericii.

Sfântul Simeon Noul Teolog și-a împărțit capitolele lucrărilor sale în trei părți: practică, gnostică și teologică. Sfântul Grigorie Palama a procedat într-un mod asemănător. El le-a împărțit în: etică (care înseamnă curățire),

naturală și teologică². Această împărțire ne indică etapele vieții duhovnicești așa cum le găsim în învățăturile Sfântului Dionisie Areopagitul.

Dar aceeași împărțire o aflăm și în învățăturile Sfântului Maxim Mărturisitorul. Sfântul Maxim vorbește clar despre filosofia practică, care înseamnă mai presus de orice curățirea minții, despre contemplația naturală, care reprezintă luminarea minții, și despre teologia mistică, care reprezintă contemplarea Luminii necreate³.

Iar Sfântul Nicodim Aghioritul, editând Filocaliile, le-a dat următorul subtitlu care interpretează conținutul lor: "în care prin practicarea și contemplarea filosofiei etice, mintea este curățită, iluminată și desăvârșită". Prin această afirmație noi distingem etapele vieții duhovnicești: curățirea de patimi, iluminarea și îndumnezeirea. În paralel cu aceasta, Sfinții Părinți împart, de asemenea, viața duhovnicească într-un alt mod, în viață activă și contemplativă (theoria). În orice caz, nu se pune problema unei alte împărțiri opusă complet celei mai dinainte, ci, de fapt, este același lucru.

Deoarece viața activă înseamnă curățirea inimii, iar contemplația reprezintă iluminarea minții și comuniunea cu Dumnezeu. Cu alte cuvinte, când inima omului este curățită, lucru ce reprezintă cea dintâi etapă a vieții duhovnicești, aceasta este urmată de contemplație. Viața contemplativă cuprinde atât iluminarea minții, cât și contemplarea luminii necreate.

În orice caz, viața activă precede contemplarea lui Dumnezeu. Deoarece conform celor spuse de Sfântul Grigorie Teologul: "viața activă este înaintemergătoarea contemplației"⁴.

Am conceput această analiză cu scopul de a accentua faptul că în Sfântul Munte, atât în perioada de timp când a trăit Sfântul Grigorie Palama, cât și în ziua de azi, precum și în oricare altă parte a lumii unde este practică, Tradiția Ortodoxă în adevărata ei manifestare, putem observa aceste trepte ale desăvârșirii duhovnicești. Toți cei ce vin în Sfântul Munte pentru a trăi în singurătate, încep cu treapta curățirii inimii, iar aceasta se face printr-o adâncă pocăință. După aceasta, se înaintează spre iluminarea minții, etapă care reprezintă, de fapt, lucrarea neîncetată a rugăciunii minții.

În această etapă, după voia lui Dumnezeu, omul poate ajunge la contemplarea lui Dumnezeu.

Am văzut toate acestea în viața Sfântului Grigorie Palama, așa precum ni le descrie Sfântul Filotei Kokkinos. Noi observăm acestea și în înseși lucrările Sfântului Grigorie. De exemplu, în cele menționate mai înainte, vorbind despre Sfântul părinte duhovnicesc Nichifor, acesta ne relatează întreaga poveste a vieții sale. Adică, descrie modul în care a ajuns la sfințenie și cum a ajuns duhovnic. Mai presus de orice, Sfântul Nichifor a făcut ascultare față de părinții cei venerabili cu darul discernământului.

Prin ascultarea sa el și-a dovedit smerenia, și, în schimb, a căpătat experiența artei artelor, care este, în fapt, isihia ortodoxă. După aceea, el a devenit duhovnic și povățuitor al celor care se luptau cu duhurile necurate⁵.

Aici putem observa cu claritate calea ce trebuie urmată de cel ce merge în Sfântul Munte pentru a trăi o viață în singurătate. Mai întâi, trebuie să-și găsească un părinte duhovnicesc față de care să facă deplină ascultare, și astfel începe curățirea inimii. Prin acest efort de călăuzire discretă și înțeleaptă din partea părintelui său duhovnicesc, dar, mai ales, cu ajutorul Darului dumnezeiesc, acesta primește marele dar al isihiei, care este, de fapt, rugăciunea neîncetată, eliberându-și mintea de sub tirania rațiunii și a patimilor. Iar atunci când se ajunge aici, el devine, cu adevărat, păstrător al tainelor lui Dumnezeu și devine un dascăl nerătăcitor și călăuză pentru alții. Acest întreg proces, care are încă loc în Sfântul Munte, precum și în oricare altă mănăstire în care se practică Tradiția Ortodoxă, reprezintă adevărata viață evanghelică și apostolică. Apostolii l-au urmat trei ani pe Hristos, s-au curățit de patimi și de atacurile demonilor și, apoi, în ziua Cincizecimii au primit Harul Duhului Sfânt, devenind vlăstare ale Trupului lui Hristos și adevărați teologi, care îl propovăduiau pe Dumnezeu. De aceea, Sfântul Munte este expresia vie a Vieții Bisericii, iar fiecare aghiorit, ca și fiecare monah, trăiește o viață apostolică. Deci, Sfântul Munte nu este doar un simplu loc, ci și un mod de viață. În acest duh, noi îl putem caracteriza pe Sfântul Grigorie Palama ca aghiorit, și, astfel, susținem că el este cel ce exprimă viața Sfântul Munte, și, într-o manieră mai largă, pe cea a Bisericii, în acest duh, noi putem din nou interpreta toate lucrările sfântului.

2. ISIHIA ORTODOXĂ

Oricum, făcând afirmația că Sfântul Grigorie este unul dintre cei ce exprimă desăvârșit viața isihastă a Sfântul Munte, trebuie, mai întâi, să examinăm ce este isihia după învățăturile ortodoxe.

Isihia, tăcerea, liniștea sunt lucruri esențiale pentru curățirea și desăvârșirea omului, ceea ce înseamnă, de fapt, mântuirea sa. Sfântul Grigorie Teologul afirmă în mod epigramatic: "Trebuie să te afli în deplină liniște pentru a putea vorbi în pace cu Domnul și să-ți îndepărtezi mintea de a celor ce umblă în greșelile lor"⁶. Prin intermediul isihiei omul își curățește inima și mintea de patimi și astfel ajunge la comuniunea și unirea cu Dumnezeu. Această comuniune cu Dumnezeu, deoarece înseamnă unirea omului cu Dumnezeu, reprezintă, în același timp, mântuirea omului.

Isihie nu înseamnă nimic altceva decât "a-ți îndepărta inima de la întâlnirea, vorbirea și satisfacerea dorințelor celorlați oameni, precum și împlinirea celorlalte activități"⁷.

Când omul își eliberează inima de gânduri și de patimi, când toate energiile sufletului său sunt transfigurate și îndepărtate de la cele pământești și se îndreaptă către Dumnezeu, atunci el devine un isihast ortodox. Sfântul Ioan Scărarul scrie că liniștea sufletului este "adevărata cunoaștere a propriilor gânduri și aceasta este o minte invulnerabilă"⁸. De aceea, isihia este o stare lăuntrică; ea este "locaș întru Domnul".

Desigur, Sfinții Părinți fac distincția între liniștea dinafară și cea lăuntrică. Liniștea dinafară este eliberarea simțurilor și a trupului de imagini, și, în special, de dependența de lume, în timp ce liniștea lăuntrică este eliberarea inimii de imagini, fantezii și griji. Isihia trupului este în mod obișnuit atitudinea isihastă de rugăciune neîncetată, precum și încercarea persoanei de a limita pe cât posibil reprezentările exterioare, imaginile pe care simțurile noastre le primesc și le oferă sufletului. Isihia sufletului reprezintă starea în care mintea este capabilă să respingă orice ispite de răpire înafară.

În acest fel, mintea omului scapă de lumea exterioară și intră în inimă, de fapt în adevăratul ei loc de origine. În acest mod, omul capătă pacea inimii, și acolo Dumnezeu însuși se revelează omului.

Așa cum am văzut, Sfântul Grigorie Palama a trăit această isihie ortodoxă.

Mai întâi a căutat un loc retras în Sfântul Munte și s-a rugat Domnului zi și noapte. Apoi, a ajuns și la isihia lăuntrică. Trăind în cadrul acestei atmosfere duhovnicești isihaste, el a ajuns la cunoașterea lui Dumnezeu, în perioada când și-a făcut apariția erezia care căuta să zdruncine trăsăturile fundamentale ale învățăturilor Bisericii. Tocmai atunci, având experiența acestui mod de viață, el l-a putut exprima perfect.

Doar în această lumină putem privi cu atenție viața Sfântului Grigorie.

El nu a fost doar un învățăcel al Sfinților Părinți, ci a fost unul care a trăit aceeași viață, și în acest fel s-a bucurat de aceleași învățături ca și aceștia.

3. EXPRIMAREA VIEȚII ISIHASTE

Din perspectiva tuturor învățăturilor sale îl vedem pe părintele isihast aghiorit care știe ce este isihasmul, dar, mai presus de orice, este un trăitor autentic al lui. Putem observa acest lucru într-o manieră mai analitică prin prisma a două aspecte principale. Primul, în disputa sa cu Varlaam, și, în al doilea rând, în omiliile sale către turma sa duhovnicească din Tesalonic, atunci când a fost numit Arhiepiscop al Tesalonicului, precum și în alte omilii ale sale.

a) "Disputa" cu Varlaam

Cu mare greutate și-a început sfântul această "dispută", deoarece el nu dorea să părăsească liniștea și pacea vieții sale din Sfântul Munte. Dar, atunci când a fost rugat de frații săi duhovnicești, și atunci când el însuși a înțeles faptul că adevărata credință se află în primejdia de a fi deformată, lucru care ar fi avut drept rezultat deformarea mijloacelor de vindecare a omului și de pierdere a căii de mântuire, atunci el și-a început lupta. La început el a făcut-o cu mare discreție și smerenie. El și-a încheiat una dintre scrisorile sale către

Varlaam, afirmând că în ciuda reproșurilor pe care le simțea împotriva lui Varlaam pentru ideile sale eronate asupra unor serioase probleme teologice, el își păstra încă nealterată aceeași dragoste față de el. El îl numea un om foarte înțelept, cel mai de frunte dintre cei ce iubeau și erau iubiți și, în ciuda disputei dintre ei, el afirmă cu tărie că pacea trebuie să domnească între ei.

În același timp, el își exprimă dorința ca ei să se întâlnească și să se îmbrățișeze cu o sfântă sărutare⁹. Toate aceste lucruri fac dovada unui suflet plin de liniște și pace. Datorită vieții sale isihaste el putea critica acesta credință greșită, și, în același timp, își păstra pacea și dragostea.

De asemenea, în contrast cu problemele aflate în divergență cu Varlaam, putem observa viața isihastă a Sfântului Grigorie Palama. El exprimă întreaga Tradiție a Bisericii Ortodoxe. Odată ajunși în acest punct am dori să analizăm unele păreri caracteristice luate din prima Triadă a binecunoscutei sale lucrări "Despre sfinții isihăști"¹⁰. Trei aspecte sunt analizate. Primul se referă la relația dintre cele două înțelepciuni, cea lumească și cea dumnezeiască. Cel de-al doilea se referă la rugăciunea minții, revenirea minții în inimă, iar cel de-al treilea pune problema vederii Luminii necreate.

În prima parte el se opune opiniei lui Varlaam, și anume că și cunoașterea umană, deși tot un dar al lui Dumnezeu, ar fi egală sau mai mare ca valoare decât cunoașterea Apostolilor și a Profeților, în acest punct Varlaam ajunsese la concluzii greșite. Una dintre acestea era aceea că monahii ar trebui să urmeze calea educației umane obișnuite și cunoașterea umană pentru a se desăvârși.

Drept răspuns la această opinie, Sfântul Grigorie susține faptul că ținta omului este de a propăși de la starea de chip la asemănarea cu Dumnezeu. În căderea sa omul și-a pierdut sensul normal al existenței sale, către asemănare, iar chipul s-a întunecat. De aceea, el trebuie acum să-și refacă chipul. Dar aceasta nu poate avea loc prin intermediul "înțelepciunii trupești".

Deoarece întunecarea chipului apare ca urmare a păcatului, aceasta înseamnă că atunci când păcatul este îndepărtat, când omul ajunge la rugăciunea lăuntrică, când viața sa este în armonie cu poruncile lui Hristos și când ajunge la contemplarea lui Dumnezeu, atunci el se află, de fapt, în chipul lui Dumnezeu. De aceea, învățăturile filosofilor sunt diferite de cele ale

creștinilor. Sfântul Grigorie pune accentul în special pe faptul că omul își curăță chipul prin puterea Crucii lui Hristos. El se referă la situația Sfântului Ioan înaintemergătorul și la Hristos însuși. Înainteemergătorul, cel ce este mai mare dintre prooroci, a trăit încă din fragedă vârstă în pustie, unde, subliniază el, nu exista vreo educație sau ceea ce numește Varlaam filosofie mântuitoare. Nu existau cărți acolo și nici dascăli ai înțelepciunii lumești. Și descoperim același lucru în viața lui Hristos. Atunci când un tânăr L-a întrebat ce trebuie să facă pentru mântuirea sa și pentru a dobândi viața veșnică, El nu a spus: "Dacă vrei să fii desăvârșit, însușește-ți educația lumii, grăbește-te să-ți însușești cunoașterea științelor, dobândește știința științelor", ci i-a spus: "Vindeți toate averile și da-le săracilor, ia-ți crucea și urmează Mie". Tocmai de aceea pentru a-i rușina pe înțelepții acestei lumi, Domnul și-a făcut ucenici din pescari fără educație.

În acest moment, Sfântul Grigorie face referințe la anumite pasaje din epistolele Sfântului Apostol Pavel, în special din Epistola I către Corinteni, unde se spune că Hristos a ales oameni neștiutori de carte "pentru a rușina pe înțelepții acestei lumi", că Dumnezeu a arătat deșertăciunea înțelepciunii lumii, că "lumea prin înțelepciunea ei nu L-a aflat pe Dumnezeu", și că "prin paradoxul celor propovăduite de El s-a mulțumit să-i mântuiască pe aceia care cred". Apoi, folosind citate din Sfântul Vasile cel Mare și Sfântul Grigorie de Nyssa, el face distincție între cunoașterea umană demonică și cunoașterea de la Duhul Sfânt, și, desigur, el îi previne pe monahi să nu accepte înțelepciunea și cunoașterea lumească. El își termină prima parte a lucrării afirmând că înțelepciunea dinafară, adică filosofia li se "părea inutilă și cu totul de neglijat Sfinților Părinți și, mai ales, celor care avuseseră acces la ea".

În partea a doua, el face referire la subiectul vast al rugăciunii, și, mai ales, la ceea ce se numește rugăciunea minții, în care mintea este fixată în lăuntrul inimii.

Varlaam și urmașii săi afirmaseră că nu era normal să aducem mintea în trup, și, mai ales, în inimă. Ei afirmău că era normal ca mintea să se afle înafara trupului. Drept replică la această opinie, care are la bază concepțiile filosofice ale lui Platon și anume că trupul este temnița sufletului și că mântuirea omului este echivalentă cu eliberarea sufletului din trup, el, mai

întâi, aduce drept argumente trei citate din Sfântul Apostol Pavel: "În urma Sfântului Botez, trupul a devenit templul Duhului Sfânt în noi"; trupul este "lăcaș al lui Dumnezeu" și, în cele din urmă, Dumnezeu ne-a promis că "Voi locui în ei și voi fi alături de ei și Le voi fi lor Dumnezeu". El subliniază faptul că trupul nu este rău în sine, ci doar atitudinea irațională a trupului este rea. Atunci când omul își curățește trupul prin înfrânare, iar partea mândră și cea poftitoare a sufletului prin stăpânire de sine și dragoste, și atunci când mai departe își apără inteligența cu scutul rugăciunii, atunci el vede Harul divin în inima sa.

În cele ce urmează, el face excelente analize antropologice. El analizează exact ceea ce este mintea umană, și anume faptul că inima este sălașul facultății raționale, că ea este primul organ rațional al trupului, că mintea se află în partea trupească a inimii, nu ca într-un receptacol, ci ca într-un organ care dirijează întregul organism.

Deci, noi trebuie să luptăm pentru a readuce mintea înapoi în inimă, acolo unde este locul ei firesc. Fiind un mare sfânt isihast, el aduce în suflet ceea ce există, de asemenea, în Dumnezeu. Exact precum Dumnezeu are esență și energie, la fel și sufletul are esență și energie. Energia sufletului care se află în partea sa rațională și se scurge prin simțuri către creație, trebuie să revină în inimă. Începătorii în viața duhovnicească pot reuși aceasta prin controlul respirației lor. Atunci când Varlaam și cei ce îl aprobau și-au bătut joc de această metodă folosită de începători, Sfântul Grigorie a făcut unele observații extrem de corecte și pertinente din punct de vedere teologic. Mișcarea circulară a minții, adică revenirea ei din lumea dinafară către inimă și ridicarea ei de acolo către Dumnezeu, este metoda desăvârșită și singura cale prin care omul poate ajunge la cunoașterea lui Dumnezeu. Dar, Sfântul Grigorie a mai făcut și unele observații cu caracter ortodox în legătură cu participarea trupului în momentul rugăciunii, precum și în ce privește calea de urmat spre sfințenie. Forma circulară a trupului este și ea esențială pentru această revenire a minții în inimă. El afirmă toate aceste lucruri deoarece "varlaa-miții" îi iau peste picior pe isihăști, care la începutul vieții lor duhovnicești fac, de asemenea, uz de modelul circular al trupului.

Sfântul citează cazul Profetului Ilie, care și-a folosit forma circulară a trupului său pentru a-și readuce mintea în inimă și în felul acesta a alungat seceta.

În partea a treia, el se referă la roadele rugăciunii, care sunt Lumina necreată și Cunoașterea divină. Varlaam susținea că orice fel de lumină care este accesibilă simțurilor este creată și, de aceea, este inferioară gândirii, facultății raționale a omului. Deci, având părerea că întreaga lumină dinafară este creată și simbolică, a mers până acolo încât să-i considere pe filosofi a fi superiori Profeților și Apostolilor, care au văzut Lumina necreată.

Aceasta parte analizează și multe alte subiecte care au legătură cu acest lucru, precum și alte acuzații aduse de "varlaamiți". Mai întâi, el citează anumite texte patristice, conform cărora la începutul vieții duhovnicești studiul Sfintei Scripturi este restrâns, nu dintr-un sentiment de desconsiderație, ci, mai ales, din cauza faptului că trebuie să ne curățim prin rugăciune, ca mai apoi să putem înțelege duhul Scripturilor.

El citează și alte texte patristice, pentru a exemplifica cum trebuie să participe trupul la rugăciunea minții, deoarece adesea mintea tresaltă de bucurie în momentul venirii Domnului, iar adesea apare un gust plăcut în gură celor ce se roagă și psalmodiază, iar aceasta este energia Harului divin.

Apoi, el face diferențierea între lumina cunoașterii naturale și Lumina energiilor necreate ale Duhului Sfânt. El ajunge la concluzia că nu cunoașterea naturală este lumina sufletului. Deci, atunci când Sfinții văd Lumina necreată, ei văd veșmântul îndumnezeirii. El citează multe texte patristice și, cu siguranță, el le interpretează prin prisma propriei sale experiențe duhovnicești, care este totuna cu cea a Sfinților Părinți ce afirmă că omul poate ajunge la contemplarea Luminii necreate.

Această Lumină nu este simbolică și creată, ci strălucirea luminii ipostatice; este Dumnezeu în însăși. Lumina de pe Tabor nu este cea de-a treia fire necunoscută în Hristos, ci Dumnezeu în însăși. Iar spre sfârșitul celei de-a treia părți, el face referire cu privire la marea diferență dintre teolog și cel care L-a văzut pe Dumnezeu. Un teolog poate vorbi de Dumnezeu fără ca măcar să fi avut vreodată trăirea acelor experiențe duhovnicești, dar un "theoptis" este văzătorul de Dumnezeu.

Teologia diferă față de contemplarea lui Dumnezeu în același mod în care cunoașterea unui lucru diferă de posedarea lui.

Există și alte locuri în cadrul învățăturilor Sfântului Grigorie Palama în care el face referiri cu privire la marele subiect al cunoașterii lui Dumnezeu.

Adevărata cunoaștere a lui Dumnezeu este superioară cunoașterii umane create.

Iar Sfântul demonstrează că în Biserica Ortodoxă noi propo-văduim faptul că Proorocii sunt incomparabil superiori filosofilor, deoarece Proorocii, atât ai Vechiului, cât și ai Noului Testament au ajuns la contemplarea lui Dumnezeu, în vreme ce filosofii emiteau doar ipoteze despre Dumnezeu.

Analizând prima triadă a lucrării Sfântului Grigorie "Despre sfinții isihăști", ni se revelează clar faptul că Sfântul Grigorie este un adevărat părinte isihast, exprimând plenar adevăratul isi-hasm trăit în Sfântul Munte.

b) Omiliile sale

Pe lângă scrierile cu caracter polemic care au supraviețuit timpului, ni s-au păstrat omiliile Sfântului Grigorie care demonstrează modul în care el înfățișează viața isihastă a Sfântul Munte. Unele dintre acestea erau adresate monahilor din Sfântul Munte la felurite zile praznicale, iar celelalte erau adresate turmei sale duhovnicești din Tesalonic. Este notabil faptul că, vorbind creștinilor, el le predica rugăciunea minții și, în acest mod, el arăta că nu există un prea mare contrast între viața mona-hală și cea de familie.

Din mulțimea pasajelor pe care Sfântul Grigorie le interpretează într-o manieră isihastă, aș dori să selecționez patru dintre ele în mod special.

Primul se referă la interpretarea parabolei vameșului și a fariseului, și, mai ales, la analiza rugăciunii vameșului, pe care el o prezintă drept o rugăciune cu caracter isihast. În această parabolă, Domnul, prezentându-1 pe vameș, a spus: "Iar vameșul, departe stând, nu voia nici ochii să-i ridice către cer, ci-și bătea pieptul zicând: Dumnezeule, milostiv fii mie, păcătosului" (Luca 18,13).

Sfântul Grigorie afirmă: "Vedeți câtă smerenie, credință și învinuire de sine: vedeți extrema îndurerare a conștiinței și frângere a inimii în rugăciunea acestui vameș?"¹¹. Cuvintele "departe stând", ne arată smerenie și părere de

rău. Că "stătea în picioare", ne arată "îndelunga sa răbdare într-o nevoită ... precum și insistența rugăciunii sale". Faptul că "nu voia nici ochii să-i ridice către cer", înseamnă "atât umilință, cât și supunere, portretizarea nu numai a unui umil slujbaş, ci și a unui condamnat pentru faptele sale". Acest fel de rugăciune, precum și poziția corpului său ne indică "condamnarea pe bună dreptate și părerea de rău".

Faptul că "își bătea pieptul", ne arată marea lui căință și adâncă durere pricinuită de păcatele sale. "Dumnezeule, milostiv fii mie, păcătosului", ne arată valoarea rugăciunii scurte, de o singură propoziție.

Ne mai pretinzând nimic altceva, ne mai gândindu-se la nimic altceva își îndreaptă atenția doar către sine și către Dumnezeu, repetând mereu această scurtă rugăciune, care reprezintă cea mai bună rugăciune posibilă¹².

Al doilea pasaj se referă la înțelesurile parabolei fiului răcăitor, și aici Sfântul Grigorie interpretează parabola într-o manieră isihastă.

Sfântul Evanghelist Luca ne prezintă parabola Mântuitorului, din care aflăm: "Și nu după multe zile, adunând toate, fiul cel mai tânăr s-a dus într-o țară depărtată și acolo și-a risipit averea, trăind în desfrânări" (Luca 15, 13).

Aparținând în mod organic Tradiției Ortodoxe el înțelege că acesta cădere a omului, așa numitul păcat strămoșesc, reprezintă în realitate o întunecare și o slăbire a minții, în vreme ce învierea omului, reprezintă învierea minții celei moarte. Tocmai în această lumină, interpretează și el parabola fiului risipitor. Minte reprezintă adevărata bogăție a omului. "Mai presus de orice, mintea reprezintă bogăția și esența noastră înăscută". Atâta vreme cât ne aflăm pe căile mântuirii "noi ne păstrăm mintea adunată în sine și, mai ales, în cea dintâi și mai înaltă minte, Dumnezeu".

Mântuirea noastră înseamnă că ne păstrăm mintea într-o Domnul. Dar, atunci când deschidem o ușă patimilor, atunci mintea noastră "se împrășteie imediat, vagabondând tot timpul către lucrurile grosiere și lumești, către multiplele plăceri și gânduri pătimase legate de acestea". Atunci mintea omului devine "fiu risipitor" și, deci, și omul devine un astfel de fiu răcăitor. Valoarea minții noastre o reprezintă prudența, precum și forța discernământului a ceea ce este bun și rău, atâta vreme cât continuăm să păstrăm poruncile lui Hristos. Dar atunci când mintea îl părăsește pe Dumnezeu,

atunci și prudența se risipește și se transformă în imprudență, desfrânând în lucrurile dinafară.

Sufletul omului nu are doar partea rațională, ci și părțile poftitoare și mânioase. În stare naturală mintea omului " își îndreaptă întreaga dorire către singurul și adevărat Dumnezeu, singurul cu adevărat Bun, singurul Judecător, singurul care ne dăruiește bucuria cea adevărată și fără urmă de durere".

"Dar atunci când mintea se află într-o stare anormală, când se depărtează de Dumnezeu și este întunecată, atunci partea poftitoare a omului este răspândită spre nenumărate dorințe egoiste: "atras, pe de o parte, spre pofta către mâncăruri alese inutile, mai apoi apare dorința spre obținerea unor lucruri inutile și, în al treilea rând, apare dorința către slava deșartă". Toate acestea vin prin intermediul poftelor. Dar când mintea este insensibilă, fără har, partea mânioasă se află și ea în stare neatinsă.

Atunci când mintea se află în starea ei normală, atunci când, să spunem, este unită cu Dumnezeu, atunci ea își stărnește partea mânioasă doar împotriva diavolului și face uz de mult curaj sufletesc împotriva diavolului și a patimilor. În momentul când însă desconsideră poruncile divine, atunci "omul ajunge să se lupte cu aproapele său, să se răzbune pe cei de o seamă cu el, să își iasă din minți împotriva celor ce nu-i aprobă patimile iraționale, și, vai, devine ucigaș de frate..."¹³.

Al treilea pasaj se referă la analiza pe care Sfântul o face cu privire la șederea Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu în Sfânta Sfintelor. Este adevărat că intrarea în Sfânta Sfintelor nu este descrisă în Sfintele Scripturi, dar face parte integrantă din Tradiția Ortodoxă. Biserica ne oferă toate învățăturile necesare cu privire la intrarea Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu în Templu și, în fapt, există și o anumită prăznuire a acestui eveniment. Sfântul Grigorie Palama acceptă aceste învățături ale Bisericii și le analizează într-o manieră pur teologică. În Biserică, Prea Sfânta Născătoare de Dumnezeu a trăit ca în Rai. "Și-a trăit viața acolo fără cele necesare traiului obișnuit, fără griji, fără suferință, fără a suferi din partea patimilor inferioare, deasupra plăcerii care este mereu însoțită de durere, trăind doar pentru Dumnezeu, hrănită de Dumnezeu, păzită doar de Dumnezeu, care

locuiește printre noi prin intermediul ei, avînd privirea ațintită doar la Dumnezeu, bucurându-se în Domnul, mereu în adorație către Dumnezeu"¹⁴.

Deoarece Prea Sfînta Născătoare de Dumnezeu fusese eliberată de orice legătură materială și lepădase orice fel de îngăduință față de trupul său, ea își îndreptase mintea doar către sine atît în trezvie, cît și într-o neîncetată rugăciune dumnezeiască". Și, întrucît ajunsese în adîncul ființei sale în acest fel și depășise partea rațională izvorătoare de gânduri, ea a ajuns pe o nouă și inegalabilă cale către ceruri, pe care aș numi-o tăcere inteligibilă. Și, fixându-și permanent atenția minții asupra acestui lucru, ea se înalță deasupra tuturor lucrurilor create și văzu slava lui Dumnezeu mai deplin decît Moise și își păstră neclintită atenția asupra Harului divin..."¹⁵. În Sfînta Sfințelor, Prea Sfînta Născătoare de Dumnezeu se ocupa cu rugăciunea minții și, în acest mod, atinsese tăcerea înțelegătoare. În acest fel a putut vedea slava lui Dumnezeu mai deplin decît Moise. Cu alte cuvinte, ea a ajuns la contemplarea lui Dumnezeu. Și întrucît vederea lui Dumnezeu înseamnă unirea cu Dumnezeu, în acest fel, chiar înainte ca Hristos să fi fost conceput de la Duhul Sfînt în pîntecele ei, Prea Sfînta Născătoare de Dumnezeu era unită cu Dumnezeul Treimic.

Sfîntul Grigorie folosește și această ocazie pentru a descrie metoda de a ajunge la adevărata teologie. Mai întîi afirmă că vorbirea despre Dumnezeu și întîlnirea cu însuși Dumnezeu sunt două lucruri diferite. Pentru a putea vorbi despre Dumnezeu e nevoie de arta discursului. E nevoie și de gândire rațională și de exemplele pămîntești oferite de către simțuri. Aceasta este o manieră în care mulți înțelepți ai acestei lumi pot vorbi despre Dumnezeu, chiar dintre cei ce nu au trecut prin etapa curățirii de patimi, dar este imposibilă unirea cu Dumnezeu prin raționamente și exemple oferite de către simțurile trupesti. Nu se poate ajunge la comuniunea cu Dumnezeu "dacă pe lângă curățirea de patimi, nu mergem mai departe, sau mai degrabă deasupra noastră, lăsînd deoparte toate percepțiile simțurilor, precum și senzațiile, ridicându-ne mult deasupra gândurilor și raționamentelor și a întregii cunoașteri, iar gândul însuși să se predea cu totul energiei minții, pe care Solomon a denumit-o simț al divinului"¹⁶. Când omul se înalță deasupra gândurilor și raționamentelor, atunci el atinge unirea cu Dumnezeu".

Prea Sfânta Născătoare de Dumnezeu a ales această cale de a ajunge la comuniunea cu Dumnezeu. Ea a urmat calea isihiei. Isihia minții nu reprezintă altceva decât tăcerea minții și a lumii. "Căutând sfânta tăcere, Fecioara a aflat o călăuză: tăcerea minții, tăcerea din partea lumii, uitarea lucrurilor de jos, împărtășirea de tainele cele de Sus, lăsarea deoparte a imaginilor conceptuale pentru a căpăta ceea ce este mult mai de preț". Această tăcere reprezintă intrarea în adevărata contemplare a lui Dumnezeu, care "înseamnă singurul exemplu al unui suflet cu adevărat sănătos". Virtuțile sunt medicamente pentru bolile sufletului și pentru patimi, în vreme ce contemplarea lui Dumnezeu reprezintă rodul unui suflet sănătos. Doar prin contemplarea lui Dumnezeu omul este îndumnezeit. El nu poate fi îndumnezeit prin analogie rațională ci printr-un mod de viață isihast¹⁷. Prea Sfânta Născătoare de Dumnezeu a atins isihia și contemplarea lui Dumnezeu în Biserică, a ajuns la comuniunea cu Dumnezeul Treimic.

Și oricine dorește să ajungă la contemplarea lui Dumnezeu, care înseamnă de fapt mântuirea omului, trebuie să urmeze calea vieții Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu. Singura cale este cea a isihiei.

În cele din urmă, un al patrulea exemplu de învățături isihaste îl reprezintă un pasaj din Vechiul Testament, acolo unde se spune: "în ziua a șaptea El s-a odihnit de toată lucrarea. Iar Dumnezeu a binecuvântat ziua a șaptea și a sfințit-o, deoarece atunci El s-a odihnit de toată lucrarea creației pe care o făcuse"(Geneza 2:2-3). Interpretând acestea Sfântul scrie că sunt lucrări ale lui Dumnezeu "pe care El nici nu a început a le face, nici nu a încetat a le face"¹⁸. El nu a început să acționeze deoarece El este fără de început, deoarece, așa precum însuși Hristos spune: "Tatăl Meu până acum lucrează și Eu lucrez"(Ioan 5,17).

Lucrarea lui Dumnezeu fără de început este cunoașterea ființelor și dinainte cunoașterea celor ce urmează să se întâmple. De asemenea, tot lucrarea lui Dumnezeu fără început și neîncetată este judecata și pronia. Pentru a fi create ființele au nevoie de judecată și de pronie, dar și după creație ele au nevoie de judecată și de pronie "așa încât ele să nu poată dispărea fără sens: sau unele dintre ele se pot schimba în timp în binele lor sau al tuturor, sau alții pot rămâne de neschimbat"¹⁹.

Cu alte cuvinte, Dumnezeu prin energiile sale necreate, care se numesc providență, continuă să-și îndrepte întreaga creație spre împlinirea voinței Sale. Dumnezeu își dirijează creația prin intermediul providenței Sale. O altă lucrare a lui Dumnezeu fără de început este "reîntoarcerea către El", pentru că El s-a aflat mereu în contemplarea față de Sine, către vederea Lui însuși"²⁰.

Deoarece Dumnezeu "nici nu și-a început lucrarea și nici nu a încetat să lucreze" ce înseamnă atunci odihna lui Dumnezeu? De ce spune Moise că Dumnezeu s-a odihnit după lucrările sale? Odihna înseamnă calea înapoi "de la lucrurile de jos către lucrurile mai înalte și de deasupra creației". În timpul operei sale de creație pe răstimpul a șase zile Dumnezeu s-a aflat "înafara Sa datorită infinitei Sale bunătăți". El a consimțit la aceasta din dragostea Lui pentru omenire.

În cea de-a șaptea zi, după crearea întregii lumi a simțurilor El a revenit, așa cum se cuvine, la propria Sa înălțime, pe care El nu o părăsise niciodată. Iar Dumnezeu a binecuvântat această odihnă pentru a ne arăta că noi trebuie să punem preț pe cunoașterea lucrurilor de natură superioară celor legate de simțuri; de asemenea, pentru a ne arăta, a ne învăța și a ne cere să intrăm, pe cât ne este cu putință, în acea odihnă, noi înșine odihnă "care reprezintă revederea mintală a lui Dumnezeu și prin intermediul ei să ne îndreptăm la mișcarea în sus către Dumnezeu"²¹.

Acesta este cadrul în care aceste lucruri sunt interpretate de către Sfântul Grigorie și de către cuvintele apostolice: "Drept aceea, s-a lăsat altă sărbătoare de odihnă poporului lui Dumnezeu. Pentru că cine a intrat în odihna lui Dumnezeu s-a odihnit și el de lucrurile lui, precum Dumnezeu de ale Sale. Să ne silim, deci, ca să intrăm în acea odihnă.. ." (Evrei 4,9-11).

În realitate, propria noastră odihnă este isihasmul, tăcerea minții, care înseamnă odihnă dinspre partea lumii și revenirea minții în inimă.

Analizând această odihnă, Sfântul spune că mai întâi trebuie să luăm aminte la învățăturile Duhului, deoarece noi ne ușurăm de grijile inferioare, apăsătoare și neîncetate și lăsăm deoparte lucrările legate de acestea. Atunci vom face loc cuvintelor Sfântului Duh, dând deoparte orice gând pătimăș și lumesc, apoi să le medităm în mintea noastră, care, de fapt, este inima

noastră. După aceea, dacă îndepărtăm orice gând, chiar dacă este unul bun din mintea noastră, iar prin trezvie permanentă și rugăciune neîncetată mintea se întoarce către ea însăși, atunci noi intrăm în odihna divină, care înseamnă contemplarea lui Dumnezeu²².

Această isihie a minții, așa cum este descrisă ea de Sfinții Părinți, care sunt cu adevărat isihasti, este calea care duce la odihna divină, la contemplarea lui Dumnezeu. Iar noi credem că modul de viață isihast este ceea ce cu adevărat te face să fii ortodox. Este fundamentul dogmelor și al tuturor adevărilor de ere-dința. **Inafara acesteia nu există nici o teologie adevărată.**

După toate acestea, putem afirma clar că Sfântul Grigorie Palama este cel ce exprimă viața isihastă a Sfântul Munte. Șederea sa în Sfântul Munte, ascultarea de Părinții duhovnicești luminați, precum și experiența acumulată l-au făcut un adevărat teolog, un adevărat Părinte al Bisericii. În toate lucrările sale, fie polemice, fie omilii, se poate observa viața sa isihastă. El a trăit viața Sfântul Munte și a devenit aghiorit.

Iar acest lucru, desigur, este sinonim cu a fi ortodox.

4. PRIMUL TRĂITOR ÎN SFÂNTUL MUNTE

Prima lucrare a Sfântului Grigorie Palama a fost "Despre viața minunată și îngerească a Sfântului Părintelui nostru Petru, Purtătorul de Dumnezeu, care a trăit o viață ascetică în Sfântul Munte Athos". Scrierea este notabilă deoarece, pe de o parte, ea cuprinde o serie de fapte despre Sfântul Munte și despre atmosfera sa monahală, și, pe de altă parte, deoarece ea exprimă teologia Sfântului Grigorie despre viața monahală și ascetică.

Vom analiza această scriere a Sfântului Grigorie deoarece ea are o importanță directă asupra subiectului de care ne ocupăm. Trebuie notat faptul că nu facem o analiză completă a acestei lucrări, ci doar punem accentul pe aspectele ce ne interesează pentru a descrie modul ascetic de viață specific Athos-ului, așa cum a fost el trăit de Sfântul Petru Atonitul, de Sfântul Grigorie Palama și așa cum și astăzi este urmat de un mic număr de monahi asceți care trăiesc în Sfântul Munte.

Viața Sfântului Petru care s-a păstrat a fost scrisă la sfârșitul secolului al X-lea de către Nicolae Atonitul. Sfântul Grigorie Palama se folosește de această biografie, dar își aduce contribuția la definirea cadrului teologic'.

1. MOTIVUL SCRIERII DESPRE VIAȚA SFÂNTULUI PETRU ATONITUL

Este esențial pentru subiectul de față luarea în considerație a motivului pentru care Sfântul Grigorie a scris viața Sfântului Petru Atonitul. Acest lucru este foarte important, deoarece se va vedea ulterior, că lucrarea a fost scrisă după ce Sfântul a avut o descoperire dumnezeiască, precum și o experiență duhovnicească aparte. Aceasta demonstrează faptul că scrierea vieților sfinților nu reprezintă rodul unei ocupații intelectuale, ci este o experiență duhovnicească.

Sfântul Filotei, biograful Sfântului Grigorie Palama, înregistrează modul în care Sfântul Grigorie și-a început scrierea. După o perioadă de severă asceză și o cercetare dumnezeiască, Sfântul se afla înafara mănăstirii "Marea Lavră", într-un "schit" (frontis-terion) un fel de școală a isihiei. După ce trecuseră peste două ore de rugăciune a minții și meditație într-o adâncă liniște, el a căzut într-o stare de ușoară somnolență, și a intrat într-o stare de contemplație divină. Credea că ține în mână un vas plin cu lapte, care, brusc, a început să se verse. Apoi se făcea că laptele se transformase într-un vin minunat, rămânând o blândă mireasmă, care se revărsa neîncetat pe hainele și mâinile sale, înmiresmându-le în chip minunat. Apoi și-a făcut apariția un om "plin de lumină", care i-a spus să împărtășească și pe alții cu această dumnezeiască licoare ca nu cumva să curgă în deșert, deoarece era Darul lui Dumnezeu care nu va înceta să-1 umple și trebuie să fie dăruit din plin tuturor. Sfântul Grigorie și-a mărturisit apoi neputința de a împărți această dumnezeiască licoare, spunând, de asemenea, că nu existau oameni care să fi căutat aprig astfel de învățături.

Dumnezeiasca arătare îi răspunse că el trebuie să-și facă datoria și să lase în seama Domnului nostru Iisus Hristos grija de a căuta astfel de oameni. După această scurtă conversație și acea cerească și dumnezeiască contemplație, cerescul om dispăru, iar Grigorie, trezindu-se din starea de somnolență, stătu acolo toată noaptea și cea mai mare parte a zilei "pe de-a-ntregul iluminat de dumnezeiasca lumină"².

Sfântul Filotei ne spune că Sfântul Grigorie însuși i-a relatat această vedere duhovnicească părintelui Dorotei, devenit mai târziu Mitropolit al

Tesalonicului, deoarece era convins că i se transmisese astfel mesajul de a-și schimba cuvintele "din simple și etice așa cum le folosea, în altele dogmatice și de mare profunzime". Și, desigur, dumnezeiescul Grigorie începu să scrie mai multe lucrări³. Acest lucru are o mare semnificație pentru tot ceea ce se va afirma mai departe. Imediat după ce a avut această vedere dumnezeiască, pe care el a primit-o ca venind din partea lui Dumnezeu pentru a descoperi celorlalți viața isihastă, dumnezeiescul Grigorie, inspirat de acele descoperiri cerești și de către Duhul Sfânt ce sălășluia în el, și având darul cuvântului "începu să scrie o minunată proză duhovnicească".

Prima lucrare este cea despre viața și calea ascetică a Sfântului Petru Atonitul pe care o vom examina în cele ce urmează. Sfântul Filotei Kokkinos scrie: "Și, mai întâi, el a alcătuit lucrarea despre dumnezeiescul părinte Petru. Această floare duhovnicească ne aparține purtând adresa Sfântului Munte Athos și descrie marea și îngereasca sa viață și trăire aici."⁴ A doua lucrare se referă la praznicul Bunei Vestiri, în care el face comentarii cu privire la îndumnezeirea Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu de către Harul dumnezeiesc.

Așadar, această scriere precum și alte lucrări sunt roade ale Harului dumnezeiesc. Sfântul Grigorie a început să scrie după ce a primit înștiințări de Sus, precum și o descoperire de la Dumnezeu. Și, tocmai de aceea, cuvintele sale au o mare forță de pătrundere teologică și exprimă întreaga experiență de viață ascetică a Bisericii.

2. SFÂNTUL MUNTE ȘI IMPORTANȚA SA

În întreaga lucrare a Sfântului Grigorie iese clar în evidență semnificația aparte a Sfântul Munte, care este împodobit cu minunate denumiri și este preamărită viața ascetică a Sfântului Petru Atonitul și a monahilor contemporani cu el.

Mai întâi să ne referim la denumirile cu care Sfântul Munte este împodobit și preamărit. El este numit "acest minunat Athos" și intitulat "pământ prealăudat, lăcaș al cereștilor oameni". Făcând referiri la stabilirea Sfântului Petru în Sfântul Munte el scrie: "și de acolo își luă zborul spre cer,

adică din acel loc preasfânt și lăudat locaș al virtuților,⁵ sălaș a tot ce e frumos, a unor dumnezeiești ființe,⁶ Biserică nefăcută de mâini omenești, din acel munte neprihănit ce poartă numele sfințeniei"⁷. Muntele Athos este un nume al sfințeniei, deoarece este un loc proslăvit și un lăcaș al virtuților, curat de orice păcat și aflat deasupra tuturor patimilor. Desigur, prin aceasta se înțelege că locuitorii din Sfântul Munte sunt oameni ai virtuții și ai bunătății, și, ca atare, sfințesc ei înșiși locul. Athos-ul mai este denumit "munte dumnezeiesc" de către Sfântul Grigorie Palama,⁸ denumire insuflată de Prea Sfânta Născătoare de Dumnezeu, ca muntele să poarte numele de "pământ Sfânt"⁹.

Deci Athos-ul a fost numit Sfântul Munte de către Maica Domnului care i s-a arătat Sfântului Petru Atonitul și i-a prezentat acest loc ca fiind al ei.

Din acest motiv, de atunci încolo, el s-a mai numit și Grădina Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu, așa cum vom vedea pe parcursul acestei analize.

Monahii care trăiesc aici se numesc atoniți sau aghioriți și aceștia îl consideră drept pământul lor strămoșesc. Sfântul Petru își primește denumirea de la acest munte, dar, în același timp, Sfântul Grigorie, vorbindu-le celorlalți monahi, îl caracterizează pe Sfântul Petru drept "cetățean al Sfântului Munte"¹⁰.

În biografia scrisă de Sfântul Grigorie Palama, locul unde s-a născut Sfântul Petru nu este menționat, dar se afirmă foarte sincer că timpul a procedat cu înțelepciune, păstrând tăcerea asupra locului său de naștere. Sfântul Munte este "locașul părintesc", deoarece acolo el "a răsarit, a crescut și a rodit din belșug"". Desigur, în acest mod, se fac referiri la renașterea duhovnicească a Sfântului Petru. În viața sa trăită întru Domnul, el s-a născut în Sfântul Munte, acolo a ajuns la bărbăție duhovnicească, acolo l-a învins pe diavol cu toate vicleșugurile lui, acolo a ajuns la îndumnezeire. Dacă un om care stă trei ani la Atena, afirmă Sfântul Grigorie, o consideră pe aceasta drept propria lui casă, acest lucru i se potrivește cu mult mai bine Sfântului Petru, care a trăit peste 50 de ani în Sfântul Munte și a luptat aici din greu. Ca atare, Sfântul Grigorie afirmă că dacă o persoană își consideră locul unde își află împlinirea drept loc de origine, aceasta s-ar putea observa mult mai

bine în cazul Sfântului Petru, deoarece tocmai în Sfântul Munte "el L-a întâlnit pe Dumnezeu și a putut Să-1 privească cu ochii sufletului și acolo el și-a depășit condiția umană și a devenit cu adevărat om ceresc"¹². Mai mult, Sfântul Petru și-a părăsit locul de origine și "a venit în acest munte, care ne pregătește pentru tărâmurile de Sus"¹¹.

Deci, Sfântul Munte a devenit adevăratul său cămin părintesc, deoarece a trăit aici 53 de ani, într-o permanentă și aspră luptă ascetică. El și-a depășit condiția biologică, tot ceea ce ține de omenesc, a trăit în comuniune cu Dumnezeu, iar acest loc a devenit însăși rațiunea moștenirii tărâmurilor cerești ale împărăției Cerurilor. El a fost pe bună dreptate numit "Atonitul". Din analiza Sfântului Grigorie reiese faptul că termenul de "Atonit" și "Aghi orit" li se acordă celor ce locuiesc acolo și practică un mod de viață îngeresc. Putem afirma că acesta nu este atât un loc de viețuire, cât mai degrabă un mod de viață și de trăire duhovnicească. Aghioritul are un comportament anume care nu este diferit de cel ortodox, ci este însuși comportamentul Bisericii Ortodoxe. Ea este purtătoare a unei tradiții care constituie comuniunea cu Dumnezeu, legătura și comuniunea omului cu Dumnezeu.

Se spune că Sfântul Munte este locul unde nu se nasc niciodată oameni, ci numai mor. Oricum, din comentariile Sfântului Grigorie reiese faptul că în muntele cu nume sfânt se nasc totuși oameni, dacă considerăm adevărata naștere drept o transfigurare a omului, transcenderea vieții biologice și a morții, precum și trăirea vieții ce va să fie. Dar, considerând că ziua adormirii unui sfânt este o zi de naștere, putem spune că Sfântul Munte este un loc de naștere, a unor oameni adevărați și, de aceea, pe bună dreptate aceștia îi poartă numele.

3. VIAȚA ASCETICĂ A SFÂNTULUI PETRU

Nu vom stăruie prea mult asupra a ceea ce a premers venirii Sfântului Petru în Sfântul Munte. Trebuie menționate doar câteva aspecte care ne vor fi de folos în elaborarea și analizarea subiectului de față.

Sfântul Petru a trăit în secolul al VIII-lea după Hristos și, la o vârstă fragedă, după ce a primit o educație normală, a devenit soldat în cadrul

legiunilor imperiale, primind rangul și titlul de "scholarios". Într-o luptă purtată împotriva arabilor, el a fost făcut prizonier și înțemnițat în Samaria, care pe atunci era capitala Califatului abisinienilor¹⁴. Cu ajutorul miraculos al Sfântului Nicolae și al Sfântului Simeon Theodocos a fost eliberat din temniță și dus la Roma. Acolo, prin mijlocirea Sfântului Nicolae a primit tunderea în monahism de la Papa.

Ceea ce afirmă Sfântul Grigorie Palama despre Sfântul Petru după eliberarea sa din închisoare este faptul că acesta și-a pus toată nădejdea în Dumnezeu, că și-a uitat părinții și rudele, și că singurul lucru pe care-l dorea era să împlinească voia lui Dumnezeu și să se dăruiască pe sine cu totul lui Hristos.

Sfântul Grigorie scrie: "Așadar, el și-a ațintit ochiul sufletului, mintea, cu tărie spre cer, uitând imediat de casă, pământ natal, rude și prieteni și ferindu-se de orice fel de plăcere trecătoare, el și-a trăit dumnezeiasca viață în singurătate cu singura dorire mai presus de orice de a face mereu voia lui Dumnezeu și de a se face totul în toți și pentru toate din dragoste pentru Hristos"¹⁵.

Acest pasaj ne arată și modul în care se poate ajunge monah cu adevărat, lucru care se petrece și azi cu monahii din Sfântul Munte.

Un foc mare arde în inima lor; în inima lor crește permanent dorința de neclintit de a împlini voia lui Dumnezeu în viața lor și nepotolita dorire de a trăi doar pentru și întru Domnul. Este o **"iluminare în trezvie"** cum ar numi-o Sfântul Dionisie Areopagitul. Și, desigur, aceasta exprimă nu numai începutul căii de viață monahală, dar și continuarea ei, adică am spune că modul de viață monahal este o viață în Hristos, în întregime închinată lui Dumnezeu. Aceasta nu este cu referire la trup, ci, mai întâi și mai presus de orice, la jertfirea minții și alipirea ei de Dumnezeu. După tunderea sa în monahism de către Papă, la Roma, el a găsit o corabie care să-l ducă în ținuturile sale natale. Vasul urma să plece în Asia Mică trecând prin Creta. Atunci când încă se afla la Roma el a văzut-o în somn pe Pururea Fecioara și Maica lui Dumnezeu și pe Sfântul său protector, Nicolae, întrebând-o: "Unde se va adăposti Petru, o, Doamnă ?" Atunci, Maica Domnului răspunse că urma să-l ducă pe propriul ei munte, acolo unde ea însăși urma să poarte de

grijă tuturor celor ce vor locui acolo. Să aruncăm o privire asupra acestui răspuns plin de cheazășie al Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu, care este citat în Sfântul Munte și în scrierile Sfinților Părinți până în ziua de azi: "Există un munte în Europa foarte frumos și foarte mare, în fața mării și întinzându-se destul de mult în largul ei. Eu am ales acest loc de pe fața acestui pământ pentru a-1 oferi căii de viață monahală. Deci, l-am ales pentru a-mi fi un locaș anume și de acum înainte se va numi Sfânt, iar eu îi voi încununa de-a lungul vieții lor pe cei ce vor lupta aici împotriva vrăjmașului comun al neamului omenesc. Și, cu siguranță le voi fi un tovarăș de neînvins, o călăuză spre ceea ce trebuie să facă, un interpret a ceea ce nu trebuie să facă, o protectoare, doctor, cea care le asigură hrana; le voi asigura hrana și vindecarea trupului, voi fi sprijinitoarea și ajutătoarea lor, iar în ce privește duhul, îi voi întări și nu-i voi lăsa să se abată de la tot binele. Mai mult decât atât, îi voi întări întru credința în Fiul și Dumnezeul meu și îl voi ruga să dea iertare deplină tuturor păcatelor celor ce își vor sfârși cu bine viața aici"¹⁶. În cadrul acestei asigurări și promisiuni cu caracter apocaliptic, pe care ni le-a dăruit Prea Sfânta Născătoare de Dumnezeu, pot fi observate mai multe lucruri, dar aș dori să pun accentul doar pe două dintre ele.

Primul este acela că Prea Sfânta Născătoare de Dumnezeu ne revelează faptul că mulți monahi se vor stabili în Athos și își vor închina toată viața lui Dumnezeu. Acesta va fi propriul ei pământ deoarece se va numi Grădina Maicii Domnului și Sfânt Munte. Cel de-al doilea este faptul că Prea Sfânta Născătoare de Dumnezeu însăși va fi Apărătoarea și ajutătoarea celor ce se vor fi stabilit aici, ea le va asigura nevoile lor fundamentale, ea le va fi ocrotitoare, doctor și întăritoare, iar promisiunea ei este că îl va ruga pe Fiul ei ca oricărui dintre cei ce vor adormi în acest loc sfânt să-i fie iertate toate păcatele sale¹⁷.

Aceste cuvinte ale Maicii Domului, așa cum afirmă Sfântul Grigorie Palama, le oferă o mare plăcere și bucurie duhovnicească tuturor celor ce locuiesc în Sfântul Munte, mai întâi pentru că li se promite mântuirea sufletelor lor. Mai mult decât atât, Prea Sfânta Născătoare de Dumnezeu le

promite ajutorul nu numai în viața aceasta, ci și în cea viitoare prin iertarea păcatelor lor.

Și știu că aceste cuvinte, care sunt binecunoscute până în zilele noastre, aduc o mare consolare și încurajare monahilor în multele încercări prin care trec în viața lor monahală. Viața în Athos este cu adevărat grea din punct de vedere omenesc, dar și "mângâierile" Maicii Domnului sunt numeroase. Toți îi simt ajutorul și mângâierile în viața lor, întărirea și bucuria duhovnicească ce le-o dăruiește Maica Sfântă.

După o scurtă ședere în Creta, unde Sfântul a făcut minuni, vasul a mers mai departe către ținutul său natal. Dar, brusc, s-a stârnit un vânt potrivnic și vasul "a rămas nemișcat". "Aici este voia lui Dumnezeu ca să-mi petrec viața"¹⁸ spuse Sfântul și apoi rugă pe cârmaci să întoarcă vasul către stânga spre țărm de îndată și aceasta se petrecu neîntârziat, și atunci "vasul fu liberat din legături și porni de îndată"¹⁹. El ajunse la țărm, unde ceilalți își luară rămas bun "nu fără de lacrimi în ochi de la acest nobil om", lăsându-l astfel la picioarele Muntelui. Iar ei își continuă călătoria, deoarece Sfântul la spusese că aceasta va fi de acum fără pericole.

Așadar, Sfântul Petru deveni primul locuitor al Sfântului Munte, iar el începu o luptă grea și neîntreruptă cu diavolul pentru a ajunge la îndumnezeire cu ajutorul Harului dumnezeiesc. Sfântul Grigorie Palama descrie apoi viața pe care a dus-o Sfântul Petru în Sfântul Munte, care, de fapt, în general vorbind, este modul de viață al fiecărui monah atonit care luptă împotriva diavolului, a patimilor și a păcatului pentru a putea deveni vas ales al Harului lui Dumnezeu.

Această analiză pe care o face Sfântul reprezintă în realitate analiza vieții tuturor părinților aghioriți. În urma acestor lupte ei câștigă dreptul de a fi numiți atoniți sau aghioriți. Sfântul Grigorie prezintă pe larg, în întreaga analiză pe care le-o întreprinde, viața aghiorită trăită cu adevărat.

Odată ajuns în Munte, el pătrunse în locurile sale inaccesibile și nemaibătute înainte, "îndreptându-și atenția doar spre Dumnezeu și spre sine însuși".

Renunțând chiar și la necesitățile primare ale firii omenești, el trăi o viață îngerească. Suportă frigul și căldura arzătoare, înghețurile, zăpezile și

ploile, "gol și sub cerul liber". Sfântul a dorit să trăiască într-o sărăcie și o asceză absolută care să-l poată duce către desăvârșire, și, de aceea, a locuit în peșteri, expunându-se tuturor intemperiilor vremii. Hrana sa, care consta în fructe și rădăcini, era foarte săracă, și în acest mod "trupul îi era aproape mortificat". A procedat astfel nu pentru că ar fi socotit, precum maniheii, trupul ca un rău în sine, ci pentru că dorea să lupte împotriva minții pătimase. Dimpreună cu asceza trupească, el s-a dedicat și ascezei lăuntrice a sufletului într-o deplină stare de trezvie. În acest scop, el a încercat să-și supună mintea, împrăștiată din cauza senzațiilor primite de la mediul înconjurător, și s-o facă să intre în inimă.

Și, întrucât aceasta se realizează cu ajutorul așa numitei metode isihaste de viață, Sfântul "puse bazele adevăratei școli a isihiei"²⁰. Sfântul Grigorie continuă să descrie în lucrarea sa într-o manieră mai analitică metoda isihastă la care s-a supus Sfântul Petru și toți adevărații aghioriți. Doar în această lumină noi trebuie să luăm în considerație tot ceea ce analizează Sfântul Grigorie. Viața isihastă monahală nu poate fi înțeleasă bine fără aceste analize. Când mintea se reîntoarce către sine, după vagabondajul pe care îl face în lumea simțurilor și își începe activitatea de introspecție, atunci își vede deodată "masca oribilă pe care a căpătat-o în urma rătăcirilor ei către lucrurile părții". Ca o consecință a vagabondajului în lumea simțurilor și a răspândirii ei în lumea patimilor și în lumea înconjurătoare, mintea a ajuns să poarte o mască, o deghizare. Aceasta înseamnă că ea s-a umplut de imagini și fantasme care i-au acoperit capacitatea ei vizuală și și-a pierdut vederea duhovnicească.

De aceea, se poate vorbi de întunecarea minții; văzându-și masca ce o acoperă "ea se grăbește să se curețe prin pocăință". Când această mască este înlăturată, deoarece sufletul nu mai este împrăștiat în multitudinea lucrurilor, ascetul dobândește pacea, îmbrățișează tăcerea și ajunge la cunoașterea lui Dumnezeu, atât cât îi este posibil.

Ascetul, printr-o permanentă trezvie, ca nu cumva mintea să i se împrăstie din nou înapoi și diavolul să-și găsească o crăpătură pentru a-i intra în suflet "își depășește propria fire și este îndumnezeit prin participare, mereu înaintând spre mai bine"²¹.

Aflată în această stare, mintea se eliberează de orice patimă și îi oferă sufletului libertatea față de orice fel de dorință, ceea ce înseamnă că sufletul nu mai are legături păcătoase și pătimișe cu lumea simțurilor.

Nu numai acest lucru are loc, dar mintea dimpreună cu toate celelalte forțe ale sufletului se întoarce către Dumnezeu, înaintează în desăvârșire, se înalță nu numai deasupra lucrurilor materiale, ci și deasupra lucrurilor și fenomenelor inteligibile care sunt ispitite de către imaginație și se prezintă pe sine surdă și mută dinaintea Domnului. Aceasta reprezintă renașterea și restaurarea ființei umane. De aceea, renașterea omului nu este independentă de metoda și calea isihastă de viață, prin care mintea este eliberată de tot ceea ce este simțial și inteligibil și ajunge să devină părtaşă a Harului necreat al lui Dumnezeu.

Dar, atunci când mintea gustă Harul Domnului "ea aduce și trupului multe semne ale frumuseții divine"²². Aceasta se întâmplă deoarece există o strânsă legătură între trup și suflet. De aceea, când sufletul se umple de Har și trupul primește binecuvântările Harului.

Când ascetul ajunge în această stare, el trăiește o viață plină de virtuți, care nu are aspectul unui comportament uman exterior, artificial, ci "reprezintă o dumnezeiască și inegalabilă modalitate de viețuire întru virtute".

Atunci el primește darul facerii de minuni care este de neclintit sau foarte greu de a se rătăci spre rău, precum și darul înainte vederii sau al cunoașterii lăuntrice, atunci când vede clar chiar lucruri care au loc foarte departe.

Ascetul ajunge la trăirea și descoperirea nu numai a lucrurilor care se întâmplă în prezent sau a celor care au avut loc în trecut, dar și a celor ce se vor întâmpla în viitor. În acest fel el capătă cunoaștere duhovnicească.

Sfârșitul tuturor acestor lucruri este "desăvârșirea monahală pe cât este cu putință omului, adevărata isihie sau, mai degrabă, ceea ce reprezintă rodul adevăratei isihii"²³.

Acesta este modul de viață cu adevărat evanghelic pe care îl aflăm atât în Sfânta Scriptură, în Vechiul, cât și în Noul Testament, deoarece calea spre desăvârșire este aceeași și o aflăm în viața tuturor Sfinților Bisericii noastre.

Nu există vreo altă cale prin care omul să ajungă să se împărtășească de energiile îndumnezeitoare ale Domnului. Această cale "a științei isihiei" este privită și astăzi drept mărgăritarul cel mai de preț de către Părinții aghioriți, care reprezintă prototipul sau modelul pentru orice ascet sau creștin, oriunde s-ar afla acesta. În acest fel a trăit și primul locuitor al Sfântului Munte, și astfel s-a stabilit prototipul fiecărui monah aghiorit adevărat.

Asceza lui era foarte severă. El i-a părăsit pe oameni și a iubit mai mult ca orice însingurarea, a trăit în tovărășia animalelor sălbatice care trăiau în păduri nemaicălcate de picior omenesc, a locuit în peșteri "umede care aduc boală" și a trăit alături de șerpi veninoși, așa cum însuși diavolul i-a apărut dinainte pentru a-l ispiți²⁴. Sfântul Petru a preferat viața grea și plină de suferințe și lipsuri, trăind-o cu dreaptă socotință și curaj uimitor²⁵. El și-a pus toată nădejdea în Dumnezeu și a căutat sprijin și ajutor numai de la El²⁶.

Atât de mare era nădejdea și lăsarea lui în voia lui Dumnezeu, încât însuși Bunul Dumnezeu îi trimitea pâinea cea cerească. Pronia dumnezeiască "l-a hrănit pe cel ce muncea pe acest pământ nu mai puțin decât pe cei de Sus, cu mană cerească adusă de un înger la intervale regulate de câteva zile". Deoarece ducea o viață îngerească pe pământ, Dumnezeu l-a hrănit într-o manieră inefabilă și cu totul minunată. Îngerul mesager i-a adus și mana "naturală, precum și alte bunătăți cerești", care l-au hrănit și mângâiat pe omul lui Dumnezeu.

Sfântul, așa cum afirmă Sfântul Grigorie Palama, trăia "ca în Rai, aducând astfel de mărturii cerești către cele de jos"; totuși, Sfântul mai avea încă doar foarte puține insemne că era purtătorul unui trup muritor și trecător. Iată cum descrie Sfântul Grigorie Palama modul ascetic de viață al Sfântului Petru Atonitul: "trăind ascetic, lipsit de griji, fără vreo ocupație anume și, mai presus de orice, era liber de imaginații, bucurându-se zilnic, prin rugăciunea minții, de contemplații dumnezeiești"²⁷. Felul său de viață l-a impresionat pe însuși diavolul ispititor: "și, iată, te afli în al șaptelea an al sederii tale aici fără să fi gustat hrană omenească"²⁸.

Într-adevăr, în timpul primilor șapte ani de ședere în Athos, Sfântul Petru nu a gustat hrană omenească, adică hrană gătită. Și trebuie să notăm

că viața sa ascetică în Athos, fără să fi văzut un om (doar spre sfârșit a întâlnit un vânător, așa cum vom vedea mai departe) a durat 53 de ani²⁹. Viața ascetică a Sfântului Petru a fost admirabilă. Deoarece omul este format din trup și suflet, asceza este și a sufletului și a trupului. Cu alte cuvinte, asceza trupului nu poate fi despărțită de cea a sufletului. Mai mult decât atât, și trupul va fi proslăvit în viața viitoare, când se va împărtăși de energiile necreate ale lui Dumnezeu. Asceza trupului constă în post, priveghere, abandonarea dezmierdărilor trupesti, în vreme ce asceza sufletului constă în curățirea minții și a inimii, precum și în eliberarea de gândurile vagabonde, cât și de imaginație.

Într-adevăr, deoarece există o mare unitate între trup și suflet, asceza trupestă influențează sufletul, la fel cum și asceza sufletului influențează trupul.

Asceza ortodoxă are în vedere omul în întregul său. De exemplu, trebuie să spunem că efortul de a introduce mintea în inimă pentru eliberarea ei de vagabondajul în lumea înconjurătoare și curățirea ei de imaginile și reprezentările aduse de către lucrurile din lumea simțurilor și a imaginației, nu poate avea loc fără asceză trupestă, adică fără starea de inactivitate temporară a simțurilor trupesti. În plus, asceza trupului nu poate fi practică într-un cadru maniheist. Maniheii considerau trupul drept un lucru rău și făceau tot posibilul pentru a se elibera de el. Dar, asceza ortodoxă nu consideră trupul rău și nici nu caută să elibereze sufletul din trup. După învățăturile ortodoxe nu trupul este rău, ci mintea trupestă robită de patimi este rea.

Noi nu căutăm să eliberăm sufletul din trup, deoarece și trupul este transfigurat de harul divin și în care mintea își are propria participare.

Ceea ce am observat cu privire la viața ascetică a Sfântului Petru poate părea paradoxal și ciudat. Oricum, la o examinare mai atentă, vom observa că nu numai asceții și sfinții de odinioară au trăit în acest mod, dar și asceții de azi ai Sfântului Munte trăiesc la fel. Pot fi aduse exemple, verificate de mine însumi, de asceți care stau în priveghere și rugăciune de toată noaptea, care locuiesc în peșteri în condiții extrem de grele, care locuiesc sub cerul liber, care nu au decât un simplu veșmânt și umblă desculți.

Sunt părinți în Sfântul Munte, contemporani cu noi, care afirmă că mai există încă asceți în peșterile Sfântului Munte, complet inaccesibili oamenilor, umblând goi, dar îmbrăcați în veșmântul Harului necreat al lui Dumnezeu, imitându-l pe Sfântul Petru din toate punctele de vedere. Dar toți ceilalți asceți din cadrul mănăstirilor și al schiturilor, dorind a se afla în deplină armonie cu Sfânta Tradiție Ortodoxă, trăiesc într-un mod asemănător cu cel al Sfântului Petru, limitându-și nevoile la limita cea mai de jos cu putință și practicând isihia minții.

Noi, înșine, trăim prin și în rugăciunile și binecuvântările acestor oameni.

4. ISPITELE DIAVOLULUI

Este clar din viața sfinților că diavolul poartă război împotriva asceților. Cu cât cineva luptă pe calea desăvârșirii, cu atât este mai aprig atacat de diavol, cel ce este dușmanul mântuirii omului. În plus, după învățăturile Bisericii, diavolul nu este doar o simplă personificare a răului, ci un duh real care încearcă să înșele oamenii și să-i acapareze. El îi urăște mai ales pe cei care au ajuns la înalte măsuri ale virtuții și sfințeniei.

Sfântul Petru nu putea să nu se supună acestei lupte. Sfântul Grigorie Palama descrie patru atacuri mai grele pe care diavolul le-a pornit împotriva Sfântului Petru.

Aceste atacuri, aceste feluri de ispitire ale fiecăruia, sunt caracteristice, deoarece exprimă aceeași cale urmată de Părinții asceți aghioriți în purtarea războiului nevăzut până în ziua de azi.

a) Datorită modului în care a procedat încă de la începutul vieții sale monahale, Sfântul, lepădându-se de orice fel de nălucire a minții și a imaginației, diavolul nu l-a putut lupta cu vise "prin intermediul duhului imaginației", care este cunoscută drept instrument al sufletului gânditor³⁰. Știind acest lucru și văzând, în același timp, că este extenuat de asceză, gol și fără apărare, diavolul i-a apărut luând chipul unui soldat ce se afla în fruntea unei mulțimi de arcași.

El intră în peștera în "care Sfântul își făcuse sălaș" și l-a invitat la luptă, în timp ce mulțimea arcașilor de afară făcea mult zgomot și tulburare, prăvălind stânci și scoțând arborii din rădăcină. Cum s-a împotrivit Sfântul acestui război? Acest mare atlet al lui Hristos, puțin speriat la început, a alergat la Dumnezeu rugându-se, și-a înălțat ochiul minții, îndreptându-1 către Domnul. Atunci diavolul a dispărut¹¹.

Felul în care Sfântul Petru s-a opus ispitelor este foarte semnificativ. El nu a intrat în dialog cu diavolul și nu a răspuns provocărilor sale cu obrăznicie și încăpățănare, ci a început să se roage, îndreptându-și și ațintindu-și ochiul minții curat și sincer către Dumnezeu. În cadrul învățăturilor Sfinților Părinți se arată foarte clar valoarea și importanța rugăciunii minții. Când omul încearcă să-și păstreze mintea curată și s-o îndrepte către Dumnezeu, diavolul este ars. **Curăția minții este mai tare decât bomba atomică.**

b) Diavolul, învins în acest prim atac frontal de către rugăciunea minții făcută de Sfântul Petru, a plănuit un nou soi de ispitire. El s-a întors în fruntea unei mari armate de reptile, el însuși apărând sub forma unui balaur uriaș.

Sfântul Grigorie descrie apariția diavolului: "Cu gâtul său lung ridicat deasupra pământului, părea că scoate scânteii din ochi, iar răsuflarea lui arunca limbi de foc pe gură, iar limba se mișca, încărcată de otravă mortală". Și amenința să-1 prindă și să-1 facă prizonier.

Atitudinea Sfântului a fost asemănătoare cu cea de mai înainte.

El și-a îndreptat din nou atenția către Dumnezeu prin rugăciune. El a refuzat să se uite la priveliștea îngrozitoare a diavolului, ci, ca un alt Moise, el și-a ridicat mâinile spre cer, și, îndată, Amalec cel gânditor dispăru. Chiar și pe timpul acestor atacuri, Sfântul Petru era în perfectă trezvie, iar rugăciunea sa era scurtă și cu tot sufletul îndreptată spre Dumnezeu³². Aceasta ne demonstrează încă o dată marea valoare a rugăciunii curate și a trezviei minții. În acest fel, Sfântul a reușit să-și păstreze pacea lăuntrică, chiar când era atacat de vrăjmaș³³. Sfântul Grigorie Palama spune: cu cât Sfântul Petru era mai atacat, cu atât era mai încununit, și, astfel, diavolul, încercând să-1 doboare, de fapt îl încununa. Sfântul Grigorie consideră această luptă egală și asemănătoare cu cea a martirilor³⁴.

c) Cea de-a treia ispită a fost mai vicleană. Diavolul apărură acum luând chipul unui om pentru a-l ataca. Așa cum îl ispitise pe Adam cu șarpele și cu Eva, la fel a procedat și cu Sfântul Petru, cu diferența că, întrucât nu se afla acolo nici o femeie "pentru a face drama mai convingătoare", el s-a prefăcut într-unui din servitorii pe care Sfântul îi avusese cândva acasă. Mai întâi, acesta i-a amintit de părinți, surori, prieteni, patria natală, de vecini și îi arată cât de necăjiți erau cu toții de pierderea lui. Apoi, îl întreabă de ce părăsise oamenii și iubea pustia, trăind împreună cu animalele din păduri și peșteri.

El folosi și pasaje din Sfânta Scriptură. îi aminti de Avraam care trăise printre oameni și se mântuise. îi aminti și de alți oameni care aveau acasă copii și prin nașterea și prin creșterea lor își dobândiseră nemurirea. Apoi, îl întreabă: "Ai de gând să-ți închei viața aici, făcând toate aceste osteneli în deșert, fără a avea vreo bucurie acum sau mai târziu?". El cită mai multe pasaje scripturistice, precum "să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor", și îi spuse că nu aducea roade dinaintea oamenilor prin darurile pe care le primise de la Dumnezeu și că neglijează împlinirea poruncilor lui Dumnezeu.

El îi aminti pasaje din Sfânta Scriptură unde se afirmă că noi nu trebuie să ne gândim doar la mântuirea noastră, dar și la cea a fraților noștri, pentru că oricine își mântuie fratele, i se vor ierta multe păcate. Sfântul Grigorie Palama spune că vicleanul diavol vorbea ca "un expert în Sfintele Scripturi" și îi arăta în realitate pomul binelui și al răului, așa cum procedase odinioară cu Adam, încercând "într-un mod viclean să-l scotă din raiul liniștii". Sfântul Munte, unde trăia în pacea minții, era cu adevărat un rai, iar vicleanul diavol voia să-l scotă de acolo. Atunci, Sfântul Petru și-a înălțat glasul către cer împotriva acestei înșelăciuni și a chemat în ajutor pe Maica Domnului, care este "cea care ne aduce transfigurarea și mântuirea". Diavolul, văzând că nu îl poate păcăli, își scoase masca și fugi dezgustat, lăsând cununa învingătorului de partea Sfântului³⁵.

d) Învins și în această încercare, diavolul, ajuns la limita disperării, recurse la o armă cumplită împotriva Sfântului Petru. El își făcu apariția ca înger al luminii, drept căpetenie a unei cete îngerești a Domnului Slavei.

Diavolul, după ce fusese alungat din lumină, deoarece odată cu căderea sa el se întunecase la chip, "luă veșmântul luminii și se apropie de Sfânt".

Apropiindu-se de Sfânt, în peștera în care se afla acesta, îl întâmpină spunându-i: "Fii om și fii tare, Petre". La întrebarea Sfântului: "Cine ești tu?", el răspunse: "Sunt căpetenia Domnului Slavei. Am sosit să-ți fac cunoscută răsplata ce te așteaptă în cereștile locașuri pentru ostenele tale de până acum și să te învăț ce ai de făcut de acum înainte". Cu alte cuvinte, el se înfățișa drept căpetenie trimisă de Domnul, pe de o parte pentru a-i anunța răsplata care îl așteaptă în cer pentru izbânda căpătată în război, pentru viața ascetică și pentru dumnezeieștile sale împliniri, și, pe de altă parte, pentru a-l învăța ce trebuie să facă de acum înainte.

Primul mesaj era o încercare de a stârni în el mândria cu privire la succesele și izbânzile sale duhovnicești. I se spunea că întrecuse faptele ascetice ale predecesorilor săi și că, prin urmare, trebuia să primească o răsplată mai mare decât oricare altul dintre aceștia. Ilie postise 40 de zile, dar el, Petru, trăise fără hrană vreme de 7 ani.

Daniel stătuse împreună doar cu câteva fiare sălbatice, dar el, Petru, locuise alături de mai multe sălbăticiuni și timp de mai multă vreme.

Iov dăduse dovadă de mare răbdare și curaj, dar în încercări nedorite, în vreme ce el, Petru, din propria sa inițiativă trăia în acele locuri de nelocuit și dădea dovadă de atâta răbdare.

Al doilea mesaj al vizitei sale era menit să-l alunge din acel loc paradisiac. Deoarece, îi spuse el, îi lipsea doar un singur lucru. El trebuia, imitându-l pe Hristos, să părăsească acel loc și să umble printre oameni cu singura dorință de a-i mântui. Hristos rămăsese pe Munte pentru scurtă vreme și, apoi, se dusesse printre oameni pentru a le oferi poruncile mântuirii. Cu privire la acest eveniment biblic, el mai menționa și mărturii din psalmii lui David. În acest mod, cel rău, conform spuselor Sfântului Palama, se transformase într-un predicator al virtuții, amestecând mierea cu fierea.

Dar, Sfântul Petru înțelese viclenia diavolului. Așa precum bijutierii au propriile lor mijloace pentru verificarea aurului veritabil, la fel și dumnezeiescul Petru folosea tulburarea drept semnal de avertizare al ochiului sufletului, care este mintea, "pe care el o înălța complet curată înaintea lui

Dumnezeu". De fapt, când mintea omului este curată, atunci el poate discerne perfect între necreat și creat. Înțelegând fățărnicia diavolului prin care acesta încerca să-l alunge din locul unde Maica Domnului îl trimisese, el spuse: "Dar eu sunt nevrednic să văd față îngerească - cum așa ? I-am părăsit pe oameni și așa va fi până la sfârșit, pentru că mă consider nevrednic de a trăi împreună cu ei și a mă afla printre ei și, așa cum spune Psalmistul, nu mă consider a fi om". Și, văzându-i smerenia, diavolul dispăru³⁶.

Prin descrierea metodelor de ispitire a diavolului, noi vedem întreaga viață ascetică, și, în realitate, este descrisă aici lupta adevăraților Părinți aghioriți. Am cunoscut mulți Părinți aghioriți care mi-au relatat astfel de povestiri. Diavolul folosește aceleași arme, aceleași metode de a-i înfrânge pe atleții lui Hristos. Nu este doar o problemă a războiului cu gândurile și dorințele, ci e vorba de atacuri directe împotriva asceților care au atins înalte culmi ale sfințeniei.

Este de o extremă importanță faptul că această scriere a Sfântului Grigorie Palama prezintă cu claritate modul în care Aghioriții se luptă cu diavolul, atunci când sunt direct atacați: aceasta este metoda tradițională care este denumită viața isihastă. Rugăciune curată, minte curată, rugăciune către Maica Domnului în cea mai adâncă smerenie, căință și un simț al nevredniciei proprii reprezintă armele care-l alungă pe vrăjmaș.

Prin toate aceste mijloace, monahul aghiorit capătă marele dar al deosebirii duhurilor, adică el devine capabil să discearnă între creat și necreat, între divin și demonic. Iar acest lucru este esențial în viața asceților.

În acest fel, ei fac distincția între Voia lui Dumnezeu de a merge printre oameni și a-i învăța cuvântul mântuirii de care au nevoie sau dacă aceasta este doar o ispită a vicleanului demon. De aceea, uneori pleacă pentru a le veni oamenilor în ajutor, iar alteori refuză acest lucru. În general, trebuie spus că cea mai mare "artă" este aceea de a ști cum să te opui diavolului și vicleniilor lui. Iar singura contribuție veritabilă în această situație o reprezintă metoda tradițională de vindecare, adică curățenia inimii, aducerea minții în inimă, care se realizează prin viețuirea în liniște.

5. SFÂRȘITUL VIEȚII SFÂNTULUI PETRU

Sfântul Petru Atonitul și-a dus viața ascetică în Sfântul Munte timp de 46 de ani fără ca să fi văzut față de om. Dar Dumnezeu a dorit ca la bătrânețe să scoată la iveală virtuțile sale și viața sa îngerească. De aceea, înainte de adormirea sa, lucrurile s-au petrecut în așa fel încât toate ostenele sale duhovnicești să poată fi recunoscute. Un vânător care vâna un cerb, sau mai bine zis îl urmărea din iconomia lui Dumnezeu, ajuns la Sfânt.

Deodată "acesta văzu un om foarte albit la păr, sărăcăcios, murdar, prăpădit și gol..."³⁷. La început vânătorul se înspăimântă, dar Sfântul îl invită să se apropie, spunând: "Și eu sunt om ca tine, omule. Fă-ți curaj și nu mai alerga, bucură-te că te-ai întors la noi, pentru că Dumnezeu te-a trimis aici ca să afli despre mine, astăzi"³⁸. Sfântul Petru a înțeles că Dumnezeu îl trimisese pe acest om ca să-i fie martor și mesager al vieții sale.

Atunci, Sfântul Petru își povestește întreaga viață, cum a ajuns în Munte, felul în care își dusesese traiul și ispitele pe care le avusese din partea diavolului, victoriile pe care le repurtase asupra lui și darurile pe care le primise de la Domnul. Iar Dumnezeu a îngăduit să se întâmple aceasta, pentru ca oamenii să poată fi ajutați și pentru ca să poată avea exemple și chipuri vii ale celor ce s-au ostenit în lupta lor, pentru îndumnezeire prin Harul divin.

Vânătorul, plin de uimire, l-a rugat să-i permită a rămâne pe lângă el și a-i urma modul de viață. Într-adevăr, acesta insistă: "Nu mă mai pot lipsi de tine, o, omule al lui Dumnezeu; pentru că dacă te voi părăsi, nu voi mai putea trăi ca mai înainte"³⁹. Dar Sfântul Petru, ascet prudent, știind că omul avea nevastă și familie, precum și multe averi de care mulți săraci se puteau folosi, îl îndemnă să plece în lume și să se depărteze, pe cât posibil, de plăcerile și grijile lumești, să-și păstreze inima în permanentă aducere aminte de Domnul, pronunțându-I numele în adâncul inimii sale, să citească cărți sfinte și peste un an să se întoarcă pentru a afla mai limpede care era Voia lui Dumnezeu pentru el⁴⁰.

Aici, dimpreună cu celelalte lucruri, observăm maniera în care Sfinții Părinți dau sfaturi. Mai întâi, în ciuda vârstei și a ascezei severe, ei sunt

oameni reali. Mulți cred că rigoarea luptei ascetice îl face pe om dur și insensibil la problemele vieții, precum și nepriceput în sfaturi.

Dar exact situația inversă este cea reală. Atunci când viața ascetică este trăită în chip dumnezeiesc, într-o prăpastie de smerenie, ascetul aruncă masca separării de ceilalți și devine om adevărat. Așa încât el acționează absolut natural, înțelege întrebările și problemele celorlalți și îi îndrumă într-o manieră realistă. Din propria mea experiență pot confirma că monahii aghioriți -pustnici care părăsiseră lumea de multă vreme, ne înțeleg mult mai bine decât oamenii care trăiesc printre noi și ne pot îndruma într-un mod realist. Aceasta este cât se poate de adevărat pentru că ei au fost reînnoiți în Duhul Sfânt, ei au căpătat simplitatea lăuntrică, nemaivând sufletul fărâmițat de patimi.

Apoi, vedem în acest sfat al Sfântului Petru că viața creștină este aceeași.

Toți oamenii, indiferent unde ar trăi, trebuie să facă aceeași călătorie într-un mod asemănător. Sobrietatea și rugăciunea, pacea minții, aceasta este calea de urmat spre îndumnezeirea omului. Sfântul Grigorie Palama descrie apoi cum acel vânător s-a reîntors la Sfântul Petru cu alți doi monahi și cu un om posedat de un duh rău. El însuși mergea mai repede decât ceilalți și deodată "văzu, întins acolo, neînmormântat, trupul marelui om, care renunțase complet la sine, dăruindu-se cu totul Creatorului tuturor"⁴¹.

În fața acestei priveliști, el fu cuprins de deznădejde, pentru că fusese lipsit de ocrotitoarea prezență a Sfântului, de acea dumnezeiască comoară.

Este important să spunem că atunci când au sosit cei doi călugări și demonizatul, cel din urmă fu cuprins de demon și începu să arunce blasfemii asupra Sfântului Petru. Demonul, înspăimântat ca nu cumva Sfântul să-l alunge din om, ceea ce s-a și întâmplat, l-a acuzat de lăcomie, pentru că nu se mulțumise să se fi războit cu el întreaga viață, ci chiar și acum, când era mort, vroia să-l înfrângă. Și îl asigură că nu va ieși din omul acela. Ceea ce demonul i-a spus Sfântului Petru este uimitor, și, de aceea, îl voi cita integral: "Laco-mule, nu-ți ajunge atâta război cât ai dus împotriva mea ! Timp de 53 de ani nu ai încetat a ne lupta și a ne alunga.

Deși ești om și te-ai confruntat cu tot felul de săgeți din partea noastră, ai rămas precum stânca neclintită al cărei nume îl porți. Și acum încă crezi că aceste lucruri nu sunt de ajuns. Probabil că, de asemenea, vrei să mă alungi din omul în care, după multe încercări, cu caznă mi-am găsit intrarea și mi-am făcut sălaș. Dar nu am de gând să mă las învins. Nu voi ieși pentru a-mi abandona singura locuință confortabilă ce mi-a mai rămas"⁴². În cele din urmă, omul fu eliberat de demon, deoarece chiar și trupul Sfântului era plin de darurile Sfântului Duh. Sfântul Grigorie Palama face teologie și în această situație. El spune că Trupul lui Hristos nu s-a despărțit de Dumnezeuirea Lui după plecarea Sufletului Său, la fel și în cazul unirii firii umane cu firea divină în Persoana Sa, același lucru este valabil și cu toți Sfinții care au atins îndumnezeirea. Iar cei ce au fost îndumnezeiți, când sufletele lor sunt despărțite de trupurile lor "acel Duh divin care și-a făcut locaș acolo, nu părăsește trupurile noastre".

Sfântul Grigorie Palama descrie apoi călătoria oamenilor până când au ajuns în Tracia, în satul Fotokomis, unde trupul a fost înmormântat.

El mai descrie și toate minunile pe care acesta le-a făcut. El a vindecat "trupuri în care sălășluia răul", a vindecat demonizați, alungând demonii și, de asemenea, a vindecat mulți bolnavi. Și acesta este un lucru normal, deoarece trupul său era plin de energiile Sfântului Duh.

6. TRĂSĂTURI ALE PERSONALITĂȚII SFÂNTULUI PETRU

În întreaga lucrare a Sfântului Grigorie Palama, de o deosebită factură duhovnicească, s-au păstrat multe epitete legate de Sfântul Petru Atonitul. Aș dori să amintesc doar câteva, care exprimă înalta treaptă de îndumnezeire a Sfântului Petru, precum și faptul că el reprezintă un exemplu de adevărat monahism și de adevărată viață creștină. El este caracterizat drept "om al lui Dumnezeu"⁴⁵, "cel mai înțeleghător dascăl al minții și al intelectului", "omul cu o minte mare". "Acest Petru al nostru, mare între Părinții nemuritori, chiar după moartea sa rămâne cel mai bun între oamenii acestui veac"⁴⁶.

El îl caracterizează "ca fiind cu adevărat om al lui Dumnezeu"⁴⁷, sau mai degrabă strălucind deasupra noastră⁴⁸ și, cu adevărat înger al lui Dumnezeu⁴⁹,

un cunoscător și un văzător al celor de Sus"⁵⁰. Toate aceste epitete ornamentale, care nu sunt niște exagerări, arată că Sfântul Petru era cu adevărat îndumnezeit, un coparticipant la energiile necreate ale lui Dumnezeu.

Sfântul Petru Atonitul, a cărui biografie a fost scrisă de Sfântul Grigorie Palama este caracterizat mai degrabă drept conducător și călăuză pentru cei interesați în astfel de lucruri. Se spune: "el era un astfel de conducător și călăuză pentru noi în astfel de lucruri". Există cu siguranță unii, așa cum am mai spus, care-1 imită întru totul, dat toți monahii urmează același drum, într-o manieră asemănătoare. De aceea, viața Sfântului Petru este un exemplu de adevărată viață în Hristos. Ei trăiesc într-o neîncetată sobrietate și rugăciune. De aceea viața Sfântului Petru este un exemplu de viață desăvârșită. Trebuie să existe exemple ale unui mod de viață desăvârșită și, atunci, noi toți, conform dispozițiilor și înclinațiilor noastre lăuntrice, trebuie să facem adaptările necesare care ne conduc la trăirea acestui mod de viață desăvârșită. În acest sens, Sfântul Petru Atonitul este un conducător și o călăuză spre marile lupte ascetice. Sfântul este dascăl pentru toți cei ce merg pe aceeași cale a trăirii adevăratei vieți. Sfântul "ne pune astfel dinainte o mare comoară de învățături și o doctorie eficientă pentru orice fel de boală, precum și un exemplu de viață de adevărată filosofie, pentru cei ce s-au hotărât să trăiască în virtute"⁵². Este o doctorie de trăire adevărată pentru cei ce doresc să ducă o viață plină de virtuți. Dar Sfântul Grigorie Palama consideră că este imposibil nu numai să-1 imităm întru totul, dar și să-1 slăvim după merit.

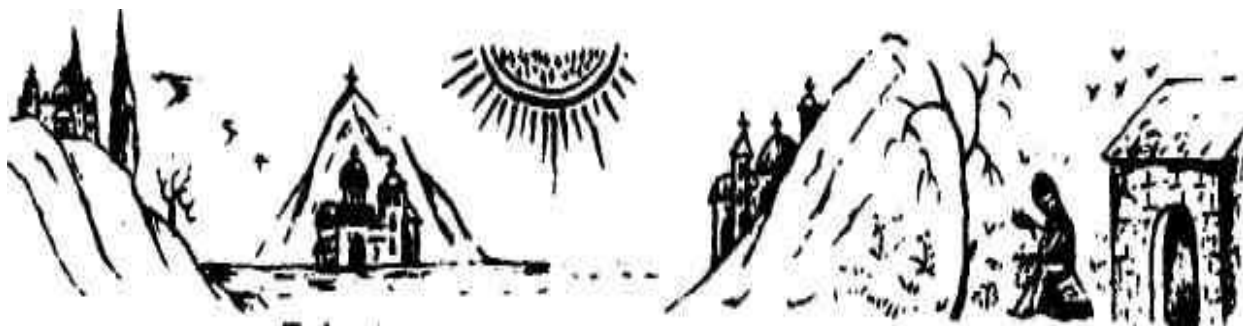
El scrie într-o manieră caracteristică: "Nici unul dintre noi nu-l putem imita până la capăt sau să-l slăvim după meritele sale '. Dar putem, fiecare după darul său, să-l urmăm și să-i aducem laude: "Dacă fiecare dintre noi ar încerca, după puterile sale, să-i urmăm viața și să-1 lăudăm cum se cuvine, am proceda foarte bine"⁵³.

Prin tot ceea ce Sfântul Grigorie Palama a scris despre viața Sfântului Petru Atonitul, el a prezentat, de fapt, modul de viață atonit care este întâlnit până în zilele noastre.

În același timp, el își prezenta propriul său mod de viață. Deoarece, după cum se poate observa din toate scrierile sale, Sfântul Grigorie trăia acest mod de viață isihast al tăcerii minții, a întâmpinat diferite ispite și a ajuns la contemplarea Luminii necreate, și, în acest fel, l-a putut înfrunta pe ereticul filosof Varlaam. Mai mult decât atât, se știe că felul în care scrie o persoană reprezintă un indiciu pentru stilul său de viață. Așa a trăit Sfântul Grigorie; el a fost din toate punctele de vedere un imitator al Sfântului Petru Atonitul în asceză și tăcere, în acțiune și contemplare a lui Dumnezeu.

În concluzie, aș dori să subliniez încă o dată faptul că o astfel de viață este trăită și azi în Sfântul Munte, și, de aceea, ne plecăm, slăvim și lăudăm o astfel de viață, deoarece ea este Sfânta Sfintelor a teologiei noastre ortodoxe, deoarece există oameni acolo care îl imită pe Sfântul Petru la măsuri asemănătoare. Asigurarea pe care ne-o dau atoniții contemporani că și astăzi există oameni întru totul asemănători Sfântului Petru în Sfântul Munte ne lasă fără grai. Pentru că, oriunde există viață adevărată, nu există moarte, și, deci, nici un fel de critică nu rezistă.

5. MONAHISM ȘI MONAHI

Sfântul Grigorie Palama a fost un adevărat monah aghiorit, care nu numai că a trăit în Sfântul Munte pe parcursul unei îndelungate perioade de timp în calitate de monah, stareț și isihast, dar, în același timp, a trăit cu adevărat viața monahală. Viața sa, așa cum ne este ea descrisă de Sfântul Filotei, ne aduce aminte de marile personalități ale vieții monahale.

Mai târziu, el avea să vorbească permanent despre viața și căile monahale. Astfel, omiliile scrise pentru monahi, precum și cele rostite în fața turmei duhovnicești pe care o păstora la Tesa-Ionic, se referă adesea la viața monahală și la modul în care este ea trăită. De aceea, în cele ce urmează, vom arunca o privire asupra învățăturilor sale despre viața monahală.

Trebuie să spunem că nu avem de gând să epuizăm subiectul acesta aici, deoarece în alte capitole ale cărții se vor spune multe lucruri despre viața monahală și maniera în care este ea trăită. Dar, aici, vom accentua faptul că viața monahală în realitate este un mod de viață profetic, apostolic și martine, și vom cita câteva elemente generale în cadrul acestui capitol, elemente care se află în predicile Sfântului.

Mai întâi, să facem câteva remarci generale despre felul în care și-a făcut apariția monahismul, deoarece, din păcate, unii oameni au păreri eronate asupra acestui subiect.

1. MONAHISMUL VIAȚĂ PROFETICĂ, APOSTOLICĂ ȘI MARTIRICĂ

Există părerea că monahismul s-a dezvoltat în secolul al IV-lea, și, de aceea, unii ajung la concluzia că este o manifestare de viață apărută mai târziu, și, după cum afirmă ei, care a schimbat simplitatea Evangheliilor.

Pe acest motiv, protestanții au eliminat monahismul din viața "bisericii" lor, așa cum au procedat și creștinii "ortodocși" eretici, negând valoarea și semnificația sa pentru viața Bisericii în întregul ei.

Oricum, monahismul, deși a luat amploare în secolul al IV-lea ca o formă de viață aparte - precum anahoreții - ca mod de viață exista de la începuturile apariției Bisericii. Întreaga Sfântă Scriptură descrie viața dreptilor și a creștinilor ca pe o viață monahală. Condiția originală a lui Adam și a Evei în Rai era în mod fundamental, cea a unui mod de viață îngerească, a unei vieți monahale. Descrierea oferită în Vechiul Testament și în analiza interpretativă a Sfinților Părinți ne arată că Adam și Eva trăiau un mod de viață curat, monahal. Sfântul Ioan Gură de Aur oferă o descriere analitică a vieții lor drept o viață angelică. Sfântul Ioan Damaschin ne învață că în acel prim Rai sensibil, Adam și Eva trăiau chiar în Raiul inteligibil, și anume, ei viețuiau într-o stare de iluminare a minții, într-o stare de îndumnezeire. Sfântul Nichita Stithatul spune același lucru. În tradiția patristică se consideră că locul Raiului în care se aflau Adam și Eva, era un loc binecuvântat, acolo ei trăind în comuniune cu Dumnezeu, având o minte iluminată și putând să-L contemple pe Dumnezeu.

În plus, Sfântul Grigorie vorbește despre viața monahilor din mănăstiri, comparând-o cu cea a lui Adam și a Evei din Paradis, în sfintele mănăstiri, care sunt colțișoare de Rai, pomul cunoașterii binelui și răului nu lipsește, și nici răul, adică diavolul, nu lipsește, ci dimpotrivă, acesta este gata să-1 prăvălească pe monah în păcat, așa cum s-a întâmplat cu Adam și Eva¹, din cauza vicleniei diavolului, care a profitat de lipsa lor de griji, chiar dacă nu erau supuși patimilor, fiind cu totul nepătimiși, și le-a dat târcoale. "Într-un loc fără de patimi". Astfel, el îi sfătuia pe monahi să evite tovărășia oamenilor lumești². Așadar, viața monahală este viața și starea de Rai dinainte de cădere, și, fără îndoială, Adam și Eva au fost primii monahi.

Proorocii Vechiului Testament au trăit cu adevărat viața pe care o trăiesc astăzi monahii. Cercurile formate în jurul Proorocilor așa precum sunt ele descrise în cărțile Vechiului Testament erau grupuri formate în jurul unui om iluminat de Dumnezeu și aceștia erau învățați cum să trăiască o viață închinată Domnului. Dacă studiem cu atenție aceste grupuri ale Proorocilor, vom vedea că ele nu diferă în mod esențial de acele sfinte comunități monahale de astăzi, care au un Stareț, practică ascultarea și rugăciunea și sunt vindecați, așa încât și ei să poată fi demni de a deveni Prooroci. Știm foarte bine că încă în Vechiul Testament aflăm trepte de desăvârșire duhovnicească: curățirea inimii, iluminarea minții și îndumnezeirea. Așadar, marile personalități profetice ale Vechiului Testament trăiau în acest mod de viață monahal.

Viața Sfântului Prooroc Ilie nu a fost prea diferită de cea a pustnicilor și a asceților.

Singura diferență este aceea că el a trăit în perioada de dinaintea întrupării lui Hristos, în vreme ce asceții din zilele noastre sunt mlădițe ale Trupului lui Hristos. De asemenea, știm foarte bine că Inaintemergătorul, care a trăit în pustie încă de la o vârstă fragedă, a dus tot o viață monahală. Sfântul Evanghelist Luca scrie clar: "Așadar, creștea și se întărea cu duhul și s-a aflat în pustie până în ziua arătării lui către Israel" (Le. 1,80). Viața sa în pustie, când "avea îmbrăcămintea lui din păr de cămilă și cingătoare de piele împrejurul mijlocului, iar hrana lui erau lăcustele și mierea sălbatică" (Mt.3,4), mesajul său și întreaga sa viață, ne amintesc de viața monahilor și, mai ales, de cea a celor retrași, care se jertfesc pe sine în fiecare zi, din dragoste pentru Dumnezeu, pentru a împlini poruncile lui Hristos în viața lor de clipă de clipă.

Structura și viața grupului de apostoli ne amintesc de comunitățile monahale.

Ucenicii au părăsit totul pentru a-L urma pe Hristos. Supunerea lor către Domnul a fost precedată de părăsirea bunurilor lor materiale și a familiilor lor, așa cum a procedat și Avraam, iar apoi a urmat ascultarea. Citind Evangheliile, îi vedem pe cei doisprezece Apostoli și pe Matei în postura de supuși ai învățătorului lor, Hristos. Timp de trei ani au fost curățiți de

patimile lor, primind vindecarea prin cuvintele Mântuitorului Hristos, apoi, câțiva dintre ei au ajuns la contemplarea Slavei necreate a lui Dumnezeu îmbrăcat în firea omenească a Cuvântului, pe Muntele Taborului, și, în cele din urmă, toții ucenicii au fost aflați vrednici de primirea Duhului Sfânt la Cincizecime și au devenit mlă-dițe ale Trupului lui Hristos. În învățăturile lui Hristos, viața creștină apare drept viață monahală. Fericirile ne arată clar că viața creștină adevărată este cea monahală. Prima fericire se referă la cei săraci cu duhul, la conștiința păcatului și a patimilor dinlăuntrul nostru. Cea de-a doua fericire ne vorbește despre plânsul cel dumnezeiesc, deoarece, când prin Darul Sfântului Duh omul devine conștient de existența lăuntrică a omului celui "vechi", el plânge și se căiește amar.

Cea de-a treia fericire se referă la umilință, care este rodul și rezultatul dumnezeieștii pocăințe. Cea de-a patra fericire se referă la foamea și setea după dreptatea lui Dumnezeu, la împlinirea poruncilor lui Dumnezeu în viața de zi cu zi. Cea de-a cin-cea ne vorbește de mila lui Dumnezeu, deoarece atunci când creștinul își plânge păcatele, el simte mila lui Dumnezeu. Cea de-a șaptea fericire se referă la pace, care este rodul curăției inimii. Iar ultima dintre ele ne arată capătul vieții duhovnicești, care este persecuția și martiriul la care este supusă persoana îndumnezeită. Iată de ce martiriul sfinților nu este o chestiune de voință neclintită, ci rod al vederii lui Dumnezeu (Mt. 5,1-12).

Viața creștină poate fi observată în Fericirile lui Hristos.

Dar aceasta reprezintă, de asemenea, calea și modul de viață monahal. Cineva m-a rugat să-i explic exact ce este monahismul și care este lucrarea unui monah?

I-am răspuns că, dacă citim Fericirile lui Hristos în interpretarea Sfintei Tradiții a Bisericii, vom înțelege foarte bine ce înseamnă viața monahală.

Felul în care Bisericile Apostolice sunt organizate este foarte sugestiv pentru felul în care sunt organizate mănăstirile de azi. Avutul de obște al primilor creștini din Ierusalim este și o caracteristică a monahismului. În plus, renunțarea la bunurile materiale se face de dragul procesului de curățire a minții și obținerii unei minți iluminate, precum și a rugăciunii inimii. Doar în

această lumină trebuie examinată problema avutului de obște. **Nu este un simplu fapt sociologic, ci un fapt pur ascetic și duhovnicesc.**

În epistolele Sfântului Apostol Pavel către Biserici se vede clar cadrul în care au trăit primii creștini, precum și țelurile lor. Ei trebuiau să moară patimilor, să ia Crucea lui Hristos în viața lor de zi cu zi, deoarece doar prin Cruce omul moare lumii și, în consecință, lumea moare pentru om. Cei ce aveau neveste trebuiau să se comporte "ca și cum nu le-ar avea" și, în general, toți trebuiau să respecte poruncile lui Dumnezeu în viața lor. Pe lângă aceste lucruri, în epistolele Sfântului Apostol Pavel este evident faptul că primii creștini aveau rugăciunea minții în inimile lor: "grăind unul către altul în psalmi, în laude și cântări duhovnicești, cântând și aducând slavă lui Dumnezeu în inimile voas-tre"(Efes. 8,19). Ca atare, este evident faptul că în Bisericile Apostolice existau creștini care aparțineau tuturor categoriilor de oameni mântuiți, adică ei erau curățiți, iluminați și îndumnezeiți. Nu intenționez să citez toate pasajele care clarifică această realitate. Ceea ce am dorit să subliniez este faptul că în textele Noului Testament viața creștină este prezentată în așa fel încât recunoaștem viața monahală. În mod fundamental, primele Biserici Apostolice erau comunități tămăduitoare în sensul ortodox al cuvântului, unde creștinii erau curățiți de patimi, iluminați și urcau pe muntele contemplării lui Dumnezeu. Dacă privim cu atenție la Tradiția Bisericii, vom afla că încercările la care o persoană trebuie supusă pentru a deveni monah sunt similare celor la care erau supuși cei ce urmau să devină creștini. Frații fiecărei mănăstiri sunt catehumenii Bisericii primare, iar monahii sunt creștinii "luminați". Acest lucru este afirmat din punctul de vedere al vieții duhovnicești lăuntrice. În Biserica primară, Botezul creștin era precedat de catehizare, care, de fapt, era metoda de curățire a inimii de patimi, eliberarea minții de patimi, rațiune discursivă și de influențele lumii exterioare. Același lucru are loc și în mănăstirile de azi în cazul fraților începători. Fratele începător trece prin etapa, pocăinței și a curățirii. Când s-a terminat perioada de căință, atunci are loc "al doilea botez", persoana descoperind ce înseamnă venirea Duhului Sfânt și, cu Mila lui Dumnezeu, el poate urca pe treptele superioare ale vieții duhovnicești. Analizând situația fraților de mănăstire, putem înțelege mai bine felul în care erau pregătiți

catehumenii pentru a deveni membri ai Bisericii. Iar analiza monahismului ortodox în exprimarea lui cea adevărată ne poate conduce la înțelegerea modului de funcționare a primelor Biserici Apostolice. Viața monahală este o viață evanghelică, o viață de pocăință și de respectare a poruncilor lui Hristos, un efort îndreptat spre curățirea inimii și iluminarea minții. Aceasta are loc cu ajutorul energiilor divine, cât și prin participarea omului. Viața pe care Hristos a oferit-o lumii este valabilă pentru toți oamenii. În plus, așa cum am văzut, Sfântul Grigorie Palama a trăit într-o familie în care se păstra modul de viață evanghelic - monahal; el a crescut datorită rugăciunilor și a trăit în mod fundamental ca un monah. El ajunsese deja la înălțimea vieții monahale înainte de a pleca în Sfântul Munte, în vreme ce trăia în Constantinopol și încă studia.

Ceea ce dorim să spunem în legătură cu învățăturile sale trebuie văzut în această lumină.

Faptul că viața monahală înseamnă viață și conduită evanghelică, și că oricine o poate trăi, poate fi, de asemenea, observat, printre alte lucruri, din învățăturile Sfântului Simeon Noul Teolog pe care nimeni nu le poate pune la îndoială, deoarece aparțin acestui dascăl de frunte al Bisericii, și există multe personaje biblice care o pot confirma. Sfântul Simeon ne spune că este posibil ca noi toți, monahi și mireni, să ne putem plânga mereu păcatele, să ne căim și să înălțăm rugăciuni către Domnul.

Este cu putință să ai nevastă și copii, o mulțime de servitori, multe bogății și o mulțime de griji în viață, și să poți nu numai să faci pocăință și să te rogi zilnic, ci și să atingi culmile virtuții.

El scrie în mod caracteristic: "Deci, este cu putință tuturor oamenilor, frații mei, nu numai monahilor, ci și mirenilor, ca să se căiască în tot ceasul și permanent să-și plângă păcatele, rugându-se Domnului de iertare, și prin aceste mijloace să capete și toate celelalte virtuți". El citează drept mărturie pe Ioan Hrisostomul și Proorocul rege David, conform cărora este posibil ca cineva "care are soție și copii, servitori bărbați și femei, o mare avuție și care este implicat în afaceri lumești, nu numai să-și plângă păcatele, să se roage și să se căiască, ci să poată atinge și culmile virtuții, dacă dorește aceasta! El poate primi Darul Sfântului Duh și poate deveni prieten al Domnului și să se

bucure de contemplarea Lui". Drept exemple îi ia pe Avraam, Isaac, Iacov, Lot din Sodoma, Moise, David și pe Apostolul Petru, care era neinstruit, era pescar și era căsătorit³.

Sfântul Simeon dă exemplul unui tânăr, pe nume George, care se bucurase de vederea slavei lui Dumnezeu. Acesta era de fapt Simeon însuși, pe vremea când era încă tânăr. Trăind în Constantinopol, la vârsta de aproximativ 20 de ani, după o mare rugăciune ascetică, în vreme ce își împlinea îndatoririle sale obișnuite - "în timpul zilei se ducea la proprietatea unui patrician și zilnic se ducea la palat plin de probleme lumești până peste cap..." - văzu Lumina necreată. În vreme ce spunea rugăciunea minții "Doamne, miluiește-mă pe mine, păcătosul", brusc un șuvoi de lumină dumnezeiască apăru de Sus și umplu camera. Se uită împrejur și nu știa dacă se află cu picioarele pe pământ. Credea că el însuși se transformase în acea lumină.

Mintea sa se înălță apoi către cer "și căpătă o altă lumină, care era mai limpede decât cea din apropierea sa". Referindu-se la această experiență duhovnicească, el continuă a spune: "Nu ați aflat încă faptul că trăind în mijlocul cetății, aceasta nu te împiedică să îplinești poruncile lui Dumnezeu, câtă vreme ești plin de zel și veghetor și că însingurarea și retragerea din lume sunt nefolositoare dacă suntem slabi în credință și împrăștiați la rugăciune"⁴.

Așadar, viața monahală este o viață profetică și apostolică, care, în realitate, este o viață de pocăință, curățire a inimii și de împlinire a poruncilor lui Hristos. Ea nu este străină vieții Bisericii și nici nu a apărut mult mai târziu, adică în secolul al IV-lea, strecurându-se pe furiș în viața Bisericii, așa cum susțin unii, ci este viața cea nouă pe care Hristos a adus-o în lume, o dată cu întruparea Sa.

În prima perioadă apostolică toți creștinii trăiau precum monahii, și, de aceea, nu era nevoie să ieși în lume și să călăto rești în alte locuri. În perioada persecuțiilor împotriva creștinilor, viața apostolică era, de asemenea, oglindită sub forma muceniei, deoarece, așa cum am spus mai înainte, sfârșitul Fericirilor înseamnă persecuția și martiriul pentru a căpăta slava lui Hristos. Deci, așa precum viața apostolică este în același timp profetică și

martirică, la fel și viața mucenicilor este simultan profetică și apostolică. Din păcate, după oprirea persecuțiilor, creștinătatea a devenit laică, și și-a pierdut experiența profetică, apostolică și mucenicească; atunci, creștinii care doreau să trăiască mai adânc duhovnicește, după poruncile lui Hristos, au părăsit lumea pentru a împlini Voia lui Dumnezeu pe treptele cele mai înalte. Așadar, avem de-a face cu prima fază a monahismului sub forma pustniciei, în frunte cu marea personalitate a Sfântului Antonie, dascălul pustiei.

El a fost urmat și de alți creștini și, astfel, au fost create schituri și mănăstiri.

Oricum, nu se pune problema unei noi forme de Creștinism, ci, este vorba de trăirea unei adevărate vieți creștine prin asumarea experienței proorocilor, apostolilor și a mucenicilor. Viața monahală este, deci, o continuare a celei trăite de proorocii, apostolii și martirii primei Biserici, este o viață în concordanță cu împlinirea poruncilor lui Hristos.

Faptul că doar în această lumină putem analiza monahismul, ne apare limpede din spusele Sfântului Simeon Noul Teolog, care declară că **"dacă în loc de a fi timizi, leneși, disprețuitori ai poruncilor lui Dumnezeu, am fi plini de zel, plini de trezvie și sobrietate, nu ar fi nevoie să renunțăm la lume și să fim tunși în monahism"**⁵. De aceea, lenevia, superficialitatea și disprețul față de poruncile lui Hristos și, în general, secularizarea Creștinătății au adus prin opoziție renunțarea la lume și tunderea în monahism. Aceasta demonstrează faptul că viața monahală este viața Evangheliilor, care poate fi trăită chiar în mijlocul lumii dacă se urmează învățăturile tradiționale ale Bisericii.

Ca o dovadă a celor de mai sus, omiliile adresate de către Sfântul Grigorie Palama turmei sale duhovnicești din Tesalonic exprimă acest adevăr. Când citim aceste omilii vom descoperi că ele se disting prin teologia înaltă și tradiția lor ascetică.

El le explică creștinilor săi teme ascetice: cum pot scăpa de patimile lor, de gândurile lor; cum pot fi vindecați; cum pot ei experia calea de viață isihastă? Ele nu seamănă deloc cu predicile orale, sociale și lipsite de viață duhovnicească din vremurile noastre. Ele sunt omilii care pot fi foarte bine

citite și de monahi; ele pot fi citite în trapeza mănăstirilor, deoarece ele vin în întâmpinarea cerințelor monahale. Aceasta scoate în evidență adevărul că învățăturile lui Hristos sunt valabile tuturor oamenilor și că există o înrudire între viața monahală și cea creștină laică, deoarece cea dintâi reprezintă experiența celeilalte, iar viața creștină laică este în realitate o viață monahală cu adaptările de rigoare. Faptul că viața monahală este una evanghelică și că monahul este cel ce trăiește o viață conform poruncilor evangheliilor poate fi, de asemenea, observat în omilia Sfântului Grigorie Palama despre Sfântul Dimitrie al Tesalonicului, în care Sfântul Dimitrie este prezentat drept monah. Desigur, pe vremea Sfântului Dimitrie nu exista nici o formă de monahism așa cum le cunoaștem astăzi, dar, orice creștin care împlinea Voia lui Dumnezeu era în esență monah.

În omilia despre Sfântul Dimitrie, dumnezeiescul Grigorie scoate în evidență curăția sa trupească și sufletească. El trăia în curăție totală, deși avea un grad de cea mai mare însemnătate în armata romană.

După Sfântul Grigorie Palama, Sfântul Dimitrie a fost dăruit de Sus cu o minunată forță profetică și a fost socotit demn de "diaconatul apostolic și de propovăduire a Cuvântului pe o înaltă treaptă duhovnicească". Era încărcat de virtuți și nu era cu nimic inferior sfinților în ceea ce privește asceza "precum și în strălucirea vieții pe care o ducea". El avea multe daruri⁶.

Războiul pe care Sfântul Dimitrie îl purta în inima sa era comparabil cu războiul marilor asceți. El își păstra mintea curată de orice gând necuviincios, păstrând Harul neprihănit al Sfântului Botez, și avea o voință care se armoniza cu poruncile Domnului, "precum o carte scrisă de Dumnezeu, sau o tăbliță, ori piatră gravată sau însemnată cu degetul lui Dumnezeu și oferită tuturor spre: a fi de folos".

În acest chip, Sfântul Dimitrie era curat atât trupește, cât și sufletește.

El devenise cetățean ceresc, trăind pe pământ precum îngerii, deși aflat în trup⁷. Așadar, se pare că Sfântul Dimitrie avea o viață îngerească.

Sfântul ocrotitor al Tesalonicului era "atât dascăl, cât și apostol, înțelept, curat și sfânt, și putem afirma că era foarte frumos și nepătat și strălucitor prin fire, zel și Har Dumnezeiesc"⁸.

Comparându-l pe Sfântul Dimitrie cu Iov din Vechiul Testament, Sfântul Grigorie spune că în vreme ce Iov era nevinovat, drept și cucernic, așa cum era și Dimitrie, Iov nu a fost slăvit de Dumnezeu pentru curăția sa, virtute pe care Sfântul Dimitrie o avea. Curăția sa ni-1 arată pe Sfântul Dimitrie a fi deasupra firii omenești și pe aceeași treaptă cu îngerii⁹. Din acest exemplu se poate observa, pe de o parte, că viața monahală este, în realitate, o viață evanghelică, și, pe de altă parte, că monahul care practică curăția trupească și sufletească este Prooroc, Apostol și mărturisitor al lui Hristos.

2. SFÂNTUL MUNTE ÎN VREMEA SFÂNTULUI GRIGORIE PALAMA

Nu putem examina învățăturile Sfântului Grigorie Palama despre monahism și monahi dacă nu avem informații cu privire la monahismul aghiorit din vremea sa. Trebuie să evidențiem pe culmile tuturor virtuților și sosise mai apoi la Vatopedu, unde, după o lungă perioadă de practicare a acelorași virtuți, cu același zel și aceeași dragoste, și-a aflat sfârșitul binecuvântat al vieții sale întru Hristos"¹⁴.

Acest loc sfințit cu astfel de călugări minunați, având tradiție isihastă, avea să influențeze în mod deosebit pe tânărul sfânt Grigorie, care deja dusesse o astfel de viață îngerească în Con-stantinopol și fusese adăpat la izvoarele vieții isihaste. De-a lungul luptelor sale pentru promovarea învățăturilor ortodoxe ale isihasmului, Sfântul Grigorie Palama a primit desigur un mare ajutor de la Părinții isihăști, precum și din experiența pe care el însuși o acumulase în Sfântul Munte.

Trebuie să-l menționăm îndeosebi pe Sfântul Nichifor din singurătate (Stithatul), pe care l-a cunoscut în tinerețe, puțin înainte de 1340, și care în practicarea tăcerii și a rugăciunii minții făcea uz de metoda psihologică de inspirație și expirație a aerului, chemând permanent numele lui Hristos, ca să-și poată aduce mintea în inimă. Este binecunoscut faptul că filosoful Varlaam s-a opus acestei metode a vieții isihaste, considerând-o eronată. În această situație, Sfântul Grigorie Palama a întărit această practică cu argumente teologice; ea este folosită, mai ales de către începători, pentru a-

și putea concentra mintea în inimă. Este un fapt binecunoscut că în vremea Sfântului Grigorie exista o viață duhovnicească înfloritoare în Sfântul Munte. În toată această perioadă de timp Sfântul Munte se bucura de o mare autoritate, mai ales datorită prezenței teologice a Sfântului Grigorie Palama, dar și prin prezența activă a unor mari personalități care trăiau o viață monahală acolo. Drept exemplu pentru cele afirmate mai sus, trebuie menționat, pe de o parte "Tomul aghioritic", un tratat apologetic semnat de eminenți părinți din Sfântul Munte, care a jucat un rol important în toate etapele disputelor isihaste; pe de altă parte, trebuie să menționăm faptul că în disputa dintre Ioan Cantacuzin și Ioan Paleologul, s-a format un comitet alcătuit din Părinți aghioriți, conduși de Isaac, cel mai cunoscut monah din Sfântul Munte, care s-a dus la Constantinopol pentru a împăca cele două facțiuni rivale¹⁵.

Este demn de menționat faptul că de la mijlocul secolului al XIV-lea până la Conciliul de la Florența, timp de aproape 100 de ani, șapte din cei zece patriarhi care au urcat pe tronul Constantinopolului erau aghioriți și apărători ai modului de viață isihast. Dar, chiar și înaintea acestei perioade de timp au fost isihasți care au urcat pe tronul patriarhal. Iar victoria isihasmului a fost completă și prin aceea că până aproape de capturarea patriarhilor de către turci, aceștia erau isihasți¹⁶. Aceasta a însemnat o bună pregătire pentru poporul grec ca să poată îndura lunga noapte a dominației turcești, deoarece este binecunoscut faptul că isihasmul a susținut și încurajat poporul nostru în păstrarea credinței ortodoxe grecești în cadrul imperiului roman. În această epocă istorică strălucirea Sfântului Munte depășește hotarele imperiului bizantin. Monahii din alte țări care trăiau în singurătatea Athosului și care adoptaseră în întregime viața sa ascetică, au adus în țările lor atât isihasmul, precum și "toate formele tradiției bizantine".

Ca atare, Sfântul Munte "a reprezentat un focar de iradiere și răspândire al tradițiilor sociale ale Bizanțului spre țările din Nord. El reprezenta o școală în care, pe lângă înaintarea în asceza duhovnicească, oamenii erau pregătiți pentru a deveni mesageri ai duhului creștin grecesc în limbile slavonă, sârbă veche, bulgară mijlocie, iberică, română și în alte limbi, luminători și conducători ai Ortodoxiei în acele ținuturi"¹⁷.

Monahul atonit Sava a așezat "temelia organizării eclesiasti-ce și monahale în Serbia". Aproape toți arhiepiscopii Serbiei proveneau din mănăstirea Hilandaru. Sfântul Grigorie Sinaitul a adus isihasmul în Bulgaria. Monahii aghioriți au adus viața monahală și au organizat viața bisericească în Valahia și în Rusia¹⁸.

Monahismul din Sfântul Munte pe vremea Sfântului Grigorie Palama era într-o perioadă de mare înflorire și în plină vigoare. Secolul al XIV-lea a însemnat o epocă de renaștere "politică" a Sfântul Munte, dacă se poate* spune așa. Autoritatea sa s-a extins nu numai pe întregul teritoriu al imperiului bizantin, Grecia actuală, dar și dincolo de hotarele sale.

Se poate observa că Tesalonicul a căpătat din plin această influență, care nu este departe de adevărul că primele reacții ale filosofilor împotriva Părinților isihăști au avut loc tocmai acolo. Pentru a gusta puțin din viața mănăstirilor din Sfântul Munte pe vremea Sfântului Grigorie Palama, vă vom oferi câteva date din perioada în care Sfântul era stareț la mănăstirea Esfigmenu, așa cum le aflăm descrise de către Sfântul Filotei Kokkinos în biografia scrisă de el.

El a fost ales stareț al mănăstirii Esfigmenu printr-un vot comun al conducătorului Sfântului Munte (denumit aici protos) care își avea reședința la Kareia, și al acelor părinți din mănăstire, distinși prin virtuți și vârstă, așa precum scrie Sfântul Filotei. Se crede că Sfântul Grigorie a fost ales în fruntea obștei mănăstirii "mai degrabă de Sus, din dumnezeiască pronie, decât prin voturile omenești"¹⁹. Votul comun al părinților mănăstirii și al protosului ne arată faptul că Sfântul Grigorie era apreciat de către monahii aghioriți încă înainte de începutul disputei isihaste. Sfânta Mănăstire Esfigmenu număra cam 200 de monahi pe vremea stăreției Sfântului²⁰. Acest număr este impresionant în comparație cu zilele noastre, acum când nici o mănăstire din Sfântul Munte nu are mai mult de 100 de monahi. Sfântul Filotei scrie: "Când a sosit acolo și a fost pus stareț peste frații mănăstirii, al căror număr se ridicase la 200.

Se poate observa din felul în care el a administrat mănăstirea că aceasta reprezenta o comunitate în întregime cenobitică, care avea slujbe dumnezeiești și necesita îndrumare duhovnicească și îngrijire atentă în toate

problemele. Sfântul îi învăța pe monahi a purta grijă pentru împodobirea Bisericii, precum și "sfintele lucrări și ritualuri ale minunatelor și dumnezeiștilor taine".

Ca atare, el era preocupat de înălțarea nivelului slujbelor liturgice.

Mănăstirea funcționa foarte bine ca spital duhovnicesc, iar monahii aflaseră un adevărat părinte și doctor duhovnicesc și, prin urmare, după plecarea sa unii au căutat o mai mare liniște, iar alții mai multă ascultare și o mai severă asceză. Aceasta ne arată că pe vremea stăreției Sfântului Grigorie, mănăstirea era un adevărat spital duhovnicesc, o școală a virtuții și un loc sfânt²¹.

În calitate de stareț al mănăstirii Esfigmenu Sfântul Grigorie a făcut și trei minuni. Prima minune a fost aceea a Vindecării unui monah care căzuse în rătăcire. Acest monah se ocupa cu rugăciunea minții, încercând să-și concentreze mintea, dar deoarece nu avea trezvie, demonul l-a dus în înșelare, arătându-i-se sub forme și imagini înșelătoare, sugerându-i că acestea erau cu adevărat sfinte. Curând a reușit să-l păcălească, și, în scurt timp, l-ar fi adus în pragul nebuniei și în cea mai mare îndepărtare de Dumnezeu "dacă Grigorie cu acea înțelepciune dumnezeiască și cu acele doctorii ale Duhului n-ar fi fost prezent". Diavolul îl convinsese pe acest monah, pe nume Evdokimos, că Grigorie era mare și minunat în învățături și în cultură, dar că era complet necunoscător și lipsit de orice "vedere mistică a lui Dumnezeu sau de vreo oarecare virtute".

Sfântul Grigorie l-a vindecat, uneori folosind sfinte învățături și sfaturi patristice, alteori rugăciuni și lacrimi mistice, iar uneori rugăciuni în comun și rugăciuni ale Bisericii pentru fratele rătăcit, rugăciuni conduse de Sfântul însuși. Monahul înșelat Evdokimos a fost eliberat din cleștele erorii în care se afla și a devenit un foarte bun călugăr în viața mănăstirii cu Darul și cu puterea Sfântului Duh²².

A doua minune pe care a săvârșit-o se referea la descoperirea minunată a uleiului. Monahii nu mai aveau ulei pentru hrană.

Deoarece aveau nevoie de ulei, el le-a cerut să-l ducă în cămara unde se aflau vasele goale. Stătu lângă unul dintre vase și se rugă fierbinte către Domnul - cel ce a adus la viață toate lucrurile din nimic - și după ce l-a

binecuvântat cu mâna în chipul Sfintei Cruci, el a repetat minunea săvârșită de proorocul Ilie: vasul nu se mai goli de ulei timp de un an, deși atât el, cât și alți monahi oferiră ulei cu generozitate atât celor dinăuntru, cât și dinafară mănăstirii²³.

A treia minune a fost legată de cea de-a doua. Când a aflat că lipsa uleiului se datora unei boli a măslinilor, se duse în livada de măslini pentru a se ruga împreună cu bătrânii mănăstirii și cu ceilalți monahi. Mai întâi s-a rugat, a binecuvântat pomii sub forma Sfintei Cruci și a sfințit toată suprafața de teren respectivă "cu sfinte rugăciuni și prin stropirea cu aghiasmă". După slujbă și binecuvântare el le vorbi despre felul în care ei trebuie să evite uscăciunea sufletului, așa cum procedase și înaintemergătorul. Apoi, se întoarse la mănăstire. Când veni vremea rodirii măslinilor, copacii bolnavi dădură roade dincolo de orice așteptări. Pentru ca minunea să poată străluci mai puternic și ca strălucirea lui Hristos să poată lucra în dumnezeiescul Grigorie, Dumnezeu lăasă mai multe roade în acei pomi pe lângă care Sfântul trecea, sub care se adăpostea la umbră sau sub care își purta conversațiile²⁴. Această mică prezentare a pasajelor din Sfântul Grigorie, modul în care el conducea mănăstirea Esfigmenu, și în care îi călăuzea pe monahi, precum și minunile pe care le-a săvârșit, demonstrează viața unei mănăstiri din Sfântul Munte în vremea Sfântului Grigorie. Viața isihastă a monahilor, slujbele și rugăciunile, Sfintele Taine săvârșite în cadrul mănăstirii, învățăturile patristice, și așa mai departe, formau toate la un loc atmosfera duhovnicească a monahilor din Sfântul Munte. Desigur, ei nu erau oameni fără greșeli, care erau, de fapt, rezultatul egoismului și al mândriei, dar erau și ispitiți de lucrarea demonilor, care, oricum, erau alungați de părinții îmbunătățiți cu darul discernământului.

Toate lucrurile pe care le-am menționat în acest capitol sunt necesare pentru înțelegerea asupra a ceea ce se spune în această carte în legătură cu valoarea Sfântului Munte, monahism și tradiție isihastă. Este adevărat că Sfântul Grigorie Palama a aflat un climat favorabil, a devenit un adevărat bărbat duhovnicesc în Sfântul Munte, a trăit în atmosfera și viața isihastă de aici, dar tot el este acela care a dus mai departe această tradiție și a făcut-o cunoscută, deoarece el a dezvoltat cu mijloace teologice metoda isihastă a

monahilor și a pus-o la adăpost în cadrul tradiției bisericești. De aceea, denumirea de aghiorit se potrivește de minune dumnezeiescului Grigorie.

3. MĂNĂSTIRILE ȘI VIAȚA MONAHALĂ

În toate lucrările sale, în cele polemice, lucrări cu caracter confesional, în omiliile sale, Sfântul Grigorie Palama prezintă doar viața monahală în adevărata ei manifestare. Într-adevăr, el unește viața monahală cu teologia Bisericii noastre, deoarece, după cum știm, teologia în Biserica Ortodoxă nu este gândire și cunoaștere teologică, ci experiență și viață, și, ca atare, ea se află în strânsă legătură cu asceza. În cele ce urmează vom pune accentul pe probleme generale legate de monahism și viața monahală așa cum le prezintă Sfântul Grigorie Palama, deoarece vom face analize mai ample asupra acestui subiect în alte capitole.

a) Numea locurilor de practici ascetice

În omiliile sale el numește mănăstirile sfinte "locuri de asceză (frondistiria)".

Cuvântul "frondistirion" este utilizat în tradiția bisericească timpurie cu referire la mănăstiri, locul unde monahii învață să practice într-o manieră ascetică viața în Hristos. Acest termen a fost folosit și în Grecia antică pentru școala lui Socrate cu sensul de cameră de lucru, loc de lectură și meditație. Deoarece asceza în viața creștină înseamnă filosofie prin excelență, întrucât îl unește pe om cu Dumnezeu, iată de ce mănăstirile sunt denumite sfinte locuri ascetice (frondistirion). Într-una din omiliile sale el scrie: "de aceea noi părăsim lumea și ne găsim refugiul în aceste locuri închinare Dumnezeului Virtuții"²⁵. Monahul care se duce în aceste "frondistiria" nu o face cu scopul de a duce o viață lipsită de griji și indiferentă, ci pentru a învăța cum se poate uni cu Dumnezeu²⁶. Adevăratul monah este "cel ce iubește unirea, apropierea de Dumnezeu"²⁷. El își găsește refugiul în aceste sfinte locuri pentru a-și croi drum de la chip la asemănarea cu Dumnezeu. El le numește sfinte sanctuare, adică sfinte locașuri, sfinte stâne pentru cuvântătoarele oi ale Domnului²⁸. Noi suntem apărați de aceste sfinte locașuri. Într-una din omiliile sale către monahi despre Intrarea în Biserică a Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu,

el se referă la aceste sfinte locașuri în următorii termeni: "Înainte deci, oaste a Domnului, către Sfântul locaș, cor plin de cântăreți aflați în armonie grație Duhului Ceresc...". Într-o altă omilie, el numește Sfintele mănăstiri "sfinte lăcașuri"²⁹.

b) Monahii și mirenii

Viața creștină, atingerea stării de comuniune cu Dumnezeu, este proprie tuturor oamenilor, totuși, așa cum ne învață dumnezeiescul Grigorie, există o diferență între anahoret și omul din lume în ceea ce privește modul de viață.

Vorbind despre despățimire - și anume că aceasta nu constă în mortificarea laturei pătimase a sufletului, ci în transformarea ei - el afirmă că cei ce au părăsit lumea au mai mult timp pentru a ajunge la comuniunea cu Dumnezeu, având mintea curățită de patimi, deoarece o vor elibera prin refuzarea patimilor rele și astfel, vor ajunge la adevărata iubire. Cei ce trăiesc în lume se folosesc de lucrurile lumii, dar ei se forțează să facă aceasta în concordanță cu poruncile lui Hristos³⁰. Deci, există această diferență în modul lor de viață: cei care au plecat din lume abandonează totul pentru a ajunge la iubire prin curățenia minții lor, în vreme ce mirenii ajung la iubire prin împlinirea poruncilor lui Hristos, folosind toate bunurile materiale ale lumii într-o manieră ascetică.

c) Două categorii de monahii

Într-una din omiliile Sfântului Grigorie descoperim un detaliu interesant, care denotă catolicitatea vieții monahale. El face referiri la două categorii de călugărițe. Mai întâi la acele femei care au ales viața monahală de la bun început, și apoi, la cele care au venit la viața de obște spre a trăi în curăție, după ce au fost căsătorite. În ambele cazuri, condiția fundamentală este aceea că ele doresc să trăiască în pocăință, care formează condiția de bază a monahismului.

El scrie în mod incisiv: "Fecioarele și cele ce s-au dedicat vieții monahale și cele dintre voi care bine ați făcut venind aici, la o viață de curăție, după ce ați fost căsătorite, și, în general, voi toate care cu dor de pocăință v-ați ales viața de obște..."³¹.

Acest pasaj indică o lungă tradiție a Bisericii, conform căreia chiar și femeile căsătorite sunt acceptate în viața de mănăstire, fie după moartea soțului, fie de comun acord. Pentru mai multă siguranță, acest lucru trebuie făcut cu mare grijă pentru a nu crea alte probleme. În orice situație, ceea ce este important, spune Sfântul Grigorie, este că cele ce vin din viața de familie, se întorc "la viețuire în obște în curăție trupească și sufletească". Așadar, și ele pot ajunge la curăție duhovnicească. Termenul "curăție duhovnicească" poate crea anumite îndoieli și ezitări. În cadrul unei conferințe, cineva mi-a spus că acest termen nu se află menționat la Sfinții Părinți, ci aflăm doar termenul de curăție sufletească. Și cu adevărat, există multe texte în care termenul de curăție sufletească este folosit, dar noi știm că nici o curăție nu poate fi considerată bună fără lucrarea Sfântului Duh. De aceea, curăția sufletului este și poate fi duhovnicească. În plus, epistolele Sfântului Apostol Pavel vorbesc de omul firesc, care este omul trupesc, precum și de cel duhovnicesc, care este omul ce se împărtășește de Sfântul Duh. Așadar, deoarece curăția sufletului vine numai prin intermediul energiilor Sfântului Duh, putem vorbi de curăția duhovnicească. Este semnificativ faptul că atunci când se referă la călugărițele care și-au ales viața monahală de la început, precum și la cele ce au ales-o după ce au fost mai întâi căsătorite, Sfântul Grigorie le îndeamnă să trăiască în rugăciune, căință, și așa mai departe, așa încât să fie "sfinte atât la trup, cât și la suflet, atât pe planul simțurilor, cât și în plan mental, și în tot ceea ce le arată a fi duhovnicești și curate atât în gândire, cât și în viața de obște"³². Așadar, gândirea și viața în obște a adevăraților monahii poate fi caracterizată drept duhovnicească și curată. Curăția universală, a trupului și a sufletului, este o lucrare a Sfântului Duh și, de aceea, este un dar duhovnicesc.

d) Monahii și educația

Unul din subiectele care l-au preocupat pe Sfântul Grigorie Pa-lama, în dialogul său cu Varlaam, a fost acela al celor două înțelepciuni, al celor două educații și al celor două cunoașteri. El afirma că există educația divină pe de o parte, și educația lumească, pe de altă parte. Această deosebire apare deoarece Varlaam afirma că filosofii erau superiori proorocilor și că monahii ar trebui să

începe înțelepciunea și cunoașterea umană. Dezvoltând această temă Sfântul Grigorie spunea că noi nu-i împiedicăm pe cei ce n-au ales viața monahală de a se bucura de educația lumească, dar, totuși, nu sfătuim pe nimeni să se dedice acesteia în întregime. Deci, noi interzicem tuturor să creadă că pot căpăta informații precise despre lucrurile divine prin intermediul educației obișnuite¹³. De aici deducem că monahii capătă înțelepciunea dumnezeiască prin viața lor. **Cunoașterea lui Dumnezeu nu este rodul unor preocupări de ordin rațional, ci o vedere a lui Dumnezeu însuși.**

Monahii nu trebuie să aștepte nimic de la educația exterioară, și mai ales de la filosofie. Dacă mai înainte de a deveni monah, cineva dorește să se informeze cu privire la aceasta, nu îi este interzis acest lucru, dar cu siguranță aceasta nu trebuie absolutizată și pusă în locul îndumnezeirii.

e) Diferite metode de asceză

Din lucrările Sfântului Grigorie Palama aflăm că există multe căi de viață monahală. De fapt, putem observa acest lucru, chiar astăzi, în Sfântul Munte. Există monahi cenobiți care trăiesc în mănăstiri și practică ascultarea și viața de obște.

Există monahi care trăiesc în schituri, în mici comunități monahale, și există pustnici care trăiesc singuri în locuri inaccesibile, în ceea ce ei numesc pustie. Toți luptă să împlinească Voia lui Dumnezeu, dar fiecare într-o manieră diferită. Printre aceste moduri de viață monahală, există și alte forme, precum viața în colibe de sihastri numite "Kathisma", viața în chilii -așa numiți monahi "chilioți" - ș.a.m.d. Sfântul Grigorie spune că monahii care îl imită pe înaintemergătorul Domnului renunță la lume, iar unii dintre ei "s-au adăpostit prin pustii și au atras pe mulți din generațiile ce le-au succedat", iar alții "s-au ostenit în-lăuntrul zidurilor sfintelor locașuri, păstrând acolo comori duhovnicești adunate prin Darul lui Dumnezeu"³⁴. Așadar, există diferite forme de practică ascetică, dar metoda este aceeași.

f) Scopul retragerii din lume

Retragerea din lume nu se face din egoism și teamă de a-și asuma responsabilitățile lumești, ci dintr-o sfântă dorință de curățire a inimii de patimi. Unii se retrag din lume pentru a se depărta de tot ceea ce le atrage

patimile, pentru că prin ele vine moartea sufletului care te desparte de Dumnezeu.

Moartea intră "prin uşile patimilor noastre". Tot prin aceste uşi a intrat moartea şi în Adam. Eva în Rai "a văzut, a pătit, a mâncat, a murit, a ispitit bărbatul, şi a împărţit cu el gustul fructului păcatului şi căderea".

Monahii încearcă să evite această moarte sufletească, care apare din cauza tuturor patimilor şi ispitelor care există în lume³⁵. Sfântul Grigorie ne învaţă că dacă un monah are avere adusă din lume sau căpătată în mănăstire, de fapt, el nu s-a retras deloc din lume. Şi, într-adevăr, susţine Sfântul Grigorie că, în acest caz, chiar în situaţia că monahul respectiv trăieşte încă în Sfântul Munte, în cadrul mănăstirilor ce reprezintă colţuri de rai, de fapt, acesta profanează acel loc³⁶.

Aceste cuvinte ale Sfântului sunt cu adevărat foarte aspre. Atunci când viaţa aghioritului nu poartă amprenta duhului evanghelic şi monahal cu adevărat, aceste pângăreşte, de fapt, Sfântul Munte. El însuşi pierde practic posibilitatea de a deveni un sfânt. **Aşadar, nu e vorba atât de locul în care vieţuieşti, ci de felul în care trăieşti.**

g) Calea vieţii monahale

Sfântul Grigorie Palama acordă o mare importanţă felului în care se trăieşte viaţa monahală. Nu este suficient să vieţuieşti în mănăstiri, ci trebuie să trăieşti viaţa pe care au trăit-o Sfinţii Părinţi. Mănăstirea seamănă cu primul rai în care au locuit Adam şi Eva. Exact precum acolo se afla pomul cunoaşterii binelui şi răului şi aşa precum era prezent acolo şi vicleanul diavol, la fel se prezintă situaţia şi acum în mănăstiri. Aşadar, monahii se află în mare primejdie de cădere, chiar înlăuntrul sfintelor ziduri³⁷. De aceea e nevoie de o permanentă trezvie şi atenţie.

Nădejdea şi dorirea monahului este de a-l face pe omul cel lăuntric cu adevărat monah. O simplă trăire formală într-un locaş sfânt nu este suficientă, este necesar să trăim monahismul lăuntric. Sfântul întreabă: "cum ar putea omul cel lăuntric să devină monah" dacă nu a lepădat mai întâi lumea din el şi toată cunoaşterea lumii? Acest lucru este simbolizat prin tunderea în monahism. Ca atare, Sfântul Grigorie a păstrat informaţii care

sunt valabile și astăzi pentru mulți asceți care și-au închinat cu totul viața lui Dumnezeu: unii Părinți nu admit baia și interzic acordarea oricărui ajutor medical în caz de boală. Desigur, ei nu procedează astfel cu dispreț pentru știința medicală, ci într-o adâncă credință în Dumnezeu. De aceea ei nu consideră condamabilă atitudinea acelor monahi care nu ating o astfel de culme a credinței, încât să-și pună toată nădejdea doar în vindecarea dumnezeiască³⁸. Desigur, acest lucru trebuie făcut cu simț de discernământ și smerenie. Este absolut necesar ca fiecare monah să aibă o călăuză duhovnicească, deoarece este posibil să fie înșelat de ispititorul diavol. Un lucru esențial pentru monah în Sfânta sa luptă, mai ales pentru începători, este acela de a avea un duhovnic care să-l călăuzească în călătoria sa duhovnicească. El citează exemplul lui Nichifor Stithatul, care practica sfânta isihie. El a ales cea mai severă viață atunci când a ajuns în Sfântul Munte.

El și-a început lupta prin a face ascultare de cei mai cunoscuți Părinți și după ce le-a oferit exemplul unei desăvârșite ascultări și smerenie vreme îndelungată, a primit de la aceștia "rodul artei artelor, adică pacea sufletească, și a devenit dascăl între cei ce poartă la nivelul minții bătaia cea mare împotriva duhurilor răutății...".

Drept urmare, atunci când a observat că începătorii nu puteau nici măcar să-și stăpânească cât de cât nestatornicia minții, a propus o metodă specială, denumită psihotehnică³⁹.

Viața monahală, așa cum am spus la început, este o viață apostolică.

Asceza din cadrul mănăstirilor este asemănătoare cu asceza și viața primilor creștini. În Ierusalim creștinii "se aflau mereu în Biserică în rugăciune stăruitoare și post". În acest fel acei creștini timpurii "netezeau calea către adevărata, cereasca și preasfânta viață a monahilor". Monahii trăiesc astfel. Ei încearcă prin felul lor de viețuire să înlăture orice ispitire și lucrare a imaginației din viața lor, și prin intermediul poruncilor divine să se înalțe la unica lumină neapropiată, care este superioară oricărei alte filosofii⁴⁰. Aceasta este viața într-o tot sfântă și calea pe care o urmează monahii. Ei nu fac altceva decât să urmeze viața apostolilor. Metoda, așa cum este ea descrisă în multe pasaje ale scrierilor Sfântului Grigorie reprezintă metoda pe care adevărații monahi o urmează și astăzi.

Iubitorul de unire cu Dumnezeu intră în sanctuarul sfintei isihii, atunci când mai întâi își eliberează sufletul din orice legături, atunci își unește mintea cu Dumnezeu prin rugăciune neîncetată, și, în acest fel, mintea sa intră în inimă și de acolo află calea infailibilă către ceruri și i se oferă dumnezeiasca și sfânta contemplare a lui Dumnezeu în Lumină⁴¹.

Vom analiza această eliberare și extaz al minții în alte capitole.

Aici vom aminti doar de fundamentul vieții monahale, care este reprezentat de eliberarea și iluminarea minții. Această luptă este comună monahilor și monahiilor. De aceea, într-una din omiliile sale el fericește pe călugărițele care urmează același mod de viață pentru a trăi o viață cu adevărat în duhul evangheliilor. Mintea trebuie îndreptată doar spre Dumnezeu: "priviți doar către Dumnezeu, El să vă fie unica bucurie, slujind unele altora, bucurându-vă în nădejde, răbdătoare în necazuri, supuse celor ce vă sunt superioare în slujire, păstrând pacea între voi, mereu atente, rugându-vă neîncetat în frângerea inimii, în psalmi și imne și cântări duhovnicești, fiind sfinte și curate la trup și la suflet, în toate simțurile și în mintea voastră, și probând cele duhovnicești și curăția voastră cu tot sufletul și duhul vostru"⁴².

h) Monahii și sfintele lecturi

Antiisihaștii i-au acuzat pe părinții isihăști de a-i fi sfătuit pe monahi "să renunțe cu toții la citirea Sfintei Scripturi ca fiind un lucru nefolositor și să se consacre doar rugăciunii"⁴³. Răspunzând acestor acuzații, Sfântul Grigorie Palama a afirmat că acest sfat este dat începătorilor. Desigur, sunt mulți Părinți, precum Diadoh al Foticeii, Marele Filimon, Sfântul Nil, Sfântul Ioan Scărarul, care i-au sfătuit pe începători "să se abțină de la îndelungile lecturi și să se consacre rugăciunii celei scurte" până ce vor fi căpătat obiceiul de a se ruga neîncetat, chiar dacă trupul lor era ocupat cu altceva. Oricum, aceasta nu înseamnă că ei socoteau lectura Scripturilor drept nefolositoare și greșită⁴⁴. De aceea, începătorii de dedeau mai ales rugăciunii pentru a-și uni mintea lor cu Dumnezeu, fără să facă totuși abstracție de Scripturi. Astfel, atunci când ajungeau la iluminarea minții, puteau mai bine să înțeleagă

duhul Scripturilor, cel mai profund înțeles al pasajelor scripturistice, deoarece căpătau o înrudire duhovnicească cu Apostolii și cu Evangheliștii.

i) Ieșirea monahilor în lume

Am afirmat mai înainte că Sfântul Grigorie numea mănăstirile "locașuri închinat lui Dumnezeu", deoarece monahii de acolo erau educați în duhul înțelepciunii dumnezeiești și pentru a ajunge să accepte cunoașterea lui Dumnezeu.

Într-una din omiliile sale, în pasajul referitor la vindecarea omului demonizat, pe care se pare că a rostit-o în Biserica Sfântului Dimitrie, așa cum reiese din propoziția "să ne apropiem cu dreptate și cu adevăr de izvorul minunilor pe care Dumnezeu ni le-a dăruit și care curge, după cum vedeți din racla mucenicului nostru întru Hristos Domnul", el își îndrepta învățăturile către acei monahi care părăseau lăcașurile închinat Domnului și se duceau prin orașe. Se pare că Sfântul Grigorie văzuse mulți monahi prin Tesalonic, făcându-se astfel părtași diferitelor ispite. Sfântul sfătuiește:

"Dar haideți, de asemenea, mai ales voi, monahilor, să fugim de tovărășia și de viața trăită alături de porcii din sălbăcie". Și continuă: "La ce vă folosește ieșirea în lume la urma urmei, ca apoi să vă căutați adăpost în locașurile închinat Domnului și să ieșiți și să intrați în ele în fiecare zi? Cum oare, spuneți-mi atunci când vă învârtiți prin piețe publice, veți putea scăpa de ațâțările simțurilor și ale patimilor prin care vine moartea sufletului care-1 desparte pe om de Dumnezeu?"⁴⁵.

Monahii care au părăsit lumea și-au ales calea curățirii simțurilor, a rațiunii și a imaginației. Așadar, sunt multe primejdii în ieșirile acestea din mănăstire zilnice, fără binecuvântarea starețului. Acesta e un lucru firesc, deoarece, așa cum știm de la duhovnicii cu darul discernământului, când un monah trăiește un timp în curățenia simțurilor și înainte de a fi fost întărit în acest mod de viață, el este supus ispitelor.

Rugăciunea, și mai ales rugăciunea lăuntrică a inimii, alungând gândurile și imaginațiile, sensibilizează inima omului, iar aceasta poate fi o ocazie pentru căderea în stări sentimentale, de fapt în stări de mare ispitire.

De aceea e nevoie de o mare grijă și, mai ales, de binecuvântările duhovnicului și ale starețului, pentru aceste ieșiri.

j) Imitarea Înaintemergătorului

În omiliile sale, Sfântul Grigorie Palama adesea accentuează adevărul că viața monahală este o imitație a vieții Înaintemergătorului, Botezătorul lui Hristos. În omilia sa despre înaintemer-gător el spune că Părinții care au plecat în pustie au făcut acest lucru imitându-l pe Sfântul Ioan Botezătorul.

"De aceea, părinții urmându-l pe înaintemergătorul Harului, au renunțat la lume și au lăsat deoparte tovărășia celorlalți, fie pentru a trăi în pustie, fie în cadrul mănăstirilor".

În aceeași omilie el îi sfătuiește pe monahi să lupte pentru a urma viața înaintemergătorului, deoarece viața monahilor se apropie oarecum de viața de pustie, însingurată, a înaintemergătorului. El scrie: "Să ne sârguim pe cât putem să-1 imităm pe înaintemergătorul Harului și majoritatea celor ce duc o viață monahală, a căror viață este departe de obiceiurile și lucrurile lumii și într-un anume fel se apropie de viața însingurată a pustiei în care a trăit Proorocul și Botezătorul". El afirmă mai ales că înaintemergătorul a profețit, prooroc fiind, că monahii vor putea cândva să-i urmeze într-o anumită măsură, suferind nu atât din evlavie, cât ca urmare a virtuților căpătate, așa încât monahii vor fi gata să se ridice împotriva păcatului până la moarte, știind "că acel ce-și alungă patimile prin urmarea virtuților va primi coroana muceniciei"⁴⁷.

Și aici observăm elementul de mucenie din viața monahilor.

4. CONCLUZII

În concluzie, putem afirma că monahismul nu este străin de Biserică, nu este o viață creștină apărută mult mai târziu, ci este un mod de viață profetic, apostolic și martiric.

Fiecare monah adevărat, care aparține Sfintei Tradiții a Bisericii este în același timp un Prooroc, un Apostol și un Mucenic al lui Hristos, ce trăiește viața lui Hristos, dă mărturie pentru viața nouă pe care Hristos a adus-o în

lume și este gata să sufere martiriul pentru slava lui Hristos. În plus, adevăratul monah este un martor al bătăliei duse în scopul curățirii inimii și a sufletului și, de asemeni, împotriva demonilor.

Mănăstirea este, "un sfânt lăcaș", un binecuvântat loc pentru practicarea virtuților în care monahii se bucură de sfânta isihie, care reprezintă calea cea adevărată de participare la energiile divine. Așadar, monahii păstrează viața umană autentică, călătoria unei vieți firești, dar ei ne oferă și adevărata cunoaștere a lui Dumnezeu.

Vorbind despre monahism, Sfântul Grigorie Palama îl așează în lăuntru cadrul teologic ortodox. Monahismul ortodox nu este închis în lăuntru unei practici ascetice abstracte, nici în cadrul unei cunoașteri raționale despre Dumnezeu, ci respiră adevărata teologie. El reprezintă o conduită de viață teologică prin excelență.

Și acest lucru se poate observa din faptul că întreaga viață monahală, așa cum, de altfel, și Sfântul Grigorie Palama ne-o spune, răspunde la întrebări fundamentale: ce este Dumnezeu, ce este omul firesc, la ce a ajuns omul prin cădere, la ce fel de decădere a ajuns, unde ar trebui el condus și cum poate fi el vindecat pentru a ajunge la unirea cu Dumnezeu, care este țelul cel mai adânc al existenței sale. Teologia monahismului ortodox pare că se află în posesia răspunsurilor la toate aceste întrebări. Monahul ortodox este intens preocupat de această problemă. De aceea, el este un om real. Putem observa acest lucru și în cazul monahilor aghioriți contemporani. Unii dintre ei pot fi considerați analfabeți și lipsiți de educație în sens limesc, dar, întrucât sunt purtători de Duh Sfânt, ei sunt Apostoli ai Domnului nostru Iisus Hristos. Așa cum afirmă Sfântul Grigorie Teologul, Apostolii nu teologhiesc în maniera aristotelică, să spunem așa, prin gândire, imaginație și logică, ci în felul pescarilor, având experiența Pogorârii Duhului Sfânt. Așadar, și monahii aghioriți contemporani care se află în cadrul tradiției eclesiastice ortodoxe sunt profeți, apostoli și mucenici ai lui Hristos. Fiind apostoli și prooroci eu dau mărturie despre viața lui Hristos. De aceea, ei sunt lumină pentru cei din lume, un far duhovnicesc către desăvârșire.

6. POSTUL, PRIVEGHEREA, RUGĂCIUNEA

Omul a căzut într-o stare de viață nefirească după cădere, dar acum, după întruparea lui Hristos, este posibilă revenirea la viața firească, chiar la cea suprafirească, trecerea de la chip la asemănare, care înseamnă, de fapt, îndumnezeire.

Așadar, suntem chemați la transformarea existenței noastre desfigurate de păcat, și acest lucru se poate realiza cu ajutorul energiilor divine și prin propria noastră participare. Dar această transfigurare nu este prea ușoară. Ea necesită osteneală, jertfă, luptă și, mai bine spus, sânge. În textele ascetice este binecunoscută fraza "dă **sânge** și ia **duh**". Este o lucrare dificilă, pentru că veșmintele decăderii și împietririi noastre căpătate ca răsplată pentru întunecarea minții, ne-au adus în situația de a trăi un mod de viață nefiresc și care, totuși, ni se pare că este firesc în starea de cădere în care ne aflăm. De aceea, este necesară o imensă luptă pentru transfigurarea omului. Transfigurarea omului nu se limitează doar la suflet, deoarece, după cum știm, omul este alcătuit din trup și suflet. Trupul trebuie și el să participe la acest drum spre îndumnezeire, deoarece și el va fi mântuit. De aceea, această luptă implică atât trupul, cât și sufletul. Se cunoaște foarte bine însă ceea ce a spus Hristos că "duhul este râvnitor, dar trupul este neputincios" (Mt. 16,41). De multe ori simțim că sufletul nostru tânjește după comuniunea cu Dumnezeu, dar întâmpină dificultăți din cauza reacțiilor trupului. Sufletul

se poate căi relativ ușor, dar trupul are nevoie de timp pentru a-l urma. Dacă ne limităm lupta doar la suflet și nu o ducem și cu trupul, se poate ajunge la un impas cu consecințe traumatizante. Acest fenomen este binecunoscut asceților care se supun acestei sfinte practici.

Sfântul Grigorie Palama subliniază adeseori faptul că avem nevoie de o armură duhovnicească alcătuită din trezvie și rugăciune pentru minte și de înfrânare pentru trup. De aceea, numeroase tropare închinare marilor asceți pun accentul pe trei mari virtuți, care reprezintă, în același timp, și arme duhovnicești: postul, privegherea și rugăciunea. Voi cita unul dintre tropare:

"Cetățean al pustiei și înger în trup, făcătorule de minuni, Părintele nostru Purtător de Dumnezeu, Kiriacos, prin posturi, privegheri și rugăciuni te-ai învrednicit de cereștile daruri, și vindeci bolnavii și sufletele celor ce vin la tine. Slavă Celui ce ți-a dat putere; slavă Celui ce te-a încununat; slavă Celui ce dăruiește tămăduiri tuturor celor ce aleargă la Tine".

În acest imn, observăm că pentru a ne face vrednici de primirea darurilor duhovnicești, trebuie să conlucrăm cu Dumnezeu și să demonstrăm prin viața noastră dorința de a le căpăta. Toate darurile duhovnicești sunt roade ale sinergiei Dumnezeu - om, în sensul că Dumnezeu este Cel ce lucrează, iar omul este cel ce acceptă conlucrarea cu El. **Lenesul nu poate primi daruri duhovnicești.**

Cuvintele proorociței Ana, mama lui Samuel sunt caracteristice: "Domnul care i-a dat rugăciune celui ce se roagă" (I Sam. 2,9). Prin intermediul acestor daruri cerești, sfinții devin făcători de minuni și tămăduiesc bolile trupești și sufletești celor ce apelează la aceștia cu credință. Aceste daruri duhovnicești sunt primite prin post, priveghere și rugăciune. Toți sfinții Bisericii pun accentul pe valoarea acestor virtuți. Descoperim aceste lucruri în scrierile și omiliile Sfântului Grigorie Palama.

Făcând parte organică din Sfânta Tradiție Ortodoxă, el este purtătorul și exponentul acestei Tradiții. Aducând laude proorociței Ana, care era văduvă și "se afla în Templu zi și noapte, slăvind pe Dumnezeu" și, de aceea, s-a bucurat de a fi prezentă în Templu când a fost adus Hristos, la 40 de zile de la nașterea Sa, el scrie că ea "își ducea viața neîntinată, în posturi, privegheri, rugăciuni și slavoslovii de zi și noapte"¹.

Sfântul Grigorie Palama vorbește despre valoarea postului, privegherii și rugăciunii, deoarece, pe de o parte, ele reprezintă calea ortodoxă în general, iar pe de altă parte sunt parte componentă esențială și a modului de viață aghiorit.

Și astăzi monahii aghioriți iubesc nespus postul, privegherea și rugăciunea și de aceea Sfântul Munte este mereu strălucitor la flacăra acestor nevoințe.

Există monahi care postesc sever, care fac privegheri de toată noaptea și se roagă la Dumnezeu pentru întreaga lume. Desigur, toți monahii fără excepție se roagă o parte din noapte. Este posibil ca nu toți monahii să privegheze în fiecare noapte sau pe parcursul întregii nopți - acest lucru este caracteristic mai ales isihăștilor - dar oricum ei se roagă noaptea, înainte de răsăritul soarelui.

Mai ales se cuvine a aminti de privegherile din Sfântul Munte închinare praznicelor împărătești ale Domnului și cele ale Maicii Domnului, la praznicele închinare sfinților sau la hramurile mănăstirilor, schiturilor, chiliilor și așa mai departe. Amintesc de aceste slujbe cu nostalgie; ele sunt expresia pulsului inimii Sfântului Munte și sunt mesagere mistice ale experiențelor de privegheri ale părinților asceți. Starea sufletească pe care aceasta o creează este imposibil de descris.

De aceea nu se poate vorbi de Sfântul Munte, de viața ascetică, de învățăturile Sfântului Grigorie Palama, dacă nu cercetăm și acest aspect al vieții monahale. Ar fi o mare lipsă dacă această treime de daruri duhovnicești: postul, privegherea și rugăciunea, nu ar fi tratate cum se cuvine. În plus, ele sunt strâns legate una de alta. Postul este legat de plânsul lui Dumnezeu care face ca omul să caute liniștea nopții pentru a-1 împlini. Iar această lucrare nocturnă este inseparabil legată de rugăciune. Cred că interpretarea pe care o dăm în cele ce urmează, ni-1 descoperă pe Sfântul Grigorie Palama ca pe un mare teolog, deoarece el a fost cu adevărat un mare "bătrân", un monah de mare trăire, dar ni se descoperă și viața practică în Sfântul Munte.

1.POSTUL

Sfântul Vasile cel Mare, vorbind despre post și, desigur, despre valoarea sa, spune că postul este "mai vechi decât legea", deoarece el exista în Rai și chiar înainte ca Dumnezeu să ne fi dat Legile Vechiului Testament. Porunca lui Dumnezeu de a nu gusta din pomul cunoașterii, binelui și răului reprezintă porunca postului. Neascultarea lui Adam legată de această poruncă a dus la moartea duhovnicească a omului. Aceasta ne arată marea valoare a postului. De aceea, nu există sfânt care să nu fi iubit postul. Și este izbitor faptul că cei ce se căiesc și doresc să-și schimbe felul de viață, iubesc mult postul și doresc să-l practice. Aceasta ne arată că postul este un element esențial în viața duhovnicească. Acest lucru va fi pus în evidență mai explicit, întrucât se va vedea diferența dintre postul adevărat și o latură a postului care este mult deosebită în zilele noastre, și anume cea privitoare la sănătate. Și, cu adevărat, postul, așa cum ne învață Biserica, are o mare influență și asupra sănătății, dar să nu ne cramponăm doar de acest aspect.

Trebuie să vedem legătura sa strânsă cu viața duhovnicească a omului.

Toți Sfinții Părinți se referă la această mare problemă duhovnicească. Oricum, în cele ce urmează vom analiza postul conform învățăturilor Sfântului Grigorie Palama, Arhiepiscopul Tesalonicului

a) Postul și rugăciunea

Mai întâi, trebuie să spunem că postul se află într-o strânsă legătură cu viața duhovnicească. Și întrucât viața duhovnicească este exprimată prin rugăciune, iată de ce postul este foarte strâns legat de rugăciune și nu se poate cu nici un chip desprinde de ea. Sfântul Grigorie, interpretând cazul unui tânăr posedat de un demon, precum și cuvintele lui Hristos: "Acest fel de demoni nu poate fi alungat decât cu post și rugăciune" (Marcu 9,29), spunea că cel mai teribil demon este cel al lăcomiei (al neînfrânării), și nu poate ieși dintr-un om decât cu post și rugăciune. Cu ajutorul postului omul își înfrânează trupul și își stăpânește patimile, iar cu ajutorul rugăciunii el va îmblânzii predispozițiile sufletești, adică patimile și gândurile care, la rândul lor, incită patimile. Și, astfel, el poate vindeca patima "înlăturând atacul satanei prin post și rugăciune"².

Întrucât sufletul este în strânsă legătură cu trupul, există atât patimi sufletești, cât și patimi trupești, iar postul trebuie, de aceea, să fie legat de rugăciune. Postul este sprijinul rugăciunii, însă numai rugăciunea dă cu adevărat sens postului.

b) Scopul postului

Dar postul ne este doar o abținere de la anumite mâncăruri și nici alegerea anumitor alimente. Desigur, și aceasta face parte din post, deoarece prin ascultarea de Biserică și de felul în care Biserica rânduieste posturile, noi nu facem nimic altceva decât decât să ne supunem propria voință voinței universale a Bisericii.

Cu alte cuvinte, noi ascultăm de Hristos și de Sfinții Părinți ai Bisericii, care l-au consacrat. Dincolo de acest lucru, postul este o virtute de o mai mare amploare. În primul rând, postul înseamnă și curățirea simțurilor atât cât ne este cu putință. Sfântul scrie: "Dacă postești de alimente, dar ochiul îți este pironit asupra adulterului, curiozității și geloziei, în camera cea mai adâncă a sufletului tău, iar auzul este dispus să asculte vorbe necurate, cântece vulgare și cleветiri răutăcioase, iar celelalte simțuri sunt receptive la lucruri care dăunează într-un mod asemănător, care mai e folosul postului? Absolut nici unul."³

Adică, postul trupesc nu are valoare dacă nu postești în același timp și cu celelalte simțuri, precum vederea și auzul, care sunt ferestrele prin care intră păcatul în suflet și stârnește patimile. De aceea, pe timpul postului mulți creștini au grijă să își stăpânească toate simțurile. Aici vedem din învățăturile Sfântului Grigorie că teologia nu este independentă de însăși curățirea simțurilor, deoarece o teologie care nu este interesată de acest lucru nu este ortodoxă. Adevăratul post este abținerea de la răutăți, și de aceea putem vorbi de postul de rele. Sfântul Grigorie, făcând referiri la un pasaj din Vechiul Testament și, mai ales, la cuvintele proorocului Isaia: "Vai de cei ce sunt amețiți, dar nu din cauza vinului", spune că există beție cumplită și drăcească, care nu este datorată hranei și băuturii, ci se datorează iuțimii, mâniei și ranchiunii. Aceasta este cea mai teribilă beție. Într-adevăr, el scrie că la cei ce postesc și se roagă, demonul aduce gânduri,

amintiri ale greșelilor altora, lucrează gânduri de ranchiună, și ascute limba către bârfă și clevetiri. Iar Sfântul ne spune că la vremea postului trebuie să cultivăm dragostea față de aproapele nostru. Un alt mare păcat, în special la vremea postului, este slava deșartă și mândria.

Desigur, o mare ispită în timpul postului este iubirea și părerea de sine, când o persoană care postește încearcă să o imprime celorlalți, așa încât să fie considerat drept un bun creștin. Tipul caracteristic al acestui păcat îl reprezintă fariseul, care se laudă cu faptul că postește, și, în general, cu faptul că respectă Legea. Dar lauda de sine face "inutilă strădania noastră de a posti și a ne ruga"⁴. Părerea de sine înlătură atât răsplata cât și osteneala postului și a rugăciunii. Dar postul trebuie să fie îmbinat cu toate celelalte virtuți, adică nu numai cu cele câteva fapte de comportament moral personal, ci prin lucrările lui Dumnezeu, deoarece pacea, dragostea și dreptatea sunt lucrări dumnezeiești. Și atunci când un om împlinește Voia lui Dumnezeu, el se face părtaș lucrărilor Sale și, ca atare, se bucură de pace, dreptate, dragoste, și toate celelalte. Așadar, postul trebuie îmbinat cu virtuțile.

Cele mai mari virtuți sunt stăpânirea de sine, căința, inima înfrântă și smerită, plânsul pentru păcate. Postul trebuie unit cu toate acestea pentru a fi bine plăcut lui Dumnezeu și pentru ca omul să se bucure de roadele postului⁵.

Sfântul scrie: "trebuie să existe stăpânire de sine dimpreună cu postul. De ce? Deoarece chiar și saturarea cu alimente simple, înlătură plânsul curățitor și întristarea dumnezeiască din suflet, precum și străpungerea inimii care aduce căință tare necesară mântuirii, deoarece fără o inimă frântă și smerită nu se poate ajunge la adevărata căință⁶. Dar, micșorând hrana, somnul și lucrarea simțurilor, după voia lui Dumnezeu, aceasta aduce cu sine frângerea inimii și plângerea păcatelor". Căința, plânsul și toate celelalte mișcări ale sufletului nu pot fi readuse la frumusețea lor originală, acolo unde există saturarea cu hrană materială. Postul ajută la atingerea acestui scop. Dar simplul post, fără această atmosferă necesară lui, care este, de fapt, pocăința în adevăratul sens ortodox, nu este de folos în viața duhovnicească. Deci, e nevoie și de osteneală trupească, dar și de

străpungerea inimii. Altminteri, postul devine o procedură formală și o practică formală exterioară, golită de vreun sens esențial.

În multe pasaje din cadrul omiliilor sale, Sfântul Grigorie se referă la atmosfera duhovnicească în care are loc postul. Aș dori să citez un alt pasaj caracteristic. Sfântul scrie că trebuie să postim cu o inimă înfrântă, cu sentimentul propriei păcătoșenii și cu smerenie "pentru ca postul, trezvia și starea noastră lăuntrică să fie curate și bine plăcute lui Dumnezeu."

Postul care este curat și bine plăcut lui Dumnezeu trebuie făcut dimpreună cu pocăință sinceră, o inimă înfrântă și cu smerenie. Un post care nu este legat de această atotcuprinzătoare atmosferă duhovnicească și ascetică, nu este bineplăcut lui Dumnezeu. Sfântul scrie în mod impresionant, că un post care nu are de a face cu întreaga viață ascetică "are mai degrabă afinitate cu îngerii cei răi", deoarece chiar și demonii postesc, dar abținerea lor de la hrană este îmbinată cu mânie, ură, mândrie și împotrivire față de Dumnezeu. Deci, atunci ne aflăm în primejdie să postim în felul demonilor, când nu legăm postul nostru de întreaga viață ascetică. Dar, dincolo de aceste lucruri, postul înseamnă și curățirea minții de năluciri și gânduri pătimase. Interpretând cuvintele Domnului nostru Iisus Hristos: "Tu însă, când postești, unge capul tău și fața ta o spală" (Matei 6,17), Sfântul spune că aici Dumnezeu ne îndeamnă să nu arătăm că postim și în acest fel să cerșim slava și laudele oamenilor. Pe lângă această interpretare, Sfântul Grigorie face și o interpretare analogică a acestui pasaj. În aceasta putem observa viața sa isihastă, dar, în același timp, și o lărgire a postului pe care trebuie să o luăm în considerație, deoarece în acest fel putem scăpa de marea ispită care ne dă târcoale, etalarea exterioară a postului și a tuturor virtuților evanghelice.

Coroana sufletului omenesc este mintea sa, care reprezintă partea conducătoare, adică centrul existenței sale. Latura imaginativă a sufletului, "care este lăcașul permanent al energiilor sufletului" reprezintă o parte a personalității umane. Atunci când dorim să postim cu adevărat, trebuie să ungem mintea cu mir, adică să o facem milostivă. Și, desigur, mintea noastră devine milostivă atunci când ea primește Harul lui Dumnezeu. În această stare, mintea este iluminată și se practică rugăciunea mintală. În

același timp, noi trebuie să alungăm din imaginația noastră gândurile rușinoase și necurate, precum și orice mânie sau vicleșug. Un astfel de post nu numai că vindecă pe om de patimi și alungă diavolul, dar îl aseamănă cu îngerii pe acel postitor⁷. Aceste lucruri arată scopul postului. Cu alte cuvinte, postul nu înseamnă doar abținerea de la anumite alimente, deși acest lucru este și el necesar, dar, în același timp, înseamnă curățirea întregii lumi lăuntrice, și, mai ales, a laturii imaginative a sufletului, de gânduri și imagini și, mai mult decât atât, iluminarea minții, mintea reprezentând latura conducătoare a sufletului. **Acei oameni care leagă postul doar de niște simple practici exterioare, și nu de întreaga viață ascetică, se află în înșelare.**

c) Valoarea postului

La început am pus accentul pe valoarea postului. Toți cei care sunt angrenați în această luptă cunosc din experiență efectele terapeutice ale postului. El vindecă sufletul de patimi, dar, în același timp, ajută și trupul la împreună îndumnezeire cu sufletul. Valoarea postului este observată din tot ceea ce s-a întâmplat după încălcarea lui. Sfântul Grigorie spune că dacă Adam ar fi ținut postul pe care Dumnezeu i-l poruncise în Rai "ar fi rămas nemuritor, neobosit și pururea fericit".

Dar, Adam a preferat viclenia diavolului în locul sfatului și poruncii dumnezeiești, și, ca atare, în locul vieții celei veșnice și a raiului bucuriei eterne, el a cunoscut moartea și cel mai teribil loc al păcatului, iadul, fiind condamnat la întunericul de acolo⁸. Neputința de a asculta de porunca postului a generat căderea omului, cu toate consecințele dureroase pe care le cunoaștem.

Valoarea postului poate fi observată și din faptul că el vindecă omul. Sfântul Scirie: "Postul cel adevărat schimbă, curățește și vindecă totul".

Cu adevărat, un post care nu vindecă nu este cel adevărat. Adevăratul post vindecă omul și îl pregătește pentru întâlnirea cu Dumnezeu într-o stare de sănătate, lucru ce reprezintă raiul pentru el. Sfântul spune că dacă noi, în mod nechibzuit, evităm postul, pedepse nenumărate, tăieri și arderi ne așteaptă "atunci când Hristos îi alungă pe cei nevindecați și îi condamnă la

focul cel nestins drept pedeapsă veșnică". Cele afirmate de Sfânt sunt foarte clare: Cel ce nu s-a vindecat, va fi dus în iad. De aceea, omul trebuie să se vindece în această viață, deoarece, continuă el, așa precum odinioară în Rai nu am postit și am fost lepădați în această teribil de dureroasă viață, la fel și acum, în această viață, dacă nu postim și nu demonstrăm o deplină stăpânire de sine "vom cădea în acea gheenă nestinsă și insuportabilă"⁹. Postul vindecă omul și oferă condițiile prealabile de a gusta din fericirea pregătită dreptilor. Pentru a întări această idee, Sfântul Grigorie face uz de exemple de oameni sfinți din Vechiul Testament¹⁰.

Amintind de cei trei tineri din Babilon, care datorită faptului că practicaau înfrânarea și postul, au fost apărați de orice vătămare nracel cumplit cuptor, și amintind de proorocul Daniel care, prin post, a fost, pe de o parte luminat de Dumnezeu pentru a prooroci viitorul, iar pe de altă parte, a închis gurile leilor, el spune că același lucru se întâmplă și cu noi, când postim. Atunci când postim trupește și sufletește, și, în același timp, ne rugăm, atunci, cu ajutorul îngerilor, focul mâniei și dorințele trupului vor fi împlânzite, ca și leul de odinioară.

Vom căpăta har profetic în nădejdea căpătării și altor daruri în viitor, precum și credință și contemplarea mintală a lui Dumnezeu. Noi vom călca peste șerpi și peste scorpii și peste toată puterea vrăjmașului". De fapt, postul sufletesc, așa cum am arătat mai sus, înseamnă apărarea simțurilor și a minții de imagini și de fantezii, iar atunci când este unit cu cel trupeș, transformă întregul nostru univers lăuntric și ne conduce spre contemplarea lui Dumnezeu, lucru care, după cum știm, începe mai întâi cu rugăciunea minții. Valoarea postului poate fi observată în Biblie, pe tot parcursul ei. Hristos "după ce își va fi început activitatea mesianică prin post, în cele din urmă a anulat" puterea diavolului, ne-a eliberat și ne-a mântuit sufletele. Postind, Proorocul Ilie "L-a văzut pe Dumnezeu în blânda adiere de vânt". Prin post Moise "a primit Tablele Legii de la Dumnezeu"¹². Din nou, Moise postind în muntele Sinai, L-a văzut pe Dumnezeu față către față, l-a vorbit ca unui prieten, a primit învățături și a aflat întreaga Lege de la El, și cu adevărat a aflat că El este "Cel ce este veșnic" și nu trece în neființă, că El a

adus la viață toate lucrurile din neființă, și, de asemenea, că datorită energiilor Sale necreate El îl susține pe om "de la căderea în neființă"¹³.

Această cuprinzătoare învățătură este o revelație care este oferită celui ce se află într-o stare de post. Desigur, Sfântul Grigorie interpretează prezența lui Moise și a lui Ilie pe Muntele Tabor drept rod și consecință a postului și a rugăciunii. Acești doi Prooroci, care, mai mult ca oricine altcineva, au iubit postul și rugăciunea, prin prezența lor împreună cu Hristos "ca rezultat al simfoniei și armoniei dintre post și rugăciune", ne arată faptul că prin post și rugăciune devii demn de împreună vorbirea cu Dumnezeu¹⁴. În plus, ceea ce este acceptat de către toți Sfinții Părinți, și, desigur, și de către Sfântul Grigorie Palama, este că doar prin lucrarea faptelor bune și prin post, omul ajunge la contemplarea lui Dumnezeu.

Marea valoare a postului poate fi observată și prin efectele contrare produse de lăcomie. Călcarea postului duce la multe probleme în structura psihosomatică a omului, dar și în cadrul societății, în vreme ce păstrarea postului are un efect liniștitor asupra omului și a mediului în care acesta trăiește. Pentru a aduce mai multă lumină în această problemă, Sfântul Grigorie face referiri la ceea ce s-a petrecut în Tesalonic, pe de o parte, înainte de Sfântul și Marele Post, și, pe de altă parte, după începerea Marelui Post, când începuseră postul și rugăciunile.

El spune că pe parcursul săptămânilor premergătoare Marelui Post, când lăcomia și desfrânarea prevalau, se puteau observa tulburări, strigăte, lupte, zgomote, cântări indecente, dansuri demonice și râsete prostestii.

În aparență Sfântul se gândea că era vorba de festivități carnavalești.

Dar, când toți începură să postească odată cu începutul Sfântului și Marelui Post, toate cele de mai sus s-au preschimbat în ceva foarte sfânt. Astfel, în loc de cântece dezgustătoare, se cântau psalmi sfinți, în loc de râsete indecente, își făcură loc tristețea mântuitoare și lacrimile de căință; în loc de alergături necontrolate și inutile, exista acum un singur drum pentru toți: "către Sfânta Biserică a lui Hristos". Din toate aceste lucruri, spune Sfântul, observăm valoarea postului, dar și răutatea neînfrânării. Din cauza neînfrânării Adam a fost alungat din Rai, potopul a venit asupra omenirii și focul asupra Sodomei.

Din cauza neînfrânării Esau și-a pierdut dreptul de întâi născut, precum și binecuvântarea tatălui său. Tot din aceeași cauză copiii lui Eli au fost pedepsiți cu moartea, iar evreii și-au făcut un vițel și s-au închinat idolilor, atunci când Moise se afla pe Muntele Sinai. Așadar, spune Sfântul, neînfrânarea nu este cauzată doar de păcat, ci și de necredință¹⁵. În plus, lăcomia îl împietrește pe om. "Nimic nu este mai pierzător de suflet decât lăcomia."¹⁶

Dar postul este bun și pentru organism și anume conduce la sănătate trupească. Mulți oameni nu postesc din cauza faptului că ei consideră că aceasta le aduce declinul biologic. Dar, exact contrariul este valabil: "Deoarece suprasaturarea prin însăși firea ei aduce cu sine guta, dureri de cap și alte neajunsuri, în vreme ce postul este maica sănătății"¹⁷. Din cauza lăcomiei, adică a supraîncărcării organismului cu alimente, multe boli afectează organismul în vreme ce sănătatea trupească este rodul postului.

Mulți oameni de știință din zilele noastre sunt de acord cu acest lucru, precum și dieteticienii care permanent vorbesc despre valoarea postului. Și în fapt, dacă ținem posturile Bisericii noastre, nu vom avea probleme create de excese alimentare.

Este adevărat că atunci când postim, atenția noastră nu este îndreptată doar asupra sănătății trupesti ci, mai ales, asupra laturii duhovnicești. Dar, întrucât boala trupească, mai ales când este provocată de excesul alimentar, creează probleme și sufletului, vom putea afla aici încă o dată valoarea postului.

d) Postul și ajunarea

Mulți dintre noi credem că postul este doar o problemă de selecție alimentară.

Desigur, așa cum am arătat mai înainte și acest lucru își are valoarea sa, deoarece aceasta indică ascultarea de Biserică. De fapt, trăind viața Bisericii, noi încercăm cu adevărat să deprindem un comportament comun tuturor. Nu dorim să ne facem propria voie, ci Voia lui Dumnezeu, așa cum au împlinit-o Sfinții Părinți. Dar, în ultimă instanță, postul înseamnă hrană cu măsură, și așa adăuga, există și post cu măsură. Sfântul Grigorie spune că

"postul moderat până la un punct" este accesibil și necesar tuturor. Se pare că pe vremea sa exista obiceiul pentru creștini ca să se țină același post ca și monahii, adică să se postească toată ziua și să se mănânce după vecernie.

Așadar, după Sfântul Grigorie, postul înseamnă atât hrană cu măsură, cât și ajunarea cu măsură. El scrie: "Dar este suficient ca hrana să fie și cu măsură, deoarece, în acest fel, postirea cu măsură și hrănirea cu măsură te vor duce în situația celor care se înfometează"¹⁸. Dacă nu poți ține un post întreg, trebuie să te hrănești cu măsură sau să te lipsești de hrană cu măsură, în acest fel se evită extremele care pot conduce la slava deșartă.

Semnificația hranei cu măsură și a ajunării cu măsură este profundă. Lăcomia și neînfrânarea sunt legate de două stări sufletești ce constituie o problemă duhovnicească. Una reprezintă acapararea minții de către simțuri și de către lumea materială. Cu alte cuvinte, lăcomia aduce cu sine împătımirea minții, înafara plăcerilor și a bunurilor materiale. Cealaltă ne indică credința unora că hrana este cea care ne ține în viață și, în acest fel, ei pierd sentimentul intervenției personale divine în viața noastră. De aceea, prin hrană moderată sau prin lipsirea de hrană cu măsură, noi înfometăm, suferim, iar acest lucru are două mari consecințe folositoare opuse celor două stări sufletești de care vorbeam.

Prima este aceea că mintea este eliberată din dependența ei față de bunurile materiale și, în general, față de lumea înconjurătoare, și se înalță spre Dumnezeu. Iar acest lucru are o valoare și o adâncă semnificație pentru viața duhovnicească. Cea de-a doua este aceea că noi căpătăm o orientare diferită, cu alte cuvinte, în vreme ce mai înainte consideram că hrana, vitaminele și caloriiile ne mențin în viață, atunci când ne lipsim de hrană și înfometăm, căpătăm certitudinea că Dumnezeu ne menține în viață cu energiile sale necreate, prin intermediul alimentelor. Așadar, bunurile materiale nu reprezintă fundamentul vieții noastre, ci Bunul Dumnezeu este Cel care ne dă viață. De aceea, lipsirea cu măsură de hrană ne ajută să ne orientăm în mod corect viața către Dumnezeu.

e) Postul demonic

Dar, așa cum am menționat într-un capitol anterior, există un post binecuvântat și unul demonic. **Postul care este ținut cu slavă deșartă, mândrie și egoism, este diavolesc.** Sfântul Grigorie spune că postul care nu este ținut într-o atmosferă duhovnicească, care include căința, frângerea inimii și așa mai departe, "își are mai degrabă înrâurirea cu îngerii căzuți"¹⁹. Știm că și demonii postesc, adică, ei nu mănâncă absolut nimic, ei postesc permanent, dar, întrucât îi urăsc pe oameni și sunt plini de slavă deșartă, care este o stare necurată, aceasta nu le aduce nimic bun.

Același lucru se întâmplă și cu cei care păstrează în mod formal ordinea exterioară a postului, dar îl desprind de conținutul său duhovnicesc. Adevăratul post nu trebuie ținut cu slavă deșartă. Nu îl ținem de ochi lumii. Dacă ne interesează doar acest lucru, spune Sfântul, "putem duce osteneala postului și a rugăciunii, dar suntem lipsiți de roade"²⁰. E un lucru teribil ca să ne supunem atâtor osteneli și totuși să pierdem roadele, întrucât toate acestea nu s-au făcut după voia lui Dumnezeu. Sfântul vorbește cu tărie despre acest lucru. El spune că postul și rugăciunea trebuie să se facă ca și cum ne-am afla în prezența lui Dumnezeu, adică, postul nu trebuie să-și piardă caracterul său personal. Trebuie să știm că **"nici postul, nici slavosloviile, nici rugăciunile nu ne pot mântui prin ele însele, ci lucrul care ne mântuiește este ca toate acestea să fie făcute cu frică de Dumnezeu. Ochiul lui Dumnezeu care ne vede, ne sfințește"**²¹.

De fapt, nu faptele exterioare în sine sunt cele care ne sfințesc, ci Harul lui Dumnezeu care își îndreaptă atenția spre cei ce îi fac Voia Sa. De aceea, când ne supunem tuturor acestor osteneli, mintea noastră trebuie îndreptată către Dumnezeu, cerându-i ajutorul și protecția. Postul ne ajută să ne vindecăm sufletele, este un mod de viață, dar și o cale către împărăția lui Dumnezeu. De aceea, Sfântul Grigorie spune că **nu numai în anumite zile trebuie să postim, ci întreaga noastră viață**, deoarece hrana poate fi permanent cu măsură²². El spune că toți creștinii și cei ce așteaptă a doua venire înfricoșătoare a lui Hristos "trebuie să se înfrâneze și să postească întreaga viață". Aceasta ne arată și valoarea, dar și necesitatea postului, deoarece Domnul ne vindecă prin post. De aceea Sfântul Grigorie ne

îndeamnă: "Vă rog să nu încetați a-L implora prin post, lacrimi, rugăciuni și cereri adresate Lui în toate felurile posibile, până când Se va milostivi și ne va vindeca"²³.

Prin post, lacrimi și rugăciuni noi apelăm la Hristos să vină și să ne vindece. Postul este o metodă a tratamentului Bisericii, iar noi trebuie să-1 privim ca atare. Felul în care Sfântul Grigorie se exprimă, precum și conținutul învățăturilor sale, ne indică modul în care trebuie să ne trăim viața. Sfântul este un teolog tradițional, făcând parte din Tradiția Sfinților Părinți. El dezvoltă tema postului dintr-o perspectivă eclesiastică. El unește postul cu înfrânarea, așa precum leagă lipsa de înfrânare cu cântările indecente și distracțiile diabolice. El nu ezită să condamne practicile și manifestările urâte ale vremii sale.

Acesta este un lucru surprinzător, deoarece în vremurile noastre noi încercăm să modificăm chiar și modul de gândire al Păruților, schimbând termenii folosiți de Părinți, cu alți termeni moderni care vor să înfrumusețeze lucrurile, dar, de fapt, le denaturează. Citim diferite analize făcute de "teologi" contemporani și nu le înțelegem sensul. Aceasta se întâmplă nu din cauza lipsei noastre de înțelegere, ci din cauza neclarității lor. Probabil că încercând să facă o bună impresie, creează, de fapt, confuzii, sau ascund înțelesul a ceea ce este afirmat. Dar, așa ceva nu veți întâlni în învățăturile patristice. Chiar și în probleme teologice, Sfinții Părinți sunt atenți, expresivi și purtători de adevăr.

2. PRIVEGHEREA

Privegherea este și ea legată de post. Desigur, privegherea este strâns legată și de rugăciune și nici nu poate fi înțeleasă în lipsa rugăciunii. Așadar, privegherea este considerată esențială pentru asceza întru Hristos, care conduce pe om la curățire, la iluminare și îndumnezeire. Hristos însuși este un exemplu de practicare a privegherii, așa după cum se vede din textele evanghelice.

Sfântul Evanghelist Luca scrie: "Și în zilele acelea, Iisus a venit la munte ca să Se roage și a petrecut noaptea în rugăciune către Dumnezeu. Și când

s-a făcut ziuă a chemat la Sine pe ucenicii Săi și a ales din ei doisprezece, pe care i-a numit Apostoli" (Luca 6,12-13). Alegerea Apostolilor s-a petrecut după o noapte de rugăciune, după o priveghere în munte. Iar după minunea înmulțirii celor cinci pâini, "dând drumul mulțimilor, S-a suit în munte, ca să se roage singur. Și făcându-se seară, era singur acolo" (Matei 14,23). Interpretând urcarea lui Hristos în munte pentru rugăciune, Sfântul Ioan Hrisostom spune că Hristos a făcut acest lucru pentru a ne învăța "că pustia și însingurarea sunt bune, deoarece simțim nevoia să ne întâlnim cu Dumnezeu". Ar trebui să urmăm calea liniștirii în pustie întrucât "pustia este maica liniștirii și a păcii și nu liman al eliberării noastre de toate tulburările lumii"²⁴.

a) Sfinții Părinți despre priveghere

Toți sfinții iubesc privegherea, rugăciunea către Dumnezeu. Voi cita câteva pasaje din Sfinții Părinți în care se poate observa valoarea rugăciunii de noapte și roadele pe care le capeți datorită ei. Conform spuselor Sfântului Isaac Șirul, postul este inseparabil legat de priveghere: "Deoarece trupul care postește nu poate admite să doarmă în culcușul său întreaga noapte"²⁵. Din nou, Sfântul Isaac Șirul sfătuiește să alegem osteneala plină de dulceață, adică "privegherea de noapte constantă, prin care toți Părinții s-au eliberat de omul cel vechi și au fost socotiți demni de înnoirea minții lor". Acesta este un lucru esențial întrucât în rugăciunile de noapte sufletul experiează viața eternă, alungă vălul de întuneric și primește Duhul Sfânt²⁶. Legătura dintre post și priveghere este observată și în alt pasaj din Sfântul Isaac Șirul: cei ce poartă acest război nevăzut "încep să postească, iar mai apoi lucrează privegherea de noapte cu postul pentru a-și impropria asceza"²⁷. În toate operele sale Sfântul Isaac Șirul comentează și accentuează semnificația privegherii pentru monah în lupta sa împotriva legii păcatului și împotriva diavolului. Între toate ostenele monahismului nici una nu este mai mare decât privegherea de noapte²⁸. "Chiar dacă organismul este slăbit de boală și nu poate posti, privegherea singură poate aduce minții statornicia sufletului care se poate concentra asupra revelațiilor inimii pentru a înțelege forța lor duhovnicească"²⁹. Așadar, oricare dorește să aibă o minte plină de trezvie și

să cunoască o nouă viață nu trebuie să negligeze privegherea pe parcursul vieții. "Deoarece prin priveghere ți se deschid ochii pentru a înțelege întreaga slavă a vieții monahale și forța căii celor drepti"³⁰. Sfântul Isaac Șirul pronunță aceste cuvinte semnificative: "Un monah care stăruie în priveghere având o minte plină de discernământ, nu se va împătimi de cele trupești, întrucât aceasta este cu adevărat o lucrare îngerească". Și, mai apoi, el spune că: "... este imposibil ca un asemenea monah să nu fie dăruit de Dumnezeu cu mari daruri"³¹. Într-adevăr, așa cum am arătat mai sus, privegherea trebuie făcută cu "o minte plină de trezvie", ceea ce înseamnă că mintea nu trebuie să fie împrăștiată asupra altor lucruri, ci să fie îndreptată doar către Dumnezeu.

Sfântul Vasile cel Mare recomandă privegherea în viața ascetică a monahului, și spune că atunci când unii slujesc utrenia, asceții adevărați fac miezonoptica³².

În "Învățăturile Părinților Pustiei" îl vedem pe Avva Arsenie care se ruga noaptea și dormea doar puțin în zorii zilei când firea îl obliga să se culce, el obișnuia să-i spună somnului «Vino încoace slujitor viclean»³³. Apoi așezat pe scaun, adormea câteva clipe și peste puțină vreme se trezea din nou. Monahii cunosc din experiență valoarea privegherii deoarece o folosesc în războiul pe care îl duc împotriva diavolului și în efortul lor de curățire a inimii. De aceea, Sfântul Ioan Scărarul spune: "Privegherea înseamnă domolirea patimilor trupești, eliberarea de năluciri, ochi înlăcrimați, o inimă înfrântă, blândă și smerită, gânduri rele alungate, hrană digerată, patimi îmblânzite, dureri supuse, limbă controlată, fantezii oprite"³⁴.

Desigur, există multe forme de priveghere în concordanță cu metoda, conținutul și perioada de timp când monahul priveghea-ză. Acest lucru depinde de condițiile de viață, precum și de starea duhovnicească a monahului care priveghează.

Unii priveghează de seară până la miezul nopții, alții de la miezul nopții până dimineața, iar alții toată noaptea. De asemenea, unii își petrec noaptea citind psalmii lui David, care deschid ușor porțile inimii, alții fac rugăciuni de căință și de frângere a inimii, iar alții împart noaptea între rugăciune și lectură.

În Sfântul Munte, care reprezintă o comuniune de oameni aflați în rugăciune, și, mai ales, în rugăciuni de noapte, aflăm toate formele de rugăciune și, de aceea, aici există un mare har și binecuvântări deosebite. Zi și noapte, dar, mai ales, noaptea, Muntele strălucește de flăcările rugăciunilor înălțate de atleții jertfiți cu totul Domnului.

b) Sfântul Grigorie Palama și privegherea

Privegherea este mult apreciată de către toți Sfinții Părinți, deoarece a fost pusă în practică și s-a dovedit a fi un mare dar al Harului, fiind de folos celor aflați în lupta pentru curățirea de patimi. Este firesc ca și Sfântul Grigorie Palama să fi apreciat în mod deosebit pe oricare dintre cei ce trăiau în duhul adevăratei vieți ortodoxe și, mai ales, în cel al Sfântului Munte. Sfântul Grigorie nu și-a creat o formă proprie de monahism, ci a trăit în cadrul monahismului tradițional.

În cele ce urmează, pentru a vedea cum pune el privegherea în practică, vom exemplifica aceasta prin trei situații din viața sa așa cum le aflăm descrise de către Sfântul Filotei Kokkinos. Prima dintre ele apare chiar la începutul vieții sale monahale în Sfântul Munte. După cum știm, când a ajuns în Sfântul Munte, sfântul s-a dus în Lavra Vatopedu, aflându-se sub supravegherea duhovnicească a binecunoscutului duhovnic Nicodim. La trei ani după sosirea sa în Sfântul Munte, părintele său duhovnicesc s-a mutat la Domnul, iar Sfântul Grigorie s-a mutat în Sfânta Mănăstire a Marii Lavre. Ascultarea sa era la trapeză, având grijă de servirea cinei monahilor, întrucât pe vremea aceea erau foarte mulți monahi în Lavră, și trebuia să ia parte la cântările de la strană în timpul slujbelor. Forma sa de asceză ajunsese la o mare profunzime. Dorea, pe cât posibil, să înlăture și nevoile sale firești. De aceea, așa cum ne spune Sfântul Filotei, a stat treaz toată noaptea timp de trei luni. Dar, pentru a nu aduce un prejudiciu sistemului său nervos, dormea puțin la amiază, după ce servea masa³⁵.

Cea de-a doua situație descrisă o aflăm în practica sa ascetică la Verroia.

Pe când avea 30 de ani, el fonda "un schit al dumnezeieștii filosofii" lângă Verroia. Asceza sa era severă. Stătea închis în chilie timp de cinci zile ale săptămânii și nu primea pe nimeni pentru discuții. Ieșea doar sâmbăta și

Duminica pentru a sluji Sfânta Liturghie și pentru a se împărtăși, dar și pentru a purta discuții pe teme duhovnicești cu frații săi. El se dedică unei severe asceze, așa cum aflăm de la Sfântul Filotei: "Avea 30 de ani și era încă sănătos și puternic trupește, deoarece până atunci nici cea mai ușoară formă de boală nu-l atinsese vreodată".

De fapt, marea asceză trupească presupune un organism robust, neatins de vreo boală. Deoarece se bucura de o bună sănătate trupească "se supuse unor lupte și mai mari, precum și unui mod de viață mai sever, topindu-și trupul cu multă postire și privegheri, încercând să-l supună cu totul duhului, rafinându-și și curățindu-și forța de contemplație a sufletului prin toate căile de înfrânare și sobrietate, precum și printr-un șuvoi neîncetat de lacrimi, mereu ajungând la dumnezeiasca vedere prin rugăciune neîncetată și printr-o directă comuniune și unire cu Dumnezeu, prin har"³⁶. Așadar, asceza severă și lacrimile neîncetate l-au condus la contemplarea propriului suflet, mintea curățind-o și înălțând-o la contemplarea și unirea cu Dumnezeu.

A treia situație ne este descrisă din perioada de timp când revenise în Sfântul Munte de la Verroia, ca urmare a mai multor incursiuni turcești. În această vreme ei practică asceza lângă Sfânta Mănăstire a Marii Lavre, în schitul Sfântul Sava.

Acolo se afla în tăcere absolută, fără să iasă din coliba sa, pentru vreo întâlnire sau conversație cu cineva. Nici măcar nu îl vedea pe călugărul care-i asigura necesitățile vitale. Putea fi văzut doar sâmbăta și Duminica, când purta conversații duhovnicești cu frații. Arareori mergea la mănăstire, doar pentru slujirea celor sfinte, atunci când întreg soborul de preoți trebuia să fie prezent³⁷.

În Vinerea Patimilor, Sfântul se afla, de asemenea, în mănăstire și lua parte la slujba Sfintelor Patimi ale Domnului, stând alături de starețul mănăstirii al cărui nume era Macarie. În timpul slujbei de noapte câțiva monahi începură să discute lucruri inutile, uitând că se află adunați pentru a lua parte la o slujbă atât de sfântă și solemnă. Sfântul Filotei face următoarea observație: "Aceștia discutau fără măsură, dacă se poate vorbi de măsură în cazul unor astfel de lucruri". Sfântul Grigorie fu, desigur, indignat de comportamentul acestui grup de monahi. Desigur, nu dorea să le atragă

atenția să-și oprească conversația, așa că, distră-gându-și atenția de la troparele ce se cântau, se adânci în sine. Acesta era modul în care "de obicei își concentra atenția către sine și, apoi, își înălța mintea către Dumnezeu". De aici vedem că Sfântul era obișnuit să practice sfânta isihie, concentrându-și mintea în inimă și înălțând-o de acolo către Dumnezeu. Tocmai atunci trăi o mare experiență duhovnicească. Văzu lumina necreată. "Și deodată, o dumnezeiască lumină străluci în jurul său venind de Sus, și atât cu ochii trupești, cât și cu cei ai sufletului, iluminați de acele raze, văzu clar, ca și cum ar fi avut loc în prezent, tot ceea ce avea să se întâmple cu mulți ani mai târziu", în lumina necreată îl văzu pe starețul Macarie nemaipurtând rasa monahală obișnuită, ci îmbrăcat în veșminte arhieresti, de arhiepiscop. Aceasta s-a adeverit cam după 10 ani, când Macarie a devenit mitropolit al Tesalonicului³⁸.

Putem sublinia câteva lucruri. Unul este acela că Sfântul lua parte la Sfânta Slujbă împreună cu ceilalți monahi. Din motive independente de voința lui, el a făcut un efort de a-și concentra mintea. Se pare că avea acest obicei; avu experiența iluminării minții sale și fu capabil să-și separe mintea de rațiune și de lumea înconjurătoare. Când, mai târziu, în luptele sale duse în apărarea sfântului isihism, dădea explicații cu privire la aceste aspecte subtile ale vieții duhovnicești, el deja le cunoscuse din propria experiență. Celălalt lucru este acela că mintea, după retragerea din lumea înconjurătoare, revenind în inimă, s-a înălțat ța Dumnezeu și a văzut Lumina necreată atât cu ochii sufletului, cât și cu cei trupești, care, oricum, fuseseră transfigurați dinainte pentru a putea suporta această mare experiență duhovnicească. Aflat în lumină deveni înainte văzător cu duhul, ceea ce înseamnă că darul înaintevererii este o stare a celor îndumnezeiți. Din această situație, precum și din altele asemănătoare, reiese clar faptul că Sfântul Grigorie Palama se bucura "de mari daruri duhovnicești". El nu era un gânditor sau filosof, care teologhisea cu mintea și imaginația, ci vorbea din experiență. Așadar, el devenise vrednic de a-și exprima părerile în probleme de viață duhovnicească, precum și de sfânta indignare în fața interpretărilor greșite ale filosofului Varlaam asupra textelor patristice, cel care era un complet necunoscător al vieții isihaste.

Doar din această perspectivă trebuie să abordăm modul în care Sfântul și-a exprimat indignarea față de Varlaam, precum și epitetele folosite la adresa lui.

În plus, putem înțelege valoarea privegherii, sobrietății și isihiei pentru a ajunge la contemplarea lui Dumnezeu.

În toiul unor astfel de evenimente, Sfântul Grigorie Palama a înțeles valoarea privegherii pentru viața duhovnicească. Cu ajutorul ei, vederea sufletească este curățită și înălțată până la contemplarea lui Dumnezeu. De aceea, în omiliile sale el îi sfătuiește pe creștini să postească, să privegheze și să se roage. O viață duhovnicească fără asceză, post și priveghere, mai ales dacă organismul este puternic, este străină Tradiției Ortodoxe.

3. RUGĂCIUNEA

Tema rugăciunii reprezintă chintesența discuțiilor dintre Sfântul Grigorie Palama și filosofi antiisihaști. Este binecunoscut faptul că la începutul așa numitelor conflicte isihaste, existau trei teme care îi interesau pe cei aflați în dispută. Prima era educația laică, al doua - rugăciunea, mai ales metodele psihotehnice de coborâre a minții în inimă, și a treia - contemplarea luminii necreate. De aceea, putem spune că rugăciunea reprezintă baza discuțiilor din vremea Sfântului Grigorie Palama. Aici nu intenționez să dezvoltăm întreaga teologie a rugăciunii - ce a fost înaintea ei și după ea - ci vom sublinia, în special, două aspecte principale. Unul îl reprezintă bazele teologice ale rugăciunii minții, iar celălalt se referă la energiile comune ale sufletului și trupului și la rolul lor în rugăciunea minții. Ne vom concentra atenția asupra acestor două aspecte, deoarece ele sunt definitorii pentru învățăturile Sfântului Grigorie Palama cu privire la rugăciune, și, deoarece, ele sunt strâns legate de acest capitol, care se referă la modul în care postul și privegherea sunt legate de rugăciune.

a) Opiniile lui Nichifor Stithatul

Discuția a început cu opiniile lui Nichifor însinguratul despre care am vorbit deja la capitolul despre rugăciune și metodele psihotehnice utilizate pentru a

ajuta mintea să coboare în inimă. Varlaam, aflându-se în Tesalonic, și fiind complet străin față de întreaga tradiție isihastă a monahismului ortodox, atunci când a aflat despre metoda recomandată de Sfântul Nichifor, îi opuse critici severe.

Vom vedea mai departe ceea ce a afirmat, precum și răspunsurile teologice date de Sfântul Grigorie Palama. Aici vrem să aruncăm o privire asupra părerilor Sfântului Nichifor referitoare la metoda de rugăciune "științifică".

El afirmă că cel ce dorește să capete rugăciunea minții, trebuie să caute un dascăl nerătăcitor. Dacă acesta e un lucru dificil de obținut, el trebuie să-l caute cu răbdare. Dacă aflarea unui dascăl duhovnicesc dă greș el trebuie să se roage lui Dumnezeu cu o inimă înfrântă, lacrimi și sărăcie duhovnicească, făcând uz, în același timp, de o metodă specială.

Înima omului, spune el, este izvor de viață și căldură pentru trup. Noi respirăm aerul pentru inimă. Inima își ia porția de aer necesară, așa încât o parte din el este dat afară și se păstrează, astfel, o temperatură constantă. Plămânii reprezintă cureaua de transmisie a lui în cadrul acestui proces.

Creatorul i-a făcut în stare de a se dilata și contracta ca niște "foaie" "inhalând și expulzând fără durere conținutul lor". Așadar, prin inhalarea aerului rece prin intermediul plămânilor și expulzarea căldurii, inima își îndeplinește funcția sa de păstrare a vieții. După ce descrie funcțiile inimii și ale plămânilor, Sfântul Nichifor recomandă metoda prin care are loc concentrarea minții în inimă. Pentru ca mintea să intre în inimă, el recomandă ca, după concentrarea ei, aceasta să fie introdusă odată cu inspirația prin care aerul intră în plămâni, apoi să obligăm mintea să coboare în inimă, odată cu aerul inhalat. Atunci mintea va simți bucurie și încântare exact precum omul plecat de demult se întoarce acasă și își regăsește copiii și nevasta. Când mintea intră în inimă, trebuie să lupte ca să nu plece imediat. La început mintea se simte stingheră din cauza strâmtorării ei în spațiul inimii. Dar, odată obișnuită cu acest lucru, nu-i mai place să iasă afară, deoarece acolo, în inimă, se află împărăția lui Dumnezeu. În orice caz, odată aflată în inimă, mintea nu trebuie lăsată să lăncezească, ci să spună neîncetat rugăciunea "Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-

mă pe mine, păcătosul", în acest fel mintea nu este distrasă, rămâne invulnerabilă la diferite ispite și în fiecare zi îi crește dragostea și dorirea pentru Dumnezeu.

Dar, dacă în ciuda eforturilor, acest lucru devine dificil, atunci altceva trebuie să se întâmple. Chiar și forța discursului lăuntric se află localizată în piept. Atunci când buzele noastre rămân tăcute, noi vorbim, deliberăm și formulăm rugăciuni, psalmi și alte lucruri în pieptul nostru. Atunci când am alungat orice gând de acolo, să spunem rugăciunea " Doamne, Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă pe mine, păcătosul". Trebuie să obligăm forța discursivă lăuntrică să repete rugăciunea și să oprească orice gând. Când aceasta continuă o perioadă de timp, **se va deschide sigur intrarea în inimă, așa cum noi înșine o știm din experiență**". Apoi, dimpreună cu rugăciunea vor veni toate virtuțile - dragostea, bucuria, pacea, prin care ți se vor satisface toate cererile tale cu ajutorul Harului lui Hristos³⁹. Sfântul Nichifor era din sudul Italiei, deci, la origine era franco-latin.

Dar, el a devenit ortodox când a mărturisit dreapta credință, și a fost unul dintre antiunioniști la Conciliul de la Lyon, unde s-a semnat unirea Bisericilor. El a venit în Sfântul Munte, a devenit ucenic al părinților care aveau darul discernământului și a atins mari culmi duhovnicești. Această metodă prezentată de el este valabilă mai ales pentru începătorii în viața duhovnicească.

Când Varlaam a aflat toate aceste lucruri, s-a înfuriat și a considerat că ele violau caracterul rugăciunii, care trebuia să fie curată și, de aceea, nu trebuia să se limiteze la anumite locuri și nu trebuia făcută prin intermediul acestor metode psihotehnice. Așa cum vom vedea, Sfântului Grigorie Palama îi datorăm teologia întregii metode - care este valabilă pentru începători - precum și păstrarea acestei tradiții isihaste despre unirea minții cu inima.

b) Condițiile teologice necesare pentru rugăciunea minții

Sfântul Grigorie Palama a intuit pericolul pierderii tradiției isihaste din cauza atacului lui Varlaam. Era o situație gravă. La început, nu a avut acces la scrierile lui Varlaam, pe care acesta le tănuia cu grijă, și, deci, nu-i cunoștea opiniile decât din auzite. Așadar, el respinse părerile greșite ale lui

Varlaam în cea de-a doua parte a primei "Triade", pe care a intitulat-o "cei ce și-au ales calea concentrării atenției asupra lor înșile, în liniște, nu greșesc dacă încearcă să-și păstreze mintea înlăuntrul trupului lor". Problema fusese ridicată de către un monah care-1 informa pe Sfântul Grigorie Palama cu privire la opiniile lui Varlaam, iar Sfântul le combătea pe baza informațiilor orale. Voi prezenta pe scurt părerile Sfântului Grigorie care stau la baza rugăciunii minții și care descriu și formează cadrul ei teologic necesar și indispensabil. Problema era formulată în termenii următori: "Ei afirmă că noi greșim dorind să introducem mintea înlăuntrul trupului și că, dimpotrivă, noi ar trebui cu orice preț s-o scoatem înafara trupului. De aceea, ei ne calomniază într-o manieră foarte neplăcută "îndreptându-și scrierile împotriva noastră, sub pretextul că noi îi sfătuim pe începători să se concentreze asupra lor înșile și prin aspirarea aerului să-și introducă mintea înlăuntru, afirmând că mintea nu este separată de suflet"⁴⁰.

Este clar că această problemă se referea la Varlaam și la discipolii săi care erau împotriva părerii că mintea trebuie să se întoarcă spre inimă în rugăciune și că acest lucru are loc prin intermediul aspirării aerului. În mod evident, metoda "științifică" a Sfântului Nichifor Stithatul era condamnată de Varlaam.

Replica Sfântului Grigorie reprezintă totodată stabilirea ideilor fundamentale cu privire la rugăciunea minții, rescriindu-le într-un cadru ortodox, și iată de unde rezidă importanța lor covârșitoare. Sfântul, trăind în Sfântul Munte, era la curent cu întreaga tradiție isihastă. El este un adevărat dascăl al rugăciunii minții, descriind condițiile necesare și indispensabile pentru practicarea ei. Mai întâi, a pus accentul pe faptul că **trupul nu este rău din fire**. Este evident faptul că Varlaam împărtășea ideile lui Platon cu privire la trup. **Ceea ce este rău este gândirea trupească** și de aceea rău nu este faptul că mintea să se afle în trup, ci în gândirea trupească. Trupul reprezintă un lucru, iar gândurile trupești pătimase sunt cu totul altceva⁴¹.

Ținta ascezei ortodoxe, așa cum ne apare descrisă în Biblie și în întreaga Tradiție eclesiastică ortodoxă este să elimine legea păcatului din trup, iar mintea să fie stăpână pe trup.

Pentru stăpânirea simțurilor avem înfrânarea, pentru latura pătimasă a sufletului avem dragostea, iar pentru cea gânditoare, avem trezvia⁴².

Prin intermediul acestei metode vom fi iluminați prin cunoașterea lui Dumnezeu "în persoana Domnului nostru Iisus Hristos". În unele locuri din Sfânta Scriptură observăm că nu este un lucru rău să ne păstrăm mintea înlăuntrul trupului⁴³.

În cele ce urmează, Sfântul Grigorie analizează legătura dintre suflet și trup. Sufletul are multe puteri și servește drept organ al vieții trupului cu care a fost creat laolaltă. Din Tradiția ortodoxă noi știm că inteligența sufletului nu se află înafara trupului, deoarece este legată de acesta, nici înlăuntrul trupului ca și cum ar fi închisă într-un vas, deoarece este netrupească, "ci în inimă, ca într-un organ". Interpretând texte de la Sfinții Părinți precum Macarie al Egiptului și Diadoh al Foticeii, el spune: "inima noastră este locașul inteligenței și, de fapt, ea este primul organ inteligent al trupului"⁴⁴. De aceea, este absolut necesar ca cei ce doresc să se bucure de pace lăuntrică, să-și introducă mintea în inimă.

Părerea că mintea trebuie să se afle înafara trupului și nu înafara gândirii trupești, pătimase "este cea mai mare eroare elină, rădăcina și izvorul tuturor ereziilor, dă naștere la rătăcirii și este însăși produsul unei minți rătăcite"⁴⁵.

Acest text ne arată clar faptul că opiniile lui Varlaam cu privire la rugăciune aveau evident un caracter platonice.

După ce a rezolvat acest prim punct, și anume că mintea noastră trebuie să se întoarcă în inimă din vagabondajul ei, Sfântul Grigorie stabilește un alt adevăr, fundamentul teologic al rugăciunii minții. Răspunzând la întrebarea inamicilor săi despre modul în care mintea trebuie să revină în inimă, întrucât ea este permanent unită cu sufletul, Sfântul face o necesară împărțire a sufletului în esență și energii. "Esența minții este un lucru, iar energiile sale altceva"⁴⁶. De aceea, mintea care este împrăștiată în lumea înconjurătoare trebuie să se întoarcă în inimă. Acest lucru este afirmat de mulți Sfinți Părinți, printre care îi amintim pe Sfântul Dionisie Areopagitul, Vasile cel Mare, Sfântul Diadoh al Foticeii și Sfântul Ioan Scărarul⁴⁷.

Unii oameni, în efortul de a-și introduce mintea în inimă, fac uz de o metodă "științifică": o introduc odată cu inspirarea aerului. Sfântul Grigorie Palama, după ce a stabilit fundamentul teologic al acestei metode - revenirea minții în inimă - făcând referiri la această metodă psihotehnică, spune că ea este recomandată mai ales începătorilor, și, desigur, nu este ceva neobișnuit. Este practică, mai ales, pentru stăpânirea activității minții, care, chiar și pentru cei avansați în viața duhovnicească este "mai greu de stăpânit pentru a o face să se concentreze, căci este mai mobilă și mai nestatornică decât orice altceva". În acest scop unii recomandă "controlarea mișcărilor respiratorii - inspirarea și expirarea aerului"⁴⁵. Aceasta se întâmplă, mai ales, în cazul începătorilor care practică această sfântă activitate, întrucât cei care sunt avansați reușesc acest lucru în mod reflex. El dă un exemplu caracteristic. **Atunci când există dragoste, există și răbdare.** Dar, în cazul unor oameni se întâmplă o situație opusă. Practicând răbdarea, ajung la iubire. Același lucru este valabil și cu metodele psihotehnice. Toți cei experimentați știu că în cazul minții, aceasta înseamnă revenirea ei înlăuntrul inimii. De la căderea în păcat adamică, omul lăuntric este supus formelor exterioare. Așadar, omul care dorește reîntoarcerea minții către sine, trebuie s-o facă prin introducerea ei nu numai în linie dreaptă, ci și printr-o mișcare circulară care nu dă greș niciodată. Aceasta se realizează prin a nu permite ochiului să hoinărească prin toate părțile, ci prin a-l obliga să se concentreze asupra pieptului sau asupra buricului, ca punct de concentrare"⁴⁹.

Acest lucru nu este ceva neobișnuit pentru monahi, ci el este susținut de literatura aghiografică. Aici, Sfântul Grigorie Palama citează texte aghiografice care indică faptul că mintea trebuie, într-adevăr, să revină în inimă și că atenția minții trebuie să se îndrepte spre acest loc. Aș dori să mă refer aici la povața lui Nil: "ia seama la tine însuși" și la cazul proorocului Ilie, care, după cum ne arată Biblia, a pus capăt anilor de secetă, rugându-se așa: "pune-ți capul pe genunchi și așa mintea adun-o în tine și înalță-o către Dumnezeu, concentrându-te mai intens". De asemenea, rugăciunea vameșului din vestita parabolă spusă de Mântuitorul Hristos și modul în care s-a rugat și s-a învrednicit să primească Harul dumnezeiesc, ne arată forța rugăciunii care

vine odată cu efortul de concentrare a minții, atunci când și trupul ia parte la acest efort⁵⁰".

Cei care îi batjocoresc pe isihăști pentru acest efort al lor și îi numesc "omfaloscopi", pe lângă faptul că sunt calomniatori, iau peste picior acele expresii și acei termeni demni de luat în considerație și, în același timp, caută să-i abată pe oamenii interesați în sfânta lucrare de la calea trezviei. Se dovedesc a fi necunoscători ai Sfintei Scripturi, întrucât există multe texte biblice cu referiri la acest lucru. Este binecunoscut pasajul biblic în care Sfântul Prooroc David spune: "Legea Domnului este adânc înfiptă în pânțele mele" și cel din Proorocul Isaia "Pânțele mele saltă ca o liră și cele dinlăuntru ale mele ca un zid înnoit"⁵¹.

După ce ne oferă suportul teologic, patristic și aghiografic cu privire la rugăciunea minții, sau revenirea minții în inimă, sau face referiri cu privire la calea recomandată începătorilor în viața duhovnicească, Sfântul Grigorie menționează și Sfinții Părinți care au folosit această metodă și au practicat rugăciunea minții și care demonstrează că rugăciunea minții face parte din Tradiția ortodoxă. Printre ei se află Sfântul Simeon Noul Teolog și Sfântul Nichifor, care au practicat ei înșiși această rugăciune și mai apoi au adunat texte patristice și "ne-au lăsat în scris practica lor isihastă". Face, de asemenea, referiri la Părinții contemporani cu el care au trăit după această tradiție a Bisericii, precum Teolept al Filadelfiei, Patriarhul Atanasie, Nil din Italia, Seliot și Ilie, Gavriil și Atanasie, care erau binecuvântați cu acest dar proorocesc al Harului⁵². De aceea, Sfântul Grigorie susține că metoda isihastă constituie tradiția Bisericii. Sfântul spune că el însuși era familiarizat cu învățăturile multora dintre acești Sfinți, considerați ca dascăli ai săi în această sfântă practică a rugăciunii⁵³. Așadar, Sfântul Grigorie face parte organică și esențială din Tradiția ortodoxă pe care o reprezintă și o exprimă în scrierile sale, în vreme ce Varlaam și aderenții lui n-aveau nimic de-a face cu tradiția isihastă, iar admonestările lor nu se bazau pe propria lor experiență, "ci de dragul discuțiilor în contradictoriu", cu alte cuvinte pe pălăvrăgeli⁵⁴.

În partea a doua a primei Triade, Sfântul Grigorie stabilește argumentele teologice necesare rugăciunii minții și arată că rugăciunea minții

face parte din tradiția Bisericii. Punctele forte susținute în cadrul lor, pe care deja le-am amintit sunt faptul că, trupul nu este rău în sine, ci gândirea trupească este rea, că sufletul are esență și energii sufletești și este esențialmente unit cu trupul, în vreme ce energiile sale sunt risipite înafară în situația omului căzut, că mintea trebuie să se reîntoarcă în inimă, care este locașul său firesc, că metoda de reîntoarcere care este recomandată începătorilor are temeiuri scripturistice, și că atât rugăciunea minții, cât și modul în care se face se află în tradiția Bisericii, așa precum mulți sfinți, de demult și de azi, au practicat-o.

Prin toate aceste lucruri, Sfântul Grigorie a pus bazele teologice ale rugăciunii minții și a demonstrat în esență că el însuși era un teolog tradițional și trăitor, întrucât el a acceptat tradiția și a exprimat-o viu și dinamic.

c) Energiile comune ale sufletului și trupului

După ce a afirmat cele de mai sus și în vreme ce Varlaam se afla în Apus în calitate de mesager al împăratului în dialogul dintre Biserici, Sfântul Grigorie a reușit să descopere scrierile lui Varlaam despre rugăciune care atacau metoda Sfântul Nichifor Stithatul. Întrucât stabilise deja fundamentele teologice și premisele eclesi-astice ale practicării rugăciunii minții, acum el purcesse la alte analize. Vom face o scurtă analiză a atitudinilor sale caracteristice, care ne interesează. În acest capitol, el vorbește despre marea importanță și valoare a participării trupesti la rugăciunea minții, explicând din punct de vedere teologic deosebita importanță a postului, privegherii, lacrimilor și a frângerii inimii pentru rugăciunea minții, cât și pentru înaintarea pe calea îndumnezeirii omului.

Varlaam este calificat de Sfântul Grigorie Palama drept un filosof, și un deschizător de noi căi în tradiția Bisericii. El vorbește de el numindu-l "acest nou profesor al inerției"⁵⁵. Îl numește astfel, întrucât, vorbind batjocoritor despre post, asceză și priveghere, el îl aduce pe creștin la o stare de inerție. De asemenea, îl face vinovat pentru afirmațiile sale legate de rugăciune, fără a avea o experiență personală: "că deși nu știi nimic despre rugăciune, te complaci într-o pălăvrăgeală fără sens"⁵⁶. În altă parte, afirmă despre el că "se complace în discuții inutile"⁵⁷. Dar, pe lângă faptul că Varlaam dorește să

înlătura asceza din practica Bisericii, în același timp el "discreditează lucrurile sfinte într-un mod josnic"⁵⁸. Pentru a-și susține propriile păreri, Varlaam merge până acolo încât deformează textele patristice.

El începe prin a-i cita pe Sfinții Părinți, dar ajunge la concluzii diferite, deoarece îi lipsește, printre alte lucruri, posibilitatea de a le înțelege, întrucât nu împărtășește tradiția patristică: "începându-și argumentațiile cu lucrurile propovăduite de către Sfinții Părinți, dar sfârșind pe un drum complet opus acestora"⁵⁹. Desigur, în acele scrieri pe care Sfântul Grigorie le analizează aici, Varlaam a găsit modalitatea de a critica și condamna tot ceea ce afirmase Nichifor Stithatul, și noi metode recomandate de acesta celor ce doreau să-și unească mintea cu inima. După părerea mea, așa cum reiese din scrierile sale, cred că înafara acestei metode, Varlaam nu admitea unirea minții cu inima, întrucât el împărtășea ideile lui Platon referitoare la organismul uman și la mântuirea sufletului: ideile sale antropologice și soteriologice erau filosofice și nu ortodoxe. Acest lucru a fost observat de marele nostru părinte Grigorie Palama. Așadar, respingând ideile lui Varlaam, Sfântul Grigorie aduce laude Sfântului Nichifor. El îl numește Sfânt și Mărturisitor, întrucât, fiind de origine romană-catolică, el condamna credințele greșite ale romano-catolicilor, a trecut la Ortodoxie, și, mai apoi, a fost exilat de Mihail Paleologul. Viața sa în Sfântul Munte a purtat amprenta ascezei, când a adoptat tradiția ascetică primită de la Părinți față de care s-a supus unei depline ascultări. El a căpătat propria sa experiență isihastă și a devenit dascăl pentru cei ce luptau împotriva duhurilor răutății în universul minții.

Pentru a-i ajuta pe ucenici, el a selectat diferite texte patristice, de folos în purtarea acestei lupte. Dar, observând că începătorii aveau dificultăți cu statornicia minții în rugăciune el propuse o metodă în acest scop: "Atunci când văzu că mulți începători nu puteau nici măcar în parte să-și depășească starea de nestatornicie a minții, el propuse de asemenea, un mijloc de înfrânare parțială a rătăcirilor și a nălucirilor sale"⁶⁰.

După afirmațiile Sfântul Grigorie, Varlaam nu lua în considerație nici mărturisirea binecuvântată și nici exilul lui Nichifor sau al ucenicilor către care el și-a împărtășit propria experiență isihastă - iar aceștia s-au dovedit a

fi adevărați luminători, precum Teolept al Filadelfiei, Seliot, dascăl al înșinguraților, sau pustnicul Ilie, precum și alții care au împodobit Biserica cu Harul lui Dumnezeu⁶¹.

În scrierile sale, Sfântul Grigorie analizează datele teologice ale rugăciunii minții, precum și modul în care ea este lucrată, după felul în care Sfântul Nichifor recomandă aceste lucruri, dar, în același timp, el subliniază faptul că, pe de o parte, această metodă e valabilă pentru începătorii care sunt pregătiți pentru această sfântă lucrare, care sunt incapabili de a-și concentra mintea în vreun fel, și că, pe de altă parte, "scrierile erau alcătuite simplu și curat de către acesta"⁶².

Argumentul de bază al lui Varlaam este acela că în timpul rugăciunii noi trebuie să ne desprindem de latura simțitoare a sufletului, așa încât să nu fie activate energiile sale, nici măcar vreuna din energiile comune ale sufletului și trupului⁶³.

Sfântul Grigorie, opunându-se acestei metode de rugăciune, care este străină tradiției ortodoxe, afirmă că prin toate cele afirmate, Varlaam respinge, de fapt, postul, privegherea, căința, dormitul pe jos, precum și starea în picioare în cazul celui ce practică rugăciunea minții. Sfântul Grigorie afirma că unele dintre simțuri, precum văzul și auzul sunt mai lipsite de materialitate, mai nepătrunse și mai supuse rațiunii, în vreme ce simțul tactil este cel mai grosier și cel mai puțin supus acțiunii activității raționale. El afirmă că este illogic să disprețuiești pe cele dintâi și să accepți simțul tactil⁶⁴.

Sfântul Grigorie analizează acest subiect al simțurilor în general și, mai ales, pe cel al simțului tactil în practica rugăciunii minții, deoarece el reprezintă o precondiție a rugăciunii ortodoxe, precum și principiu și fundament al ei. Pentru alte lucruri, el afirmă că orice sentimente care sunt acționate de către energii externe, acestea trebuie obligatoriu reprimite atunci când purcedem la lucrarea lăuntrică.

Dar acest lucru nu este necesar în cazul stărilor pozitive care lucrează în suflet în lupta pentru curățirea de patimi. Atât auzul, cât și vederea sunt mai curate și mai supuse rațiunii decât simțul tactil, dar, oricum, nu le vom acorda atenție sau nu ne vom lăsa tulburați de ele în vreun fel, înafara cazului când ceea ce vedem sau auzim ne afectează într-un mod neplăcut. Din contră,

simțul tactil pătimește în mod deosebit atunci când postim și nu dăm hrană trupului.

De aceea, cei ce practică această sfântă lucrare a sufletului își pun în stare de repaos vederea și auzul atunci când sunt adânciți în rugăciune, iar stimulii exteriori nu mai activează. Dar simțul tactil, care se află în strânsă legătură cu postul și somnul nu poate intra în repaos, deoarece el rămâne activ chiar și în lipsa stimulilor exteriori. De aceea, suferința și durerea resimțite la acest nivel lucrează spre bine. În fapt, așa cum mărturisește Sfântul Grigorie, sfinții știu din experiența lor că senzațiile dureroase la nivelul simțului tactil sunt foarte folositoare celor ce practică rugăciunea minții⁶⁵. Acest subiect este strâns legat de adevărul teologic că trupul și sufletul sunt strâns legate unul de celălalt și coexistă. Trupul nu poate fi desconsiderat în cadrul eforturilor omenești de curățire, întrucât **el a fost creat odată cu sufletul, și, de asemenea, va fi și el îndumnezeit.**

Cei ce practică rugăciunea minții nu trebuie să fie influențați de activitățile exterioare și în acest mod ei își păstrează rugăciunea curată și netulburată, în vreme ce aceia care vor să ajungă la rugăciunea curată trebuie să renunțe la orice îndulcire a simțurilor. De aceea, cei ce se îngrijesc de rugăciune au trebuință de dureri tactile care apar prin post, priveghere și alte asemenea practici ascetice. În acest fel tot ceea ce este păcătos în trup este curățit, iar gândurile care declanșează patimile animalice se subțiază. După aceea, ascetul ajunge și la starea de frângere a inimii care curățește stările pătimase și atrage mila lui Dumnezeu⁶⁶.

Efortul ascetic, durerea tactilă resimțită de pe urma postului, privegherii și a altor practici ascetice, conduce ascetul la atingerea rugăciunii curate și, de aceea, acestea reprezintă începutul și baza rugăciunii curate. Așadar, lipsa durerii - denumită împietrire de către Părinți - nu are nici o legătură cu rugăciunea, ci numai durerea tactilă este izvorul acesteia⁶⁷. Pentru a întări această afirmație, Sfântul Grigorie citează numeroase texte patristice în care se poate observa valoarea foamei, setei, privegherii, lacrimilor, care nu alungă rugăciunea, ci, din contră, o stimulează⁶⁸.

Harul lui Dumnezeu acționează în suflet și, de aici, este purtat și în trup, datorită strânsei legături dintre suflet și trup. Așa precum plăcerea

trupească, când se transmite de la trup la suflet, îi dă acestuia o trăsătură trupească, încărcându-l cu cele inferioare, la fel și bucuria duhovnicească care izvorăște de la minte spre trup fără a fi schimbată sau afectată în vreun fel "transformă trupul și îl înduhovnicește, deoarece el respinge toate poftele rele ale trupului, el nu mai poate trage sufletul în jos, ci se înalță împreună cu el. În acest fel întreaga ființă se înduhovnicește"⁶⁹. Și el citează texte din Sfintele Scripturi și din Sfinții Părinți pentru a arăta că Harul lui Dumnezeu, prin intermediul sufletului, își pune amprenta și pe trupul omenesc. De exemplu, el citează din psalmi: "Inima mea și trupul meu se bucură întru Domnul"; "În El mi-am pus nădejdea și m-a ajutat, trupul meu și-a recăpătat viața"; "Cât de dulci sunt cuvintele Tale pe cerul gurii mele, mai dulci decât mierea"⁷⁰...

În vremea luptelor sale Sfântul Grigorie și-a fixat un principiu de bază. El a afirmat că "disputa în favoarea unei atitudini corecte" și "mărturisirea în favoarea credinței" reprezintă două lucruri diferite. Diferite argumente sunt necesare în cel dintâi caz, în cel de-al doilea e nevoie doar de o scurtă mărturisire. Sfântul Grigorie le-a folosit pe amândouă.

El a formulat scurte mărturisiri de credință, dar și idei care se opuneau argumentațiilor eretice. Lucrarea sa "în apărarea sfinților isihăști", din care am ales o parte pentru analiză, aparține neîndoios primei categorii, întrucât ea răstoarnă toate argumentele aduse de Varlaam, care în realitate erau rătăcirii de la adevărata structură ortodoxă a rugăciunii.

După ce a afirmat marea importanță pentru rugăciune a durerii provocate prin intermediul simțului tactil, în strânsă legătură cu postul, privegherea, străpungerea inimii prin căință și așa mai departe, a dat răspuns mai apoi la patru dintre argumentele lui Varlaam legate de această temă.

Primul argument al lui Varlaam era acela că întrucât darurile lui Dumnezeu sunt desăvârșite și este mai potrivit pentru suflet să se ridice deasupra senzațiilor în timpul rugăciunii, atunci rugăciunea însoțită de suferință și durere nu reprezintă un dar al lui Dumnezeu⁷¹.

Sfântul îi replică spunând că, întrucât proorociile sunt mai mari decât vorbirea în limbi, așa cum afirmă Apostolul, aceasta nu înseamnă că vorbirea în limbi nu este un dar de la Dumnezeu. Iar faptul că dragostea este cel mai

mare dar nu înseamnă că toate celelalte - precum proorociile, facerea de minuni, ajutorările, conducerile, vindecările, înțelepciunea, cunoașterea și discernământul - nu reprezintă daruri ale lui Dumnezeu. Cel de-al doilea argument adus de Varlaam era acela că atunci când iubim energiile comune ale laturei simțitoare a trupului și a sufletului, legăm strâns sufletul de trup și-l umplem de întuneric.

În replică la acest argument Sfântul Grigorie afirmă că toate durerile, plăcerile și mișcările trupului reprezintă activități comune ale sufletului și trupului. Știm că există activități comune ale sufletului și trupului care nu numai că nu leagă sufletul de partea carnală, ci, dimpotrivă, o înalță pe aceasta din urmă mai aproape de Duh. El afirmase mai înainte că bucuriile duhovnicești care pornesc de la minte către trup, transfigurează și îndumnezeiesc trupul. Acest lucru este demonstrat de întruparea Fiului și Cuvântului lui Dumnezeu. Dumnezeirea Cuvântului a îndumnezeit trupul omenesc prin intermediul sufletului. Acest lucru se întâmplă și în cazul Sfinților. Harul Duhului Sfânt este transmis și trupului sfântului prin intermediul sufletului, și atunci trupul experiază lucruri divine și pătimește împreună cu sufletul. Trupul este atunci îndumnezeit, iar acest lucru este demonstrat de către Sfintele moaște. Sfântul Grigorie face referiri la cazul Sfântului Ștefan, cel dintâi mucenic, al cărui chip strălucea dinaintea sinedrului "precum chipul unui înger". De aceea, această binecuvântată pătimire a sufletului și a trupului nu leagă sufletul de gândurile pământești și de cele trupesti, și nici nu-l umple de întuneric "ci are loc o inefabilă unire cu Dumnezeu, trupul fiind înălțat deasupra patimilor rele, pământești"⁷². În plus, darurile învățăturilor și al tălmăcirii limbilor sunt activate prin rugăciune; ele pot fi totuși activate și când rugăciunea este absentă în suflet, în vreme ce celelalte daruri, precum cel al vindecărilor și al minunilor, nu pot fi activate fără rugăciunea minții, și, uneori și cu participarea trupului. Primirea Duhului, așa cum se vede în cazul Apostolilor, nu are loc doar prin intermediul rugăciunii minții, ci "și în momente când trupul lucrează' prin atingerea altei persoane cu mâna, transmițând Duhul persoanei pe care s-au așezat mâinile"⁷¹. Atunci când Dumnezeu vine la cei ce se roagă, uneori El îi scoate înafara lor și aceștia experiază stări de extaz și răpiri dumnezeiești, iar alteori,

dimpreună cu ele, Dumnezeu face ca toate aceste taine inefabile să se petreacă atât în suflet, cât și în trup.

Acest lucru s-a observat la Cincizecime. Când Duhul Sfânt s-a pogorât asupra Apostolilor, El le-a dăruit, nu extaz sau răpire la cer, ci limbi de foc, și le-a vorbit prin intermediul lor. Același lucru s-a întâmplat și cu Moise. Dumnezeu nu i-a răpit simțirea atunci când se ruga în taină, ci i-a întărit atât sufletul, cât și trupul, brațul și inima. De aceea, oricine nu ia în seamă începutul rugăciunii - care înseamnă să stai cu gândul ațintit la Dumnezeu, cu o inimă înfrântă și smerită, cu durere și căință, și la care se ajunge prin tristețea cea după Dumnezeu, post, priveghere și rugăciune cu inimă înfrântă care adună mintea risipită - va ajunge și la un sfârșit prost al rugăciunii, adică nu ajunge la rugăciunea desăvârșită și la căpătarea roadelor ei⁷⁴.

Cel de-al treilea argument al lui Varlaam era acela că starea supremă a rugăciunii se atinge atunci când mintea părăsește trupul și lumea și când devine nematerială și fără formă în timpul rugăciunii, așa încât să poată fi îndepărtată de la toate frământările trupului. Adică, altfel spus, Varlaam revine la ideea formulată mai sus, că în cazul rugăciunii este necesar ca mintea să părăsească trupul. Așadar, observăm că în "teologia" lui Varlaam trupul omenesc este permanent subevaluat, întrucât el "teologhiseș-te" într-o manieră filosofică, de nuanță platonicească".

Drept răspuns, Sfântul Grigorie afirmă mai întâi că dacă rugăciunea neîncetată ar arăta așa, atunci nu ar exista nimeni care să se roage, "numai dacă nu cumva acest nou dascăl al rugăciunii a depășit orice măsură", iar cei ce ajung la această stare rară sunt dintre cei mai rari cu putință⁷⁶.

În continuare, Sfântul Grigorie care cu adevărat cunoaște rugăciunea, analizează exhaustiv înțelesul și semnificația teologică a nepătimirii, afirmând că nepătimirea nu înseamnă modificarea laturei simțitoare a sufletului, așa cum învățau stoicii și alți filosofi, ci transfigurarea ei.

Frica de Dumnezeu este începutul desăvârșirii umane. Această teamă dumnezeiască nu mortifică latura simțitoare a sufletului, ci o înalță spre o lucrare iubită de Dumnezeu și dă naștere la mântuitoarea frângere a inimii și la binecuvântata căință, baia iertării - altfel spus, lacrimile pocăinței - care readuce nașterea de Sus. Acest plâns curățitor pe care Dumnezeu îl iubește,

regenerează omul și îl îndumnezeiește. Așadar, cel mai mare botez după taina Botezului îl reprezintă activitatea comună a laturei simțitoare a sufletului și a trupului⁷⁷.

De aceea, ceea ce afirmă Varlaam este un paradox, și anume ca sufletul să accepte activitatea comună a laturei sale simțuale, precum și a trupului având drept consecință faptul că în această situație omul se umple de întuneric și decade duhovnicește. De fapt, Sfinții Părinți, fiecare în felul său, ne învață că există energii comune ale sufletului și ale trupului, care sunt extrem de folositoare pentru suflet, întrucât ele îl eliberează de patimile rele, induc lanțul de aur al virtuților și iluminarea dumnezeiască⁷⁸.

Întrucât Varlaam susținea că plânsul nepătimitor nu este binecuvântat, deoarece el este activat de latura simțitoare a sufletului - și este imposibil să experiezi o nepătimire care este activată de pătimire - Sfântul Grigorie purcede la o analiză teologică a nepătimirii din punct de vedere ortodox.

În Tradiția Ortodoxă, nepătimirea nu înseamnă mortificarea laturei simțitoare a sufletului, ci o îndreaptă de la tot ceea ce este mai rău către tot ceea ce poate fi mai bun și îi dirijează energiile sale obișnuite către lucrurile divine.

Omul atinge nepătimirea atunci când și-a supus partea mânioasă și cea a plăcerii, care formează latura pătimășă a sufletului, facultăților cunoașterii, judecății și logicii dinlăuntrul sufletului, întrebuintarea greșită a puterilor suflatești generează teribilele patimi, precum și folosirea greșită a cunoașterii lucrurilor create transformă înțelepciunea naturală în nebunie. În drumul creștinului către desăvârșire, el aduce iubirea în latura poftitoare a sufletului și agonisește răbdarea în latura mânioasă. Așadar, omul nu este nepătimăș dacă își mortifică aceste energii, deoarece în această situație el nu se îndreaptă către fireștile trăiri și stări duhovnicești, ci devine nepătimăș dacă își supune aceste energii minții, așa încât prin neîncetată amintire de Dumnezeu, acesta se înalță către El⁷⁹.

Calea către Domnul prin intermediul nepătimirii are două variante. Ea lucrează într-un anume fel în cazul isihăștilor, și în alt fel în cazul celor ce trăiesc în lume. Isihăștii își închină viața lui Dumnezeu și se jertfesc pe ei

înșiși pentru a atinge comuniunea cu El, având o minte neumbrită, clară, limpede.

Prin această "asociere obișnuită" ei refuză patimile rele și dobândesc dragostea, în vreme ce aceia care trăiesc în lume fac uz de lucrurile ce aparțin lumii și se jertfesc întru păstrarea poruncilor dumnezeiești. În acest fel, latura pătimasă a sufletelor lor participă la acest efort și jertfă a lor și aceștia ajung la rândul lor să ajungă la iubire, deoarece, cu timpul, această jertfă va face ca împlinirea poruncilor lui Hristos să le aducă pacea și bucuria duhovnicească. Obiceiul de a împlini poruncile va aduce după sine o respingere tot mai pronunțată a relelor obiceiuri și legături păcătoase. Această respingere are drept rod nepătimirea și generează iubirea. Așadar, atât isihăștii, cât și cei ce trăiesc în lume pot ajunge la nepătimire prin intermediul jertfei de sine și respectarea poruncilor lui Dumnezeu⁸⁰.

Pentru a afirma cu tărie aceste lucruri, Sfântul Grigorie Palama face uz de numeroase pasaje biblice, care par să ne arate că noi trebuie să transfigurăm energiile comune sufletului și trupului pentru a ajunge la unirea cu Dumnezeu.

În plus, Sfântul Apostol Pavel avea întipărite pururea în adâncul sufletului său rugăciunea neîncetată și reaua pătimire, așa cum putem observa din epistolele sale⁸¹.

În concluzie, la acest punct. Sfântul Grigorie ne învață într-o manieră pur tradițională și dumnezeiesc inspirată că există o pătimire pozitivă, care este complet opusă insensibilității la suferință predicată de Varlaam și că există energii comune sufletului și trupului care ajută și desăvârșesc sufletul omenesc⁸².

"Adevărata viață și activitate a minții" este aceea legată de preocupările inteligenței față de obiectivele divine ale contemplației⁸³. Iubitorii de frumos mortifică latura simțitoare a sufletului numai în ceea ce privește relele aduse de patimi și o transfigurează în dragoste dumnezeiască⁸⁴. În acest mod, toate puterile sufletului se înalță către Dumnezeu și omul atinge desăvârșirea.

După ce va fi săvârșit această superbă analiză teologică în replică la cele trei teze ale lui Varlaam. Sfântul Grigorie Palama ajunge la cel de-al patrulea punct. Varlaam, luptând împotriva metodei propuse de Nichifor pentru

începători pentru a realiza concentrarea minții în inimă, 1-a defăimat pe acesta, i-a răstălmăcit cuvintele și l-a calomniat public. De fapt, în realitate, nu l-a defăimat pe Nichifor, ci pe sine însuși și propriile sale afirmații⁸⁵. Sfântul Grigorie i-a răspuns, spunând că ceea ce afirmase Sfântul Nichifor era valabil pentru începătorii în viața duhovnicească, iar "Varlaam nu face decât să-și exprime propria lipsă de înțelegere în ceea ce privește instrucțiunile introductive despre rugăciune scrise de venerabilul Nichifor..."⁸⁶. În plus, toate aceste lucruri nu fuseseră scrise doar de venerabilul Nichifor. Nu el este cel dintâi care va fi oferit aceste învățături pe care Varlaam "în batjocură le numea inhalatii", ci numeroși alți oameni duhovnicești exprimaseră aceleași idei. Sfântul Grigorie face referiri la Sfântul Ioan Scărarul care afirmă: "Amintirea lui Iisus să fie lipită de respirația ta. Numai atunci vei putea aprecia valoarea liniștii"⁸⁷. În plus, Varlaam a răstălmăcit cuvintele Sfântului Nichifor. Sfântul recomandă: "Forțează-ți mintea să coboare, dimpreună cu aerul respirat pe nări, în inima ta", lucru care este în concordanță cu învățăturile Sfântului Macarie cel Mare care afirmă că inima este cea care coordonează activitatea întregului organism, iar atunci când Harul umbrește inima, aceasta este stăpână peste toate măduarele trupului și gândurile sufletului. Sfântul Nichifor lega cuvântul "constrângere" de cuvântul "minte" și afirma că noi trebuie să constrângem mintea voastră să părăsească împrăștierea ei și să intre în inimă". Varlaam, răstălmăcind cuvintele sale, desparte "constrângerea" de "minte" și combină "constrângerea" cu "Duhul inspirat". După aceasta a stârnit un atac violent împotriva tehnicii inhalării aerului împreună cu cuvintele rugăciunii minții⁸⁸. Știm că Sfântul Grigorie Palama nu acorda prea mare atenție și importanță metodelor psi-hotehnice, dar nici nu le-a exclus din practica începătorilor. Sfântul a văzut dintr-o privire întreaga structură de rezistență a acestei metode și anume că mintea trebuie să revină în inimă din împrăștierea ei. Dar această metodă este acceptată de tradiția bisericească în cazul începătorilor în sfânta știință a rugăciunii. Este caracterizată drept "o metodă științifică" care ajută mintea să se adune din împrăștierea ei în lumea înconjurătoare.

Sfântul Nicodim Aghioritul, vorbind despre această cale, despre metodele psihotehnice și reținerea aerului inhalat în timpul practicării rugăciunii, spune că, fără chiar să știm, noi toți o practicăm atunci când vrem să ne concentrăm atenția minții.

Artistul, atunci când vrea să mai adauge un detaliu, își ține răsuflarea, așa încât să-și poată concentra mai bine atenția. Observăm același lucru în numeroase alte activități. De aceea, metoda nu poate fi complet inacceptabilă, așa cum afirmase Varlaam, dar nici nu trebuie absolutizată. Este o metodă pentru începători. Când mintea este concentrată, atunci această metodă devine inutilă.

Varlaam l-a calomniat și pe Sfântul Nichifor. Sfântul vorbește deci despre revenirea energiilor minții în inimă, păstrând în minte concentrarea energiilor ei departe de împrăștierea lor în lumea înconjurătoare prin intermediul simțurilor; Varlaam l-a interpretat greșit, ca și cum ar fi vorbit despre esența minții. În acest fel "el credea că găsise numeroase argumente împotriva acestor sfinte adevăruri"⁸⁹. În toate cazurile, sfinții scriu într-adevăr despre împrăștierea minții în lumea înconjurătoare și despre reîntoarcerea ei în inimă⁹⁰. În cele ce urmează, sfântul explică și învățăturile Părinților despre inimă, pe care el a analizat-o în cea de-a doua parte a primei Triade, și, deci, nu voi reveni asupra acestui lucru.

Concluzia generală este aceea că îndumnezeirea omului este o îndumnezeire a sufletului și a trupului, deoarece omul nu este compus doar din suflet sau doar din trup, ci din amândouă la un loc. Există activități comune sufletului și trupului care trebuie să conducă pe om la îndumnezeire cu ajutorul Harului.

Mintea trebuie să se reîntoarcă în inimă și de acolo să se înalțe către Dumnezeu. Latura simțitoare a sufletului trebuie transfigurată și iată de ce postul, asceza, înfrânarea și privegherea sunt esențiale pentru mântuire și îndumnezeire. Așadar, isi-hasmul, așa precum Sfântul Grigorie Palama și toți sfinții l-au reprezentat, acordă importanță trupului, nu îl resping, și, astfel, își manifestă autenticitatea sa. Dimpotrivă, Varlaam se situa pe o poziție negativă față de trup și s-a afirmat, în mod esențial, drept un filosof idealist.

d) Rugăciunea făcută de Creștinii care trăiesc în lume

Prin tot ceea ce ne-a explicat Sfântul Grigorie până acum este limpede că rugăciunea care îl unește pe om cu Dumnezeu trebuie făcută de toată lumea. Minte care este împrăștiată în lumea înconjurătoare prin intermediul simțurilor, trebuie să se reîntoarcă în inimă și apoi să se unească cu Dumnezeu. În învățăturile Domnului nostru Iisus Hristos și ale Sfinților Apostoli acest adevăr este evident, întrucât creștinii din Biserica primară trăiau intens această realitate. Totuși, așa cum am văzut mai înainte, Sfântul Grigorie a subliniat faptul că rugăciunea, și, în general, drumul omului spre nepătimire, cuprinde două manifestări. Isihăștii îl experiază în mod diferit față de creștinii care trăiesc în lume. Dar toți trebuie să împlinească poruncile lui Hristos. În lucrarea sa "Despre sfinții isihăști" reiese faptul că el vorbește mai ales despre cei ce și-au ales modul de viață isihast. Totuși, păstrând limitele necesare, ea se referă la toți, întrucât creștinii au o viață comună. De aceea, în omiliile rostite turmei sale duhovnicești din Tesalonic, adesea Sfântul a accentuat importanța rugăciunii, și, mai ales, a rugăciunii care se desfășoară în atmosfera și climatul ascezei ortodoxe. În cele ce urmează voi menționa câteva dintre învățăturile sale caracteristice. Referindu-se la cuvintele lui Hristos: "Nu poți sluji lui Dumnezeu și lui mamona", el spune că aici cuvântul "mamona" înseamnă "tot ceea ce ne este inutil: aur, argint sau orice altceva". Cu aceeași ocazie Mântuitorul nostru Iisus Hristos a lămurit clar că "este imposibil să te rogi păstrându-ți averile", întrucât acolo unde este comoara ta, acolo este și inima ta "dar nu la rugăciune"⁹¹.

Învățându-și și călăuzindu-și turma duhovnicească la vremea postului și rugăciunii, adică în perioada Sfântului și Marelui Post, el își sfătuiește fiii duhovnicești să se depărteze de viața schimbătoare și înșelătoare, și, în același timp, să practice "postul, cântările duhovnicești și rugăciunea ca și cum însuși Dumnezeu ar fi de față și ne-ar privi". Tot atunci el spune că trebuia să știm bine că nici postul, nici pofta de laudă, nici rugăciunea nu ne pot mântui prin 'ele însele, "ci practicarea acestor lucruri dinaintea Feței lui Dumnezeu".

Ele trebuie să se facă dinaintea Feței lui Dumnezeu, și atunci fața Sa ne binecuvintează, așa precum soarele încălzește tot ceea ce strălucește sub

lumina sa. Ele au cu adevărat loc dinaintea Feței Sale numai atunci când în timpul rugăciunii și postului, mintea noastră se uită mereu la El dinlăuntru. Dar dacă în timpul rugăciunii mintea noastră este uneori îndreptată către Dumnezeu și alteori rătăcește, acesta este un semn că noi nu ne-am predat cu totul în mâinile lui Dumnezeu. Dacă suntem răniți, să-L chemăm pe Domnul "care poate pune alifii și legături pe rănilor noastre"⁹².

Se poate observa din acest text că Sfântul Grigorie dorește ca rugăciunea și postul să fie lucruri personale, făcute în drumul duhovnicesc parcurs de fiecare în parte. Aceasta înseamnă că noi trebuie să fim conștienți că aceste lucruri sunt făcute pentru Domnul și nu în alte scopuri străine, egoiste. Orice fel de asceză care nu se face în numele Domnului nu are caracter personal.

Referindu-se la Schimbarea la Față a lui Hristos și la cuvintele Evangheliei că Fața lui Hristos strălucea "pe când se ruga", el spune că Hristos a făcut aceasta pentru a arăta că rugăciunea este cauză a acelei binecuvântate contemplații. Ca atare, s-au întâmplat toate acestea pentru a ne învăța "că doar prin apropierea noastră de Dumnezeu pe calea virtuților și a unirii la nivel mintal cu El are loc această strălucire care este dăruită tuturor și văzută de aceia care neîncetat își înalță ochii sufletului prin fapte cu adevărat bune și rugăciune sinceră către Dumnezeu"⁹¹. Și, întrucât, așa precum Sfinții Părinți ne învață, iar Biserica noastră psalmodiază, vederea Luminii necreate nu este privilegiul câtorva, ci reprezintă calea de urmat de la chip la asemănare, pe care noi toți trebuie să o urmăm.

Această cale înseamnă a fi aproape de Dumnezeu prin virtuți și unire la nivel mintal cu El prin rugăciune. Rugăciunea neîncetată către Dumnezeu și faptele cele bune conduc la această binecuvântată vedere a lui Dumnezeu de către toți credincioșii.

Continuând analiza rugăciunii vameșului din parabola lui Hristos, el îl prezintă drept prototip al rugăciunii ce trebuie făcută de către orice creștin.

Această rugăciune atrage mila lui Dumnezeu. În alt capitol noi am luat cunoștință de învățăturile Sfântului Grigorie Palama în care îl prezintă pe vameș drept adevăratul tip de isihast, dar și al oricărui creștin care se roagă⁹⁴.

Faptul că toți creștinii, inclusiv cei ce trăiesc în lume, ar trebui să se roage neîncetat pe cât este cu putință, ne este arătat prin intermediul unui incident pe care Sfântul Filotei Kokkinos îl povestește în biografia Sfântului Grigorie.

Pe vremea când Sfântul trăia într-o asceză severă în Verroia, el se închidea în chilia sa pe parcursul zilelor săptămânii, cu excepția sâmbetei și a Duminicii pentru a săvârși Sfânta Liturghie și pentru a-și sfătui frații de credință.

Într-o astfel de ocazie el le vorbea creștinilor, sfătuindu-i să se roage neîncetat. Citând îndemnul Sfântului Apostol Pavel făcut către întreaga Biserică "de a se ruga neîncetat", cuvintele Proorocului și împăratului David "Așezatu-L-am pe Domnul pururea dinaintea ochilor mei", precum și cuvintele Sfântului Grigorie Teologul: "Domnul ar trebui pomenit mai des decât facem noi respirația", el însuși sfătuia practicarea rugăciunii neîncetate: **"orice creștin, indiferent de poziția lui socială, ar trebui să se roage neîncetat"**. În același timp, el spunea că noi trebuie să-i învățăm pe toți această rugăciune și în toate felurile să-i îndrumăm spre folosirea ei "nu numai pe cei ce au părăsit lumea și trăiesc în singurătate, dar și pe bărbați, femei și copii, atât pe cei instruiți cât și pe cei simpli, și pe toți laolaltă".

Printre cei prezenți, atunci când dădea aceste învățături, se afla un bătrân monah pe nume Iov. El era râvnitor spre cele sfinte prin felul său de viață, simplu în purtări și strălucitor în virtute, drept în toate cele ale vieții și în toate simplu și cinstit. El îl iubea pe Sfântul Grigorie foarte mult și adesea venea ca să discute cu el. Dar atunci când l-a auzit predicând rugăciunea neîncetată și faptul că toți trebuie să o practice, a început să aducă obiecții, spunând că aceste învățături pot fi puse în aplicare doar de către monahi și de către cei retrași din lume, iar nu de către cei mulți care trăiesc în lume. Sfântul Grigorie a început să adauge și alte învățături despre aceste lucruri, dar, întrucât bătrânul ascet nu se lăsa convins, el puse punct discuției, dorind mai presus de orice să evite pălăvrăgeala și cearta.

Dar, atunci când monahul acela merse la chilie și se afla la rugăciune, Dumnezeu îi trimise un înger de lumină care îi spuse: "în nici un caz să nu te îndoiești de Sfântul Grigorie în legătură cu tocmai ceea ce s-a discutat între

voi". După ce a avut această revelație, bătrânul se duse direct la Sfântul Grigorie pentru a-i relata revelația avută și pentru a-i cere iertare pentru neascultare și încăpățânare. Într-adevăr, când după puțină vreme a sosit ceasul ca monahul Iov să părăsească această lume, dându-și ultima răsuflare, el l-a mulțumit lui Dumnezeu pentru a-l fi învrednicit să fie prieten și partener de conversație cu Grigorie și pentru a fi câștigat atât de mult pe plan duhovnicesc din învățăturile și prietenia sa⁹⁵.

Așadar, rugăciunea ca mijloc de curățire a inimii omului și de iluminare a minții sale, poate fi practică de către toți creștinii. Nu este doar o îndatorire a monahilor, ci un dar oferit tuturor celor ce doresc să atingă îndumnezeirea prin Har.

4. CONCLUZII

Din tot ceea ce s-a spus tragem concluzia că această călătorie a omului spre îndumnezeire trece prin trei etape de desăvârșire duhovnicească: curățirea inimii, iluminarea minții și îndumnezeirea. Aceasta este trăsătura comună a tuturor Sfinților Bisericii care urmează această metodă și au realizat ceea ce și-au dorit.

Această călătorie se realizează cu ajutorul energiilor dumnezeiești și prin participarea omului, întrucât Domnul lucrează și omul cooperează. Când Harul lui Dumnezeu îl curățește pe om, se numește etapa de curățire, când îl luminează avem de-a face cu etapa iluminării, iar atunci când îl îndumnezeiește, e vorba de ultima fază, cea a îndumnezeirii. Harul lui Dumnezeu nu este neipostatic, ci enipostatic, și este dăruit "în Persoana lui Iisus Hristos". Dar este necesar ca omul să coopereze, să răspundă acestor energii ale lui Dumnezeu.

Căile și mijloacele care manifestă atât energiile lui Dumnezeu, cât și sinergia omului sunt postul, privegherea și rugăciunea. Acestea trei, dimpreună cu altele, sunt daruri ale lui Dumnezeu care sunt oferite persoanei care vrea să se mântuiască și lucrează în acest scop. Prin post, priveghere și rugăciune inima este curățită, mintea se reîntoarce în ea însăși, latura simțitoare a sufletului este transfigurată și în acest fel omul întreg este

îndumnezeit. De aceea, toți sfinții iubesc postul, privegherea și rugăciunea. Sfântul Grigorie Palama, așa după cum am văzut, este un teolog al tradiției, întrucât el aparține Tradiției Ortodoxe, o acceptă și o exprimă. A experimentat-o încă din anii copilăriei în mediul familial, a întâlnit-o în Sfântul Munte și și-a călăuzit fiii duhovnicești pe această cale. Când omul urmează această metodă nu poate sfârși în erezie, ci rămâne pururea mădular al Bisericii Ortodoxe. Este foarte caracteristic faptul că o erezie se poate manifesta clar în modul de viață ascetic. Pe de o parte, o metodă ascetică eronată duce la o cale "teologică" eronată, la erezie, iar pe de altă parte, o "teologie" eronată se exprimă în felul de viață al persoanei respective. Sfântul Grigorie Palama acordă o mare semnificație și o mare importanță acestui punct. Prin viața ascetică văzută prin post, priveghere și rugăciune, făcute în cadrul întregii atmosfere ortodoxe și înarmat cu dogmele și învățăturile teologice pe care marele părinte și teolog le descrie, și noi putem urma o viață duhovnicească curată și nerătăcitoare. Altminteri, vom deveni abstracți și reci și vom răspândi în jur o mare dezamăgire.

7. ESENȚA MONAHIZMULUI ORTODOX

Rugăciunea monahului, și, mai ales, rugăciunea minții în inimă, este un indiciu al faptului că inima sa a fost curățită de toate gândurile, că mintea sa a fost eliberată de orice năluciri ale imaginației, de logică și de patimi, s-a reîntors în inimă și s-a unit cu ea în Duhul Sfânt. Iată cum se desfășoară rugăciunea, iată cum se dezvoltă energiile minții în inimă. Este vorba de iluminarea minții, despre care s-a vorbit mult în textele patristice. Rugăciunea minții trebuie, oricum, să se facă în climatul Tradiției Ortodoxe și în cadrul ascezei Bisericii Ortodoxe. Afirm acest lucru întrucât unii despart rugăciunea minții de întreaga viață ascetică a Bisericii, prezentând-o drept o formă de yoga creștină. De fapt, atunci când rugăciunea este despărțită de pocăință și de plânsul cel după Dumnezeu, de împlinirea poruncilor lui Hristos, prin care sufletul nostru este curățit la nivelul celor trei laturi ale sale, când este despărțită de viața liturgică a Bisericii, atunci își pierde valoarea din punct de vedere ortodox, întrucât este făcută mecanic, exoteric, în maniera exercițiilor budiste. Faptul că rugăciunea este strâns legată de întreaga viață ascetică a Bisericii ni se arată din lucrările Sfântului Grigorie Palama. Prezentarea concisă a acestei învățături poate fi găsită într-o scrisoare a sa "către prea cuvioasa maică Xenia", în care el vorbește "despre patimi și virtuți și despre ceea ce se naște ca urmare a atenției minții". În această scrisoare vedem esența monahismului ortodox și, desigur, felul în care el se prezintă diferit față de orice alt fel de "monahism". Se observă clar că monahismul ortodox țintește vindecarea omului, iar nu mântuirea Bisericii sau descoperirea persoanelor potrivite pentru misionarism. Desigur, nu negăm faptul că atunci când o persoană este vindecată, aceasta împlinește și o lucrare cu caracter misionar, dar lucrul de prim ordin este acela că monahismul ortodox are drept scop vindecarea omului. Monahii din cadrul Bisericii Ortodoxe luptă să-și mântuiască sufletele, iar aceasta înseamnă mai presus de orice aducerea minții înapoi în inimă, iar de acolo s-o înalțe către Dumnezeu, de unde ei se pot bucura de întreaga creație într-un mod curat și pur. Din acest punct de vedere putem spune că mănăstirile reprezintă spitale ale sufletului.

Aceasta se observă mai ales, în Sfântul Munte. Monahii de acolo trăiesc o viață simplă și curată. Ei au renunțat la absolut totul, apoi s-au făcut

ascultători față de Stareț și de duhovnic, așa încât inima să li se curețe de patimi, trec prin etapa căinței binecuvântate și astfel ajung la curățire, iluminare și la contemplarea energiilor îndumnezeitoare de la Domnul. Această viață și această cale care conduce spre adevărata viață nu reprezintă o ipoteză derivată ca urmare a unor studii sau preocupări de ordin științific, ci este rodul pocăinței, ascultării și al umilinței. Acest mod de viață este cel descris în scrisoarea Sfântului Grigorie Palama către monahia Xenia asupra căreia vom face o scurtă analiză. Recunosc că îmi este greu să-i pot face o analiză completă, și, J aceea, voi prezenta punctele sale esențiale care ne vor arăta esența monahismului ortodox.

1. PREOCUPĂRI ȘI SCRIERI

La începutul scrisorii sale, Sfântul Grigorie afirmă că i-a venit greu să se apuce de scris, întrucât ereticii îi răstălmăciseră cuvintele. Sfântul se afla deja în toiul disputelor isihaste, după victoria sa de la Sinodul din 1341, mai ales după întemnițarea sa timp de patru ani. Așadar, a scris "după anul 1345"¹. De aici observăm că, deși se afla într-un mare necaz, era totuși preocupat de un atât de serios subiect cu caracter monahal. Scrisoarea sa se constituie într-un mic tratat care prezintă esența și substanța monahismului ortodox. Reiese clar de aici că Sfântul își purta luptele sale pentru adevăr într-o adâncă reculegere și pace sufletească, ca un monah aghiorit în adevăratul sens al cuvântului.

El nu și-a pierdut calitatea de monah și, de aceea, a scris despre căință și înaintarea duhovnicească. Este prinosul adus de Sfântul Munte Bisericii și lumii întregi.

Ea ne indică modul în care noi ne putem împlini serviciile pastorale, luptele noastre împotriva ereziilor și ne prezintă întreaga lucrare a Bisericii, în general.

Pentru ca toate aceste lucruri să fie ortodoxe, mintea noastră trebuie să fie cât mai curată cu putință și îndreptată spre Dumnezeu. Trebuie să subliniem faptul că monahia Xenia era o persoană remarcabilă care era familiarizată cu lucrările Sfântului Grigorie și care i-a cerut cu multă ferve

să-i scrie despre monahism. Sfântul Grigorie o numea "o prea cucernică maică"². Sfântul Grigorie îi mărturisi că nu era necesar să-i dea sfaturi cu privire la viața monahală, întrucât prin Harul Domnului nostru Iisus Hristos, odată cu trecerea anilor, ea căpătase o înțelegere profundă a împlinirii poruncilor datorită îndelungatei practicări a acestora, datorită ascultării și vieții de liniște.

În acest fel, ea atinsese o măsură a desăvârșirii spirituale, întrucât sufletul ei devenise capabil să primească ceea ce Dumnezeu scrisese pe el. Oricum, ea manifesta dorința de a primi învățături duhovnicești, întrucât sufletul omenesc nu se satură niciodată cu această hrană duhovnicească. Așadar, monahia Xenia îi cerea sfaturi cu privire la viața monahilor, iar el îi răspunse: "Prin cererile constante făcute prin scrisorile și mesajele trimise m-ai convins încă o dată să scriu cuvinte de povățuire, deși, cu adevărat, nu ai nevoie de sfătuire"¹. Deci, cererile repetate ale acestei sfinte maici au reprezentat motivul scrierii acestui text inspirat, care prezintă esența monahismului și exprimă viața Sfântului Grigorie, ca și cea a Părinților aghioriți, care reprezintă un model de viață pentru orice călugăr și, cu adaptările de rigoare, pentru orice creștin.

2. PATIMILE ȘI VINDECAREA ÎNTREITĂ A SUFLETULUI

Chiar de la începutul lucrării sale, Sfântul Grigorie Palama pune accentul pe faptul că adevăratul monah este cel ce-și păstrează mintea simplă, neîmprăștiată și nedispersată în multe lucruri: "acea concentrare unică a minții care dă măsura monahului celui adevărat, interiorizat". Un monah adevărat este cel a cărui minte este adunată în inima sa. Pentru a realiza aceasta, ascetul hotărăște să trăiască o viață retrasă și simte un dezgust pentru tot ceea ce îi împrăștie mintea de la rugăciune. Această împrăștiere poate avea loc în compania multor oameni, chiar și a monahilor, și chiar în momentul când scrii.

"Dacă scrii, îți împovărezi mintea cu și mai multe griji apăsătoare". Cei ce au un suflet sănătos fac excepție de la acest lucru. Oricum, chiar și dragostea lor pentru Dumnezeu nu este curată. **Acest lucru este și mai**

evident în situația celor împovărați de patimi, în care caz aceștia nu ar trebui să scrie. Isihastul trebuie să fie despovărat de griji și, de aceea, numeroși Părinți care au atins un înalt nivel de liniștire nu au scris, chiar dacă ar fi putut scrie lucruri importante și de folos⁴.

Când el definește ce înseamnă a fi un monah adevărat și afirmă că pentru a-ți păstra mintea simplă, trebuie evitate grijile, el continua să analizeze ce înseamnă moartea sufletului. Citând multe texte biblice, el spune că păcatul reprezintă adevărata moarte a sufletului, în sensul că atunci când sufletul pierde Harul lui Dumnezeu, el se întunecă. Despărțirea sufletului de trup înseamnă moartea trupului, iar despărțirea sufletului de Dumnezeu "înseamnă moartea sufletului".

Aceasta este adevărata moarte⁵. Prin călcarea voii lui Dumnezeu sufletul și-a pierdut comuniunea cu Dumnezeu și astfel "trupul a fost supus ostenelilor, suferinței și descompunerii" și, desigur, s-a supus morții. Există moartea cea dintâi și cea de-a doua. Cea de-a doua moarte este despărțirea ultimă și definitivă de Dumnezeu, lucru care se întâmplă în cazul celor ce nu s-au pocăit, și care va avea loc după învierea morților. "Moartea, cu adevărat vorbind, este aceasta: în cazul sufletului înseamnă despărțirea sa de Harul divin și supunerea cu totul păcatului. Așadar, oricine se teme de această a doua moarte și poartă în sine adevărata viață nu se teme de moartea trupească⁶.

Așa precum viața trupului înseamnă unirea sa cu sufletul, tot la fel viața sufletului înseamnă unirea sa cu Dumnezeu. Viața sufletului nu se referă exclusiv la suflet, ci și la trup, deoarece alcătuirea omului le presupune pe amândouă.

Moartea a venit prin călcarea poruncilor, iar viața vine prin împlinirea poruncilor lui Dumnezeu. Trupul gustă viața sufletului și este liberat de moarte și de iadul cel veșnic în cazul celor ce trăiesc după poruncile lui Hristos.

Așadar și asupra trupului "este împărtășită viața veșnică într-un Hristos, fără durere, boală și întristare și cu adevărat acesta devine nemuritor". Așa precum în cazul lui Adam moartea sufletului său i-a precedat moartea trupească, la fel și acum viața sufletului precede viața trupului. În Hristos,

prin moartea Sa pe Cruce, Sufletul Său a fost despărțit de Trupul Său, în vreme ce nici unul nu s-a separat în fapt de celălalt, iar, mai târziu, a avut loc și învierea Trupului Său. La fel se petrece și cu omul. Chiar dacă sufletele dreptilor sunt despărțite prin moarte de trup, totuși, întrucât ele însele nu sunt despărțite de Dumnezeu, va exista înviere și înălțare și pentru trupurile lor. Toți vor fi înviați, dreptii și păcătoșii, dar numai dreptii vor fi înălțați la ceruri.

Dobândirea vieții adevărate, care este cauză a nemuririi și a vieții celei veșnice, trebuie să înceapă de acum⁷.

În acest scop, Dumnezeu ne-a dăruit această viață "ca loc de pocăință". Pocăința este necesară. Nu trebuie să cădem în deznădejde, pe care diavolul o sugerează nu numai celor ce trăiesc fără să se îngrijească de suflet, ci și celor ce trăiesc o viață ascetică. Pocăința este strâns legată de voința liberă a omului, adică de libertatea sa de alegere. Dumnezeu, în marea sa dragoste față de omenire îi oferă omului vreme de pocăință, dar dacă acesta nu vrea să se pocăiască și să se întoarcă către Dumnezeu, "El nu-și retrage puterea pe care ne-a dat-o". Fără îndoială, El continuă să-1 invite pe om să intre pe făgașul vieții celei adevărate. Acest lucru apare limpede în parabola lucrătorilor viei. Tatăl nostru Cel Ceresc ne cheamă prin Fiul Său și ne împacă cu Sine "fără să ia în considerație jignirile noastre ce I le aducem". Totuși nu numai că El ne cheamă, dar ne promite și o răsplată, și, cu adevărat "o răsplată de negrăit". Hristos însuși spune: **"Am venit ca ei să poată avea viață și încă din belșug"**.

Belșugul la care se referă Hristos reprezintă nu numai faptul de a fi și de a trăi împreună, ci și faptul că El ne-a făcut frați și moștenitori ai împărăției.

Pentru a se bucura de acest belșug de viață, omul trebuie să renunțe la tot ceea ce îi stă în calea obținerii lui, adică la bogăție, viață ușoară, slavă deșartă, la toate lucrurile trecătoare, precum și la orice patimă rea și urâtă a sufletului și a trupului, la toată mizeria adunată în vremea visărilor, la tot ceea ce a auzit, văzut sau vorbit și care pot dăuna sufletului. De aceea, pocăința înseamnă întoarcerea minții către Dumnezeu, ajungerea la adevărata viață prin pocăință⁸. Pocăința și renunțarea la toate lucrurile ce pot

fi dăunătoare pot fi experiate de către toți oamenii, dar, mai ales de către monahi.

Este posibil și în cazul celor căsătoriți să-și caute curățirea sufletului lor, dar acest lucru se face cu foarte mare dificultate. De aceea, cei ce iubesc mântuirea, care și-au ațintit privirea spre viața ce va să fie, își aleg o viață trăită în curăție⁹.

Întrucât și acest trup al nostru este "greu de pus la jug și greu de îndreptat pe calea virtuții", aceasta înseamnă că este mai greu atunci când suntem legați și de numeroase alte ființe. În cazul celor căsătoriți grijile nu sunt blamate, dar ele sunt cu desăvârșire interzise celor ce trăiesc în celibat.

Cu deosebită claritate își prezintă Sfântul Grigorie Palama aceste învățături în scrisoarea mai sus amintită, întrucât ea se referă la călugărițe care și-au ales o viață trăită în castitate și pentru ele, Sfântul dorește să pună accentul pe eliberarea de griji și pe curățirea sufletului. Nu înseamnă cătuși de puțin o disprețuire a alegerii Mirelui Hristos. În plus, în omiliile sale, în calitate de Mitropolit al Tesalonicului el face referiri la această unire mistică întru Hristos și-i scoate în evidență viața de asceză. Dar și în această scrisoare trimisă maicilor, afirmând lucrurile la care ne-am referit, el amintește de textul din Sfântul Apostol Pavel: "Vremea s-a scurtat. Cei ce au neveste să le considere ca și cum nu le-ar avea, iar cei cu treburi lumești să le considere ca și cum nu ar exista". Interpretând acest text, **el spune că lupta unui creștin căsătorit este mai grea decât a unui monah**. Acest lucru e demonstrat de faptul că postul e mai ușor decât înfrânarea de la mâncare și băutură¹⁰.

După ce s-a făcut alegerea unei vieți de castitate, monahia trebuie s-o trăiască cu totală dăruire și plină de roade. El îi amintește cuvintele Domnului: "Eu sunt vița, iar voi sunteți mlădițele. Tatăl Meu este Stăpânul viei. El curăță orice mlădiță din Mine care aduce roadă, ca mai multă să aducă.

Fecioara este o mireasă a lui Hristos, o mlădiță a viei vieții, și, de aceea, pe de o parte, ea trebuie să se veselească de dragostea Mirelui, iar pe de altă parte, ea trebuie să-i răspundă prin ascultare. Fecioara nu trebuie să-și dorească viața lumească, întrucât aceasta înseamnă o cădere din har.

Oamenii din lume sunt morți dinaintea lui Dumnezeu și deci, **"Ce înrudire poate avea mireasa vieții cu cei morți?"** După spusele Domnului nostru Iisus Hristos există o poartă îngustă și o cale strâmtă, dar există și una mare și largă.

Cea dintâi aparține monahilor care nu pot trece prin ea cu sarcina grea a slavei deșarte, a egoismului, a banilor și a averilor. Acest fel de viață pare întunecos, dar el aduce mângâiere, împărăția Cerurilor și este premisă a mântuirii. Cealaltă cale, largă, aparține celor din lume, dar ea nu este lipsită de necazuri. Dimpotrivă, ea "este plină de multe necazuri împovărătoare"¹².

Calea cea strâmtă și cu necazuri nu este independentă de sărăcia duhului. Domnul a binecuvântat sărăcia, spunând: "Fericiți cei săraci cu duhul". Nu este vorba doar de o sărăcie a trupului, ci de o sărăcie trupească împreună cu smerenia sufletului. Această smerenie este esențială, întrucât este posibil ca cineva să se lepede de avuții și să trăiască în post și înfrânare, doar pentru a fi lăudat de alți oameni. Aceasta nu înseamnă a fi sărac cu duhul, deoarece slava deșartă reprezintă contrariul sărăciei duhovnicești. **Cel ce are o inimă înfrântă și smerită se consideră pe sine nevrednic de laude, avere și confort**¹³. Mergând până acolo încât Sfântul Grigorie pune în discuție bazele vieții monahale, mai departe el dezvoltă subiectul vindecării omului de patimi.

De aici înainte, el face o minunată analiză a patimilor și a vindecării lor întrucât monahismul ortodox țintește vindecarea omului.

Sufletul omului are o întreită alcătuire, cu alte cuvinte el are trei puteri, latura rațională, a inteligenței, cea mânioasă și cea poftitoare. Când sufletul este bolnav, cele trei forțe ale sale sunt și ele bolnave. Hristos a început vindecarea sufletului cu latura poftitoare, întrucât dorința nesatisfăcută alimentează puterea mânioasă și atunci inteligența se îmbolnăvește și ea. De aceea, forța mânioasă a sufletului nu se poate vindeca înaintea vindecării laturei poftitoare și nici inteligența nu poate fi vindecată până când celelalte două forțe ale sufletului nu vor fi fost vindecate¹⁴. De aceea, latura poftitoare trebuie vindecată.

Primul vlăstar al forței poftitoare ce apare încă din copilărie este dragostea față de posesiunile materiale, iar zgârcenia apare puțin mai târziu, deși totuși încă din copilărie.

La început, copiii doresc să posede diferite obiecte, iar zgârcenia apare mai târziu, deoarece aceasta din urmă nu își are rădăcinile în firea omului, ci în opțiunea lui.

Patima zgârceniei apare din necredința în purtarea de grijă a lui Dumnezeu. Dragostea de posesiuni materiale și zgârcenia cauzează multe rele, precum lăcomia, avariția, hoția și așa mai departe. Nu numai că există multe patimi derivate din zgârcenie și iubirea de averi, dar apare și lipsa vreunei înclinații de a face binele. Minteaa unui avar este moartă și, în realitate, ea este îngropată în praful și țărâna aurului, așa precum morții sunt îngropați în pământ.

Mormântul omului zgârcit miroase mai tare decât mormintele celor morți¹⁵.

Sărăcia de bună voie îl eliberează pe om de această miasmă și de această patimă ucigătoare de suflet a zgârceniei. Monahul care are patima iubirii de posesiuni și zgârcenia este incapabil de ascultare. De aceea, renunțarea precede ascultarea. Monahul care nu vrea să se elibereze de această patimă ucigătoare este posibil să capete boli trupesti¹⁶. După ce va fi analizat faptul că cea dintâi patimă care trebuie vindecată este iubirea de avuții, de lucruri materiale, Sfântul Grigorie merge mai departe la cea de-a doua patimă, care este dragostea de sine. Această patimă se dezvoltă în om înaintea patimii iubirii trupesti, când omul este încă destul de tânăr. Există două feluri de dragoste de sine. Una este slava deșartă, care se leagă de înfrumusețarea trupului și dorința de a avea haine scumpe, iar cealaltă îi afectează pe cei cunoscuți pentru virtuțile lor și ea este însoțită de ipocrizie și de îngâmfare¹⁷. Această patimă se poate vindeca prin dragostea pentru slava cerească, prin sentimentul propriei nevrednicii și prin îndelunga răbdare a disprețului celorlalți, punând slava lui Dumnezeu mai presus de propria slăvire. Dacă există cumva vreo virtute, aceea trebuie atribuită lui Dumnezeu, iar atenția trebuie îndreptată către El. Un mare ajutor în vindecarea acestei patimi îl are "retragerea din lume și trăirea unei vieți de

rugăciune", închiderea în propria chilie. Ca atare, se poate evita îngâmfarea când vezi dezgustul pe care-1 aduce cu sine această patimă¹⁸.

O altă patimă legată de iubirea de sine este dorința de a câștiga stima celorlalți. Această patimă "este cea mai subtilă dintre toate". Și întrucât e cea mai subtilă, trebuie cu orice preț să te ferești de ea evitând să o accepți, respingând orice gând care ar putea aduce cu sine acceptarea ei, înarmându-te împotriva ei. **Dorința de a câștiga stima celorlalți este o patimă dezastruoasă.** Ea îl conduce pe om mai departe la lipsa de credință. A te bucura de laude din partea oamenilor provoacă invidie, care reprezintă o crimă potențială "cauza celei dintâi ucideri și apoi uciderea lui Dumnezeu". În cele din urmă, patima iubirii de sine îl duce pe om la mari falsități¹⁹. A treia patimă, care este vlăstarul dorinței, este lăcomia, din care se naște toată necurăția. Lăcomia este strâns legată de patima carnală și apare la om ca fiind a treia pe măsura maturizării sale. Oricum, ea este înăscută în om. Cum se poate explica aceasta?²⁰

Sfântul Grigorie Palama face excelente observații asupra acestui punct crucial, care reprezintă o problemă a psihologiei contemporane. El spune că nu numai această patimă "ci și mișcările naturale legate de procrearea copiilor apar încă din pruncie dimpreună cu dorința pruncilor de a suge la pieptul mamei lor. Dar afirmăm că ele apar mai lent la om, întrucât în pruncie aceste patimi sunt naturale, și, de aceea, nu sunt blamabile. Aceste patimi din pruncie "ne indică o boală sufletească". Dar ele se transformă în tablou clinic al unei astfel de boli la cei care fac exces de ele. "Când noi răsfățăm trupul pentru a-i întreține patimile", patima devine rea, iar iubirea de sine este începutul patimilor carnale și o boală a sufletului.

Această învățătură a Sfântului Grigorie este importantă întrucât ea exprimă atitudinea Bisericii față de toate acele analize psihologice ale reacțiilor sufletești ale pruncilor și ale copiilor -analize care creează mai multe probleme²¹.

Sfântul Grigorie amintește că mintea este prima victimă a acestor patimi. Mintea este mișcată de patimă întrucât ea este cea care primește imaginea lucrurilor din lumea înconjurătoare prin intermediul simțurilor, folosindu-le într-o manieră pătimășă. Se arată din exemplul Evei că acest lucru se

întâmplă mai ales prin intermediul ochilor. De aceea trebuie acordată o mare atenție simțurilor și minții.

Așadar, deși patimile sunt considerate ca existând încă din copilărie, ele nu conduc la păcat, ci la păstrarea și întărirea firii omenești "înainte ca mintea să fie implicată în ele". În cazul copiilor mișcările firești ale trupului care preînchipuie actul concepției nu înseamnă păcat, dacă mintea nu este implicată într-un mod pătimăș.

În toate situațiile, omul care dorește să fie eliberat de patimi trebuie să acorde o mare atenție minții neîmpătimate. Pentru a stinge un foc devastator, nu e de nici un folos să lupți cu flăcările, ci trebuie scos materialul care îl alimentează. Același lucru este valabil și în problemele duhovnicești. Pentru patima desfrânării, nu este suficient să postești și să-ți chinuiești trupul, ci mult mai important este ca izvoarele gândurilor să fie secate prin rugăciune și smerenie²².

Sfântul Grigorie este un isihast în toate omiliile sale, dar cu mult mai mult în ceea ce privește vindecarea sufletului. El accentuează necesitatea vindecării minții.

Aflăm din învățăturile Părinților Bisericii că facultatea contemplativă a sufletului înconjoară ermetic facultatea poftitoare a sufletului și patimile legate de sex.

Iată de ce vindecarea trebuie aflată acolo. Osteneala trupească și abținerea moderată de la mâncare sunt și ele necesare, dar ceea ce vindecă patimile trupesti sunt "osteneala trupească și rugăciunea care țâșnește dintr-o inimă smerită"²³.

Așadar, monahul trebuie să cultive facultatea contemplativă, liniștea, el trebuie să stea în chilia sa "pățimind osteneala rugăciunii făcută cu smerenie". Chilia celui ce duce o viață cu adevărat monahală "este un adăpost al autoconstrângerii". Este posibil ca să trăiești o viață de chilie în singurătate și să dobândești sărăcia duhovnicească²⁴.

3. SĂRĂCIA DUHOVNICEASCĂ

Mintea și patimile sunt vindecate cu ajutorul sărăciei duhovnicești. De aceea Sfântul isihast sfătuiește: "Haideți, atunci, să devenim săraci cu duhul prin smerenie, supunându-ne eul nostru neîmbunătățit la osteneală și lepădând toate averile"²⁵. Întreaga viață duhovnicească a omului este o experiență a sărăciei duhovnicești. Anterior, Sfântul pusese accentul pe binecuvântarea adusă de sărăcie, iar acum întreprinde o profundă analiză a ei. Mai întâi scoate în evidență legătura dintre sărăcia duhovnicească și ispite. Exact ca plantele care, pentru a putea da roade, trebuie să treacă prin iarnă și să îndure intemperiiile fiecărui anotimp, la fel se întâmplă cu orice om care duce lupta pe calea virtuții. "Deoarece doar prin pătimirea răbdătoare a necazurilor în care de bună voie intră, precum și a celor nevăzute, fiecare persoană credincioasă este adusă la desăvârșire". Sufletul nu poate aduce roade dacă nu vin mai întâi greutățile iernii. Dacă nu ducem cu răbdare jugul necazurilor ce vin asupra noastră, nu putem primi binecuvântare pentru ceea ce facem după dorința noastră.

Aceasta înseamnă că dacă noi nu putem îndura încercările vieții, nu putem primi binecuvântare pentru efortul ascetic și osteneala pe care noi înșine ni le-am ales și pe care le practicăm. Omul care se pocăiește se așteaptă la orice fel de necaz, acceptă orice ispită și se bucură de ea, deoarece ajută la curățirea sufletului, întărește rugăciunea și apără sănătatea sufletului²⁶. Întristarea binecuvântată este strâns legată de sărăcia duhovnicească. Durerea față de sărăcia lumească aduce cu sine moartea, în vreme ce durerea adusă de sărăcia duhovnicească duce la pocăință, așa cum spune Sfântul Apostol Pavel.

Sfântul Grigorie analizează minunat beneficiile aduse de întristarea cea după Dumnezeu care reprezintă un element al renașterii umane și este esențial pentru viața duhovnicească²⁷. Sunt patru feluri de sărăcie duhovnicească. Mai întâi, sărăcia "în felul nostru de a gândi", apoi "cea în trup", în al treilea rând "în ceea ce privește bunurile lumești", și în ultimul rând "prin încercări și ispite care ne vin din afară". Întrucât el a analizat deja sărăcia care vine din ispite, celelalte trei feluri de sărăcie sunt analizate pe

larg în cele ce urmează. Fiecare experiență a sărăciei dă naștere la întristare și mângâierea corespunzătoare.

Sărăcia trupească și umilința asumate de bună voie cuprind foamea, setea, privegherile și, în general, suferințele și ostenelile trupești precum și o înfrânare cu măsură a simțurilor. Această sărăcie trupească dă naștere la întristare și lacrimi care aduc frângerea inimii. Când sufletul este eliberat de rele și de amărăciune, prin frângerea inimii, atunci se bucură de mângâieri²⁸.

Sărăcia în felul de a gândi este strâns legată de învinuirea de sine, care este esențială pentru vindecarea sufletului. La început, învinuirea de sine conduce la frica de pedeapsă, mai ales la cea veșnică, cu tot ceea ce se leagă de ea.

Această întristare, atâta vreme cât o experimentăm, este foarte utilă deoarece atrage după sine mila lui Dumnezeu și ne aduce mângâiere. Dar această învinuire de sine, prin ea însăși, reprezintă, o greutate inteligibilă pusă pe gândurile sufletului. Ea stoarce și scoate vinul mântuitor care bucură inima omului, adică "omul nostru lăuntric".

Sărăcia în ceea ce privește bunurile lumești reprezintă virtutea sfintei sărăcii.

Această lepădare de bunuri trebuie împletită cu sărăcia în duh pentru a fi bineplăcută înaintea lui Dumnezeu. Din această sărăcie duhovnicească apare întristarea și mângâierea de la Domnul²⁹. Se întâmplă în felul următor: Când mintea se retrage de la interesul pentru toate lucrurile materiale și de la tulburarea pe care acestea le produc și "devine conștientă de omul cel lăuntric"³⁰, atunci mai întâi de toate ea își vede "urâta mască pe care și-a creat-o sieși ca urmare a rătăcirilor ei prin universul lucrurilor lumești". Aceasta înseamnă că atunci când mintea este împrăștiată în universul senzațiilor din lumea înconjurătoare, omul încetează de a mai fi om. Observând această mască urâtă și înfricoșătoare, el se luptă s-o înlăture prin întristare. După ce mintea s-a curățit și a scăpat de perdeaua patimilor, intră în camera comorilor și se roagă Tatălui. Atunci Dumnezeu oferă daruri, precum pacea gândurilor și smerenia care este izvorul și propteaua tuturor virtuților. Aici se află Raiul gândit, în care se află toți pomii virtuților. În mijloc se află palatul sfânt al iubirii, iar în incinta exterioară a acestui palat

înflorește bucuria inefabilă și de neînstrăinat, care reprezintă pregustarea veacului ce va să fie³¹. Urmările sărăciei duhovnicești sunt foarte numeroase. Lepădarea de bunuri dă naștere la eliberarea de griji, care mai apoi dă naștere la atenție și rugăciune. De la aceste virtuți vin întristarea și lacrimile, care spală prejudecățile sufletului. Apoi calea către virtute e mai ușoară, conștiința devine nepătată, iar de acolo răsare bucuria și râsul binecuvântat al sufletului. Acum lacrimile de durere se transformă în lacrimi de bucurie și omul se bucură de darurile logodnei mistice³². Dar este necesar să vezi și Mirele, nu numai să primești darurile logodnei, atât comuniunea, cât și unirea cu Mirele sunt necesare. Aceasta se întâmplă pe parcursul călătoriei minții. Când mintea, dimpreună cu celelalte puteri, se reîntoarce în inimă și este curățită de orice idei sau imagini, atunci ea stă dinaintea Domnului surdă și mută. Când s-a înălțat la Dumnezeu, în adevăr, nu în imaginație, ea devine un paznic al diferitelor lucruri în lumină, fără a se fi depărtat de trup.

Atunci, cu adevărat, prin forța inefabilă a Duhului **"aude lucruri de nerostit și vede lucruri invizibile ochiului"**. Ea devine un înger pe pământ "și prin ea însăși aduce orice lucru creat mai aproape de El". Astfel, omul devine firesc, întrucât el unește întreaga creație și se dovedește a fi un microcosmos în macrocosmos³³. Apoi, Sfântul Grigorie citează texte din Sfinții Părinți care explică această stare a minții și roadele vederii lui Dumnezeu, precum cele ale Sfântului Nil, care spune că lumina Sfintei Treimi strălucește în minte, ale Sfântului Diadoh al Foticeii care afirmă că, în starea de iluminare dumnezeiască, Harul zugrăvește asemănarea asupra chipului din noi și cele ale Sfântului Isaac Șirul care spune că puritatea minții este cea în care lumina Prea Sfintei Treimi luminează înlăuntrul nostru³⁴. Mintea iluminată și unificată de către lumina Sfintei Treimi transmite trupului unit cu ea și numeroase semne ale frumuseții divine. Atunci, și trupul se află într-o stare stabilă a lucrării virtuților și nu mai are înclinații sau foarte puțin înclină către rău. Hristos îi dă posibilitatea să perceapă cu claritate esențele lăuntrice - logoi - ale firii. Omul presimte realitățile suprafirești și, desigur, atunci toate darurile Harului sunt oferite: "Diferite lucruri miraculoase, precum vederea lăuntrică, înaintevederea și experiența lucrurilor care au loc

la mare distanță, ca și cum ar avea loc dinaintea ochilor acelui om", și, în general, toate darurile pe care le oferă Dumnezeu³⁵.

Sfântul Grigorie insistă asupra faptului că lucrul cel mai important este reîntoarcerea minții către sine cu toate celelalte puteri: "întoarcerea minții către sine și concentrarea ei asupra sa, sau, mai degrabă, adunarea tuturor forțelor sufletești în intelect oricât de ciudat ar suna acest lucru și ajungerea la starea în care atât mintea în sine, precum și Dumnezeu lucrează împreună". Acesta este un lucru esențial, întrucât rugăciunea singură nu este suficientă dacă toate puterile sufletului, inclusiv puterea poftitoare și cea mânioasă, nu cooperează³⁶.

4. BINECUVÂNTATA ÎNTRISTARE

După ce a dezvoltat pe larg tema sărăciei duhovnicești și după ce a descris rezultatele ei de ordin terapeutic pentru mintea omenească, întrucât ea conduce la vederea Luminii necreate, revine la tema sa favorită, și anume la binecuvântata întristare. Mai întâi, subliniază faptul că există o întristare lumească care întovărășește spontan sărăcia lumească. Întristarea e lipsită de orice fel de consolare, întrucât ea nu oferă vreo ușurare sufletului, mai ales atunci când celui ce suferă îi lipsește adevărata cunoaștere. El nu are vreo consolare, întrucât suferințele îi cresc din cauza faptului că își supune rațiunea plăcerilor și durerilor aduse de simțuri, nesubjugându-le pe acestea din urmă forței rațiunii.

Apoi face referire la pasaje citate din Sfinții Părinți cu privire la întunecarea pe care o aduce păcatul în suflet, la efortul de curățire a inimii de patimi, și la faptul că întristarea lumească duce la moartea sufletului³⁷.

Pasajele citate sunt din Sfântul Vasile cel Mare, Sfântul Marcu Ascetul și Sfântul Macarie al Egiptului³⁸. Trăirea acestei binecuvântate întristări duhovnicești este necesară. Fără întristare, chiar dacă cineva se lipsește de orice bunuri materiale, acceptând sărăcia, el poate ușor reveni la ceea ce a abandonat. Așadar, întristarea pe care Domnul a binecuvântat-o nu numai că aduce mângâiere și o pregustare a bucuriei celei veșnice "dar apără și virtutea". În acest fel omul dobândește echilibru în călătoria sa duhovnicească³⁹. Atunci

când experiem întristarea, dobândim, de fapt, un alt lucru bun. Nu numai că se pierde înclinația spre rău și nu se mai ajunge la lucrurile făcute în trecut "dar le și consideră ca și cum n-ar fi existat vreodată". Cuvintele Sfântului Grigorie sunt uimitoare întrucât ele arată faptul că **întristarea îl curăță pe om complet și îl readuce la starea în care se afla înainte de a fi păcătuît**. În acest fel el devine absolut curat. Când se întristează pentru păcatele sale, Dumnezeu le privește ca fiind nevinovate și, de aceea, rămân nepedepsite. Oricine a păcătuît, dar continuă să se căiască, Dumnezeu îi va socoti păcatele nevinovate și acesta se va bucura de viața cea veșnică dimpreună cu cei ce nu au păcătuît. **"Dacă omul care a păcătuît împotriva lui Dumnezeu continuă să se căiască pentru păcatele sale, acestea îi vor fi considerate drept nevinovate și dimpreună cu cei ce n-au păcătuît va umbla fără piedici pe calea ce duce la viața cea veșnică"**⁴⁰. Întristarea este la început dureroasă întrucât ea este însoțită de frica de Dumnezeu. Cu trecerea timpului ea se unește cu dragostea și aduce cu sine dulceața și sfințita mângâiere a binecuvântării Mângâietorului. Numai cei ce știu din proprie experiență pot confirma dulceața întristării celei binecuvântate⁴¹. Dulceața întristării este descrisă printr-o îndoită exemplificare. Unul este luat din logodnă și nuntă. Începutul întristării seamănă cu o cerere de logodnă adresată Domnului, care pare a fi aproape inacceptabilă. Întristarea care apare se aseamănă cuvintelor de curtoazie ce sunt aduse ca ofrandă de către sufletul care dorește să se unească cu cel mai neîntinat Mire, dar el nu-i vede prezența și nici nu speră că Acesta va veni. Deci el plânge, se întristează și se căiește. Dar această revărsare de întristare reprezintă "o neîntinată unire nupțială". Așa precum mirele și mireasa se unesc într-un singur trup, la fel și sufletul ce experiază întristarea binecuvântată se unește cu Domnul "într-un singur duh"⁴². Celălalt, exemplu este luat din parabola fiului risipitor. Începutul întristării este asemănător reîntoarcerii la tatăl său cu cuvintele: "Tată, am păcătuît dinaintea cerului și înaintea ta, și nu mai sunt vrednic să mă numesc fiul tău". Dar experiența profundă a întristării se aseamănă cu momentul când Tatăl se duce în întâmpinarea fiului și îl îmbrățișează, în îmbrățișarea plină de compasiune a Tatălui, fiul "este îmbățișat și îmbrățișează la rândul lui". Apoi, după ce se va fi întors împreună cu Tatăl său

"el benchetuieste împreună cu Tatăl său, împărtășind cu el bucuria cerească"⁴³.

"Haideți, atunci, în binecuvântata sărăcie să cădem și noi la picioarele Domnului Dumnezeuului nostru și să ne plângem păcatele, așa încât să ne putem curați de păcatele făcute, mai înainte să devenim inaccesibili răului și, primind binecuvântările și mângâierile Duhului, să-L slăvim pe Duhul dimpreună cu Tatăl Cel fără de început și cu Unul Născut Fiul Său, acum și pururea și-n vecii vecilor. Amin"⁴⁴.

5. CONCLUZII

Acest text al Sfântului Grigorie Palama este uimitor, de Dumnezeu inspirat și plin de adevăr, referindu-se la drumul nostru spre îndumnezeire și mântuire.

El scrie pentru monahi, dar, prin analogie, acest text este valabil pentru toți creștinii. Domnul se adresa tuturor ucenicilor Săi atunci când vorbea despre binecuvântările sărăciei și întristării. Cadrul a rămas neschimbat, dar profunzimea și măsura întristării s-au schimbat. Putem defini anumite concluzii.

a) Scrierea Sfântului Grigorie Palama demonstrează că Teologia Ortodoxă este o știință cu valoare terapeutică și este o cale de viață. Aceasta înseamnă că ea conduce omul la comuniunea și unirea cu Dumnezeu. Biserica este un spital duhovnicesc. Așa dar, toate textele patristice au valoare terapeutică și ele trebuie interpretate în această lumină.

b) Atunci când vorbim de tămăduire, avem în vedere, în special, vindecarea minții și a inimii. Sfântul Grigorie a făcut o analiză completă a faptului că mintea se îmbolnăvește când este împrăștiată înafară prin intermediul simțurilor, și este vindecată când se întoarce către ea însăși, coboară în inimă și de acolo se înalță către Dumnezeu. Aceasta este călătoria omului de la chip spre asemănare, de la "masca hidoasă" la omul prin excelență.

În Biserica Ortodoxă nu putem accepta teorii cu privire la persoana umană separate de asceza ortodoxă. **Nu ne interesează o teorie filosofică abstractă, ci teoria ortodoxă cu privire la ființa umană.**

c) Lupta și efortul de a fi eliberat de patimi trebuie asociate cu revenirea minții în inimă. Un tratament cu valoare tămăduitoare care este limitat doar la suprafață, fără a ținti vindecarea minții are doar o valoare moralizatoare. Aici observăm valoarea teologiei neptice a Bisericii noastre.

A elimina isihasmul din cadrul trăirii creștine înseamnă a laiciza Ortodoxia. Iată de ce noi trebuie să adaptăm tratamentul la vindecarea minții. Părinții duhovnicești care nu cunosc această metodă sunt incapabili să-și vindece fiii duhovnicești, privându-i de vindecare sau lăsându-i într-o stare de narcisism duhovnicesc și de automulțumire duhovnicească. Învățăturile despre întristarea lăuntrică vor face ca tratamentul să fie cu adevărat în linia tradiției noastre ortodoxe și bisericești. Altminteri, ar fi de sorginte umanistă, apuseană.

d) Vindecarea recomandată de către Biserică așa cum este ea analizată aici de către Sfântul Grigorie Palama, este foarte realistă și firească.

El cunoaște starea tragică a omului cauzată de patimi și el oferă învățături de vindecare a minții și simțurilor, a sufletului și trupului, a omului și societății. Nu există părtinire, tendință de autonomizare, de supraevaluare a vreunui lucru în defavoarea altuia. Întregul om este vindecat, sfințit, devine dumnezeu prin Har și, fiind sfințit, participă și la sfințirea creației.

e) Spiritualitatea ortodoxă, al cărei centru îl reprezintă inima, rezolvă toate problemele sociale, politice și ecologice într-un mod realist. Iar aceasta se întâmplă, deoarece atunci când mintea este vindecată, precum și patimile iubirii de avuții, de slavă deșartă și de egoism sunt vindecate, omul devine sociabil și amabil față de semenii săi și atent față de mediul înconjurător. De aceea, vindecarea minții reprezintă o soluție la marile probleme ale timpului nostru.

f) Acest Paradis așa cum este el descris de Sfântul Grigorie Palama este încă păstrat neatins în Sfântul Munte, astăzi. Monahii aghioriți luptă spre a fi vindecați, iar mulți dintre ei au căpătat vindecarea. În acest fel ei demonstrează dinamismul Tradiției Ortodoxe și atemporalitatea ei. Ei

demonstrează în practică faptul că Ortodoxia nu reprezintă un sistem etic și filosofic, nu este o organizație umană și socială, ci ea este Trupul Divino-uman al lui Hristos. Participarea Harului necreat al lui Dumnezeu la anumite profunzimi ale sufletului vindecă omul și îl unește cu Dumnezeu. Așadar, Biserica Ortodoxă este și un sanatoriu, un spital duhovnicesc. Mesajul Sfântului Grigorie și al Sfântului Munte, al cărui fiu duhovnicesc a fost, este un mesaj de viață, nădejde și optimism pentru omul contemporan obosit, plictisit, stresat și frustrat.

8. ÎNVĂȚĂTURILE SALE CU CARACTER SOCIAL, O DIMENSIUNE A VIEȚII MONAHALE

Sfântul Grigorie Palama a trăit ca un adevărat monah, într-adevăr precum un monah isihast, din copilărie și până la slăvită sa adormire.

Până acum l-am prezentat ca pe un mare ascet al Sfântului Munte, așa cum încă și astăzi întâlnim astfel de asceți în "Grădina Sfintei Fecioare".

El cunoștea foarte bine lupta lăuntrică, războiul diavolului, metodele sale, patimile subtile care sălășluiesc în omul căzut, precum și modul lor de vindecare. Doar cel ce a căpătat experiența lăuntrică a acestei lupte poate cunoaște toate aceste activități subtile care au loc în universul lăuntric, precum și felul în care energiile comune ale sufletului și trupului funcționează nefiresc, firesc și suprafiresc. Toate acestea sunt lucruri esențiale pentru a putea explica învățăturile sale sociale drept o dimensiune a vieții monahale.

De aceea, tot ceea ce s-a spus mai înainte trebuie avut în vedere pentru ceea ce urmează a se afirma. În acest capitol vom încerca să analizăm învățăturile sale cu caracter social, dimpreună cu câteva teme legate de acestea. În mod concret vom descoperi: Mai întâi, faptul că Sfântul Grigorie a fost preocupat de toate "problemele arzătoare ale timpului său. El este în mod obișnuit prezentat ca un mare teolog care a tratat problema deosebirii dintre esența și energiile lui Dumnezeu, a rugăciunii minții, și a întoarcerii minții în inimă după toate activitățile ei de răspândire în lucrurile exterioare. Dar, pe lângă aceste probleme, mai ales pe vremea când era Mitropolit al Tesalonicului, el s-a angajat și în problemele sociale ale vremii. Citindu-i omiliile, aflăm că s-a preocupat de problemele ce frământau mințile oamenilor, ale fiilor săi duhovnicești, dar el a făcut acest lucru prin prisma teologiei Bisericii. În cele din urmă, vom descoperi că Sfântul Grigorie Palama a tratat aceste teme ca un teolog și ca un isihast aghiorit. Mai apoi, vom analiza legăturile Sfântului Grigorie cu zeloții din Tesalonic, care nu l-au acceptat ca Episcop al orașului îndată după ce a fost ales în această înaltă treaptă ierarhică și, desigur, vom analiza întregul fenomen al fanatismului religios din Tesalonic în acea vreme.

În al treilea rând, vom observa că în toate activitățile sale și, mai ales, în fața războiului civil care se desfășura tocmai în acea vreme, Sfântul Grigorie a acționat ca un adevărat isihast. El nu s-a implicat în conflictele politice, ci a acționat ca un eminent Părinte ale Bisericii, încercând mereu să împace diferitele fracțiuni rivale.

Acest lucru este foarte important de știut întrucât, din păcate, există anumite persoane care, acționând în virtutea unui duh de sorginte apuseană, antiisihast, precum și a altor ideologii opuse vieții ortodoxe, l-au acuzat pe Sfântul Grigorie Palama ca fiind animat de idei aristocratice întrucât se situa de partea Cantacuzinilor, cât și pentru intervenția sa în conflictul politic din vremea sa. Din aceste motive, fanaticii din Tesalonic nu l-au acceptat după înscăunarea sa ca Episcop. În plus, necunoscând esența Tradiției Ortodoxe, ei o blamau, demonstrându-și astfel spiritul lor de sorginte apuseană.

Dar, în cele din urmă, după o atentă cercetare, apare evident faptul că nu isihasmul era acela care dezbina statul, ci conflictele politice și curentele antiisihaste. Nădăjduiesc că toate aceste lucruri se vor clarifica în analizele ce vor urma. Aprofundând subiectul cărții "Sfântul Grigorie Palama Aghioritul" nu pot evita acest aspect. Mai presus de orice voi sublinia faptul că Sfântul Grigorie a acționat întotdeauna ca un aghiorit, precum și faptul că învățăturile sale cu caracter social erau rodul și rezultatul vieții isihaste pe care a experimentat-o în Sfântul Munte.

1. ZELOTISMUL ȘI ZELOȚII

ZeLOTismul, ca un exces de zel în problemele religioase și în ceea ce privește credința creștină, a existat în toate timpurile. Au existat întotdeauna creștini izolați, care, demonstrând exces de zel pentru păstrarea credinței creștine, au mers către extreme.

În Sfânta Scriptură cuvântul "zelot" (zelos) este folosit uneori cu o conotație pozitivă, iar alteori cu una negativă.

Sfântul Apostol Pavel le spunea creștinilor din Corint: "Așa și voi, de vreme ce sunteți râvnitori după cele duhovnicești, căutați să prisosiți în ele, spre zidirea Bisericii" (1 Cor. 14,12). Creștinul poate să aparțină unui popor

râvnitor pentru faptele cele bune: "(Hristos) Care S-a dat pe Sine pentru noi, ca să ne izbăvească de toată fărădelegea și să-Și curățească Lui popor ales, râvnitor de fapte bune" (Tit 2, 14). Oricum, există zeloți care au râvnă fără a posedea cunoaștere duhovnicească, și, atunci, aceștia devin fanatici. Sfântul Apostol Pavel, referindu-se la israeliții care luptau împotriva lui Hristos, scrie: "Pentru că sunt râvnitori către Dumnezeu, dar nu după cunoașterea cea duhovnicească..." (Rom. 1, 2). În plus, el însuși s-a confruntat cu această problemă atunci când, cu râvna pe care o avea înainte ca Hristos să-i fi apărut pe drumul Damascului, el lupta împotriva Lui. El însuși scrie: "Căci ați auzit despre purtarea mea de altădată întru iudaism, că prigoneam peste măsură Biserica lui Dumnezeu și o pustiam. Și spoream în iudaism mai mult decât mulți dintre cei ce erau de vârsta mea în neamul meu, fiind mult râvnitor al datinilor mele părintești" (Gal. 1, 13-14).

Deci, există râvnă în concordanță cu cunoașterea duhovnicească și râvnă "neconformă cu aceasta", care creează numeroase probleme în numele credinței și al lui Dumnezeu. Există două semne distinctive ale adevăratului creștin: râvna și dragostea. Când acestea se îmbină și petrec în armonie, ele formează creștinul adevărat. Când sunt separate și despărțite, apar deviațiile de la adevărata viață creștină. **Dragostea fără râvna dumnezeiască sfârșește într-un monahism sec, iar râvna fără dragoste duce la episoade violente¹.**

Observăm de-a lungul vremurilor efuziuni de zelotism, în sensul unei considerări antropocentriste a lucrurilor și rezolvarea diferitelor probleme în diferite moduri violente și fanatice. Se poate spune că însemnele capitale ale zelotismului sunt noțiunile teocratice, repudierea autorităților politice, și, în același timp, repudierea autorităților eclesiatistice atunci când cele din urmă sunt legate de cele dintâi, simpatie pentru cei săraci și pentru clasele oprimare și violența².

Trebuie analizate, mai ales, fenomenul reprezentat de zeloții și zelotismul secolului al XIV-lea care ne interesează aici, întrucât zeloții din Tesalonic nu l-au acceptat pe Sfântul Grigorie Palama atunci când a sosit la Tesalonic pentru a fi întronizat după ce fusese numit episcop.

2. ZELOȚII DIN TESALONIC

Dar înainte de a examina fenomenul zelotismului din Tesalonic pe vremea Sfântului Grigorie Palama, trebuie să spunem, în același timp, că se observau tulburări ale zeloților care, în alte părți ale imperiului bizantin, au degenerat în răscoale, având la origine diferite probleme. De exemplu, trebuie să spunem că "în orașele din vestul Macedoniei, care nu posedau un element comercial veritabil, conducătorii zeloților erau, de obicei, membri ai aristocrației... Aici, războiul civil era doar o dispută între cele două facțiuni ale aristocrației"³.

Oricum, analizându-i în mod special pe zeloții din Tesalonic din secolul al XIV-lea, observăm că această răscoală, despre care s-a vorbit mult, coincide cu conflictul politic dintre Ioan Paleo-logul și Ioan Cantacuzin, precum și cu conflictul dintre isihăști și antiisihăști. De fapt, este o perioadă critică atât pentru imperiul bizantin, cât și pentru Biserică. Este critică pentru imperiul bizantin întrucât i se apropia sfârșitul, fiind înconjurat de mai mulți dușmani, precum turcii și sârbii, și este critică pentru Biserică, întrucât "teologi" cu orientare apuseană încercau să Implaneze în inima romanității modul de gândire și de trăire apusean, prin înlăturarea isihasmului care reprezintă teologia curat ortodoxă a Bisericii și care de fapt susținuseră romanitatea de-a lungul întregii lor vieți.

Trebuie notat faptul că zeloții din Tesalonic reprezentau un nou element străin tradițiilor orașului. Cităm următoarea scriere cu privire la caracterul acestui nou element: "S-a scris mult despre zeloți, dar puține lucruri se pot afirma cu siguranță. Într-adevăr, avem de-a face cu o pătură socială care se deosebea net de restul populației și care își avea propriul ei conducător, Mihail Paleologul, în prima perioadă a insurecției. Diferitele informații menționează, de asemenea, faptul că un nou element străin tradițiilor orașului, apare aici. Dem. Cydonas notează faptul că oamenii noi, care nu participaseră până atunci la conducerea treburilor orașului, au luat puterea. Istoricul Gregoras ne semnalează faptul că în 1343, când Tesalonicul se afla blocat de flota condusă de Umur, iar cei ce posedau turme de vite și averi funciare, le-au pierdut și erau plini de revoltă (iar săracii erau și ei porniți împotriva

bogaților), își face apariția un element nou, "o ceată dezordonată", lipsită de respect față de lege, autointitulați "zeleți", care chemau "poporul" să se coalizeze împotriva bogaților. Patriarhul Filotei, care provenea din Tesalonic, menționează în lucrarea sa "Viața Sfântului Sava cel Tânăr" faptul că inițiatorii rebeliunii nu erau localnici, ci niște "intruși" și "barbari" care își aflaseră refugiu în Tesalonic din diferite regiuni îndepărtate ale imperiului și din insulele învecinate. Într-adevăr, ei sunt prezentați nu numai drept dușmani ai Cantacuzinilor, ci și drept apostazi ai Bisericii, în vreme ce alte izvoare susțin că în etapa de început a rebeliunii zeleții puseseră crucea pe steagul lor. În cele din urmă, este cert faptul că zeleții din Tesalonic aveau legături strânse cu corăbierii și cu alte persoane care făceau parte din anturajul marinei. Acești "navigatori" cum îi numește Ioan Cantacuzino locuiau înafara orașului și erau grupați într-o "breaslă" sub conducerea, după 1345, a lui Andrei Paleologul. Ei erau "navigatorii" înarmați și, precum zeleții, îi putem caracteriza drept indivizi îndrăzneți și demagogi prin excelență care mobilizau masele. Deși corăbierii sunt menționați în paralel cu zeleții, trebuie să se considere că aceștia formau, în general, două grupări care aveau nenumărate lucruri comune în profunzimea gândirii lor. Deci, era vorba de oameni care aveau de-a face cu navigația, lucru care, în perspectiva secolului al XIV-lea, înseamnă că se ocupau cu comerțul și pirateria. Nu trebuie să pierdem din vedere faptul că breasla corăbierilor îl avea drept conducător pe Andrei Paleologul care era membru al aristocrației. În cazul majorității revoluțiilor sociale din secolul al XIV-lea din Europa de Apus, era un lucru obișnuit faptul că liderii lor erau membri ai păturii comercianților sau chiar ai latifundiarilor, dar care în anumite momente, exprimau dorințele și doleanțele țăranilor sau ale păturilor sociale mai oprimate ale orașului.

În plus, este absolut sigur faptul că Paleologii, moderați la început, au urmat, mai degrabă decât să fi inițiat, politica rebeliunii, "adevărații ei promotori fiind corăbierii și zeleții"⁴. Se afirmă, îndeobște, faptul că zeleții din Tesalonic au pus în scenă o rebeliune socială și că aceasta a fost o luptă de clasă.

Dar aceasta nu a fost întocmai așa, întrucât rebeliunea zelo-ților din Tesalonic a reprezentat doar o etapă intermediară a războiului civil. Iată ce notează un specialist în materie: "Este evident faptul că zeloții n-au purtat vreo rebeliune socială în Tesalonic, așa cum se afirmă adesea. Activitatea lor a reprezentat doar o etapă a războiului civil dintre cele două facțiuni politice care doreau să pună stăpânire pe tronul imperiului"⁵. Oricum, în timpul mișcării zeloților, s-au formulat doleanțe cu caracter social. Mișcarea zelotă a început din convingeri religioase, întrucât membrii săi erau monahi fanatici, lipsiți de educație. Dar ea cuprindea și mulți săraci, cerșetori și tot felul de alți oameni. Cu timpul, această facțiune religioasă s-a transformat în partid politic având principii reformiste și antimonahale, păstrând din vechile principii cu caracter religios doar oroarea față de proprietate⁶. Refugiații, proveniți din regiunile ocupate de sârbi, s-au alăturat săracilor orașului și i-au forțat pe conducătorii zeloților să ia măsuri pe seama bogaților, care au sfârșit prin jafuri obișnuite, așa cum vom vedea mai târziu⁷. Așadar, mișcarea zelotă a avut la început un caracter religios, dar, mai târziu, s-a transformat într-o mișcare politică cu principii reformatoare, și cu adevărat aceasta s-a putut observa în conflictul politic care a izbucnit în imperiu între anii 1341 și 1347. Pe lângă zeloții erau susținătorii descentralizării și încercau să adopte "un tip de sistem de guvernare feudal". În conflictul politic dintre tânărul Ioan Paleologul - cu protectorii săi, adică regina mamă Ana Paleologina, amiralul Alexie Apocaukos, patriarhul Ioan Calecas - și Cantacuzinii, zeloții din Tesalonic au trecut de partea Paleologilor și împotriva Cantacuzinilor. Două au fost motivele pentru care aceștia au susținut cauza Paleologilor împotriva Cantacuzinilor. Primul era acela că aceștia aveau o anumită afecțiune pentru familia Paleologilor, membri de vază ai societății care au stat în Tesalonic în perioade de timp diferite și au condus regiunea respectivă, iar cel de-al doilea era acela că Cantacuzinii susțineau întărirea guvernului central, în vreme ce ei doreau o autonomie administrativă⁸. Trebuie să luăm în considerație acest al doilea motiv, întrucât se pare că Ioan Cantacuzin era "cel mai reprezentativ tip de conducător politic: bogat, erudit, conducător militar". De asemenea, zeloții erau împotriva lui Ioan Cantacuzin întrucât el "era sprijinit de autoritatea statală

centrală, în timp ce liderii locali erau de partea descentralizării și a aplicării unui tip de sistem de guvernământ feudal, care fusese pus în practică, uneori cu înțelepciune, iar alteori cu cruzime, în mod permanent din anul 1204 încoace⁹.

Desigur, trebuie spus că zeloții erau împotriva Sfântului Grigorie Palama, pe lângă alte motive, și din cauza faptului că acesta era isihast, exponent al teologiei isihaste practice, în vreme ce interesele lor erau de natură socială și politică, cât și pentru faptul că Sfântul Grigorie îl simpatiza pe Cantacuzin, care era susținător al isihasmului. Vom examina acest lucru în mod analitic mai târziu, atunci când vom analiza poziția pe care Sfântul Grigorie a luat-o în ceea ce privește conflictul politic și războiul civil, precum și în ceea ce îi privește pe zeloții din Tesalonic. Ca atare, pentru a vedea caracterul mișcării zeloților, noi nu trebuie să trecem cu vederea două aspecte suplimentare care, după părerea mea, sunt foarte importante. Mai întâi, faptul că zeloții nutreau o simpatie deosebită față de Roma, ca și vechii monahi studiți. Din acest motiv ei simpatizau cu facțiunea Paleologilor, care erau în favoarea unirii cu Roma. Este binecunoscut faptul că Ioan Paleologul al V-lea, după ce a pierdut prilejul de a îndrepta Biserica către Roma, a îmbrățișat dogmele latine, mama sa, Ana fiind "de origine franco-latină"¹⁰. Cred că acesta este un element extrem de important în prezentarea întregului caracter al mișcării. Zeloții se inspirau din conceptele de sorginte apuseană care erau străine tradiției romanității.

A doua latură ce trebuie scoasă în evidență este aceea că zeloții erau cu totul de partea sârbilor. Este reprezentativ faptul că "Andrei Paleologul, care a devenit conducătorul lor după asocierea lui cu Mihail Paleologul, atunci când prieteni de-ai lui Cantacuzin conduceau treburile orașului s-a refugiat la Ștefan Dușan și mai apoi în Sfântul Munte"¹¹. Într-adevăr, când în 1350 Ioan Cantacuzin și-a făcut apariția în Tesalonic, el l-a aflat pe Ștefan Dușan asediind orașul în fruntea unei mari oștiri "în vreme ce înlăuntrul zidurilor orașului, aliații săi - zeloții - erau gata să-i predea orașul"¹².

Aceste ultime două elemente, și anume faptul că zeloții erau în favoarea unirii cu Roma și dornici să se predea sârbilor, arată faptul că, în realitate, ei erau străini tradiției romanității și că ei aveau afinități cu Apusul.

Cu siguranță că aceste două elemente explică poziția pe care ei au luat-o față de Sfântul Grigorie Palama, întrucât el era un exponent al romanității.

Toate aceste trăsături ale zeloților, curentul în favoarea autonomiei, doleanțele de ordin social, simpatia față de Apus, antipatia față de autoritatea centrală și, mai ales, față de romanitate, fără a exclude experiențele personale reprimite, i-a dus la stări și acte de violență și dezordine care reprezintă momentele cele mai întunecate din istoria Tesalonicului. Într-o anumită etapă a războiului civil și a acțiunii zeloților în timpul cărora lucrurile au ajuns la o anumită stare de reconciliere între locuitorii Tesalonicului, au avut loc niște evenimente tragice. Aceasta s-a întâmplat cam pe la jumătatea anului 1345. Haideți să aruncăm o privire la felul în care sunt descrise aceste evenimente: "Dar, între timp, Andrei Paleologul, conducătorul breslei corăbierilor pe vremea lui Ioan Cantacuzin, i-a adunat pe toți navigatorii și zeloții pe care i-a aflat, s-a oprit lângă port și a făcut un apel către populație cu ajutorul trompetelor. Populația Tesalonicului a trecut în realitate de partea zeloților, în vreme ce armata, închisă între zidurile cetății, a refuzat să lupte împotriva propriilor cetățeni. Oamenii au aruncat atunci cu torțe în porțile cetății și zeloții au putut intra. În ziua următoare, zeloții au spânzurat pe zidurile cetății pe toți bogații orașului care se aflau acolo, iar mai târziu le-au scos ochii celor ascunși în oraș. Această faptă a fost cea mai sângeroasă și mai radicală din cadrul războiului civil. A fost o adevărată răsturnare a situației sociale ce fusese stabilită în orașele Bizanțului, și anume, faptul că pentru prima și ultima dată, orașul aproape că și-a pierdut întreaga clasă conducătoare, iar autoritatea orășenească era exercitată de către oameni ce reprezentau clasele cele mai de jos. Cydones descrie această răzmeriță plin de indignare, afirmând faptul că "un sclav își cumpără stăpânul, servul îl cumpără pe omul care l-a cumpărat pe el, locuitorii obișnuiți ai țării își cumpără generalul, iar fermierul cumpără soldatul". Din păcate nu avem informații despre modul de guvernare al Tesalonicului între 1347 - 1349. Știm că orașul izolat în Macedonia, care era condusă de Ioan Cantacuzin și de către sârbi, de la care zeloții ceruseră ajutor, nu avea vreun contact cu Constantinopolul, iar guvernul său era independent. Mai știm că aproximativ pe la sfârșitul

secolului al XIV-lea populația sa era deosebit de ostilă păturii celor avuți și aristocrației, ceea ce exprimă faptul că amintirea perioadei războiului civil rămăsese încă vie în mintea oamenilor"¹³.

Mulțimea furioasă măcelări sute de nobili care se adăpostiseră în acropolea cetății, precum și pe cei ce se aflau în casele lor. Printre puținii care au supraviețuit măcelului s-a aflat Sfântul Nicolae Cabasila, care a fost salvat printr-o minune, ascunzându-se într-o fântână. De aceea, după salvarea sa a scris "o rugăciune către Domnul nostru Iisus Hristos, Fiul Cel Unul născut și Cuvântul lui Dumnezeu Tatăl", în care Domnul este lăudat pentru binecuvântările aduse de El asupra neamului omenesc și Căruia I se roagă pentru încetarea războiului civil, a tulburărilor și a uciderilor în masă. Suferințele la acea dată (la mijlocul lui iulie 1345), atinseseră o astfel de culme, încât, așa cum scrie Ioan Cantacuzin, existau știri cum că unii oameni gustaseră carne omenească¹⁴.

După această revoluție violentă, zeloții conduseră Tesalonicul până în 1350. Acest lucru, precum și toate evenimentele de dinainte, sunt semnificative pentru subiectul care ne interesează, întrucât Sfântul Grigorie Palama a fost ales mitropolit al Tesalonicului tocmai în acea perioadă dramatică, în 1347. Ioan Cantacuzin se împăcase deja cu Ioan Paleologul, dar stările de lucruri din Tesalonie erau încă fierbinți. Atunci când Isidor, un prieten al isihăștilor și al Sfântului Grigorie Palama, deveni Patriarh al Constantinopolului, Sfântul Grigorie Palama fu ales Arhiepiscop al Tesalonicului, în mai 1347, pentru că între timp i se ceruse stăruitor și fierbinte "din partea stăpânului său (Ioan Cantacuzin) și chiar din partea minunatului patriarh" să primească înalta numire. Sfântul Filotei vorbește în frumoase cuvinte despre alegerea Sfântului Grigorie Palama. Prin aceasta oamenii Bisericii îl primeau în sânul lor pe vechiul lor prieten și apărător, interpretul și dascălul hotărârilor divine". Tesalonicul "reședința vestitului și marelui scaun mitropolitan" îl primea "pe cel ce era vrednic de el"¹⁵. Sfântul Grigorie, care călătorise cu corabia spre Tesalonie spre a fi înscăunat, nu și-a putut duce la bun sfârșit ținta călătoriei. Așa cum am văzut mai înainte, Tesalonicul era pe vremea aceea condus de zeloți, care cuceriseră orașul în urma unor acțiuni de violență și masacre. Zeloții, ale căror trăsături au fost

menționate, nu l-au acceptat pe Sfântul Grigorie, iar atunci acesta se întoarse în Sfântul Munte. Sfântul Filotei Kokkinos notează cu amar: "Dar vai, ei l-au respins și și-au întors fața de către părintele lor". Tesalonicul și-a întors fața de către un așa de mare părinte. Motivul, după cum explică Sfântul Filotei este acela că încă pluteau în oraș miasmele decăderii și rebeliunii de care încă nu se eliberase. "Încă pluteau miasmele decăderii anterioare, iar corupția și răutatea nu fuseseră încă vindecate de către mireasma păcii".

Este adevărat că unii erau tulburați de faptul că Sfântul Grigorie introdusese o inovație în cadrul dogmelor divine, iar acest lucru arată că zeloții erau antiisihaști. Dar așa cum ne arată Sfântul Filotei, aceasta reprezenta doar o scuză, un pretext și o acoperire pentru întreaga stare a lucrurilor: "chiar dacă acesta era mai mult un pretext și o acoperire pentru starea grea de lucruri prezentă în oraș și pentru urmările vechilor tulburări"¹⁶. De aici, observăm că mișcarea zelotă era mai degrabă politică și personală, decât religioasă".

Sfântul Filotei descrie, de asemenea, o situație în care, în timpul Sfintei Liturghii, la praznicul Nașterii Maicii Domnului, un preot i-a rugat pe confrății săi preoți să se roage lui Dumnezeu să le arate cât de apropiat Ii era Sfântului Grigorie, cel ce tocmai părăsea Tesalonicul. Se pare că el intrase în Tesalonic și apoi fusese alungat de către conducătorii orașului. Preotul s-a rugat în taină dimpreună cu confrății săi, pentru vindecarea fetei sale paralizate. Adică, el l-a rugat pe Dumnezeu să arate valoarea Sfântului prin minunea ce urma să se producă prin vindecarea fiicei sale paralizate. Apoi, minunea avu loc și fiica sa fu vindecată. Acest eveniment a reprezentat motivul "pentru care ei fură înștiințați de minunata lucrare de vindecare a Episcopului Domnului, cel egal cu Apostolii, lucru proclamat și celorlalți oameni"¹⁷. Întrucât acest eveniment avu loc la praznicul Maicii Domnului, înțelegem că Sfântul Grigorie a sosit în Tesalonic la începutul lui septembrie 1347, că nu a fost primit de guvernanții orașului și că s-a dus în Sfântul Munte. Acolo, Sfinții Părinți l-au primit cu entuziasm, după ce gustaseră "în trecut, împărtășindu-se din tot ceea ce zilnic vesteau buzele sale, precum nectarul dumnezeiesc"¹⁸.

Doar în 1350, guvernatorul Tesalonicului, Alexie Metochi-tes, i-a cerut ajutorul lui Ioan Cantacuzin: municipalitatea Tesalonicului, după ce la început arsese casele corăbierilor și pe cea a lui Andrei Paleologul, a răsturnat mai apoi întreaga situație, având de data aceasta hotărârea ca orașul să fie predat sârbilor pentru a se opri suferințele locuitorilor săi.

Dar în toamna lui 1350, o armată aflată sub conducerea lui Matei Cantacuzin atacă orașul pe uscat, în vreme ce Ioan al VI-lea împreună cu tânărul autocrat Ioan al V-lea atacă pe mare. În cele din urmă, orașul se predă în urma unui act de trădare. Ioan al VI-lea convocă întreaga populație ("o întreagă Biserică a Tesalonicenilor") și îi acuză pe zeloți de trădare a imperiului și a orașului pentru a obține bani.

Pe cei mai de seamă dintre aceștia îi făcură prizonieri în vreme ce restul lor fură trimiși în exil. După această victorie, Ioan al VI-lea reveni la Constantinopol, lăsându-l pe Ioan al V-lea în Tesalonic.

Războiul civil luase sfârșit și, în aparență, cetățenii celor două orașe, Tesalonic și Constantinopol, îl întâmpinaseră pe Ioan Cantacuzin cu entuziasm¹⁹. Toate însușirile zeloților deja menționate explică poziția lor împotriva Sfântului Grigorie. Oricum, în cele ce urmează, trebuie să examinăm poziția luată de Sfântul Grigorie Palama față de zeloți, întrucât ceea ce afirmă unii despre Sfântul Grigorie este scandalos.

Printre altele se afirmă că Sfântul Grigorie a participat în mod activ în această dispută politică în disputa dintre Ioan Paleologul și Ioan Cantacuzin, că a fost de partea aristocraților, că el este cel ce a instigat războiul civil dintre cei doi politicieni, luând partea lui Ioan Cantacuzin. Aceste lucruri defăimătoare au fost formulate nu numai de contemporani de-ai noștri cu scopul de a minimaliza superioritatea și valoarea marii personalități a Sfântului Grigorie, ci și de către inamicii săi personali chiar pe vremea când se desfășurau aceste evenimente. În cele ce urmează vom arăta marea personalitate a Sfântului Grigorie, dar și consecințele tragice pentru Imperiul Bizantin, precum și prejudiciile aduse de către antiisihaști și zeloți.

3. ATITUDINEA SFÂNTULUI GRIGORIE FAȚĂ DE RĂZBOIUL CIVIL ȘI ZELOȚI

Începutul disputei isihaste fusese prologul bătăliei politice și a războiului civil dintre Ioan Paleologul și Ioan Cantacuzin. Dar disputa isihastă nu a influențat bătălia politică și nici nu a instigat la război civil. Se poate afirma cu siguranță că războiul civil a fost o problemă cu caracter personal și că antiisihasti și, mai ales, patriarhul Calcas împreună cu Alexie Apocaukos au fost cei ce l-au defăimat, acuzat și i-au instigat și pe alții împotriva Sfântului Grigorie Palama.

Mai mult decât atât, și zeloții care au luat poziții împotriva Sfântului Grigorie Palama, au făcut-o mai târziu, în vreme ce ei s-au opus isihasmului încă de la început. "Este un fapt ulterior, care a fost creat de diferitele poziții luate de către isihasti și zeloți față de Ioan al V-lea Paleologul și Ioan al VI-lea Cantacuzin, aflați în mare dispută²⁰.

Putem observa același lucru referitor la cei doi oameni politici care au declanșat războiul civil, și anume Ioan Paleologul și Ioan Cantacuzin. Lupta dintre ei nu a fost consecința atitudinilor lor diferite față de isihasm, ci a fost rodul unor cauze și motive de ordin personal.

În orice caz Ioan Cantacuzin a fost un susținător al isihasmului și al Părinților isihasti, așa precum și Ioan Paleologul și regina mamă Ana (Ana de Savoia) uneori l-au susținut pe Sfântul Grigorie Palama. Acest lucru sugerează faptul că disputa dintre Sfântul Grigorie Palama și antiisihasti nu a reprezentat cauza războiului civil.

Acesta a avut alte cauze, dar, așa cum era firesc pe atunci, mediile teologice ale vremii s-au implicat în acest război.

Vom cerceta în mod analitic pozițiile luate de către Sfântul Grigorie Palama în timpul războiului civil, în acea epocă crucială din istoria imperiului bizantin.

a) Studiarea izvoarelor bibliografice ne indică faptul că Sfântul Grigorie Palama a înfruntat această bătălie politică și acest război civil ca un adevărat monah isihast. Biografia sa scrisă de către Sfântul Filotei Kokkinos afirmă câteva lucruri demne de notat cu privire la această ipoteză. Sfântul Filotei

scoate în evidență faptul că la începutul războiului civil Sfântul Grigorie a încercat să facă pace între părțile aflate în dispută. Deoarece patriarhul Ioan Calecas avea suspicii atât în ceea ce-1 privea pe Ioan Cantacuzin, cât și chiar împotriva Sfântului Grigorie Palama, acesta din urmă, pe de o parte, și-a manifestat dezaprobarea față de poziția patriarhului și nu și-a dat acordul față de lucrurile ce se întâmplau, iar pe de altă parte recomandă pace și armonie din cadrul poziției sale de Episcop. În același timp el susține faptul că dacă pacea prelua, ar fi fost atât în folosul patriarhului, cât și al împăratului și al tuturor cetățenilor, în vreme ce războiul ar fi avut consecințe nefaste asupra ambelor părți și ar fi adus asupra lor mânia dumnezeiască. Sfântul Grigorie a afirmat aceste lucruri de nenumărate ori și față de diferite persoane. Sfântul Filotei spune că 1-a sfătuit pe patriarh "nu o dată sau de două ori, și nu numai personal, ci de mai multe ori și în prezența a nenumărate persoane, precum și în senat, iar uneori în prezența reginei în cadrul consfătuirilor coroanei, alteori în intimitate, precum și în prezența altora ce împărtășeau aceleași opinii..."²¹. La începutul războiului civil, Sfântul Grigorie a acționat ca un adevărat isihast aghiorit. El a recomandat împăcarea, revenirea la starea de lucruri inițială, deoarece el a prevăzut numeroasele necazuri ce urmau să se reverse asupra poporului grec. Dar, patriarhul, în loc să aprecieze bunul simț și cuvintele înțelepte ale sfântului, s-a supărat pe el "revoltându-se împotriva prietenului său și, vai, s-a pregătit de luptă împotriva blândului consilier..."²².

Din acest motiv Sfântul Grigorie se retrase din Constantino-pol, dar nu plecă prea departe, deplângând neascultarea și nesupunerea oamenilor și nenorocirea ce avea să se abată asupra lor. Sfântul Filotei spune că el a plecat într-un loc în care se retrăgea de obicei pentru a-și dobândi pacea. Aceasta arată faptul că Sfântul, chiar în toiul desfășurării marilor bătălii pentru apărarea credinței, nu și-a părăsit iubita sa isihie. Așadar, el se afla în apropierea orașului "aflându-se permanent în liniște și pace cu sine și cu Dumnezeu, și precum Ieremia Proorocul deplângea neascultarea și nenorocirea ce urma să vină asupra oamenilor"²³. Informații amănunțite cu privire la această perioadă a vieții sale s-au păstrat în scrisorile trimise de el diferitelor persoane.

De exemplu, avem multe informații dintr-o scrisoare trimisă "prea cuviosului Gherontie din Sfântul Munte, și dintr-o alta trimisă lui Filotei", care este, de fapt, Sfântul Filotei, Patriarhul de mai târziu al Constantinopolului și care, pe vremea aceea era stareț al Marii Lavre. Aceste scrisori au o mare importanță. Pe lângă faptul că ele ne oferă numeroase amănunte, precum și faptul că putem observa atitudinea Sfântului Grigorie față de războiul civil, în același timp ele ne revelează frecvența legătură a Sfântului Grigorie cu Sfântul Munte și cu părinții aghioriți. El dorea să fie în permanent contact cu ei și să capete sfat și aprobare de la aceștia. Aceasta ne arată și puterea de influență pe care o exercita în acea vreme Sfântul Munte, întrucât patriarhul Ioan Calecas încercase să răspândească acolo lucruri neplăcute la adresa Sfântului Grigorie, cu scopul de a-l denigra și de a-l face să-și piardă reputația de care se bucura acolo.

În orice caz, Sfântul Grigorie păstră relații strânse cu părinții aghioriți de la care căpătă mult ajutor și sprijin moral.

Deși părinții aghioriți care au venit la Constantinopol pentru a împăca partidele politice, nu au reușit acest lucru, ei l-au întărit duhovnicește așa precum se confesează Sfântul: "...ei ne-au mângâiat, întrucât am aflat că Sfinții ce locuiesc în Sfântul Munte sunt de acord cu noi"²⁴. Opozanții săi l-au acuzat dinaintea părinților aghioriți de a fi semănat neghinele răului atât în cadrul Bisericii, cât și în casa imperială, adică față de Ioan Paleologul și adepții săi. Dar Sfântul replică faptul că el nu a avut intenția, atunci când a izbucnit războiul civil, de a incita oamenii să lupte unii împotriva altora și să iste astfel noi tulburări. El îi sfătuia, din contră, ca pe unii ce erau frați de credință să nu se considere drept străini și, astfel, încerca să vindece răul cu binele²⁵.

Apoi, spuse că Evanghelia îi poruncea să-și iubească și vrăjmașii și să se roage zilnic lui Dumnezeu ca să "aducă pace popoarelor". Cu atât mai vârtos trebuie făcut acest lucru pentru creștini: rugăciune pentru a căpăta pace de Sus și pentru pacea tuturor oamenilor. Sfântul Grigorie a afirmat aceasta, întrucât patriarhul îl sfătuisese să-l considere pe Ioan Cantacuzin drept un dușman și să-l dea în judecată așa încât vrăjmașul Sfântului Grigorie-, să fie asmuțit împotriva lui²⁶. Sfântul Grigorie nu putea admite astfel de lucruri,

Întrucât el se ruga pentru pace și nu era nicidecum adeptul războiului. Deoarece a fost acuzat de a fi întreținut relații strânse cu Cantacuzin pe timpul aceluia conflict și atunci, desigur, s-ar fi aflat pe o poziție împotriva împăratului, Sfântul răspunse curajos că dacă s-ar dovedi că ar fi avut măcar și cea mai mică relație cu Ioan Cantacuzin sau dacă ar fi reieșit prin cercetări vreo corespondență între ei, sau dacă s-ar fi observat vreo relație cât de mărunță cu cineva implicat în toiu conflictului, ori dacă el însuși ar fi fost văzut luând parte la evenimente, atunci "eu însumi m-aș fi condamnat ca fiind vrednic de aceasta"²⁷. Nu era cu puțință ca un sfânt isihast să participe la acte de violență politică și la evenimente care aduceau disensiuni între oameni. Dimpotrivă, el vorbea mereu de împăcare, așa cum deja am văzut. "Atunci când neînțelegerile de ordin politic au izbucnit, noi am fost incapabili de a-l împăca pe patriarh cu ceilalți lideri politici"²⁸. El căzu în cea mai profundă mâhnire pentru națiune, cât și pentru cei ce primiseră de la Dumnezeu sarcina de a o conduce²⁹. Atunci când Sfântul Grigorie văzu, așa cum el însuși mărturisește, că ambele tabere erau gata să folosească forța, că patimile se descătușaseră și că uciderea de oameni și distrugerea întregii lumi bizantine erau pe punctul de a se întâmpla, el se retrase din oraș, pentru că nu a mai considerat necesară prezența sa acolo. Deci, părăsi orașul și "plecă într-o mănăstire mai îndepărtată", care era închinată cereștilor oaspeți, ce deplângeau soarta națiunii. "Am început a deplânga propria-mi soartă și starea națiunii"¹⁰. Fiecare cuvânt pe care Sfântul însuși îl folosea în scrisorile sale către părinții aghioriți este semnificativ, deoarece observăm de aici starea sa sufletească și modul în care el a îndurat destrămarea națiunii. Nu avem intenția de a analiza toate evenimentele care au avut loc în această perioadă, nici problemele ridicate de întâlnirile sfântului Grigorie cu diferite persoane, precum patriarhul Ioan Calecas, cu regina mamă sau cu părinții aghioriți. Despre toate aceste întâlniri și evenimente voi afirma doar un singur lucru care este semnificativ în legătură cu subiectul de bază al lucrării de față, și anume că în toate aceste situații, Sfântul Grigorie a acționat ca un adevărat isihast. În perioada când s-a aflat în această sfântă mănăstire, deplângând situația națiunii și plângându-i păcatele, el a înțeles că nu mai era vremea cuvintelor și nici timp de a ședea în liniște în apropierea orașului.

Așadar, întrucât voia să îndepărteze orice suspiciune din partea celor potrivnici lui, plecă în îndepărtata Heraklia. El își spunea sieși: "Plec din această mănăstire și mă duc undeva, departe, unde nimeni nu mă cunoaște. Descoperind că în Heraklia există un loc destul de liniștit, voi merge într-acolo"³¹. Rămase în acel loc liniștit timp de aproape două luni fără ca cineva să afle de acest lucru. Dar, într-un mod nebanuit, după aceste luni, fu trimis un om să caute coliba Sfântului pentru a descoperi elemente de învinovățire, scrisori concrete din partea lui Ioan Cantacuzin.

Modul în care s-a făcut cercetarea este semnificativ. Agentul diplomatic cercetă chilia și rogojina de paie. Acestea erau singurele lucruri pe care le avea marele Sfânt isihast..Sfântul îl întrebă: "Ce cauți?" Acesta îi răspunse: "Scrisorile lui Cantacuzin către tine". Iar Sfântul Grigorie replică: "Ce crezi că ar putea el căpăta de la mine, aflat aici, singur, având doar această rogojină de paie și ce crezi oare că l-ar putea interesa să-mi scrie?" Sfântul aflat în deplină singurătate, într-o colibă unde dormea pe acea rogojină, nu avea nici o legătură cu cineva. Mesagerul, neaflând vreun lucru care să-l învinovățească, spuse cu blândețe: "Îți cunosc sfințenia, dar îndeplinim un ordin imperial". Avea dovezi de la guvernatorul orașului că se afla acolo de patru luni fără a fi avut legături cu cineva. Într-adevăr, înafara omului care îi slujea, nimeni nu știa de sosirea lui acolo. Dovada oferită era aceasta: "Înafara celui ce-mi slujește aici, n-am avut nici o legătură cu cineva anume pe timpul șederii mele aici, de peste patru luni"³². Aduseră aceste dovezi la palat, dimpreună cu Sfântul Grigorie.

În cele din urmă, dregătorii cetății spuseră: "Deoarece este nevinovat, eliberăți-l"³³. În ciuda dovezilor de nevinovăție, patriarhul ordonă închiderea lui într-o mănăstire. Circumstanțele concrete ne indică poziția Sfântului Grigorie în problemele politice. Un adevărat isihast nu se implică în conflicte politice. El se retrăsese într-un loc izolat și liniștit. El însuși ne oferă dovezi despre acel loc neumblat, unde el se caia, plângând păcatele poporului său și se ruga pentru pacea conducătorilor națiunii și a Bisericii. Deasupra mănăstirii unde a stat la început, se aflau locuri mai liniștite, unde și-a căutat refugiul pentru a se afla într-o deplină pace. Iată ce scrie; "Deasupra mănăstirii și nu departe de ea, se află locuri foarte liniștite... În unele locuri se află crânguri umbrite de arbori

groși și înalți, inaccesibile oamenilor, iar noi înșine simțim un fior de liniște adâncă în aceste locuri neumblate"³⁴. Într-o anumită etapă a războiului civil, Sfântul păstră o strânsă legătură cu părinții aghioriți care se aflau în Constantinopol. El îi consultă și în cele din urmă făcu ceea ce îl sfătuiră aceștia.

Ar fi preferat să meargă la patriarh tot atunci, căci fusese chemat, dar aceștia îl rugară să aștepte acolo, preferând să meargă ei înșiși în locul său pentru a vorbi cu acesta. Sfântul Grigorie se supuse și spuse: "Eu însumi aș fi preferat să merg din nou la el, dar prea iubiții mei părinți m-au oprit din nou"³⁵. El a acționat ca un monah, făcând ascultare, tăindu-și voia sa proprie. Părinții aghioriți îl vizitară pe patriarh și, întrucât ei respinseră acuzațiile de natură religioasă aduse împotriva Sfântului Grigorie Palama, îl auziră pe patriarh acuzându-l pe Sfântul Grigorie de a-i fi trimis două scrisori lui Asatos și două scrisori lui Ioan Cantacuzin. Într-adevăr, se făcu afirmația că un monah din anturajul său fusese prins în timp ce se ducea la Ioan Cantacuzin cu aceste patru scrisori. Atunci, părinții aghioriți răspunseră: "Atunci ne plecăm capetele, dacă acest lucru este adevărat. Este o calomnie, Prea Fericite, acest lucru este o curată calomnie; omul acela n-ar face așa ceva pentru nimic în lume"³⁶. Mărturia părinților aghioriți este remarcabilă. Ea exprimă încrederea lor totală în Sfântul Grigorie. Știau că acest mare isihast și văzător al slavei dumnezeiești nu ar putea face astfel de fapte și erau gata să-și riște viața pentru încrederea ce o aveau în acest mare om duhovnicesc. Siguranța lor în ceea ce privește calomnia la adresa Sfântului era deplină și întărită acest lucru, exprimându-și încă o dată încrederea lor în nevinovăția Sfântului Grigorie. Pentru a se asigura, mai apoi, părinții aghioriți cerură să fie adus monahul arestat dimpreună cu scrisorile. Desigur, nu s-a întâmplat așa ceva, pentru că, de fapt, era calomnia adusă de însuși patriarhul Constantinopolului împotriva sfântului.

Lucrurile arătate mai sus sunt demne de luat în considerație, deoarece ele ne arată poziția Sfântului Grigorie față de războiul civil.

El nu a luat parte activă la acest conflict, ci s-a rugat permanent pentru reconcilierea conducătorilor celor două tabere și a oamenilor între ei. Sfântul însuși mărturisește că din momentul în care au început să se tulbure apele la

nivelul conducerii statului, la început el a evitat cu bună știință să se întâlnească sau să mai vorbească cu cineva, iar mai târziu a fost închis într-o mănăstire de către patriarh fără vreo judecare prealabilă³⁷.

Chiar și în timpul audiențelor avute, Sfântul Grigorie a vorbit ca un adevărat isihast. O dată, în timpul acelei perioade tulburi, când patriarhul, împărăteasa și alți guvernanți erau prezenți la o întrunire și, auzind, după cum el însuși afirmă "lucruri nepotrivite pentru urechile mele", se simți extrem de stingher. Era confruntat cu două alternative. Una era cea de a afirma ceea ce credea și să devină astfel o povară pentru cei prezenți acolo, iar cealaltă era să păstreze tăcerea, dar să nu scape de judecata lui Dumnezeu. Prefera să devină supărător pentru toți cei prezenți, decât să păcătuiască împotriva lui Dumnezeu și împotriva tuturor celor ce purtau numele lui Hristos, adică a creștinilor adevărați.

El rosti cuvântul adevărului, dar cu o extremă delicatețe și cu o mare grijă. El însuși mărturisește că își expuse gândurile către toți cei prezenți, îmbinând doctoria mântuitoare a adevărului cu miere, adică îmbină cuvinte prietenoase cu adevărul. Urmă o mare dispută, pe timpul căreia spiritele celorlalți se încinseră. Dar el rămase blând și umil pe tot parcursul discuției: "Dar noi, folosind din nou cele mai blânde cuvinte cu putință și rugându-ne lui Hristos pentru un sfârșit cât mai onorabil al acestor probleme, ne-am retras"³⁸.

Această atitudine pacificatoare a Sfântului Grigorie l-a instigat, desigur, pe patriarh, care făcu toate eforturile posibile pentru a găsi un motiv care să-i aducă cele mai grozave suferințe. Dar Sfântul se lăsă cu totul în voia lui Dumnezeu. Și acesta este un exemplu edificator pentru un adevărat isihast. El își luă măsurile cele mai potrivite de apărare, vorbi cu blândețe, evită orice conflict, mai ales la nivel politic, și, în cele din urmă, se lăsă cu totul în voia lui Dumnezeu.

"Noi, încrezându-ne doar în Dumnezeu, la Care căutăm scăpare și ajutor, fie în suferință sau nu, am rămas împreună cu cei ce inventaseră tot ce era posibil împotriva noastră până la Duminica Sfinților Părinți"³⁹.

b) Această atitudine isihastă a Sfântului Grigorie nu însemna că el își tăinuia simpatia ce o avea față de Ioan Cantacuzin. De la începutul vrajbei el

a recomandat revenirea la situația de dinaintea disputelor politice, când Ioan Cantacuzin era tutorele tânărului Ioan Paleologul.

Iar el considera că toate acestea, așa cum se observă din toate lucrările sale, precum și din toate dovezile scrise existente, trebuiau să ajungă la un sfârșit pașnic, prin evitarea conflictelor, dar "totodată" lăsând să se înțeleagă că mai presus de orice, adevărul trebuie să prevaleze. Știm faptul că Sfântul credea cu tărie că ideile Ortodoxiei ar putea birui orice erezie mai degrabă prin intermediul lui Ioan Cantacuzin, întrucât patriarhul Calecas, care fusese numit tutore al lui Ioan Paleologul, era aliatul lui Achindin, promotor al ideilor antiisihaste. Iată de ce Sfântul Grigorie și-a exprimat atașamentul față de Ioan Cantacuzin, dar fără să participe activ la conflictul politic.

Pe lângă toate aceste lucruri, Sfântul Grigorie promova împăcarea între cele două partide politice aflate în conflict. Ca și la început, el a acționat ca un adevărat isihast, recomandând pacea, așa încât, la vremea potrivită, el a contribuit la împăcarea între cei doi oameni politici. După căderea din tronul patriarhal a lui Ioan Calecas și intrarea lui Ioan Cantacuzin în Constantinopol, cele două partide s-au împăcat, și cu ajutorul Sfântului Grigorie care fusese tocmai eliberat din închisoare⁴⁰.

Lucrarea sa de reconciliere este, de asemenea, observată și în alte momente din viața sa. În alt moment, pe parcursul anului 1354, la stăruința fierbinte a Anei Paleologina, el plecă spre capitală în vederea reconcilierii partidelor. A făcut acest lucru cu mare greutate întrucât se îmbolnăvisese de curând. Această călătorie a fost plină de încercări cumplite pentru Sfântul Grigorie, deoarece cu puțin înainte de a ajunge la Constantinopol, a fost prins de turci și ținut prizonier timp de un an, timp în care a trecut prin nenumărate tulburări și primejdii⁴¹.

c) Faptul că Sfântul Grigorie nici nu a instigat și nici nu a intervenit în conflictul politic, poate fi observat, de asemenea, din bunele relații pe care le-a păstrat cu Ioan Paleologul și cu regina mamă, Ana Paleologina.

Și este adevărat că, într-o etapă a conflictului, ei fuseseră întrucâtva influențați împotriva sa de calomniile patriarhului Ioan Calecos, dar, în general, regalitatea și-a păstrat simpatia față de Sfânt.

Cele mai mari nedreptăți le-a pățit Sfântul din partea lui Ioan Calcas. Pe vremea când era Mitropolit al Tesalonicului, Sfântul Grigorie era în bune relații cu membrii familiei imperiale care se aflau în oraș. Atunci când Sfântul Grigorie săvârșea Sfânta Liturghie în Tesalonic, "de multe ori împăratul însuși se afla în Biserică și era primul care primea Sfintele Taine". Iar atunci când Sfântul săvârșea Sfânta Liturghie dimpreună cu patriarhul în Constantinopol, Ioan Paleologul era de față "și Sfântul dar al pâinii binecuvântate la Tesalonic era primit cu o sinceră bucurie". Iar atunci când, după conversația pe care a avut-o cu Gregoras la palatul imperial, acesta din urmă, întorcându-se la Tesalonic, primi scrisori de recomandare din partea sfântului⁴².

Scrisorile lui cuprind și elogiile aduse împăratului Ioan Paleologul și reginei-mame, Ana Paleologina. El îl numește împărat plin de har și scrie că în special el, Gregoras, nu avea rețineri față de sine (Palama) și nici "față de prea cucernicul împărat". Apoi îl elogiază pe Ioan Paleologul deoarece așa precum purta pecetea Puterii încă din pruncie, la fel, cu Harul lui Dumnezeu, el avea o sfințenie înăscută. El îl mai elogia pe Ioan Paleologul și pentru că, copil fiind, îi alungase pe Varlaam și Achindin dincolo de hotarele imperiului⁴³. De asemenea, aduse elogii și reginei mame, Ana Paleologina. El o numea sfântă și prea cucernică și stăpână a tuturor, precum și iubitoare de dreptate "... acest împărat credincios, dimpreună cu sfânta sa maică și stăpână a noastră, pe care oricine o consideră drept preacucernică și iubitoare de dreptate..."⁴⁴.

Toate aceste lucruri ne arată faptul că Sfântul nu nutrea antipatii față de conducătorii politici. Dacă împăratul Ioan Paleologul și împărăteasa mamă ar fi știut că Sfântul Grigorie fusese de partea lui Ioan Cantacuzin în timpul conflictului politic, atunci s-ar fi purtat cu totul altfel față de el. În ciuda reconcilierii, ei ar fi avut o altă atitudine. Dacă ei s-ar fi opus pe față isihasmului, atunci și Sfântul Grigorie nu ar fi vorbit în felul mai sus descris. De aceea, avem asigurarea că războiul civil a avut un caracter personal, iar cauza lui a fost de ordin strict personal, și nu religios.

d) Sfântul Grigorie a luat aceeași poziție față de zeloții din Tesalonic așa cum o făcuse și față de războiul civil pentru tronul imperial.

Acest mare părinte isihast nu putea acționa altfel, pentru că nu se putea trăda pe sine însuși și teologia isihastă pe care o propovăduia și o experia în profunzimea ei. Modul în care i-a înfruntat pe zeloți a fost exemplar. După întronizarea sa, care a avut loc în 1347, se duse la Tesalonic pentru a-și prelua lucrarea pastorației într-o perioadă tragică, pe vremea când orașul era condus de către conducătorii zeloți. Există unele elemente care ne oferă o imagine clară a situației. Primul este acela că cei doi oameni politici, Ioan Paleologul și Ioan Cantacuzin, se împăca-seră deja, și cu ajutorul și prin eforturile Sfântului Grigorie. Cel de-al doilea este acela că patriarhul Ioan Calecas fusese detronat, întrucât el fusese principalul instigator al disputei politice, răspândind calomnii la adresa lui Ioan Cantacuzin și a Sfântului Grigorie, cu scopul de a deveni el însuși tutorele tânărului Ioan Paleologul. Cel de-al treilea este acela că Sfântul Grigorie, așa cum am arătat, nu a participat în mod activ în disputele și luptele politice, ci a promovat împăcarea dintre cei doi mari oameni politici. Oricum, zeloții din Tesalonic nu l-au acceptat pe Sfânt ca Mitropolit. Sfântul Grigorie, ca isihast, nu a insistat să rămână în Tesalonic, ci și-a aflat refugiul în Sfântul Munte. Atitudinea sa a fost aceea a unui mare părinte duhovnicesc. În același timp, a refuzat ofertele conducătorului sârb Ștefan Dușan de a-l susține pentru obiective pe termen lung.

El s-a purtat ca un adevărat roman* (Cuvântul "romanitate" este folosit pentru a traduce termenul "romiosini" pentru care nu există un termen echivalent adecvat. Acest termen specific grecesc a căpătat diferite sensuri de-a lungul timpului. El semnifică atât oamenii care obișnuiau să se considere pe ei înșiși drept romani ortodocși în Răsărit și în Apus și împărtășeau cultura elenistică și credința ortodoxă, sau, altfel spus, civilizația, modul de viață și tradițiile creștinilor ortodocși, pe vremea celor cinci patriarhate. Ca atare, el constituie fundalul comun și elementul unificator între creștinii din Mesopotamia până în Spania și din Egipt până în Bretania (pentru elemente suplimentare, vezi pagina 233, precum și lucrările lui Ioanis S. Romanides "Vindecarea maladiei neurobiologice a religiei", "Civilizația elenică a Imperiului Roman" și "Minciuna lui Carol cel Mare din 794 și minciuna sa astăzi"). Sfântul Filotei spune că, din nefericire, situația catastrofală din

rândul Romanilor "îl consacraseră pe omul acela (adică pe Ștefan Dușan) drept rege, și nu al celei mai neînsemnate părți a romanității". Ștefan Dușan, exploatând războiul civil, precum și rebeliunea zeloților, a devenit conducătorul unei însemnate părți a romanității. El a încercat să-1 câștige și pe Sfântul Grigorie de partea sa. Printre alte lucruri, îi spunea Sfântului că era rușinos că romanii îl alungau și nu îi permiteau să fie instalat pe scaunul bisericesc consacrat lui, în vreme ce el (Dușan) dacă ar avea încredere în cuvintele sale, i-ar putea garanta atât Biserica, cât și posesiunile ei latifundiare. Într-adevăr, el îi mai spuse Sfântului că va căpăta autoritatea în ceea ce privește strângerea dărilor anuale și a sumelor de bani respective.

Răspunsul Sfântului a fost cel al unui monah isihast. Mai întâi i-a oferit o pildă. Dacă cineva ia un burete care poate absorbi apa unui pahar și îl aruncă în mijlocul Mării Egee, acesta nu va putea stoarce mai multă apă din el decât poate absorbi. Adică, va absorbi tot cantitatea apei din pahar și va lăsa restul apei în mare. Apoi aplică pilda sieși și vieții monahilor. Și monahii fac același lucru. Învățând din strămoși să trăiască cu puțin și numai cu ceea ce este absolut necesar menținerii vieții, chiar dacă li s-ar oferi tot aurul de pe pământ și de sub pământ, și chiar dacă ar fi duși la izvorul mitologic din Pactolos, nu le-ar influența cu nimic atitudinea și ar continua să posede hrana lor zilnică, precum și necesitățile umile obișnuite. Și încheie, spunând: "Deci, tot ceea ce ne spui despre acele mari daruri și banii respectivi, nu ne sunt cu nimic de folos". Într-adevăr, afirmă el în mod specific isihastului: "Nu avem absolut nici o trebuință de autoritate politică sau de proprietăți latifundiare, tributuri, venituri sau averi mari"⁴⁵.

Cuvintele Sfântului Grigorie ne arată că el trăia într-o sărăcie extremă. El respecta până la limita cea mai severă virtutea monahală a sărăciei. Am mai observat acest lucru mai înainte, că el poseda doar o colibă și o rogojină și nimic altceva. Trăia o viață de o mare severitate ascetică.

Afirm acest lucru atât pentru a sublinia atitudinea Sfântului față de bogăție - faptul că nu trăia într-o manieră aristocratică -cât și pentru a interpreta corect motivele atitudinii zeloților față de Sfântul Grigorie.

În același timp el nu aspira la autoritatea politică.

Era un adevărat Episcop-ascet. Sfântul Grigorie mai făcuse anterior o a doua încercare de a intra în Tesalonic, atunci când se dusesese la Constantinopol. Aceasta trebuie să fi avut loc în toamna lui 1348. El fusese obligat să facă acest lucru atât de Patriarhul Isidor, cât și de cei doi împărați care, așa precum știm, se împăcaseră. Din păcate, odată mai mult s-a dovedit zadarnică încercarea sa de a prelua lucrarea pastorală pentru cetățenii Tesa-lonicului⁴⁶. Aceasta s-a întâmplat deoarece conducătorii zeloților pretindeau de la împărați mari recompense "mult peste starea lor socială pentru dezordine și răscoală".

Sfântul Filotei observă faptul că aceștia ar fi trebuit să fie condamnați la moarte, fără să li se ofere recompense familiilor lor. Sfântul Grigorie se afla într-o dilemă: să se identifice total cu cauza zeloților și să nu-i mai ia în seamă pe împărați pentru a-și căpăta scaunul mitropolitan sau, rămânând credincios împăraților, să nu mai accepte să rămână în oraș. El alege cea de-a doua alternativă, din două motive esențiale. Unul a fost acela de a nu încălca legile existente, iar celălalt era acela că observa faptul că dezbinarea și rebeliunea izbucneau iar în Tesalonic. Și acum s-a purtat ca un isihast aghiorit. El a respectat autoritatea legală și sub nici o formă nu s-ar fi implicat în rebeliuni și tulburări, în răscoale și revolte. În plus, multe asasinate avuseseră loc în Tesalonic, iar Sfântul nu putea fi de acord cu asemenea masacre, iar el dorea să se conformeze autorității legale. De asemenea, observă pericolul cu care se confrunta romanitatea, speța romanilor, așa precum spunea el. Sfântul s-a comportat ca un Episcop roman și nu ca unul care dorea în mod egoist să-și improprieze tronul episcopal pentru satisfacerea propriilor sale interese.

În cele din urmă, după alungarea zeloților și eliberarea orașului de sub ocupația lor, Sfântul Grigorie fu întronizat la Tesa-lonic. Aceasta s-a întâmplat în 1350, la trei ani după alegerea sa și după ce de două ori i se refuzase îndeplinirea obligațiilor sale pastorale.

Ceea ce spune Sfântul Filotei despre insurgenți, despre retragerea lor și despre întronizarea Sfântului Grigorie este semnificativ. Mai întâi, el spune că cei care nu l-au acceptat pe Sfântul Grigorie la prima sa venire în Tesalonic erau foarte puțin numeroși, oameni "vicleni, corupți, nedemni".

Apoi, afirmă că orașul însuși s-a ridicat împotriva lor și i-a alungat pe unii, iar pe alții i-a adus la ordine, oprindu-i de la impulsurile păcătoase și de la faptele lor rele cu ajutorul doctoriilor vindecătoare potrivite⁴⁷. Aceste caracterizări sunt dovezi ale neutralității și lucrării zeloților.

Primirea pe care oamenii i-au făcut-o Sfântului Grigorie atunci când s-a întors din Lemmos a fost cu adevărat măreață. Această primire nu poate fi deloc comparată cu acele "intrări regale, victorioase și triumfale"⁴⁸. Era îmbrăcat într-o reverendă lungă și sfinte veșminte la intrarea sa în Tesalonic. La porțile orașului făcu o rugăciune către Domnul nostru Iisus Hristos pentru liniștirea oamenilor. Sfântul se rugă astfel: "...devenind astfel, ne-am întărit unii pe alții, și nu numai că ne-am complăcut într-un astfel de păcat dar și în crime, pierzând în adâncul nostru chipul Tatălui nostru iubitor, dobândind chipul aceluia care, vai, a fost de la început ucigaș de oameni.

De ce să mai pomenim jurămintele noastre false, cuvintele rușinoase, faptele nedemne, șiretlicurile ascunse, calomniile unora împotriva altora, războiul deschis al unora împotriva altora, lăcomia, răpirile? Cu adevărat am căzut în adâncurile răutății, ne-am aflat cu adevărat în legăturile unui lanț întreg de păcate. Doar Tu poți rupe lanțurile din nou. Doar Tu poți opri păcatele.

Mă rog Ție să dezlegi vechiul blestem și să reînnoiești firea noastră, spălând chiar acum murdăria ce i-a acoperit pe aceștia din cauza nebuniei lor și să-i cureți de ocară, zidind de îndată duhul dreptății în cele dinlăuntru ale lor și să le dăruiești pocăință până îi vei mântui. Liberează-i din lanțurile urii, împacă-i și-i unește. Fă-i să trăiască în pace și înțelegere pentru tot restul vieții lor. Dă-le ascultare și bunăvoință în fapte și cuvinte cu care sunt datori dumnezeieștilor noștri împărați, cărora Tu le-ai dat dreptul să conducă pe pământ și care sunt îndatorați Sfintei Tale Biserici și nouă, care doar prin Mila Ta cea Sfântă stăm dinaintea lor: fă ca împărații, conducătorii, păstorii și păstoriții, ațintindu-și privirea către un singur lucru, spre Voia Ta cea Sfântă și călăuzindu-le pașii, să poată afla tot binele acum și să ajungă la fericirea cea veșnică. Amin"⁴⁹.

Această rugăciune către Dumnezeu făcută dinaintea porților Tesalonicului, ne arată pe de o parte starea tragică în care se afla orașul, iar

pe de altă parte, mentalitatea aghiorită a Sfântului Grigorie. Tesalonicul trecuse prin încercări teribile. Zeloții aduseseră cu ei mari nenorociri. Multe patimi stăpâneau orașul, precum cele ale războaielor, răpirilor, lăcomiei, calomniei, capcanelor ascunse, sper jururilor, obscenităților de tot felul, desfrânărilor și așa mai departe. De aceea trebuia curățat. Dumnezeu trebuia să primească pocăința locuitorilor săi. Această rugăciune exprimă, de asemenea, lucrarea de reconciliere a Sfântului Grigorie. Doar un Sfânt atât de mare putea împăca spiritele și să-i ușureze pe cetățenii orașului de astfel de patimi și păcate care slăbesc dragostea. În timp ce trecea prin oraș pentru a fi întronizat, toți cântăreții bisericești înălțau imnele învierii. Ei cântau: "Haideți să ne curățăm simțirile și-L vom vedea pe Hristos în lumina neapropiată a învierii"⁵⁰.

În cea de-a treia zi după intrarea sa în oraș, Sfântul organizează o procesiune a tuturor oamenilor și o slujbă însoțită de sfinte icoane, cântare de psalmi și rugăciuni. Toți locuitorii Tesalonicului au luat parte la această slujbă. S-a mers prin aproape tot orașul, în rugăciuni, laude, mulțumiri pentru trecut și rugăciuni pentru viitor⁵¹. La sfârșitul slujbei le vorbi oamenilor despre pace. Această primă cuvântare a marelui Episcop este un model de gândire și misionarism al păcii.

La început el a fixat adevăratele prerogative teologice pentru societate. El vorbi despre Tatăl nostru comun și despre frățietatea -noastră întru Hristos Domnul. Dumnezeu ne-a creat, dar noi suntem frați încă de la Adam, primul nostru strămoș comun. De asemenea, frățietatea este întărită prin înrudirea pe care o avem cu mama noastră comună, Biserica. Mai mult decât atât, Hristos este capul nostru. Creștinii formează un singur trup, iar capul lor este Hristos. Ei au un singur Botez, o singură Credință, o singură Nădejde, un singur Dumnezeu. Așadar, ei ar trebui să se afle strâns legați între ei prin legăturile dragostei⁵².

Apoi, el face referiri la evenimentele concrete care au zguduit Tesalonicul. În timp ce ar fi trebuit să domnească dragostea între ei, ura i-a luat locul încurajată de cel rău. Astfel, într-un mod convingător el ne oferă o descriere completă a condițiilor existente în vremea ocupării orașului de către zeloți. Informațiile sunt de mare valoare.

Ura care s-a strecurat a rupt comuniunea și unitatea cu Dumnezeu și cu frații, a paralizat orașul, a creat tabere opuse, confuzii și tulburări, dând imaginea unui oraș capturat de vrăjmași. Locuitorii săi alergau prin tot orașul, unii distrugând casele, alții apucând tot ceea ce găseau în ele și cu mare cruzime cău- tau pe stăpânii caselor pentru a-i ucide "fără milă și omenie". Iar Sfântul se tânguia: "O, patimă! O, nemernicie a mizeriei umane! Ea luptă împotriva sa, ea luptă pentru sine, ea este urmărită de propriile ei picioare, ea este distrusă de propriile ei mâini, ea este învinuită de propriile ei glasuri. Și ea observă fenomenul de la care cei de Sus și-au întors fața cu teamă, iar obscenitățile și indecența sunt acum la putere".

Ca un adevărat păstor și doctor el așează dinaintea lor patima orașului, rana sa. Oricum, acest lucru nu este suficient în sine, dar el purcede și la vindecarea ei. Nu este suficient ca doctorul să constate rana, ci trebuie să o și vindece. Sfântul face același lucru cu cuvintele sale vindecătoare și pacificatoare. El subliniază că nu încearcă să-i învinuiască, dar atunci când își recunosc boala, atunci și-o vor vindeca. "Dar nu vă întristați auzind aceste lucruri". Înțeleptul Sfânt anticipează nerăbdarea auditoriului. El le spune că aceștia trebuie să caute cauza căderii lor: "Căutați cauza căderii voastre și veți tânji după vindecare, vă veți grăbi s-o aveți și s-o păstrați". Cauza urii și a tulburărilor este păcatul⁵³. Sfântul, ca un mare părinte, înțelege că scopul rebeliunilor nu îl reprezentau doar reformele și schimbările sociale, ci păcatul. Toate aceste lucruri sunt instigate de diavol.

El analizează în culori vii modul în care păcatul devine cauză a acestei răskoale. "Așadar, din cauza păcatului au venit asupra noastră răskoala civilă și dezordinea, care aduce cu sine orice închipuire a răului și stabilește legea răului în rândul conducătorilor și al insurgenților, și aceasta îi transformă în bestii pe cei pe care pune stăpânire"⁵⁴. Aceste cuvinte ale Sfântului Părinte reprezintă o excepțională sociologie. Și aici observăm concepția sociologică a Bisericii. Ea nu examinează societatea și problemele ei într-un mod autonom, ci o vede în lumina depărtării ei de Dumnezeu și implicarea celui rău.

Adevărata societate o reprezintă unirea omului cu Dumnezeu. Iar apostazia omului, însoțită de experiența vicleniei demonului constituie antisocietatea. Schimbările sociale, fără respect față de libertate și dragoste,

reprezintă simple manifestări antisociale. În acest punct putem, de asemenea, observa valoarea învățăturilor cu caracter social ale Sfântului Grigorie Palama.

Oricum, sfântul nu este un sociolog oarecare, ci un părinte duhovnicesc și un păstor de suflete, adică un doctor pentru cei bolnavi.

Spunând aceste lucruri el le justifică într-un anume fel. Comparând situația locuitorilor din Tesalonic cu paralticul din Evanghelie, care aștepta la scăldătoarea Siloamului, el spune că există două similitudini. Așa precum paralticul a rămas la scăldătoare fără să plece "la fel și ei nu au părăsit complet Biserica". "Și nici voi nu ați părăsit cu totul Biserica lui Hristos care ne aduce pacea". Și la fel precum el n-a avut pe nimeni care să-l ajute, la fel și ei nu au avut vreme îndelungată, un păstor care să-i împace. "În același mod și voi, cei de aici, nu ați avut păstor care să predice pacea, să-i adune pe cei împrăștiați, să facă pace între ei și să alunge boala urii și a corupției de la trupul Bisericii lui Hristos"⁵⁵.

Apoi, procedează la încurajări și îndemnuri către ei. Nu aveau păstor până acum, dar acum îl au. El însuși îi va mângâia și îi va vindeca. El îi sfătuiește să se împace cu Dumnezeu, să recunoască fiecare înrudirea cu aproapele său și să-și amintească de zilele de odinioară ale păcii. El îi îndeamnă să nu mai gândească de rău "și nu căutați să răsplătiți răul cu rău, ci învingeți răul prin bunătate".

Luați platoșa iubirii, legați împreună prin legăturile păcii și cu adevărat lucrați împreună cu El pentru împăcare. Slujba Lui este cea a păcii și a iubirii. El se află în slujba acestei lucrări. Ei trebuie să se împace și să fie într-un singur gând, avându-L pe Hristos în mijlocul lor⁵⁶.

Așa cum se constată din această primă predică a sa, pe de o parte, Sfântul Grigorie Palama descoperă boala, dar și metoda de vindecare a insurgenților și a întregului oraș, iar pe de altă parte, cei ce fuseseră nedreptățiți sunt îndemnați să nu răsplătească răul cu rău, ci să facă pace și să-și iubească vrăjmașii. Acest cadru cuprinde întreaga operă de reconciliere a Sfântului Grigorie Palama, dar și a adevăraților păstori ai Bisericii. De fapt, după marile anomalii petrecute, era nevoie de o mare stăpânire de sine, dar și de o puternică personalitate care să vindece rănilor poporului.

Sfântul Filotei Kokkinos ne oferă informații că după rostirea acestei predici, Sfântul s-a împrietenit chiar cu cei ce îl denigraseră, și cu cei ce mai înainte fuseseră dușmani și nesupuși. Nu numai că i-a făcut prieteni, dar și slujitori ai săi, în sensul că aceștia au căzut la picioarele lui, i le-au sărutat, și-au mărturisit păcatele săvârșite și și-au cerut iertare. Sfântul nu numai că i-a iertat, dar a făcut un lucru și mai mareț. "Și i-a făcut pe aceștia prietenii și apropiații săi, iar până la sfârșit n-a încetat a le face tot binele prin cuvinte și fapte"⁵⁷.

De asemenea, a organizat o adunare a clericilor în care le-a reamintit îndatoririle ce le aveau. Sfântul Grigorie a adus pacea și i-a vindecat pe creștini. "Prin acțiunile sale și prin exemplul personal i-a adunat aproape pe toți pe calea progresului și a îmbunătățirii duhovnicești"⁵⁸.

Analizând această atitudine luată de Sfântul Grigorie față de războiul civil și față de zeloți, putem trage câteva concluzii:

Prima. Disputa dintre Ioan Paleologul și Ioan Cantacuzin a fost de ordin personal. În esență, patriarhul Ioan Calecas s-a implicat masiv în această dispută, deoarece el însuși își cerea dreptul de a fi tutorele tânărului Ioan Paleologul. Problemele de ordin teologic ale acelor vremuri au ieșit la iveală mai târziu. Cauza fundamentală a fost de ordin politic, iar în subsidiar de ordin personal.

A doua. Chiar dacă zeloții aveau un fundament religios, deoarece printre ei se mai aflau și monahi, oricum alte probleme, nu cele de ordin religios, au stat la baza răscoalei. Ei se aflau de partea lui Ioan Paleologul și a împărătesei-mame Ana Paleologi-na: întrucât aceștia aveau o deosebită simpatie pentru ei și s-au împotrivit lui Ioan Cantacuzin întrucât ei doreau autonomia și nu să fie subordonați guvernului central. Bieții refugiați, care erau laolaltă cu zeloții, au dat un caracter social acestei mișcări. Conducătorii zeloți, puțini la număr, au recurs la violență, obligând o parte a populației să li se alăture.

Nu avem mărturii asupra activității lor, dar din informațiile oferite de către Sfântul Filotei Kokkinos și Sfântul Grigorie Palama, se pare că nu au făcut mare lucru, deoarece populația era oricum nemulțumită de aceștia și s-

au bucurat de schimbarea ce a avut loc, așa cum s-au bucurat și de venirea Sfântului Grigorie, care le-a adus o mare satisfacție și ușurare.

Așadar, zeloții au provocat multe anomalii și sunt acuzați de , trădare etnică, întrucât doreau să cedeze Tesalonicul către sârbi pe seama romanilor.

A treia. Sfântul Grigorie Palama a acționat, atât față de războiul civil, cât și față de zeloți, ca un adevărat monah aghiorit și, într-adevăr, ca un isihast. Totdeauna el a căutat să facă pace, fie prin tăcere, fie prin cuvinte, fie prin acțiuni pline de binefacere sau prin jertfa propriei sale vieți.

Sfântul Grigorie nu s-a identificat cu nici un partid politic și nici cu aristocrația deoarece a preferat să trăiască ca un simplu monah, dar întotdeauna s-a situat de partea păcii. El a fost un adevărat vindecător de oameni. O atentă analiză a izvoarelor bibliografice ni-1 arată pe Sfântul Grigorie ca pe un om al lui Dumnezeu și ca pe un isihast în toate faptele și activitățile sale.

4. ROMANITATEA SFÂNTULUI GRIGORIE ȘI ANTIROMANITATEA ANTIISIHAȘTILOR

În capitolele anterioare am menționat în câteva rânduri că Sfântul Grigorie a acționat ca un roman. Întrucât această afirmație poate fi greșit înțeleasă, aş dori să dau câteva explicații suplimentare. Și, desigur, cred că dezvoltarea acestui subiect este necesar a fi făcută în acest capitol, întrucât romanitatea are un net caracter și conținut social, romanitatea este o atitudine de viață aparte în toate domeniile. Voi explica acest lucru mai pe larg în cele ce urmează.

a) Atunci când vorbim de romanitate înțelegem o tradiție anume pe care o numim bizantină sau Greco-Ortodoxă. Termenul greco-ortodox este sinonim cu romanitatea. Civilizația romanică este o civilizație greacă, iar transferul centrului de greutate al imperiului roman din vechea Romă spre cea nouă, precum și acceptarea creștinătății ortodoxe ca religie "oficială" a imperiului este ceea ce caracterizează romanitatea.

Teologia ortodoxă este infrastructura și fundamentul romanității, și cu adevărat ea ilustrează adevărata Ortodoxie în modul ei de exprimare esențial, care este isihasmul. Felul în care este vindecat omul, revenirea minții în inimă din peregrinările ei în mediul înconjurător, precum și înălțarea ei către Dumnezeu - trecerea omului prin cele trei stadii ale vieții duhovnicești, curățirea inimii, iluminarea minții și îndumnezeirea - reprezintă tot ceea ce poate face din om un teolog adevărat și nerătăcitor. Aceasta era atmosfera duhovnicească a Sfinților Părinți. Acest lucru îi deosebește pe Sfinții Părinți de eretici. Cei dintâi erau isihăști, cei din urmă erau căzuți din dreapta credință. Teologia Bisericii, așa cum a fost ea exprimată în scrierile Sfântului Grigorie Palama este o expresie a romanității. Întreaga civilizație și modul de viață al romanilor, al celor ce trăiau în Constantinopol, care acum se numește Byzantium, se aflaseră sub influența adevăratei teologii a Bisericii.

Iată de ce mănăstirile sunt centre și mărturii ale Ortodoxiei, iar Sfântul Munte a jucat un rol important în istoria romanității. Viața Constantinopolului pe vremea aceea era apropiată de cea a Sfântului Munte. Împărații erau mărturii ale acestei vieți. Ca atare, isihasmul pe care Sfântul Grigorie Palama l-a experimentat și l-a mărturisit în scrierile sale, nu era străin de spiritualitatea grecească, ci însuși fundamentul ei. De aceea, acesta a fost condamnat de către antiisihasmul filosofilor și ereticilor.

b) Sfântul Grigorie Palama îi numește romani pe locuitorii imperiului bizantin. Acest termen are două sensuri fundamentale.

Unul se referă la civilizația greacă (limbă, conștiință), iar celălalt la Ortodoxie. Trebuie să spunem că Ortodoxia are o forță mai mare. Când turcii l-au luat prizonier pe Sfântul Grigorie și l-au dus la Lampsaka, el a suferit multe tulburări și necazuri. Vorbind despre toate aceste situații într-o scrisoare pe care a trimis-o "Bisericii sale", Biserica din Tesalonic, el spunea printre altele: "... nu numai stricăciunea stărilor lor emoționale, desfrânarea și slăbiciunile lor sufletești și trupesti, dar și scandalul provocat la adresa mea, presupus a veni din partea romanilor de acolo, au ajuns la urechile barbarilor..."⁵⁹. Creștinii ortodocși l-au lăudat pe Sfântul Grigorie față de turci și acest lucru i-a creat probleme, întrucât turcii, aflând că este un om de vază, au crescut prețul de răscumpărare, și aceasta i-a îngreunat eliberarea.

Sfântul Grigorie îi numește pe romani, creștini ortodocși. În discuțiile avute cu turcii, aceștia i-au spus, printre altele, că ei erau aleși să conducă datorită credincioșiei lor. Iar Sfântul Grigorie răspunse: "Această speță de oameni necredincioasă și urătoare de Dumnezeu se laudă că stăpânesc peste romani datorită iubirii lor de Dumnezeu..."⁶⁰. Și aici vedem că locuitorii așa numitului imperiu bizantin nu sunt numiți bizantini, ci romani, așa precum în ziua de azi Patriarhul este Arhiepiscop al Noii Rome și Patriarh ecumenic. Termenul bizantin a fost atribuit mai întâi de către franci cu un înțeles peiorativ și având intenția de a se considera pe ei înșiși drept succesori ai romanilor. Fiind mereu mutat dintr-un loc într-altul ca prizonier, sfântul scria undeva: "Iar la comanda sa am fost duși în zona de graniță locuită de creștinii romani în care se afla o reședință a ambasadurilor imperiale"⁶¹.

Creștinii ortodocși, locuitorii imperiului roman de răsărit, sunt numiți creștini romani. Romanii sunt deosebiți de franci, care ocupau vechea Romă, deoarece în Tradiția Ortodoxă cuvântul "romani" are un înțeles special. Acest termen nu este folosit numai de Sfântul Grigorie Palama. Îl aflăm și la Sfântul Filotei Kokkinos. El îl laudă pe marele vistiernic al palatului, Teodor Metochites, pentru măiestria cu care conducea afacerile romanilor, "... admirat de toți în acea vreme, pe mâinile lui se aflau banii publici ai romanilor, dirijând cu măiestrie toate problemele financiare..."⁶².

Atunci când Varlaam din Calabria veni prin aceste locuri, se spune că sosise pe pământul romanilor: "Varlaam din Calabria tocmai sosise pe pământul romanilor, spre propria sa vătămare..."⁶³. Sârbul Ștefan Dușan, conducătorul din Tribalii, puse stăpânire pe un sector al puterii bizantine, o parte a imperiului romanilor: "și a fost ales ca rege al unei părți considerabile a imperiului romanilor"⁶⁴. Ștefan încă se bucura neîntrerupt "de conducerea asupra teritoriului romanilor"⁶⁵. Aceasta demonstrează că exista o diferențiere netă între sârbi și romani. Faptul că "romanii" reprezintă numele național al locuitorilor imperiului bizantin se observa din folosirea acestui nume în Sfânta Tradiție. De exemplu, ca să amintim de o sentință a Sfântului Maxim Mărturisitorul: "Noi avem porunca să nu urâm pe nimeni. Îi îndrăgesc pe romani pentru că au aceeași credință, și pe greci pentru că au aceeași limbă"⁶⁶. Există o diferențiere între greci și romani.

Elinii sunt grecii care vorbesc limba greacă și sunt închinători la idoli, în vreme ce ortodocșii sunt romani. Așadar, imperiul bizantin în tradiția noastră se identifică cu imperiul roman și nu se deosebește de acesta, în timp ce bizantinii sunt, de asemenea, romanii care au civilizație greacă și credință ortodoxă.

c) Sfântul Grigorie a fost un adevărat roman, întrucât avea o educație grecească, dar mai presus de orice, avea o experiență și o viață ortodoxă intensă. Aceste lucruri se îmbină în viața și învățăturile sale. Doar în această lumină trebuie privite luptele sale. Întrucât etapele desăvârșirii duhovnicești, care constituie isihasmul, reprezintă inima romanității, luptele Sfântului Grigorie în calitate de roman se referă la păstrarea bazelor statului și ale națiunii. În același timp, Sfântul Grigorie în calitate de roman acceptă autoritatea legală și face distincția între legalitate și păstrarea tradițiilor primite, precum și a isihasmului. Doar înăuntrul acestor cadre de referință trebuie să admirăm luptele eroice ale Sfântului Grigorie.

În plus, ca un adevărat roman nu a colaborat cu dușmanii romanității pe seama ei, chiar dacă a fost tratat nedrept. Am văzut replica pe care i-a dat-o lui Ștefan Dușan când acesta din urmă i-a amintit cât de nerecunoscători fuseseră atunci când l-au "exilat. Romanul este un aristocrat al spiritului și, mai degrabă ar suporta să fie tratat pe nedrept de confrății săi, decât să-și trădeze romanitatea. Și, totuși, ca un adevărat ortodox, în întreaga sa viață, el a fost preocupat să facă pace între oameni. Luându-și sarcina păstoririi turmei sale duhovnicești, i-a condus pe oameni după criteriile Tradiției Ortodoxe, după adevăratele dogme ale romanității.

d) în timp ce Părinții isihăști erau romani și în urma luptelor lor se păstra intactă esența acestei romanități, antiisihăștii erau străini acestui spirit.

Varlaam venea din Calabria și era reprezentantul scolasticismului apusean, pe care încerca să-l transplanteze în inima Imperiului Roman. Urmașii și succesorii lui aveau principii filosofice și se bazau mai mult pe filosofie decât pe teologia empirică. Un exemplu evident îl reprezenta Gregoras, cu care Sfântul Grigorie a dialogat în perioada ultimei faze a dezbaterilor isihaste. De asemenea, patriarhul Ioan Calecas a fost îndreptat de către opoziție către ideile romanității. El era împotriva părinților isihăști,

era mânat de patimile iubirii de putere și de slavă deșartă, și, așa cum am văzut, el a fost principalul autor al izbucnirii războiului civil. Atunci când cineva se depărtează de esența Tradiției Ortodoxe, acesta nu mai poate fi roman.

e) Cineva care ar privi la disputa isihastă prin niște lentile strâmbe ar putea afirma că aceasta a contribuit la decăderea și prăbușirea Constantinopolului. Yannis Kordatos scrie: "Unii teologi precum Varlaam, Achindin, Prohor, Cydon și alții au luptat împotriva isihăștilor și a învățăturilor lor, dar fără nici un efect, întrucât sinoadele care s-au ținut în oraș (1341, 1347, 1368) au fost judecate prin prisma absurdităților debitate de isihăști"⁶⁷. Nu voi acorda prea mare atenție indiscreției unei astfel de afirmații, ci voi sublinia câteva lucruri pe scurt.

Învățăturile Sfântului Grigorie Palama și ale părinților isihăști nu sunt "absurdități", ci se referă la cele mai importante probleme care-1 privesc pe om. Acestea sunt așa numitele probleme existențiale, care îl fac pe om nefericit și deznădăjduit la orice nivel al ființei sale, dacă acestea nu sunt rezolvate. În plus, doar înlăuntrul unei inimi curățite de patimi toate problemele de ordin social, biologic, ecologic și multe altele cu caracter mai general pot fi rezolvate. Un om vindecat este un om curat și adevărat. Dezvoltarea filosofiei existențiale contemporane și a psihoterapiei umaniste contemporane ne arată valoarea perenă a învățăturilor isihaste. Feudalismul și capitalismul sunt expresii ale teologiei apusene, care a îndepărtat din inima creștinătății esența Tradiției Ortodoxe. Iar marxismul este unul din urmașii metafizicii apusene. Iată de ce el se mișcă în aceleași cadre, lăsându-1 pe om nesatisfăcut și nesigur. Învățăturile isihaste, așa cum ne-au fost ele lăsate de Sfântul Grigorie Palama, au format coloana vertebrală a vieții Imperiului Roman pentru mii de ani. Imperiul Roman a creat mari opere și a dezvoltat o civilizație înfloritoare recunoscută astăzi de toți occidentalii, tocmai datorită faptului că ea era întemeiată pe baze duhovnicești care ofereau sufletului și trupului omenesc seninătate și pace.

Căderea Constantinopolului nu a fost cauzată de Tradiția Ortodoxă sau de luptele isihaste, ci de alte cauze. Mai întâi, aceasta s-a petrecut în urma cruciadelor purtate de către apuseni, mai ales din cauza celei de-a patra

cruciade din 1204, care a reprezentat și lovitura de grație dată imperiului roman. Dușmănia francilor a jucat un mare rol în acest dezastru. Mai apoi a fost cauzată de antiisihăști. Am analizat deja faptul că disputa politică a rănit de moarte imperiul roman și că aceasta a fost declanșată de către antiisihăști, și nu de către Sfântul Grigorie Palama. În al treilea rând, a făcut tot ceea ce i-a stat în putere pentru a-i împăca pe oameni și pe conducătorii lor. Nu cred că există informații care să indice faptul că Sfântul Grigorie a luat parte la disputa politică. Textele pe care le-am prezentat ne arată cu totul altceva, f) Putem spune, totuși, că dezbaterea isihastă și victoria Tradiției Ortodoxe au fost o binecuvântare dumnezeiască pentru perioada de sclavie ce urma să vină peste națiunea noastră. Dumnezeu a pregătit poporul în acest mod pentru a putea îndura teribila sclavie. Pe întreaga perioadă a dominației otomane, care reprezintă una dintre cele mai strălucitoare pagini din istoria națiunii noastre, viața isihastă a reprezentat centrul de salvare al grecilor aflați în stare de sclavie. Acest mod de viață isihast a susținut nația prin păstrarea intactă a conștiinței naționale și a credinței ortodoxe, a format martiri și mărturisitori ai credinței, a creat societăți și asociații naționale, a păstrat libertatea lăuntrică a sufletului și a creat revoluția de la 1821. Este binecunoscut faptul, confirmat de savanți, că toți eroii revoluției au fost educați pe baza Tradiției romaice și nu au fost inspirați de iluminismul apusean. În tradiția națiunii noastre noi am avut propriul nostru iluminism, iluminismul minții, așa precum Sfântul Nicodim Aghioritul, Macryiannis și alții l-au experimentat.

g) Deci, dilema "Sfântul Grigorie sau Varlaam" și acceptarea celui dintâi **a înșeninat salvarea națiunii noastre**. Alegerea făcută atunci de către poporul nostru a fost crucială și de aceea noi existăm astăzi ca popor. Aceasta se poate observa și din faptul că timp de 400 de ani noi ne-am păstrat esența tradiției romaice, iar de atunci încolo ne-am occidentalizat în 160 de ani de existență democratică. **Dilema ce exista pe atunci "vest sau est" este aceeași care se pune și astăzi**. Alegerea răsăritului a avut consecințe salvatoare. Nu știm ce ne așteaptă pe noi ca națiune, acum când vedem zilnic că se adoptă modul de viață antiisihast.

h) Astăzi, mai mult ca oricând, suntem conștienți de marea valoare a tradiției isihaste romaice. Omul de astăzi caută vindecarea pentru că înțelege că problemele psihologice și existențiale sunt arzătoare și nu pot fi rezolvate prin activități sociale. Științele sociale vorbesc de vindecarea subconștientului. Tradiția Ortodoxă face tocmai acest lucru, vindecarea esenței existenței umane. Iată de ce isihasmul, așa cum l-a propovăduit Sfântul Grigorie Palama și Biserica Ortodoxă l-au păstrat ca pe lumina ochilor, este adevărata cale de salvare a vieții lumii contemporane.

Pe lângă alte lucruri, modul de viață isihast este modul de viață social cel mai viabil. Adevărata comuniune socială rezidă doar prin vindecarea omului, prin transformarea iubirii de sine în iubire nepătimitoare.

Proprietatea comună sau împărțirea tuturor avuțiilor, dincolo de vindecarea omului și participarea Sfântului Duh, este doar o utopie. Aflăm adevărata comuniune socială în cadrul mănăstirilor ortodoxe, care păstrează intactă viața bisericilor apostolice. În cele ce urmează vom arunca o privire asupra caracterului social al Tradiției Ortodoxe așa cum a fost el oferit și experimentat de către Sfântul Grigorie Palama. Modul de viață romaic este cel mai adevărat cu putință și cel mai uman.

5. ÎNVĂȚĂTURILE CU CARACTER SOCIAL ALE SFÂNTULUI GRIGORIE

În punctul în care ne aflăm acum vom studia cât mai analitic, dar oarecum în rezumat, învățăturile Sfântului Grigorie cu privire la diferite probleme sociale care aveau legătură cu turma sa duhovnicească. Sfântul Grigorie este un mare teolog al Bisericii, dar în același timp și un Păstor, care se confrunta cu toate problemele oamenilor. În plus, întrucât omul este alcătuit din suflet și trup, problemele sufletului și ale duhului nu sunt separate de cele ale trupului și ale materiei.

Oricum, înainte de a continua analiza acestei teme, vom face două distincții necesare și esențiale. Prima este aceea că tot ceea ce se va afirma aici provine din predicile pe care Sfântul le-a rostit dinaintea credincioșilor săi din Tesalonic. Ca Arhiepiscop al Tesalonicului s-a confruntat cu probleme serioase și s-a îngrijit " de rezolvarea lor. Cea de-a doua este faptul că ceea ce vom spune aici nu reprezintă o analiză completă a învățăturilor cu caracter

social ale Sfântului Grigorie, ci doar simple afirmații care ne vor înfățișa, oricum, marea bogăție duhovnicească a Sfântului și marea sa dragoste pentru credincioșii săi. Vom sublinia în cele din urmă câteva aspecte din care vom putea observa dimensiunea socială a teologiei sale.

a) Nu trebuie să uităm că Sfântul își fondează învățăturile sale legate de problemele sociale pe eclesiologia sa. După cum putem observa din predicile sale, el face dese referiri la Biserică, care este Trupul lui Hristos, unde ne împărtășim de Harul necreat al lui Dumnezeu și suntem hrăniți cu Trupul și Sângele lui Hristos. Toți creștinii din Biserică formează o unitate, o societate. De fapt, aceasta reprezintă adevărata societate. De aceea, creștinătatea operează toate reglementările sociale în cadrul Bisericii.

b) Adevărata comuniune socială este rodul isihasmului. Isihasmul nu înseamnă doar mântuirea personală, nu este o simplă manifestare religioasă a vieții omenești separată de restul vieții comunitare, ci reprezintă însăși substanța comunității. În predicile sale, el analizează mereu faptul că pierderea legăturii noastre cu Dumnezeu are consecințe dezastruoase și în relațiile noastre cu ceilalți. Când mintea se retrage din inimă și se depărtează de Dumnezeu, persoana umană devine crudă, iar problemele de ordin social reapar. Împrăștierea minții prin intermediul simțurilor în mediul exterior face ca latura simțitoare a sufletului să se aplece din nou către creaturi, situație în care patimile noastre rele își arată iar colții. Așadar, sociologia este în strânsă legătură cu patologia și isihasmul. Acesta este un aspect fundamental în cadrul învățăturilor Sfântului Grigorie Palama și nu trebuie trecut cu vederea. Dar, întrucât am vorbit despre îmbolnăvirea minții și reapariția patimilor în capitolele precedente, nu le vom mai repeta aici. În orice caz, cea mai acută problemă umană, paradoxală cum poate apărea la prima vedere, este moartea, cu consecințele ei înspăimântătoare. În plus, după săvârșirea păcatului și apariția morții, omul a îmbrăcat haina de piele a decăderii și a morții. Cu adevărat aceasta este problema care ne preocupă cel mai mult. Nesiguranța, teama, grija față de viitor, simțul morții, apariția bolilor și apropierea morții reprezintă elemente de anormalitate în organismul nostru psihosomatic. Moartea este una dintre cele mai grave probleme cu care se confruntă omul. De aceea, depășirea fricii de moarte,

care se poate produce doar datorită isihasmului ortodox, este lucrul de care are nevoie omul și pe care Biserica Ortodoxă i-l oferă.

c) Când persoana umană este vindecată, ajunge la dragoste, care reprezintă o virtute teologică și socială, deoarece în realitate, dragostea este o expresie a comuniunii și a unirii omului cu Dumnezeu, care are drept rezultat refacerea relațiilor sale cu confrății săi. De aceea, repetăm, dragostea este cea mai teologică dintre virtuți, dar și cea cu cel mai mare grad de importanță socială.

În predicile Sfântului Grigorie aflăm nenumărate pasaje care vorbesc despre adevărata dragoste. În Biserică, prin întreaga sa viață sfin-țitoare și ascetică, omul se luptă să transforme dragostea egoistă în dragoste liberă de egoism. O persoană iubitoare de sine și egoistă nu poate iubi cu adevărat, în vreme ce una care-L iubește pe Dumnezeu și pe toți oamenii este o ființă curată prin împărtășirea unei astfel de iubiri. Putem vedea acest lucru și astăzi în Sfântul Munte, acolo unde întâlnim monahi care s-au curățat de patimi și care ne iubesc cu adevărat.

De aceea, este necesar ca omul să fie vindecat. Vindecarea sufletului, de care Biserica vorbește neîncetat, reprezintă baza comuniunii sociale adevărate.

Sfântul Grigorie spune că există anumite repere care ne arată că o anumită persoană a ajuns la adevărata dragoste. Unul este acela că mintea s-a eliberat de lucrurile inferioare și s-a înălțat la Dumnezeu, când în mod firesc uită de tot și stă cu mintea mereu îndreptată către Dumnezeu. Un altul este acela că "se roagă Domnului cu frângere de inimă și cu o dulce durere a inimii atât pentru sine, cât și pentru alt om, știut sau neștiut, dușman sau prieten, chiar dacă e necăjit sau nu". Primul reper constituie iubirea față de Dumnezeu, iar celălalt iubirea față de aproapele⁶⁸.

Aici, vedem limpede că isihasmul și rugăciunea minții nu lucrează într-o atmosferă de tip budist sau într-una de apatie în sensul stoic al cuvântului, ci într-o permanentă mișcare și împărtășire a iubirii. Viața isihastă fără dragoste este străină teologiei ortodoxe. Dacă nu putem face deosebirea între modul de viață budist și cel al vieții isihaste, înseamnă că nu ne cunoaștem Tradiția. Adevărata dragoste, ca și comuniune și unitate, poate fi

aflată în Biserică, care este Trupul lui Hristos. Am afirmat mai înainte că sociologia Sfântului este strâns legată de eclesiologia sa. De fapt, într-una din predicile sale Sfântul subliniază adevărul că noi toți formăm o unitate și o comuniune în cadrul Trupului lui Hristos, în care nu există esențialmente conducător și conduși. "Așadar, printre noi nimeni nu este conducător sau condus, ci noi toți, prin Harul Său, suntem una prin credință cu El și întru El, noi aparținem unicului Trup al Bisericii Sale, avându-L pe El ca unicul Cap al Bisericii".

Legat de această învățătură, și anume că noi aparținem cu toții unui singur trup, se află și cealaltă învățătură, și anume că noi trebuie să avem grijă de frații noștri, întrucât noi toți suntem membri ai Trupului lui Hristos⁶⁹.

Este imposibil ca membrele trupului omenesc să nu aibă grijă unele de altele. Să ne iubim unii pe alții, să ne tolerăm unii pe alții și să avem grijă unii față de alții, întrucât suntem frați și membri ai unui singur trup, Biserica lui Hristos. Acolo unde sălășluiește ura, lipsește dragostea.

Omul nu-L poate iubi pe Dumnezeu și să-și urască fratele. Cel ce-și urăște aproapele și luptă împotriva lui își aduce mărturie împotriva sa "că nu îl iubește pe Dumnezeu"⁷⁰. Atunci când cineva își prelungește nejustificat mânia, ajunge să-și insulte aproapele și neîntorcându-se la calm și împăcare, cade din "lumina dragostei" și, umplându-se de întuneric, diavolul, stăpânul întunericului, ajunge să se sălășluiască în el. De aceea, Sfântul îi sfătuiește pe creștini să-și stăpânească patima mâniei care alungă dragostea și înnăsprește relațiile cu aproapele⁷¹. Așadar, dragostea are un conținut pe deplin teologic și social. Și, desigur, această dragoste este de neconceput înafara Bisericii și a vindecării omului de patimi. Doar prin metoda pe care doar Biserica Ortodoxă o posedă, poate omul să depășească dragostea egoistă și să ajungă la cea nepătimasă și astfel să iubească cu adevărat.

d) Mila, de asemenea, este strâns legată de dragoste. Această milă omenească este strâns legată de Mila dumnezeiască și de mila și înțelegerea pe care o arătăm față de frații noștri. În omiliile sale, el se referă adesea la marea valoare a virtuții milei. Binele pe care îl aduce mila este îndoit. În primul rând, înseamnă a oferi "adăpost, hrană și ajutor neprecupețit" celor nevoiași.

În al doilea rând, înseamnă îngăduință, iertare și înțelegere față de cei greșiți. Hristos a propovăduit ambele forme ale milei, în textul referitor la Judecata viitoare el a accentuat necesitatea ca noi să facem binele și să arătăm milă față de acei frați ai noștri aflați în nevoie, iar în parabola despre omul care datora zece mii de talanți a accentuat asupra necesității de a face milostenie sub forma înțelegerii și a iertării⁷².

Bunătatea față de frații noștri, spune Sfântul Grigorie, are numeroase forme. El afirmă acest lucru, se pare, deoarece oamenii pe vremea aceea, ca și acum, afirmă că nu puteau fi milostivi din cauza sărăciei și a altor necazuri.

Dar mila creștină are "multe forme". Dacă omul nu poate vindeca cu un cuvânt miraculos, atunci o poate face cu un cuvânt de îmbărbă-tare. Dacă nu poți fi de folos nevoilor fratelui tău, îi poți oferi măcar cele de strictă trebuință. Dacă nu ești capabil de a oferi învățături, ori atentă supraveghere, poți deveni dascăl celorlalți prin exemplul propriei tale vieți. Dacă ceilalți te defăima și te denigrează, îți poți păstra liniștea, fără să-ți schimbi comportamentul, rămânând demn față de tine și de cei ce te defăima⁷³. Așadar, observăm că mila creștină nu înseamnă numai oferirea unor bunuri materiale. Ea înseamnă un întreg ansamblu de atitudini pline de demnitate în raport cu fratele tău.

În plus, Sfântul accentuează și aspectele pozitive ale milosteniei. Omul, spune el, nu poate purta virtuțile fratelui și nici nu le poate trece cu vederea.

Dar, în cazul milei, el poate suplini prin practicarea ei alte lipsuri proprii și poate astfel înlătura prin iertare și alte neîmpliniri. Aceasta se întâmplă atunci când oferim și altora "aceste necesități pământești, inferioare ale trupului, adică hrană și băutură, haine, aur și argint pe care fiecare le posedă".

Așadar, putem "suplini oarecum tot restul obligațiilor ce le avem față de aproapele prin oferirea a ceea ce este cu putință". Această cale de mântuire este, mai ales, accesibilă celor ce trăiesc în lume⁷⁴. Așadar, milostenia este fie o expresie a unirii cu Dumnezeu, fie o cale de a ajunge la mântuire. Și în aceste două feluri de milostenie creștinul dă expresie convingerii sale că el va

fi eliberat din sclavia psihologică față de lucrurile create și trecătoare și își va împlini dorința sa de mântuire.

Pe lângă aceasta, milostenia reprezintă și o modalitate de a ajunge să te faci vrednic de mila Domnului. "Să ne îmbunătățim comportamentul cu iconomie, așa încât să fim bineplăcuți Domnului. Să-i eliberăm pe alții de griji, așa încât să putem fi și noi eliberați de ele, să fim milostivi, așa încât să primim milostenie pe toate planurile... Să avem compasiune și bunătate. Să dovedim dragoste față de fratele nostru și credincioșie față de Tatăl nostru al tuturor și Domn al buneivoințe"⁷⁵.

El vorbește de iconomie, întrucât, de fapt, omul este icono-mul pământului. Vorbește și despre necesitatea compasiunii și bunătății. Așadar, vedem că milostenia în cadrul Bisericii Ortodoxe nu înseamnă doar oferirea de bani și bunuri materiale, dar înseamnă, în același timp, și oferirea compasiunii și bunătății. Este o jertfă duhovnicească și materială față de fratele nostru.

În plus, în ziua de azi, majoritatea oamenilor duc lipsă de dragoste și bunătate.

e) Sfântul nu este un sociolog în sensul pe care îl dăm noi astăzi acestui cuvânt, ci este un teolog în adevăratul sens al cuvântului și de aceea este un bun sociolog. Doar în această lumină trebuie să analizăm tema de care el se ocupă, precum ar fi valoarea banilor. În predica sa referitoare la parabola bogatului și a săracului Lazăr, el face observații foarte interesante referitoare la valoarea și sensul banilor. Nu toți oamenii pot presta același fel de muncă și să producă aceleași fel de lucruri. Unul lucrează ca secretar, altul ca fermier, ori croitor, țesător, constructor, cizmar, medic ș.a.m.d. Așadar, pentru a căpăta tot ceea ce este necesar, noi posedăm unele lucruri datorită meseriilor pe care le practicăm, și obținem alte lucruri de la alți oameni atunci când le oferim propriile noastre lucruri. Deci, trebuie să aibă loc un schimb de produse, și acesta este sensul nenumăratelor vocații profesionale, precum și importanța comunităților. Întrucât acest schimb de produse este dificil "au fost inventați banii ca un mijloc social benefic prin care putem dispune de bunuri suplimentare și de împlinirea propriilor nevoi".

Deci, fermierul oferă ceea ce a produs în plus, și atunci când primește prețul respectiv, el își cumpără casă și alte bunuri. Cizmarul procedează la fel. "În acest mod, viețile noastre, ale tuturor, sunt alcătuite din relațiile dintre noi, și pentru acest motiv există așezări și orașe, iar omul este un animal social"⁷⁶. În această omilie a Sfântului Grigorie observăm valoarea și necesitatea societății, precum și sensul și importanța banilor. Omul este o ființă socială, de aceea, el a stabilit comunități, așezări și orașe. El nu poate trăi doar pentru sine. Dacă o comunitate nu prosperă, omul își pierde valoarea. În aceste învățături, putem vedea și valoarea actelor de filantropie. Banii reprezintă un mijloc de schimb. De aceea, ei nu pot avea o valoare superioară produselor. Deci, sunt necesari pentru schimbul de produse. Aceasta înseamnă că nu pot și nu trebuie transformați într-o valoare în sine. De aceea, cămătarul poate dăuna societății. În lumina acestor învățături, Sfântul sfătuiește să oferim împrumuturi în caz de nevoie, dar, nu cu dobânzi excesive. El face comentarii pe această temă, întrucât în societatea Tesalonicului din acea vreme existau mulți cămătari care făceau averi pe seama sărăciei oamenilor, în plus, astfel de stări de lucruri au oferit motivații pentru răscola și rebeliunea zeloților, pe lângă cauzele de ordin politic. Sfântul spune că aceia care pretind dobânzi, mai ales la cote mari, și nu împrumută banii fără a lua dobândă "comit aproape crime și sunt mai răi decât păcătoșii". El face referiri la pasaje biblice ca cele din Vechiul Testament: "Să nu iei camătă pentru banii dați cu împrumut", precum și la locul unde în Vechiul Testament este lăudat "cel ce nu a dat banii cu camătă". De asemenea, amintește cuvintele Mântuitorului prin care El acceptă să se dea bani celor de la care nu există nici o nădejde de răsplată. Sfântul Grigorie Palama afirmă că nu este păcat să împrumuți bani, ci să-i dai cu dobândă mare, mai ales atunci când acest lucru se face cu forța.

Suntem conștienți că nevoia îi obligă pe săraci să ia cu împrumut bani în schimbul unor mari dobânzi, iar acest lucru nu reprezintă aplicarea în practică a virtuții dragostei. Cămătarul nu numai că este lipsit de dragoste, nu numai că își primejduiește sufletul, dar strică și buna reputație a statului.

Aceste cuvinte ale Sfântului Grigorie sunt pilduitoare: "Vedeți cum cămătarul își strică atât reputația sa, cât și pe cea a statului, întrucât îi

aduce acestuia învinuirea de lipsă de omenie, vătămând astfel întreaga societate?"

El consideră acest păcat drept o crimă de neomenie. El explică acest lucru afirmând că în timp ce cămătarul este cetățean al acestui oraș și toată averea ce a acumulat-o a făcut-o spre folosul său, prin intermediul oamenilor, din păcate el nu o folosește spre binele acestora. "Aceasta se observă din faptul că el nu dă bani celor ce nu au nici un ban, ci acelor care au puțin, dar o fac cu atâta vicleșug, încât le iau până la urmă și puținul pe care-1 au". Cămătarul face tot ce este cu putință să se îmbogățească nu în bani, ci în păcate, distrugându-și averea și sufletul. În concluzie, Sfântul spune că dobânda cămătarilor este veninul viperelor ce sălășluiesc în inimile avarilor. Dacă dobânda reprezintă veninul viperelor, ideea păstrării banilor, fără a fi dați cu împrumut, deoarece nu este permis a lua dobândă, este maica viperelor⁷⁷.

Prin aceste cuvinte Sfântul vrea să arate că cei ce au bani ar trebui să-i dea cu împrumut fără dobândă, întrucât ei trăiesc în societate.

De fapt, banii nu le aparțin lor, ci întregii societăți. Iar când societății nu-i merg treburile atunci când e război, banii își pierd valoarea. Deci, se spune că pentru acest motiv banii sunt utili vieții sociale și că ei reprezintă un bun social și nu unul personal.

b) Acest lucru ne conduce direct la tema bogăției și a bogaților, care îi preocupa în mod conștient pe credincioșii din Tesalonic. Răscoala zeloților tocmai avusese loc, iar zeloții se pare că trebuie să fi abordat aceste lucruri. Sfântul Grigorie privea acestea prin prisma teologiei Bisericii. De fapt, modul în care Biserica abordează toate problemele de ordin social, politic etc, diferă de cel cu care alte organizații antropocentriste și umaniste le abordează.

Analizând parabola lui Hristos despre bogatul și săracul Lazăr și faptul că bogatul de la locul său de chinuire 1-a văzut pe Lazăr în șanurile lui Avraam, el spune că în această parabolă Hristos ni-1 arată pe bogatul ce nu s-a mântuit, dar și pe cel mântuit, și anume pe Avraam.

Desigur, nu îl numește pe Avraam bogat, deoarece Avraam a preferat lucrarea virtuților și nu acumularea bogățiilor. Bogatul din Evanghelie nu și-a pierdut mântuirea fiindcă era bogat, ci din cauza egoismului, a lipsei de

compasiune și a urii față de străini. Deși Avraam era bogat, el s-a mântuit, deoarece el a ales virtutea. Sf Grigorie scrie limpede: "Deși Avraam era bogat, dar datorită dragostei sale față de Dumnezeu și a compasiunii și dragostei pentru străini el nu numai că s-a mântuit, dar a devenit și un locaș pentru cei mântuiți". Iar acest lucru se poate vedea prin faptul că Lazăr, după ce a murit, a fost dus în șanurile lui Avraam, care este locașul celor vii, sau locuința celor ce se bucură de viața veșnică, locul veșnicilor bunătăți⁷⁸.

Am început prin a vorbi despre bogatul din acest pasaj, pentru că vreau să arăt că Sfinții Bisericii nu sunt manihei, și nici, desigur, idolatri.

Adică ei nu refuză bunurile materiale, dar nu le idolatrizează. Ei le privesc drept daruri ale lui Dumnezeu. În Tradiția Ortodoxă se vede clar că întreaga lume este creația lui Dumnezeu. Omul este doar un simplu iconom al ei, întrucât el are nevoie de toate aceste lucruri pentru a putea viețui. Dar, întrucât toți oamenii sunt fii ai lui Dumnezeu, toți oamenii au drepturi egale față de natură. Așa precum toți copiii unei familii moștenesc în mod egal averea tatălui lor, același lucru este valabil și în cazul lumii create. Problema apare atunci când cineva își apropiază bunurile materiale doar pentru sine, atunci când le dobândește prin mijloace necinstite în dauna societății și când nu le administrează corect. Avraam era bogat, dar prin ospitalitate și, în general, prin dragoste i-a făcut și pe alții părtași averilor sale. Când un om este cucernic, dar nu și milostiv, el este supus condamnării. Sfântul Grigorie ne spune că bogatul, în iad aflându-se, îl numea pe Dumnezeu "Tatăl lui Avraam". Aceasta ne arată faptul că el nu fusese pedepsit pentru lipsa cucerniciei, întrucât "el făcea parte din categoria celor pioși", ci pentru lipsa lui de compasiune pentru săraci⁷⁹.

Vorbind împotriva bogaților, Sfântul Grigorie, păstor duhovnicesc și taumaturg vindeca atât oamenii obișnuiți, cât și pe cei bogați. Scopul său nu era acela de a aduce reproșuri cuiva, mai ales din pricini demagogice. El dorea mai presus de orice mântuirea săracilor și a bogaților. El spunea: "Dacă cineva e înstărit sau plin de faimă, ori conducător, să nu se teamă de mântuirea sa". Nu trebuie să se necăjească, pentru că și ei, cu Darul lui Dumnezeu, se pot întoarce de la cele rele, pot dobândi virtuțile, faptele

dreptății, prudență, pot pune capăt răului săvârșit de alții, îndreptându-i spre ascultare, spre Biserica lui Hristos⁸⁰.

Sfântul Grigorie face sociologie nu prin revoluție, ci prin învierea sufletului. El nu se revoltă și nici nu aduce reproșuri oamenilor, pentru că știe că orice revoltă aduce probleme și mai mari, ci vindecă oameni. Sfântul Grigorie nu este un utopic sau un vizionar, un nerealist sau un visător, ci subliniază faptul că bogații, dregătorii, înțelepții ș.a.m.d. trebuie să se ostenească mai mult pentru a dobândi mântuirea⁸¹.

Vorbind de bogăție, el analizează cauzele și motivele activităților umane.

Totul trebuie să pornească dintr-o inimă curată. Bogaților le reproșează, pe de o parte, că nu împart ceea ce au, iar pe de altă parte, pentru că se îmbogățesc "prin jaf"⁸². Așadar, bogăția obținută pe nedrept și care nu este oferită prin milostenie sunt cauzele reproșurilor Sfântului și motivele pentru care bogații au parte de osânda veșnică. Vorbind despre parabola lui Hristos despre bogatul nemilostiv, el face observații pertinente, arătând motivele osândirii bogaților, cât și cu privire la sensul nedreptății. Bogatul nemilostiv, așa cum observăm din parabolă, nu și-a dobândit averea pe nedrept. El nu a nedreptățit pe nimeni, pur și simplu locul pe care se afla proprietatea sa, era mai productiv, aducea mai multe roade. Totuși, era vrednic de moartea veșnică pentru că nu își folosea averea cum trebuie, avere pe care Dumnezeu i-o dăruise din belșug și pe care ar fi trebuit s-o împartă cu săracii. Vedem aici că Dumnezeu a trimis harul rodirii, pentru că roadele respective erau roadele iubirii dumnezeiești. Improprierea acestor bunuri reprezenta un mare păcat. Bogatul nemilostiv nu trebuia decât să fie un bun iconom. Pedepsa pentru cei ce dobândesc averi prin jaf este cu mult mai aspră, mai ales dacă sunt jefuiți săracii. Această categorie îi cuprinde "nu numai pe cei ce ne conduc, dar și pe negustorii din piață", iar fiecare își are partea sa de responsabilitate. "Câte lucruri dăunătoare cumpărătorilor nu sunt născocite de către negustorii noștri care, atunci când au posibilitatea, nu folosesc corect cântarele și măsurile?!"⁸³

Desigur, aici Sfântul face referiri la îmbogățirea negustorilor care fac tot ce le stă în putință pentru a-și atinge scopul, chiar înșelându-i pe clienți la cântărirea produselor. Așadar, problema nu se pune doar în cazul bogaților și

a potențaților zilei, ci și negustorilor care sunt în stare de orice pentru a se îmbogăți.

Una dintre cauzele principale ale îmbogățirii necinstite o reprezintă patima iubirii de arginți. Sfântul Grigorie analizează această problemă nu numai din perspectiva ei socială exterioară, ci o și aprofundează. Iubirea de arginți îi împinge pe oameni la îmbogățire prin nedreptăți, iar mai apoi își impropiază averile fără a face milostenii din ele. Patima banului este fără măsură. Iubitorul de arginți nu este niciodată satisfăcut, chiar dacă posedă nenumărate bunuri materiale. Sfântul Grigorie face observații de mare finețe. Cu cât iubirea de arginți este mai satisfăcută, cu atât crește fuga după bunuri materiale și lipsurile în societate se înmulțesc. Nici măcar lumea întreagă nu este suficientă pentru un om lacom și iubitor de măririi și slavă deșartă.

Și întrucât sunt mulți lacomi și ambițioși pretutindeni, iar noi nu avem decât o singură lume "cum și-ar putea afla vreunul dintre ei împlinirea dorințelor sale?"⁸⁴

Și pe lângă starea ei de insatisfacție, iubirea de arginți întunecă sufletul omului. Toate patimile legate de aceasta îl despart pe om de Dumnezeu, îi împietresc sufletul "și i-1 îngroapă cu aurul și argintul pământesc". El spune că atunci când pământul este aruncat peste cadavre, el le îngroapă și miasmele grozave. Atunci când aurul și argintul pământului ajung să domine mințile celor ce le posedă "sufletele lor se îmbibă de o teribilă miasmă" care ajunge până la ceruri, iar Dumnezeu își retrage mila și grija față de aceștia⁸⁵. Iubirea de arginți îl aduce pe om în adâncul prăpastiei. Cumpătarea, sobrietatea și puțina avere sunt aripi care ne poartă sus, în ceruri. Dar noi nu le dorim, mai degrabă ne înlanțuim cu lanțurile greu de purtat ale iubirii de arginți care ne poartă în jos "prin dorirea sau prin acumularea banilor și a cât mai multor avuții cu putință" cu consecința nefastă a căderii noastre în prăpastie⁸⁶. Mereu tămăduind, Sfântul nu se mulțumește doar să ne atragă atenția asupra pericolului iubirii de arginți și a consecințelor sale asupra sufletului omenesc, dar el merge mai departe spre vindecare. Gândul bogăției, al acumulării averilor, trebuie răstignit pe cruce, întrucât este trupesc și ne desparte de Hristos cel răstignit. Răstignirea gândului are loc doar când nădăjduim în Hristos, cel ce ne este binefăcător și ne hrănește pe

noi toți, atunci când ne delimităm față de orice venituri căpătate pe nedrept, atunci când folosim corect orice lucru dobândit corect, ajutându-i și pe cei nevoiași. În acest mod noi răstignim gândul iubirii de arginți pe cruce⁸⁷. Patima lăcomiei este legată în mod inseparabil de patima iubirii de arginți. Acestea sunt patimi care aduc mari nenorociri omului. Pentru a demonstra aceasta, el face referiri la numeroasele morți ce aveau loc pe atunci în Tesalonic "din cauza flagelului de care suferim".

Lăcomia pântecelui dăunează trupului. Când vreunul dintre componentele trupului, cum ar fi sângele, este atins de această boală "așa precum se vede la cei muribunzi, ea aduce cu sine moartea". De fapt, atunci când sângele rămâne în inimă, când inima păstrează în ea tot sângele și nu îl pompează în întregul organism, atunci inima se distruge. Exact același lucru se întâmplă și cu lăcomia sufletului. Lăcomia "vatămă și ucide sufletul, alungând din el Darul lui Dumnezeu care aduce cu el o viață dumnezeiască"⁸⁸.

Lăcomia nu numai că ucide sufletul omului, dar crează și mai multe probleme sociale. În efortul pe care-l face pentru a acumula cât mai multe lucruri, lacomul se transformă într-un foc care prăpădește pe aproapele său, el creând astfel multe anomalii sociale. Nici un păcat nu este doar de ordin personal, ci el posedă și dimensiuni sociale și universale. Aducând exemple din cadrul ' societății vremii sale, Sfântul Grigorie spune că focul lăcomiei arde aproape pretutindeni "în impozitele publice, în piețele obișnuite, în ferme, în comerț". Iar mai apoi spune că, din nefericire, lăcomia "a intrat și în casele clericilor, schimbându-i pe aceștia în rău și făcând ca sărbătorile să nu mai fie sărbători din cauza maniei ridicole de care suferă mai toți oamenii pentru averi și slavă deșartă"⁸⁹.

Și în acest caz, Sfântul nu se mulțumește să facă niște observații superficiale și seci, întrucât acestea «r fi rămas fără nici un folos, ci el merge mai departe la vindecarea omului de patima lăcomiei, recomandând metodele cele mai eficiente. Oamenii trebuie să înțeleagă că bunurile materiale sunt daruri dumnezeiești și aceștia trebuie să-I mulțumească Binefăcătorului lor "prin faptele lor". Așa precum Dumnezeu ți-a ascultat dorința, spune el, și ți-a împlinit-o prin rodnicia pământului ș.a.m.d., "la fel și tu ești dator să-L

ascuți și să-I urmezi voința neclintit, să te supui și s-o pui în aplicare...", așa încât să ți-L păstrezi drept binefăcător și pentru bunătățile ce au să fie⁹⁰. Omul ar trebui să-și ațintească ochii minții mai mult spre bunurile veșnice. Dar dacă nevoia îl face să fie preocupat și de lucrurile materiale, atunci trebuie să aibă grijă să le dobândească cinstit, fără nedreptăți și jafuri, iar mai apoi să le valorifice într-un context social, prin lucrarea dragostei. În cazul celor ce se îmbogățesc pe nedrept, mai marele vameșilor, Zaheu, ar trebui să reprezinte un adevărat exemplu: "Orice vameș sau mai mare peste vameș care se îmbogățește prin munca sa într-un mod necinstit și își adună averile pe nedrept, să-1 imite pe Zaheu pentru a se mântui și să-și repare greșelile, oferind celor nedreptățiți ceea ce li s-a luat prin fraudă"⁹¹.

f) Mesajul social al Sfântului Grigorie Palama, prilejuit de lupte și felurite alte evenimente, nu era îndreptat doar spre o analiză sociologică a problemelor, ci a continuat, după cum am văzut, spre vindecarea patimilor omenești. Așadar, el nu se mulțumește doar să fixeze cadrul problemei legate de averi, ci merge mai departe, la vindecarea săracilor. Atât bogații cât și săracii sunt mlădițe ale Bisericii, deci toți au trebuință de vindecare. Patimile iubirii de arginți și a lăcomiei pot fi aflate și la cei săraci și la bogați. Bogații se mulțumesc cu dobândirea bunurilor materiale și cu dorința de a le înmulți, în vreme ce săracul le păstrează cu dorința de a le avea și în viitor. Așadar, aceste patimi nu se diferențiază, ele se dezvoltă la toți oamenii. Sfântul Grigorie prezintă într-un mod cât se poate de revelator, prin darul cuvintelor sale de foc, condiția săracilor din vremea sa.

Suntem perfect conștienți că răscoala zeloților, care au exploatat aceste anomalii sociale și oprimarea săracilor, fusese consecința acestor stări de lucruri. Sfântul Grigorie analizează această tragedie socială atotcuprinzătoare. El spune că noi toți ne tratăm confrății ca pe niște străini și dușmani. "Vai, cât sufăr! Cât am să mai deplâng racilele obișnuite ale societății?" Toți poten tații vremii îi oprimbau pe cei săraci. "Vai, aproape întreaga lume a devenit o pradă pentru care toți se luptă unii împotriva altora". Chiar dacă pacea domnește pentru puțină vreme, atunci cei de la putere își sporesc oprimarea împotriva celor săraci, impunând impozite și mai împovărătoare asupra muncitorilor. Apoi, Sfântul întreabă: "Care ostaș se

mai mulțumește acum cu solda sa? Care potentat nu se mândrește cu corupția?" Dar toți cei ce au puterea, precum câinii sălbatici și sângeroși, asupresc viața oamenilor fără apărare. Continuându-și analiza, el spune că săracii, deoarece nu mai pot îndura atitudinea mizantropică și nemiloasă a celor ce strâng impozitele, precum și violența și nedreptatea celor de la putere, se răzvrătesc împotriva tuturor dregătorilor, a camarazilor lor muncitori, a celor din cadrul oastei și a servitorilor lor. Într-adevăr, după cum spune el, "valul nedreptății care se revarsă acum i-a atins până și pe monahi"*².

Aceste cuvinte ale Sfântului sunt foarte realiste și pline de miez. Toți cei ce susțin ideea că Sfântul a fost de partea aristocrației și împotriva oamenilor de rând, greșesc. Toți cei ce îl denigrează pe Sfânt, susținând că zeloții s-au întors împotriva Sfântului Grigorie din pricina ideilor sale, greșesc și ei. Am arătat aici că el este un părinte duhovnicesc, un doctor de suflete care nu ezită să opereze orice membru bolnav al societății. Dar nu este suficient doar să conștientizezi nedreptatea ce se face împotriva săracilor. Pe el nu-l interesează să ațâțe mania revoluționară a claselor oprimite ale societății, ci el caută metoda de vindecare. Pentru a vindeca anomalia socială a nedreptății, el spune ceea ce trebuie spus celor bogați, care reprezintă factorul principal al anomaliei. Oricum, el trebuie să vindece și amărăciunea celor ce au fost nedreptățiți, precum și pe cei săraci. El este perfect conștient că o inimă rănită și amărâtă sângerează, întrucât nu poate deveni locaș al Sfântului Duh.

Sărăcia nu reprezintă o opreliște în calea virtuților sau a cunoașterii tainelor Duhului, precum și a cuvintelor dumnezeiești. Pentru a demonstra acest lucru, Hristos și-a ales ucenicii nu dintre cei înțelepți și cultivați, nu dintre cei bogați și plini de faimă, ci dintre pescari și cei ce înălțau corturi, dintre cei săraci și analfabeți. Așadar, el ne arată tuturor că pentru a te mântui sau pentru a cunoaște tainele Duhului "nici sărăcia, nici lipsa de cultură, nici starea socială, nimic din toate acestea nu reprezintă o opreliște". Deci, chiar și cea mai sărmană, mai incultă și mai umilă persoană, dacă dorește, nu numai că își poate însuși dumnezeieștile învățături, ci, prin Harul divin, poate ajunge chiar dascăl⁹³. Printre predicile Sfântului Grigorie

Palama există o uimitoare omilie și o remarcă personală care exprimă marea compasiune pe care el o avea față de cei nevoiași și suferinzi. Refe-rindu-se la textul cu privire la Judecata de Apoi și la cuvintele lui Hristos despre osânda veșnică, el spune despre cei ce nu și-au ajutat frații întru Hristos: "Ascultați și bucurați-vă voi toți cei ce sunteți săraci și nevoiași, pentru că după cele spuse în Evanghelie, voi sunteți frații lui Dumnezeu". El îi mai sfătuiește că, chiar dacă sunt săraci și umili împotriva voinței lor, să-și dobândească faptele cele bune în mod voluntar prin răbdare și mulțumire. Apoi se întoarce către cei bogați pentru a-i sfătui să-și dobândească sărăcia cea binecuvântată.

Toți cei ce îi disprețuiesc pe frații lui Hristos și nu le oferă săracilor ceea ce le trebuie acestora, adică hrană, adăpost, veșminte, îngrijire ar trebui să asculte și să ofteze amarnic. Iar mai apoi spune un lucru uimitor: "Haideți mai bine să ascultăm și să ne căim: căci și eu însumi, cel ce stau dinaintea voastră, spunân-du-vă aceste lucruri, sunt mustrat de conștiință că nu sunt complet fără de patimă, pentru că sunt ghiftuit și îmbrăcat bine, în vreme ce alții tremură și sunt în mare sărăcie"⁹⁴. Aceste cuvinte sunt surprinzătoare, deoarece Sfântul Grigorie mărturisește că el este învinovățit de conștiință pentru că poartă haine și nu simte frigul și pentru că are asigurată hrana zilnic. Aceasta demonstrează o uimitoare sensibilitate, o mare dragoste, o profundă înțelegere a greutăților prin care trec ceilalți, dar și totala sa lepădare de orice fel de bunuri materiale. El vorbește la persoana întâi plural: "Haideți să ascultăm și să ne căim". Spunând aceste lucruri despre sine, Sfântul nu afirmă faptul că el însuși avea numeroase bunuri. Transpare din ceea ce spune atunci faptul că sunt mult mai de plâns cei ce au mai multe bunuri decât necesitățile lor zilnice, precum și cei care, deși sunt numiți să slujească șj să-și iubească aproapele, îi privesc pe aceștia ca pe un gunoi⁹⁵. El spune că îl mustră conștiința doar pentru că are hrana necesară zilnic și ceva de îmbrăcat. Afirmând aceste lucruri el își etalează nu numai propria sensibilitate, dar și faptul că el se consideră părtaș cu frații săi cei săraci.

Vorbind despre sărăcie, Sfântul o numește binecuvântare, dar și mântuire. De aceea, toți săracii trebuie să-I mulțumească lui Dumnezeu. Spunând aceste lucruri, el vrea să vindece indignarea săracilor împotriva

bogaților. "Dacă cineva este sărac pentru că a căzut victimă jafului sau din oricare alt motiv, să fie recunoscător pentru că a dobândit sărăcia. Așa își dobândește mântuirea, dacă aduce mulțumire pentru acest lucru"⁹⁶. Toți cei cărora le lipsesc lucrurile absolut necesare ar trebui să se îmbogățească întru răbdare și mulțumiri aduse lui Dumnezeu⁹⁷. Spune toate aceste lucruri pentru că face distincție între sărăcia trupească și cea duhovnicească, care este binecuvântată de Dumnezeu și este cauză a multor lucruri bune.

g) Problemele sociale cu care s-a confruntat Sfântul sunt și acum actuale. Una dintre ele o reprezintă hrana necesară pentru întreținerea vieții noastre. Înțelegând că muți oameni sunt preocupați peste măsură cu hrana și băutura, Sfântul Grigorie analizează sensul pe care-l reprezintă hrana pentru organismul uman. După căderea lui Adam, noi am îmbrăcat veșmintele morții și ale degradării, și, de aceea, hrana este necesară pentru organismul uman. "Deoarece suntem muritori, este necesar să ne hrănim". O parte din hrana pe care o ingerăm este păstrată de firea noastră pentru întreținere, iar restul este eliminat. Deci, fiind oameni muritori "noi ne hrănim zilnic... ca urmare a dragostei noastre înnăscute de viață"⁹⁸. El folosește acest exemplu și în altă situație, trăgând concluziile de rigoare, dar în cele din urmă el arată valoarea și importanța hranei pentru organismul uman muritor. Așa cum am văzut într-un alt capitol, Sfântul recomandă hrană regulată, împreună cu post. Valoarea postului în acest fel este foarte mare. "Dar să ne hrănim cu cumpătare, pentru că postind cu măsură și hrănindu-te cu măsură, nu vei fi cu mult în urma celor ce se înfometează". Întrucât exista părerea că postul conduce la boală și moarte lentă, Sfântul face o afirmație complet opusă, adică afirmă că postul este maica sănătății, în vreme ce saturarea cu hrană supraabundentă reprezintă cauza multor îmbolnăviri. "Supraabundența de hrană dă naștere la gută, dureri de cap și la alte boli, în timp ce postul este maica sănătății"⁹⁹. Lăcomia pântecelui este și o problemă de ordin teologic și social.

Cea teologică reprezintă faptul că noi credem că hrana ne dă viață și nu știm că Dumnezeu este Cel ce ne dă și ne menține viața. Harul necreat al lui Dumnezeu ne menține în viață prin intermediul hranei.

Dar dacă omul ajunge la capătul vieții, indiferent câtă hrană ar primi, aceasta nu-i mai folosește la nimic. Problema socială o reprezintă faptul că dorința de hrană în exces și consumul a multor produse se leagă de alte patimi care crează anomalii în societate. Multe ucideri, greșeli, certuri, răpiri ș.a.m.d. încep cu folosirea în exces a hranei și băuturii.

h) O altă problemă socială pe care o analizează Sfântul Grigorie Palama în predicile sale este aceea a muncii. Omul trebuie să muncească, iar lucrătorul este lăudat în Sfânta Scriptură. Lucrul său trebuie să fie bineplăcut și binecuvântat de Dumnezeu. Din nefericire, multe păcate sunt legate și de actul muncii.

Munca în exces împietrește mintea omului și-l face să-și întoarcă atenția spre creație și nu spre Dumnezeu, îndepărtându-l de Dumnezeu și de Biserică.

Voi menționa două exemple din învățăturile Sfântului Grigorie Palama.

Unul se referă la munca însoțită de rugăciune. Noi trebuie să ne rugăm în timpul muncii și să nu uităm de Dumnezeu. În timpul strângerii recoltei, țăranul trebuie să se gândească la secerișul Domnului care va avea loc la a doua Sa venire. Sfântul Grigorie întreabă: "Care om care recoltează boabele de grâu sau plătește pe altul la seceriș sau strânge fructele sau le cumpără de la cel ce le culege și le adună într-o magazie" își mai aduce aminte de secerișul ce va să fie? Dacă gândul nostru e ațintit doar la cele pământești nu ne deosebim cu nimic de păgâni, pentru că însușirea lor de căpetenie este preocuparea lor permanentă cu grijile pământești din toate puterile lor sufletești și trupești¹⁰⁰.

Apoi spune că Dumnezeu ne-a creat firea în așa fel încât gândul nostru să poată fi ațintit la alte lucruri, chiar dacă trupul lucrează și activează.

Dumnezeu a făcut acest lucru așa încât "să putem face treabă necesară cu trupul nostru și să ne ațintim privirea către Domnul cu sufletul și să căutăm cele cerești de la El". Omul care și-a ațintit ochiul sufletului către Dumnezeu nu poate fi vătămat nici măcar în cele trupești¹⁰¹. Este clar că Sfântul Grigorie Palama face aici referiri la tema rugăciunii și a atenției permanente îndreptate către Dumnezeu, care poate fi prezent în orice situație. Această neîncetată amintire de Dumnezeu poate fi realizată și de

către cei căsătoriți, care lucrează în lume, întrucât aceasta este o stare firească a omului. Omul a fost creat în așa fel încât trupul să lucreze, iar sufletul său să fie îndreptat către Dumnezeu. De aceea, rugăciunea minții nu este ceva nefiresc, ci starea cea mai firească și o funcție naturală a vieții duhovnicești a omului. Celălalt exemplu se referă la muncă și la cultul creștin obișnuit.

Chiar în perioada strângerii fructelor, oamenii aveau obiceiul de a nu merge la Biserică. Sfântul Grigorie vrea să corecteze această greșală. El spune că la vremea strângerii strugurilor din vii, Biserica era goală. Erau puțini cei ce veneau la Biserică și aproape nimeni nu mai făcea rugăciuni către Dumnezeu. Desigur, atunci când s-a terminat perioada recoltei, atunci când văzu "Biserica plină de credincioși", s-a umplut de bucurie. El face această observație ca să-i îndrepteze, iar nu spre a le aduce reproșuri: "Și vă spun acestea acum, nu ca să vă învinuiesc, ci ca să vă îndreptez".

Ocupațiile legate de culesul viilor n-ar trebui să-i facă pe oameni să nu vină la Biserică și să uite de Dumnezeu. Mai degrabă, în această perioadă a anului, trebuie înmulțite doxologiile aduse Lui. Oamenii nu procedează bine, atunci când, la vremea recoltei, ei neglijează cele sfinte. În acest mod el găsește ocazia să facă unele observații cu privire la credincioșii săi. Unii își justifică absența de la Biserică din cauza recoltei, dar "înainte și după culesul strugurilor ei nu se trezesc nici măcar pentru doxologiile matinale duminicale". Apoi, în timpul slujbei, unii fac conversații și nu se roagă, gândul lor este la negoț și nu la cuvintele rugăciunilor, la piață și nu la scripturile insuflate de Dumnezeu. În acest fel "cei prezenți în Biserică se transformă în neguțători, iar casa Domnului în ... piață". El subliniază și faptul că, din păcate, unii dintre ei vorbesc în timpul slujbei și se aude un bâzâit ca de trântori, așa încât nici ei nu pot asculta și îi împiedică și pe alții să asculte slujba¹⁰².

Munca nu trebuie să fie o cauză a îndepărtării minții de Dumnezeu sau a îndepărtării omului de Biserică. Omul muncitor se poate ruga și poate aduce mulțumiri lui Dumnezeu în timpul lucrului său. În acest fel munca devine o slujbă dumnezeiască.

i) Un alt fenomen social îl reprezintă problema autorității și a dregătorilor cetății. Sfântul Grigorie este perfect conștient că autoritatea este un fenomen caracteristic stării noastre căzute și de aceea, societatea nu poate exista fără autoritate. Dregătorii sunt dați de Dumnezeu pentru a sluji cetățenii și nu pentru a-i subjuga. Desigur, așa cum am văzut în alte capitole, dregătorii ar trebui să se poarte corect cu oamenii.

Ei n-ar trebui să-i asuprească sau să-i tiranizeze. Ei sunt slujbașii oamenilor. Iar cetățenii, atunci când există dregători interesați în problemele publice, ar trebui să le arate respect și cinste.

Oricum, Sfântul se referă la situația acelor care aleargă la mai marii orașului, care fac eforturi deosebite în folosul lor și nu acordă respectul cuvenit regilor ce ne sunt dați de Dumnezeu. Acești oameni nu ascultă de Biserică și de protectorii ei, care se interesează de ei și se roagă pentru binele lor¹⁰³.

Trebuie să spunem că Sfântul vorbește aici de autoritatea ce ne este dată de Dumnezeu și despre dregătorii care lucrează în folosul oamenilor.

Dar vorbește și despre cei ce reacționează împotriva oricărei autorități atunci când nu vor să i se supună. Și, spunând acest lucru, el subliniază necesitatea autorității pe de o parte, iar pe de altă parte faptul că dregătorii trebuie să-i conducă pe oameni după voia lui Dumnezeu. El se referă la Sfântul Dimitrie al Tesalonicului și spune acestea despre distincțiile primite de Sfântul Dimitrie de la regele pământesc și anume: uniforma militară, inelul din deget și epoleții de consul pe care martirul le-a purtat: "Privesc acestea ca pe niște simboluri ale adevăratelor învățături și a slujbei de sfătuitor mistic oferite de adevăratul împărat"¹⁰⁴. Așadar, la creștin, la sfânt, autoritatea și toate simbolurile ei devin un izvor de lucrare a minunilor și a binecuvântărilor. "Iată de ce Harul divin a lucrat minuni din belșug prin intermediul lor mai târziu"¹⁰⁵.

Desigur, dregătorii ar trebui să aducă un respect deosebit atât lui Dumnezeu, cât și sfinților¹⁰⁶. Ei trebuie să respecte tradițiile poporului. Sfântul Grigorie se referă la situația din vremea sa, când împărații luau parte la demonstrații festive pentru Sfântul Mare Mucenic Dimitrie și "care se aflau alături de noi lăudând faptele mucenicului". Nu este suficientă prezența

formală, ci regii, pentru a câștiga respectul oamenilor, ar trebui să arate mai multă cucernicie decât putere.

Învățăturile cu caracter social ale Sfântului Grigorie se extind la multe domenii de activitate și le analizează în profunzime, în acest capitol am prezentat pe cele mai importante. Ceea ce am dorit să subliniez în mod cu totul special este faptul că învățăturile cu caracter social ale Sfântului Grigorie reprezintă rodul și consecința sobrietății, sfințeniei și iubirii sale de Dumnezeu și de oameni. El nu a învățat sociologie în vreo universitate, nu a fost un sociolog teoretician lipsit de sevă, ci sociologia sa a fost rezultatul unei experiențe personale și al serviciului său pastoral.

Ar putea oare vreodată un astfel de Sfânt să fie considerat un protector al celor bogați și al aristocrației? Desigur, nu. În același mod, el nu ar putea fi de acord nici cu demonstrațiile anarhice ale oamenilor, cu actele de violență, asasinatele, când, cu adevărat, oamenii erau departe de duhul "romanității". Trebuie să luăm în considerație aceste lucruri și să le folosim în propria noastră experiență de viață. Comuniunea socială reprezintă un mod de viață și nu o teorie ori un sistem social.

6. COMUNIUNEA SOCIALĂ ȘI MONAHISMUL

Învățăturile cu caracter social ale Sfântului Grigorie sunt o consecință a vieții sale monahale și eclesiastice, întrucât el a trăit în Constantinopol și în Sfântul Munte.

Vom analiza aceste lucruri în capitolul ce urmează, deoarece doar în cadrul mănăstirilor ortodoxe aflăm adevărata comuniune socială, datorită curățeniei inimii și prin participarea Sfântului Duh. Putem spune că a nu avea nimic care să-ți aparțină și a împărți totul în comun cu ceilalți dincolo de participarea Sfântului Duh este o utopie, întrucât această situație de viață a existat înaintea căderii lui Adam din Rai. În mănăstirile ortodoxe monahii sunt vindecați prin întreaga viață pe care o cunoaște Biserica Ortodoxă, și abia după aceea ei devin milostivi, cu adevărat iubitori de oameni și comportându-se cu adevărat omenește. Vom analiza elementele care

modelează viața monahală și aghioritică, așa cum le-a experiat Sfântul Grigorie Palama și pe care le observăm și astăzi.

a) Milostenia este strâns legată de dragostea de Dumnezeu. Acestea două sunt o consecință a lepădării de sine. Cu cât suntem mai individualiști și egoiști, cu atât suntem mai incapabili de a avea relații sociale adevărate. Fiecare monah ortodox luptă pentru mântuire prin viața sa strâns legată de Biserică și nu pentru a salva Biserica, așa cum se observă în monahismul apusean. Așadar, mănăstirile funcționează mai mult ca spitale care-1 vindecă pe om și îl îndreaptă spre viața de dinainte de cădere. Știm bine că viața monahală începe cu renunțarea la lume și cu ascultarea. La început monahii renunță la bunurile materiale, la orice lucru personal și la relațiile sociale, nu din ură sau din dispreț, ci pentru a putea deveni ascultători și supuși cu scopul de a-și vindeca sufletele.

Așa precum cineva care este bolnav fizic abandonează plăcerile lumii pentru a intra în spital, nu din dispreț pentru lume, ci pentru a se tămădui și a se bucura de lume și de bunătățile lui Dumnezeu, în consecință, același lucru este valabil și pentru monahi. De aceea, monahul ortodox renunță la toate bunurile sale pământești, cu scopul de a se curăți de patimi și de a ajunge la iluminarea minții. Cu ajutorul părintelui său duhovnicesc el își curăță inima de patimi, care reprezintă izvorul tuturor vicisitudinilor societății. El își vindecă boala prin dobândirea iubirii lipsită de egoism. Când ajunge la iluminarea minții, de fapt, el ajunge să trăiască viața lui Adam în Rai înainte de cădere, iar apoi, cu voia lui Dumnezeu, el ajunge și la contemplarea lui Dumnezeu. Așadar, el dobândește dragoste de Dumnezeu și de oameni, iubește ceea ce iubește Dumnezeu, și atunci atitudinea sa față de bunurile materiale și față de lume este matură și plină de sens. În întreaga creație el vede principiile creației tuturor ființelor, adică energia necreată a lui Dumnezeu. Astfel i se dă lumii un alt sens și un alt țel. Sfântul Isaac Șirul spunea că într-o atare situație omul capătă alți ochi.

Aceasta este calea urmată de Sfântul Grigorie Palama. Așa cum am văzut, s-a dus în Sfântul Munte și s-a rugat ca întunecimea sufletului să-i fie luminată. A trăit în sărăcie deplină, împărțind totul în comun cu ceilalți monahi, și a cunoscut dragostea față de Dumnezeu și de aproapele până la

profunzimi sufletești inegalabile. El mereu iubea ceea ce Domnul iubea. De aceea, în toate aspectele vieții, atitudinea sa era una isihastă. A trăit în lume, s-a confruntat cu numeroase situații dificile, fără ca să-și tulbure sufletul, mereu ațintit la Cele de Sus. S-a confruntat cu ereziile, războiul civil, cu zeloții. I-a păstorit pe credincioșii din Tesalonic, iar în tot acest timp mintea sa era ațintiă către Dumnezeu. Observăm acest lucru limpede din întregul său comportament și din întreaga sa activitate. Același lucru poate fi observat și în cazul adevăraților părinți aghioriți contemporani. Ei sunt oameni reali, confrunțați cu toate problemele reale ale vieții. Lângă ei aflăm odihna și mângâierea.

Personal, pot spune că în Sfântul Munte, și mai ales în locurile mai puțin accesibile, în pustia Sfântului Munte, am aflat mai multă comuniune socială și mai multă dragoste decât în societatea noastră obișnuită.

Ei trăiesc departe de lume, dar au adevărata compasiune și dragoste.

b) Construcția sfintelor mănăstiri din Sfântul Munte reprezintă expresia etosului monahului aghiorit. În centrul sfintei mănăstiri se află Biserica principală, iar în centrul schitului se află Biserica. Acolo se adună monahii la slujbe, privegheri și pentru Sfânta Liturghie. În jurul Bisericii sunt construite chiliile simple și umile ale monahilor, așa precum și în schituri unde locuiesc monahii izolați, pustnicii. Sensul teologic al acestei ordini monahale îl reprezintă dorința lor de a avea permanent Cuvântul lui Dumnezeu în centrul vieții lor. Orice altceva își capătă sensul și valoarea prin iradierea luminii provenind de aici. ' Împărtășirea în comun a tuturor bunurilor mănăstirii de către toți monahii reprezintă un aspect al legăturii lor cu Dumnezeu, Cel ce este centrul vieții. Acest lucru se poate observa și în schiturile din Sfântul Munte. Felul în care sunt organizate acestea seamănă mai mult cu organizarea ortodoxă a societății noastre. Societatea noastră avea menirea de a urma această viață ca pe un prototip. Centrul ar fi trebuit să-l reprezinte Biserica, iar casele să fie legate de ea din punct de vedere liturgic, pastoral ș.a.m.d. Abia atunci viața noastră ar fi căpătat un sens adevărat.

În vremurile de demult, satele și comunitățile mici erau oarecum organizate în acest fel. În astfel de comunități oamenii își află sensul propriei lor vieți, dezvoltă relații sociale sănătoase, dragostea este experimentată ca o

trăire personală, există o împărtășire în deplină comuniune în bucurii și necazuri.

Sfântul Grigorie a trăit în acest fel foarte mult timp în Sfântul Munte. Atât în pustie, cât și în cadrul mănăstirilor el a experiat adevărata comuniune duhovnicească, iar apoi a transformat-o în învățături. Dacă citim cu atenție omiliile rostite dinaintea credincioșilor săi din Tesalonic, vom descoperi că ei erau orientați conform felului de viață din Sfântul Munte. Atunci când vorbea de dragoste, de legătura omului cu Dumnezeu, de milostenie, de împărțirea în comun a tuturor bunurilor, de rugăciunea în timpul lucrului ș.a.m.d., cu siguranță că avea în vedere felul de viață al monahilor, care poate fi trăit și de cei căsătoriți.

c) Legătura cu Biserica și cu Trapeza sau sufrageria mănăstirii, exprimă solemnitatea și sfânta ordine a bunurilor materiale. Trapeza din Sfânta Mănăstire se află în partea opusă Sfintei Biserici, a Bisericii principale. Pe lângă nevoile sale liturgice, Sfânta Mănăstire e fondată și pe un serios temei de ordin teologic.

Omul nu e format doar din suflet, ci și din trup, care trebuie hrănit. Hrana este necesară pentru organismul omenesc. Mai întâi are loc Sfânta Liturghie, iar apoi urmează masa la trapeză, în acest fel, nevoile ierarhice de bază ale vieții omenești sunt satisfăcute. Slujba de la trapeză arată respectul pentru întreaga viață umană. Monahii intră la trapeză, la fel ca și în Biserică. Poartă aceleași veșminte și, mai ales, în zilele de sărbătoare sau Duminică, ei intră în procesiune, cu sfânta icoană, tămâie, candelă aprinsă, cântând troparul sfântului prăznuit sau al praznicului respectiv. În timpul servirii mesei se citește din cărți sfinte, așa încât chiar și atunci mintea e ațintită către Dumnezeu și nu către mâncare. Trupul și sufletul sunt împreună hrănite. La sfârșitul mesei, starețul îi binecuvântează pe monahii și mirenii prezenți. Toți cei ce participă în mod activ la treburile trapezei, bucătarul și citețul cer iertare de la toți cei prezenți pentru orice greșală comisă. Apoi procesiunea se îndreaptă spre Sfânta Biserică, unde se fac rugăciuni și numai atunci praznicul sau sărbătoarea este completă.

Sfântul Grigorie a experiat toate aceste lucruri în Sfântul Munte și astfel a înțeles din practica vieții monahale, ierarhiile constituite în cadrul ei,

precum și modul lor de funcționare. Și astăzi acest fel de viață ne unește și ne îndeamnă să-l urmăm.

Observăm relația dintre bunurile materiale și viața noastră.

d) Ministerele sunt esențiale în cadrul unei societăți organizate, în cadrul mănăstirii există toate ascultările, pentru că mănăstirea este societate organizată. Există ascultarea la Biserică, secretarul, iconomul, trapezarul, grădinarul, îngrijitorul de asini, cizmarul, croitorul, responsabilul cu casa de oaspeți, bucătarul ș.a.m.d. Totul este făcut cu binecuvântarea starețului și cu rugăciune. Înainte de a-și începe ascultarea, monahul ia binecuvântare și o împlinește cu o minte curată, rugându-se lui Dumnezeu. Ascultările se schimbă la anumite intervale de timp. De fiecare dată, doar starețul este cel ce îi dă fratelui de mănăstire o nouă ascultare sau i-o lasă pe cea veche. În unele mănăstiri există obiceiul ca toți frații să treacă prin cât mai multe ascultări cu puțință pentru a dobândi, dimpreună cu toți ceilalți, sensul comuniunii în Sfânta Mănăstire. Se poate ca ascultările să fie strâns legate de cunoștințele profesionale ale monahului, sau nu. Este posibil ca și teologul să facă ascultare de grădinar. Totul se petrece după Voia lui Dumnezeu și în concordanță cu nevoile mănăstirii și cu discernământul starețului, care este preot și duhovnic. Felul în care sunt organizate ascultările ne arată și modul în care societatea poate funcționa. În acest cadru se pot înțelege și învățăturile Sfântului Grigorie Palama cu privire la muncă și ocupații.

În unele cazuri, acolo unde un monah nu este suficient pentru a duce la bun sfârșit toate treburile legate de ascultarea respectivă există așa numita "pangenia", adică toți monahii dau o mână de ajutor. Se spune că odinioară când trebuiau să descarce o corabie, primul sac trebuia cărat de către stareț. Deci, munca nu este o corvoadă, ci un serviciu, o ascultare față de Dumnezeu. Ea se face cu ascultare, dragoste și libertate. Toate aceste lucruri formează sensul real al muncii.

e) Pentru administrarea mănăstirii există o anumită ierarhie. Fiecare monah nu poate face nici ceea ce vrea și nici să fie excesiv de ascet. Trebuie să existe o administrație, dar trebuie să-și îndeplinească atribuțiile cu dragoste și înțelegere. Există consiliul bătrânilor, adunarea consilierilor

vârstnici din mănăstire, al cărei întâistător este starețul mănăstirii și mai există și adunarea tuturor fraților de mănăstire.

Administrația se identifică cu supravegherea și îndrumarea duhovnicească a mănăstirii și a monahilor. Starețul este cel ce se ocupă cu toate problemele mănăstirii, dar în același timp el este și duhovnicul monahilor pe care-i călăuzește în viața duhovnicească, așa încât să se curețe de patimile sufletești și să ajungă la îndumnezeirea prin har. Astfel, administrația nu este despărțită de duhovnicie. În această lumină Sfântul Grigorie înțelegea organizarea comunității, precum și relațiile cetățenilor cu conducătorii lor și invers. Cărmuitorii trebuie să-și exercite atribuțiile într-un mod jertfelnic, cu pogorământ față de supușii lor, după exemplul lui Hristos, care și-a iubit turma duhovnicească și S-a jertfit pentru ea. Iar oamenii nu trebuie să se împotrivescă, ci să se supună cărmuitorilor lor când aceștia nu se împotrivesc voii lui Dumnezeu.

Aceste relații dintre conducători și supuși trebuie să se afle sub semnul dragostei, al dragostei de Dumnezeu și de oameni.

f) În mănăstiri, virtutea ospitalității este practică cu sfințenie. Nu este cu putință să existe vreo mănăstire în Sfântul Munte care să nu fie ospitalieră.

Același lucru este valabil în cazul tuturor mănăstirilor ortodoxe. Ospitalitatea este un lucru sfânt și este oferită gratuit, închinătorul este primit cu multă dragoste. Oamenii mănăstirii fac tot posibilul ca șederea acestuia în mănăstire să fie cât mai confortabilă. El este întâmpinat ca un frate în Hristos și ca mlădiță a Trupului Său. Ei îl primesc cu dragoste, împart hrana cu el, totul este în comun, îl mângâie prin milostenii și cuvinte pline de dragoste, iar mai apoi îl slobozesc în calea sa cu dragoste și rugăciune. Oaspetele este sfânt, un frate al lui Hristos. Nu îi oferă învățături, ci sunt alături de el în orice necaz și îi oferă atât mângâiere omenească, cât și dumnezeiască.

Iată adevărata ospitalitate valabilă pentru societatea umană. Acolo unde există virtutea ospitalității, se manifestă prezența milosteniei și a dragostei de Dumnezeu și, de aceea, acolo există și binecuvântarea Domnului.

Concluzia pe care o putem trage este aceea că învățăturile cu caracter social ale Sfântului Grigorie Palama reprezintă o dimensiune a vieții aghioritice, a vieții pe care el a experimentat-o în cadrul mănăstirilor din Sfântul Munte, care, în realitate, reprezintă dragostea și modul de viață evanghelic, viața ecleziastică. El a dobândit un anumit etos, etosul monahului aghiorit și, în acest fel, a fost plin de adevăr în tot ce a spus și a dat un răspuns plin de realism și tărie duhovnicească tuturor problemelor omenești, în cadrul Bisericii Ortodoxe, există o mare comoară.

Aceasta este alcătuită din mănăstirile ortodoxe de pretutindeni și din Sfântul Munte "Grădina Maicii Domnului". Acolo modul de viață cenobitic și chinovial este încă viu și sănătos.

Existența mănăstirilor ne arată faptul că Tradiția vie greco-ortodoxă din vremea noastră nu s-a pierdut. Mănăstirile din Sfântul Munte reprezintă oglinda Tradiției Ortodoxe cu tot caracterul ei plin de forță.

În cadrul mănăstirilor ortodoxe noi putem experia adevărata teologie și adevărata viață socială în curăția inimii. Acolo înțelegem ce înseamnă organizarea societății umane. Mănăstirea noastră ortodoxă ne oferă și un "model" de viață adevărată, prototipul organizării societății și al familiilor noastre.

9. APĂRĂTOAREA SFÂNTULUI MUNTE

Un semn caracteristic al tuturor sfinților este supravenerarea Prea Sfântei Născătoare de Dumnezeu, dragostea lor nemărginită față de Prea Sfânta Maică a Domnului nostru Iisus Hristos.

Dragostea sfinților pentru Maica Domnului este o roadă a dragostei lor față de Hristos, care S-a născut din pântecul ei, ca o treaptă mijlocitoare pentru a ajunge la dragostea față de Fiul ei. Ca atare, dragostea sfinților pentru Sfânta Fecioară este strâns legată de dragostea pentru Hristos. Mariologia se află într-o strânsă legătură cu Hristologia. Referindu-se la Fecioara Măria, și, într-adevăr, la faptul că e pe drept cuvânt numită Născătoare de Dumnezeu, Sfântul Ioan Damaschin scrie: "pentru că acest nume exprimă întreaga taină a întrupării"¹.

Și aceasta este adevărat, fiindcă Cuvântul lui Dumnezeu, Cea de-a doua Persoană a Sfintei Treimi, și-a asumat firea omenească din prea curatul sânge al Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu. Această unitate a luat ființă în pântecul ei și acolo, firea umană asumată a fost îndumnezeită cu ajutorul firii dumnezeiești. Așadar, după cum slavoslovește Biserica noastră "în Rai și în pântecul ei, în care Dumnezeu-Prunc S-a arătat plin de cunoștință".

Cinstea acordată Prea Sfintei Fecioare Măria o dăruim în realitate "Celui ce S-a întrupat din ea"². După învățăturile Sfântului Simeon Noul Teolog, sfinții

sunt înrudiți cu Maica Domnul în trei feluri. Mai întâi, ei se înrudesc prin firea lor omenească, întrucât și ei și ea provin din aceeași țărână și din aceeași suflare. Prea Sfânta Fecioară a fost Maica Domnului, dar, în același timp, ea a fost și o ființă umană așa cum suntem noi toți. Mai apoi, ei se înrudesc "întrucât doar prin trupul luat din ea, aceștia se împărtășesc de aceeași fire". Când noi ne împărtășim cu Sfintele Taine ale Sfântului Trup și Sânge al lui Hristos, noi ne împărtășim din trupul îndumnezeit al Cuvântului pe care El și L-a asumat din Sfânta Fecioară. De aceea, așa cum ne învață Sfântul Simeon, prin împărtășirea cu Trupul și Sângele lui Hristos, noi ne împărtășim și cu trupul Prea Curatei Fecioare. În al treilea rând, sfinții se înrudesc cu Prea Curata Fecioară "deoarece prin sfințenia în duh ce le-a fost dăruită datorită ei, fiecare îl poartă în sine pe Dumnezeuul tuturor, așa precum și ea L-a purtat pe El în sine". Deși Prea Curata Fecioară l-a dat naștere lui Hristos în trup, ea este unită cu Hristos și îl poartă pe Dumnezeu în mod nedespărțit în ea în veșnicie. Așadar, sfinții sunt pe de o parte, slujitorii ei, prin faptul că ea este Maica lui Dumnezeu, și, pe de altă parte, ei sunt copiii ei "prin aceea că ei se împărtășesc cu Prea Curatul Trup al Fiului ei"³.

1. PĂRINȚII AGHIORIȚI ȘI PREA SFÂNTA NĂSCĂTOARE DE DUMNEZEU

Părinții aghioriți simt o adâncă comuniune cu Prea Curata Fecioară și au o dragoste aparte față de ea. Îmi amintesc că atunci când am fost pentru prima oară în Sfântul Munte, le-am exprimat monahilor pe care i-am cunoscut uimirea pentru faptul că Sfântul Munte era interzis vizitării lui de către femei.

Aproape toți au făcut legătura între această interdicție și dragostea față de Prea Curata Fecioară. Ei mi-au spus că aceasta se întâmplă pentru a oferi o cinste aparte și cu totul îndreptățită Maicii Domnului, pentru care Sfântul Munte este o adevărată "grădină".

Probabil că unele femei sunt indignate de faptul că nu li se permite să viziteze Sfântul Munte, dar este tot atât de adevărat faptul că nicăieri nu

este femeia, în Persoana Prea Curatei Fecioare, mai cinstită decât în Sfântul Munte.

Fiecare icoană a Prea Curatei Fecioare are un nume special, pentru că se leagă de un eveniment sau de un semn anume. Când vreun vizitator sosește în Sfântul Munte, el întâlnește multe astfel de icoane și înțelege marea evlavie pe care monahii o au față de această dumnezeiască persoană, care reprezintă sfârșitul perioadei pregătitoare a Vechiului Testament și începutul noii creații în Hristos. Voi aminti câteva nume de icoane: celebra icoană "Axion ești" (Cuvine-se cu adevărat), "Kukuzelissa" (numele cântărețului), "Economissa" (iconoama), "Ktitorissa sau Vemata-rissa" (Jertfitoarea), "Paramythie" (Mângâietoarea), "Esphigme-ni" (ucisa), "Elaiovrytissa" (izvorâtoarea de mir), "Pyrovo-litheissa" (cea împușcată), "Portaitissa" (cea care păzește poarta), "Tricherousa" (cu trei mâini), "Panagia ton chairetismon" (binecuvântări), "Myrovlytissa" (plină de mireasmă), "Phobera prostasia" (protectoarea și inspiratoarea evlaviei), "Gerontissa" (Bătrâna), "Epakourousa" (Ascultătoarea), "Gorgoepikoos" (Grabnic ajutătoarea), "Hodigitria" (Călăuzitoarea), "Anti-phonitua" (cea care ne răspunde). Aceste denumiri ne arată prin ele însele marea dragoste a Părinților aghioriți pentru Prea Curata Fecioară, protectoarea și apărătoarea cu totul aparte a monahului aghiorit prin sfântul său Acoperământ. Oricine vorbește cu bătrânii monahi aghioriți poate auzi numeroase povestiri despre aparițiile Prea Curatei Fecioare, precum și expresia lor de recunoștință pentru dragostea ei. Unii trăiesc cu încrederea că Maica Domnului i-a adus în Sfântul Munte, că acesta este "grădina" ei, că au văzut-o mângâindu-i și apărându-i de diferite primejdii, iar alții că ea îi va mântui în ziua Judecății dacă rămân în "grădina" ei. Ei trăiesc în comuniune vie de rugăciune cu Prea Curata Fecioară și unii se bucură de prezența ei. Cuvintele unui aghiorit contemporan, Sfântul Siluan Atonitul sunt revelatoare: "Multe sunt minunile și milele pe care le-am primit din mâinile Domnului și ale Prea Curatei Fecioare, dar nu există nimic pe lume prin care să-mi răscumpăr dragostea lor pentru mine, păcătosul".

"Ce i-aș putea oferi Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu pentru că a venit la mine și mi-a adus lumină, în loc să plece dezgustată de la mine

pentru păcatele mele? Nu am văzut-o cu ochii mei, dar Sfântul Duh mi-a mijlocit s-o cunosc prin cuvintele ei, care erau pline de har, iar duhul meu se bucură, și inima îmi saltă de dragoste pentru ea, așa încât doar simpla chemare a numelui ei se face dulce inimii mele".

"Odată, pe când eram tânăr frate de mănăstire, mă rugam dinaintea unei icoane a Maicii Domnului, iar Rugăciunea lui Iisus mi-a intrat în inimă și a început să se rostească de la sine în propriul ei ritm".

Iar altă dată, fiind în Biserică, ascultam un pasaj din Proorocul Isaia, iar la cuvintele «Spală-te, curățește-te» (Is. 1, 16), meditam: «Poate că Prea Curata Fecioară să fi păcătuیت vreodată, măcar cu gândul». "Și în chip cu totul minunat, în armonie cu rugăciunea, am auzit o voce în inima mea spunând limpede: «Prea Curata Fecioară nu a păcătuیت niciodată, nici măcar cu gândul». În acest fel mi-a adus Sfântul Duh mărturie în inima mea de curăția ei"⁴. Tot astfel, în alt loc, Sfântul Siluan scrie foarte convingător: "Oh, dacă am putea măcar cunoaște dragostea Prea Curatei Fecioare față de toți cei ce împlinesc poruncile lui Hristos și cum se mai tânguiește și se mâhnește pentru păcătoșii care nu se îndreptează! Eu însumi am trecut prin aceasta".

"Pot depune mărturie pentru un adevăr dinaintea lui Dumnezeu, pe Care sufletul meu îl cunoaște: în duh o cunosc pe Prea Curata Fecioară. Nu am văzut-o vreodată, dar Duhul Sfânt mi-a dat s-o cunosc pe ea, precum și dragostea ei pentru noi. Dacă nu ar fi fost dragostea și compasiunea ei aș fi pierit demult, dar ei i-a fost milă de mine și a venit ca să mă lumineze, așa încât să nu mai păcătuiesc. Iată ce mi-a spus: "Mă doare să văd ceea ce faci tu". Iar cuvintele ei blânde, pașnice, domoale, au lucrat adânc în sufletul meu. Au trecut aproape 40 de ani de atunci, dar sufletul meu nu poate uita vreodată acele dulci cuvinte și nu știu ce răsplată să-i aduc pentru atâta dragoste arătată păcătosului meu suflet, nici cum să-i mulțumesc Prea bunei și iertătoarei Maici a lui Dumnezeu. Cu adevărat este ea rugătoare pentru noi dinaintea lui Dumnezeu, și doar simpla pronunțare a numelui ei bucură sufletul, iar toate Cerurile și pământul se veselesc de dragostea ei.

Aici este un lucru minunat care depășește înțelegerea: ea locuiește în Ceruri și pururea vede Slava lui Dumnezeu, și, totuși, nu ne uită, biete făpturi

nenorocite ce suntem și își întinde compasiunea și mila ei peste fața întregului pământ și asupra tuturor oamenilor.

Și pe această Prea Curată Maică a Sa, Domnul ne-a dăruit-o nouă. Ea este bucuria și nădejdea noastră. Ea este Maica noastră în duh, și înrudită cu noi prin fire, ca ființă umană, și fiecare suflet de creștin tresaltă de dragoste față de ea"⁵.

Faptul că Sfântul Munte este "Grădina Prea Sfintei Fecioare", locul oferit în întregime ei, iar cei ce trăiesc acolo fac obiectul dragostei și al protecției Maicii lui Dumnezeu, se poate observa din asigurarea pe care Prea Sfânta Fecioară i-a dat-o Sfântului Petru Atonitul, care a fost primul locuitor al Sfântului Munte, așa cum ne-a lăsat în scris Sfântul Grigorie Palama. Am vorbit despre această asigurare în întregime în capitolul intitulat "Primul trăitor în Sfântul Munte". De acolo se vede clar că însăși Prea Curata Fecioară 1-a anunțat pe Sfântul Petru că pământul acela îi este închinat ei, că se va numi sfânt, și că ea însăși îi va apăra pe toți cei ce vor trăi în asceză acolo, întrucât ea le va fi apărătoare, doctor, și ea însăși îi va hrăni⁶. Orice monah atonit a păstrat această informație de la înaintașii săi că oricare împărăteasă și-ar asuma riscul să calce legea Sfântului Munte să fie împiedicată și pedepsită de Prea Curata Fecioară. Așadar, opreliștea făcută femeilor de a intra în Sfântul Munte are o particularitate anume, fiind" legată de intervenția personală a Prea Curatei Fecioare, iar monahii îi sunt devotați trup și suflet.

Doar în această lumină trebuie să analizăm învățăturile Sfântului Grigorie despre Prea Curata Fecioară. Ca sfânt și ca monah aghiorit el îi poartă o dragoste și un respect nelimitat. Sfântul Grigorie Palama este înrudit cu Prea Curata Fecioară, pe lângă cele trei motive pe care deja le-am amintit, conform învățăturilor Sfântului Simeon Noul Teolog și pentru alte două motive. Mai întâi, deoarece Prea Curata Fecioară i-a fost maică dumnezeiască toată viața sa, iar el i-a fost fiu protejat, și în al doilea rând pentru că el a fost aghiorit în adevăratul sens al cuvântului. Acest lucru explică dragostea Sfântului Grigorie pentru Prea Sfânta Născătoare de Dumnezeu exprimată în numeroase predici. Cele ce urmează, puține la număr, sunt dovezi ale mării iubiri a Sfântului Grigorie pentru Maica Domnului.

2. RELAȚIA DUHOVNICEASCĂ PERSONALĂ A SFÂNTULUI GRIGORIE CU PREA CURATA FECIOARĂ MĂRIA

Am afirmat mai înainte că orice sfânt o iubește pe Prea Curata Fecioară. Sfințenia nici nu poate fi înțeleasă fără această dragoste sfântă față de Maica Domnului. Și acest lucru se întâmplă deoarece sfinții, după ce au gustat dragostea lui Dumnezeu, împărtășindu-se cu Trupul și Sângele lui Hristos și experiind în viața lor darurile întrupării lui Hristos, simt nevoia să-i mulțumească și celei ce este izvorul și cauza acestei mari bucurii. Este binecunoscut faptul că sfinții sunt foarte sensibili și sunt, de aceea, recunoscători chiar și pentru cele mai mici daruri pe care le primesc, și cu atât mai mult pentru marele dar al îndumnezeirii firii omenești întru Hristos, care S-a făcut cunoscut nouă după ce S-a întrupat în pântecul Prea Curatei Fecioare. Ea și-a oferit trupul Fiului și Cuvântului lui Dumnezeu pentru întruparea sa.

Acesta este și cazul Sfântului Grigorie Palama. Oricum, Sfântul o iubea pe Maica Sfântă și pentru alte motive. I s-a făcut marea cinste s-o vadă în timpul vieții sale, și i-a fost protejat și fiu iubit. Vom oferi câteva detalii pentru a demonstra acest adevăr, așa cum le descrie biograful și tovarășul său de călugărie, Sfântul Filotei Kokkinos, Patriarhul Constantinopolului. Primul indiciu îl reprezintă faptul că încă de la o vârstă fragedă el a fost pus sub protecția Prea Curatei Fecioare de către tatăl său. Înainte ca tatăl său să fi murit, mama Sfântului Grigorie i-a cerut să-1 roage pe împărat să-i ia copiii sub protecția sa. Acel om sfânt nu numai că nu a acceptat, ci a și dojenit-o oarecum, spunându-i: "Nu-mi las copiii în seama nici unuia dintre mai marii acestui pământ, ci îi las în grija împărătesei noastre a tuturor, Maica împăratului Ceresc".

El n-a vrut să-și lase copiii sub protecția împăraților acestui pământ, ci a Maicii împăratului Cerurilor. Și, într-adevăr, în timp ce spunea aceste lucruri, privea icoana Prea Curatei Fecioare care se afla dinaintea sa. Sfântul Filotei spune în biografia sa despre Sfântul Grigorie că acele cuvinte ale sfântului său tată s-au adevărit, pentru că însăși Prea Curata Fecioară l-a convins pe împărat să aibă grijă de copiii orfani, dar, mai târziu, "ea le-a fost protectoare

și călăuză, și în absolut orice situație ea le-a fost mântuitoare atât a sufletelor, cât și a trupurilor lor"⁷.

Cea de-a doua situație care ne arată că acele cuvinte profetice ale tatălui său s-au împlinit și că Prea Curata Fecioară era un minunat protector, o minunată călăuză și grabnic ajutătoare, ne parvine din perioada studiilor sale. La începutul studiilor sale Sfântul avea probleme de memorizare. Apoi, și-a fixat ca regulă ca nu cumva să se apropie de cărți și nici să nu înceapă să citească fără să fi făcut trei metanii dinaintea icoanei Prea Sfintei Fecioare și o rugăciune în același timp. Când a început să facă acest lucru zilnic, a reușit foarte ușor să memoreze și să-și pregătească lecțiile. Dar dacă uita să facă acest lucru "negreșit reapăreau vechile probleme imediat". În același timp, spune Sfântul Filotei, Prea Curata Fecioară l-a convins pe împărat să accepte a fi protectorul copiilor și să-și asume toate cheltuielile necesare întreținerii și școlarizării lor. Mai mult, împăratul le-a arătat o simpatie aparte, întrucât i-a invitat să vină și să-l vadă și le-a vorbit într-o manieră amabilă și plină de dragoste⁸.

Al treilea indiciu este din timpul perioadei de severă asceză în Sfântul Munte. Imediat după ce a sosit în Sfântul Munte, el s-a consacrat cu mare zel ascezei, adică postului, privegherii și rugăciunii neîncetate. Este semnificativ faptul că, potrivit informațiilor oferite de Sfântul Filotei Kokkinos, el se ruga neîncetat Prea Curatei Fecioare. El se ruga zi și noapte lui Dumnezeu, chemând-o în ajutor pe Maica Domnului ca să-i fie "călăuză, acoperământ și mijlocitoare, pururea având dinaintea ochilor săi înfățișarea și sfântul ei acoperământ, adresându-i rugăciuni, cereri și slavoslovii neîncetate și mergând mereu pe calea ascultării cu ajutorul și povățuirea ei". Deci, în primii doi ani Sfântul s-a rugat neîncetat lui Dumnezeu, având-o pe Prea Curata Fecioară drept călăuză și mijlocitoare.

Rugăciunea pe care o rostea în acea vreme era "luminează-mi întunericul".

Pe când se afla într-o stare de mare pace lăuntrică, avânr⁴ mintea adâncită către sine și către Dumnezeu, Sfântul Ioan Evanghelistul i-a apărut dinainte, nu în vis, ci în vedere duhovnicească și l-a asigurat că fusese trimis "ca mesager al împărătesei Celei de Sus" ca să afle de ce se ruga el în mod

constant cu cuvintele "luminează-mi întunericul, luminează-mi întunericul". Sfântul Grigorie răspunse că, întrucât e om pătimăș, el se ruga lui Dumnezeu ca să fie luminat pentru a putea împlini voia Sa mântuitoare. Atunci, Sfântul Ioan Evanghelistul spuse: "Nu te teme, nu te îndoi... împărăteasa noastră, a tuturor, rostește prin gura noastră: «Eu însămi te voi ajuta». Și după ce Sfântului Grigorie a întrebat când îi va fi ajutor și aliat Sfânta Fecioară, în viața de acum sau în cea viitoare, Sfântul Ioan Evanghelistul i-a răspuns: «atât înainte, cât și acum, atât în prezent, cât și în viitor». Această apariție a Sfântului Ioan Evanghelistul, trimis de Prea Sfânta Născătoare de Dumnezeu, a fost povestită de către Sfântul Grigorie cu mulți ani mai târziu tovarășului său de călugărie, Dorotei, care mai târziu a devenit Mitropolit al Tesalonicului. Este revelator faptul că Prea Curata Fecioară i-a ascultat rugăciunea și l-a asigurat că, așa precum mai demult, la fel și acum și în viitor, îi va fi ajutătoare și apărătoare și, mai mult decât atât, îl va umple cu daruri dumnezeiești⁹.

Al patrulea semn este revelația pe care Prea Curata Fecioară însăși i-a dăruit-o Sfântului Grigorie. Era pe vremea când el se întorsese la Marea Lavră, dar el stătea încă la schitul Sfântului Sava, înafara mănăstirii Marea Lavră.

Odată s-a rugat pentru el și tovarășii săi către Prea Curata Fecioară "patronul și mijlocitorul cel de toate zilele", ca atât călăuzirea, cât și călătoria lor către Domnul în această viață, să nu le fie plină de piedici, ci să aibă toate cele de trebuință hranei pentru a nu fi prea preocupați cu strângerea proviziilor și să neglijeze astfel rugăciunea. Atunci, Prea Curata Fecioară, împărăteasa tuturor, a apărut într-o vedenie "îmbrăcată modest și curat", așa cum ne-o înfățișează sfintele icoane. Mulți sfinți apăruseră, urmând-o. Atunci, Prea Curata Fecioară s-a întors și le-a poruncit să îi slujească Sfântului Grigorie și obștei sale: «De acum înainte voi veți fi iconomii tuturor celor necesare lui Grigorie și obștei sale». Iar Sfântului Grigorie i s-a dat asigurarea că de atunci înainte "tot ceea ce era necesar necesităților trupești li se oferea fără să facă vreun efort, oriunde s-ar fi întâmplat să se afle"¹⁰.

Din ceea ce am spus este evident că Sfântul Grigorie Palama era într-o strânsă legătură duhovnicească și permanentă comuniune cu Prea Sfânta Fecioară.

Tot ceea ce scrie despre ea, lucruri pe care le vom vedea mai departe, sunt evident nu gânduri seci sau formulări raționale, ci trăiri sfinte, revelații ale Prea Curatei Fecioare. Acest lucru explică marea sa dragoste față de ea.

Putem, de asemenea, observa revelații progresive ale Prea Curatei Fecioare către Sfântul Grigorie. La început, prin intermediul rugăciunii tatălui ei, ea și-a asumat protecția sa. Apoi, i-a arătat clar că el trebuie să aibe încredere în ea, pentru că ea îl va apăra de-a lungul întregii perioade a studiilor.

Apoi, prin Sfântul Ioan Evanghelistul, ea l-a asigurat că îi va fi ajutătoare și apărătoare, iar în cele din urmă, ea însăși i s-a arătat în persoană.

De-a lungul întregii vieți, Sfântul a păstrat convingerea că el se afla sub protecția și ajutorul Prea Curatei Fecioare, și, de aceea, a luptat cu tărie și curaj, a expus Teologia Bisericii într-o manieră curat ortodoxă și a înlăturat toate ereziile din vremea sa.

3. ÎNVĂȚĂTURILE SFÂNTULUI GRIGORIE REFERITOARE LA PREA CURATA FECIOARĂ

Într-un capitol atât de restrâns nu este ușor să prezinți învățăturile Sfântului Grigorie Palama despre Prea Curata Fecioară. Oricum, vom înfățișa elementele de bază ale acestei teologii așa cum sunt ele prezentate în predicile sale cu ocazia diferitelor praznice închinare Maicii Domnului. Îl cunoaștem pe Sfântul Grigorie îndeobște ca pe un dascăl al rugăciunii și ca pe un teolog al Harului dumnezeiesc, întrucât aproape întreaga sa viață și-a închinat-o analizării învățăturilor Bisericii referitoare la esența necreată și la energiile necreate ale lui Dumnezeu, precum și despre participarea Harului la procesul de îndumnezeire. În cele ce urmează ne vom opri asupra învățăturilor fundamentale referitoare la Prea Curata Fecioară.

a) Nașterea Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu

În predica sa cu privire la Nașterea Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu, Sfântul Grigorie Palama prezintă și teologia Bisericii referitoare la căsătoria ortodoxă.

Explicând sensul praznicului, el spune că acesta este cel dintâi praznic al reînnoirii omului, și tocmai de aceea este și primul praznic al anului bisericesc, care începe la 1 Septembrie". Timpul scurs pe parcursul unui an exprimă viața omului și a întregii lumi, iar acest timp devine și mântuitor atunci când el se îmbină cu evenimente fixate prin dumnezeiasca economie. Nașterea Prea Curatei Fecioare reprezintă începutul mântuirii omului. Prea Curata Fecioară, care s-a născut în familia binecunoscută a Sfinților Părinți Ioachim și Ana, este împodobită cu numeroase epitete care exprimă, în același timp, marea lucrare pe care a realizat-o prin a deveni Maică a Fiului și Cuvântului lui Dumnezeu. Prea Curata Fecioară este "lume nouă, rai ales, carte minunată, cort duhovnicesc și leagăn al lui Dumnezeu, adevăr pământesc, mult slăvită mlădiță a lui Iesei"². Știm, din Tradiția Ortodoxă, că Prea Curata Fecioară a fost vlăstarul unor părinți cucernici care au trăit o viață duhovnicească și au dobândit-o prin rugăciune, înfrânare și post. Sfântul Grigorie Palama dă o mare importanță acestui lucru. El spune că înțeleptul Ioachim a plecat în pustie pentru a posti și a se ruga ca să devină tată. El s-a întors acasă doar atunci când a fost anunțat că va avea un copil. Ana, în același gând cu soțul ei, s-a retras în cea mai apropiată grădină "și cu inimă frântă plângea și se smerea dinaintea Domnului". Domnul le-a ascultat rugăciunea și le-a dăruit o fetiță, cea mai minunată dintre toate minunile care au avut loc vreodată, această naștere primită în dar de la Creatorul a toată zidirea, care a îndumnezeit firea omenească și a adus cerul pe pământ, care l-a făcut pe Fiul omului Dumnezeu și pe Fiul lui Dumnezeu om...". Prea Curata Fecioară este vlăstarul unor sfinți părinți, care au trăit într-o severă asceză și rugăciune, și au dobândit-o prin post și rugăciune. Sfântul Grigorie Palama spune că doar Prea Curata Fecioară și nimeni altcineva, a locuit în Sfânta Sfintelor, așa încât era firesc "ca nici înainte și nici după șederea ei acolo, să fi fost acel pânțec matern purtător al sămânței bărbătești"¹⁴. Noi toți trebuie să cinstim cum se cuvine Nașterea

Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu - atât monahi, cât și mireni căsătoriți, bogați, dregători și săraci, și, în general, toți creștinii.

Noi toți ar trebui să aducem ofrande în dar Prea Curatei Fecioare "în curăție trupească, prin înfrânare și rugăciune". Postul și rugăciunea unite cu credincioșia i-au învrednicit pe Sfinții Părinți Ioachim și Ana de a deveni părinții Prea Curatei Fecioare, alese cu adevărat cinstite și sfinte vase ale lui Dumnezeu"¹⁵.

b) Intrarea în Biserică a Prea Curatei Fecioare

Conform tradiției Bisericii, Prea Curata Fecioară a petrecut trei ani în Templu și a intrat în Sfânta Sfintelor unde Marele Arhiereu intra doar o dată în an, și a stat acolo până în anul logodnei cu Iosif.

Sfântul Grigorie Palama a închinat două predici praznicului Intrării în Biserică, în care el descrie șederea ei în Templu și felul de viață pe care l-a urmat pentru a ajunge la îndumnezeire cu ajutorul Harului divin. Aceste omilii sunt de o mare frumusețe, iar cea de-a doua cuprinde numeroase elemente cu caracter teologic și reprezintă baza vieții isihaste. Importanța acestei predici se sprijină pe următoarele puncte forte. Mai întâi, ea înfățișează întreaga măreție a Prea Curatei noastre Fecioare, pe care toate neamurile o așteptau. Mai apoi, ea înfățișează marea dragoste a Sfântului Grigorie Palama față de ea. În al treilea rând, este descris mijlocul prin care se poate ajunge la îndumnezeire, iar acesta este modul de viață isihast. În al patrulea rând, dimpreună cu descrierea isihasmului, este prezentată și viața unui adevărat părinte aghiorit care practică isihasmul, precum și experiența personală a Sfântului Grigorie Palama. Este uimitor faptul că metoda folosită de Prea Curata Fecioară pentru a ajunge la îndumnezeire se păstrează până în zilele noastre în Sfântul Munte și este practică de adevărații părinți aghioriți. Se pare, mai apoi, că isihasmul reprezintă adevărata viață ortodoxă, care este diferită de orice alte practici "religioase" și reprezintă însăși esența Tradiției Ortodoxe.

La începutul omiliei sale Sfântul Grigorie Palama explică motivul pentru care a scris-o. El nu putea proceda altfel pentru a-și împlini dorul față de ea,

nevoile sale duhovnicești, dar și pentru a-și mărturisi bucuria sa pentru darurile primite de la ea.

De aceea o preamărește¹⁶. El mărturisește că darurile pe care le-a primit de la Dumnezeu s-au datorat mijlocirii sale. Prea Curata Fecioară a trăit în Sfânta Sfintelor ca în rai. Și nu numai locul era binecuvântat, dar și felul ei de viață sfânt era cu totul nepătimaș. Pentru că nu e suficient să trăiești în locuri sfinte, ci trebuie să trăiești cu adevărat înlăuntrul tău viața isihastă. El scrie: "Ea a dus o viață ascetică, lipsită de griji, fără de necazuri, nepătimașă, deasupra plăcerilor care nu sunt lipsite de dureri, doar pentru Dumnezeu, văzută doar de Dumnezeu, hrănită de El, întărită de El... iar ea avea privirea ațintită doar către Dumnezeu, se hrănea cu El, într-o deplină credincioșie"¹⁷.

Oricine a vizitat Sfântul Munte și, mai ales, i-a vizitat pe Părinții care trăiesc în pustie și în locuri retrase, poate înțelege că prin descrierea vieții trăite de Prea Curata Fecioară în Templu, Sfântul Grigorie Palama își descrie, de fapt, propria sa viață. În plus, acest lucru este firesc, întrucât Părinții aghioriți isihăști sunt conștienți de faptul că ei o imită pe Prea Curata Fecioară și trăiesc după propriul ei mod de viață. Sfinții seamănă între ei prin modul de viață pe care-l trăiesc pentru a ajunge la îndumnezeire, unirea cu Dumnezeu Treimic.

Conform învățăturilor Sfântului Grigorie Palama, Prea Curata Fecioară, plină de înțelepciune cum era "și-a încordat toate puterile sufletești pentru a descoperi mijlocul de a se uni cu Dumnezeu". Sfântul Grigorie numește această unire o dragoste sfântă și dumnezeiască. În încercările făcute de ea, Prea Curata Fecioară a înțeles că unirea cu Dumnezeu nu poate fi atinsă prin intermediul simțurilor, imaginației, filosofiei sau al rațiunii. Acestea formează așa-numitele forțe subconștiente ale sufletului și nu-l îndreaptă pe om spre Dumnezeu.

Această comuniune se lucrează doar prin minte. Dacă îți îndrepți în întregime mintea către Dumnezeu, poți ajunge la mult dorita unire¹⁸.

Când mintea se depărtează de la Dumnezeu și rătăcește în căutarea lucrurilor legate de simțuri, nu e bine, iar acest lucru reprezintă boala omului.

E nevoie ca mai întâi să fie vindecată mintea: să fie eliberată din sclavia față de lucrurile create și de toate senzațiile legate de acestea. Trebuie

uitate lucrurile de jos, îndepărtarea tuturor conceptelor, iar mai apoi inițierea în cele de Sus. Aceasta se numește isihia minții, sau "calea isihiei", ori "sfânta isihie".

Prin ajungerea la sănătatea sufletească prin sfânta isihie, omul ajunge la vederea lui Dumnezeu, prin care el este "îndumnezeit". "Folosind această metodă suntem eliberați de lucrurile de jos și ne întoarcem către Dumnezeu"¹⁹.

Prea Curata Fecioară a folosit sigur aceeași metodă, conform spuselor **Sfântului Grigorie Palama, iar în Sfânta Sfintelor ea a ajuns la îndumnezeirea prin Har și a devenit hotar între necreat și creat**. Desigur, acest lucru nu s-a întâmplat într-un mod abstract. Nu este o chestiune de ascensiune abstractă care a avut loc în sens filosofic sau budist, ci prin metoda folosită de către toți sfinții, atât a celor din Vechiul, cât și din Noul Testament. Prea Curata Fecioară s-a eliberat mai întâi de orice legătură materială, s-a înălțat deasupra iubirii față de trup, adică eliberarea de dorirea oricărui obiect material și a oricărei plăceri, și apoi "și-a îndreptat mintea spre sine însăși prin atenție și prin rugăciune neîncetată"²⁰. În acest fel Prea Curata Fecioară a fost binecuvântată de Dumnezeu prin contemplarea Lui și astfel "a putut vedea slava lui Dumnezeu și s-a concentrat cu totul spre Harul divin". Și, desigur, acest lucru nu s-ar fi putut întâmpla doar prin propriile ei lupte, ci și cu ajutorul energiilor Harului divin, întrucât nimeni nu poate ajunge la unirea cu Dumnezeu doar prin propriul său efort omenesc²¹. De aceea, noi nu ne ocupăm cu o situație abstractă, cu practici sau meditații de tip oriental, ci cu starea de sănătate sufletească, întrucât e vorba de rugăciune, venirea Harului, unirea cu Dumnezeul cel în Persoană.

Este limpede din această analiză a praznicului Intrării în Biserică a Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu și din metoda folosită de Prea Curata Fecioară de a ajunge la îndumnezeirea prin Har, că aceasta reprezintă mai ales o descriere a modului de viață ortodox pentru mântuire, dar și modul de viață isihast aghiorit. Și astăzi adevărații părinți aghioriți trăiesc în același fel și, de aceea, se simt a fi copiii Prea Curatei Fecioare. Nu este doar o chestiune de a sta într-un anumit loc, ci de a trăi același mod de viață.

c) Bunavestire

În Sfânta Sfintelor Prea Curata Fecioară a ajuns la îndumnezeire cu ajutorul Harului și a devenit sălaș al Dumnezeuului Celui viu. Plină de har, îndumnezeită, ea s-a făcut vrednică de a fi Maică a lui Hristos. În omilia de la Bunavestire a Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu, Sfântul Grigorie Palama expune câteva semne distinctive care pot fi preamărite în persoana Celei mai curate Maici.

După căderea lui Adam și moștenirea consecințelor căderii, care se identifică după Tradiția Ortodoxă cu îmbolnăvirea firii omenești, Dumnezeu, în marea sa iubire de oameni, S-a pogorât din ceruri "și îmbrăcând firea noastră omenească dintr-o Sfântă Fecioară, a reînnoit-o și a readus-o, sau mai bine spus, a înălțat-o la covârșitoarea înălțime dumnezeiască și cerească"²².

Numele Fecioarei era Mariam. Cuvântul Mariam înseamnă Doamnă. De aceea, Prea Curata Fecioară a fost cu adevărat Doamnă și Stăpână a noastră, a tuturor. Sfântul Grigorie Palama analizează toate sensurile acestei trăsături specifice Prea Curatei Fecioare. Ea este numită Doamnă, aflându-se Fecioară, pentru absoluta certitudine a fecioriei sale, pentru viața sa transfigurată și înțeleaptă, viață cu totul sfântă și curată. Ea era fecioară pentru că avea fecioria atât în suflet, cât și în trup. Ca atare, Prea Curata Fecioară e numită Doamnă ca "cea care stăpânește peste toate lucrurile, atât prin conceperea prin fire în stare de feciorie, cât și prin dumnezeiasca naștere a Stăpânului a toată făptura văzută și nevăzută". Prin urmare, ea este numită Doamnă pentru că ea "este izvorul și rădăcina eliberării neamului omenesc din sclavia păcatului"²³.

Arhanghelul Gavriil o numește "ceea ce ești plină de har" și, în același timp, îi binevestește: "Duhul Sfânt se va pogori peste tine și puterea Celui Prea înalt te va umbri" (Luca 1,35). El o numește plină de har, întrucât ea era cu adevărat sfântă. Dar ea va primi și pe Duhul Sfânt "puterea Celui Prea înalt te va umbri"²⁴.

Puterea Celui Prea înalt o va umbri pentru a o întări și pentru a pregăti umanitatea în vederea sfințirii,, "de aceea și Sfântul care Se va naște din tine,

Fiul lui Dumnezeu se va chema". La sfârșitul omiliei cu privire la Bunavestire a Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu, Sfântul Grigorie o preamărește într-o manieră cu adevărat dumnezeiască. Printre altele, el spune că această Maică Fecioară "se află la limita dintre firea creată și cea necreată". Toți cei ce-L cunosc pe Dumnezeu, știu că ea este locaș al Celui necuprins și că "ea va fi preamărită de toți cei ce-L preamăresc pe Dumnezeu". Prea Curata Fecioară este ajutor al celor de dinaintea ei, acoperământ și ajutor al celor de după ea și purtătoare a veșnicelor binecuvântări. Ea este ipostasul proorocilor, izvorul nesecat al Apostolilor, temelia mucenicilor, profesiunea de credință a dascălilor.

Ea este slava celor de pe pământ, bucuria cerurilor, podoaba întregii creații. Ea este începătura și izvorul și rădăcina nădejdi care ne așteaptă în ceruri²⁵.

d) Prea Sfânta Născătoare de Dumnezeu și învierea lui Hristos

În omilia Sfântului Grigorie Palama la Duminica Mironosițelor, analizând sfintele texte ale Sfintei Scripturi, după ce face multe judecăți de valoare, el încheie trăgând concluzia că Prea Curata Fecioară l-a văzut pe Hristos cel înălțat și, cu adevărat, L-a văzut înaintea celorlalte femei și numai ea singură s-a învrednicit să-I îmbrățișeze picioarele. Dar, haideți să privim mai analitic aceste învățături.

Mironosițele L-au urmat pe Hristos împreună "cu Maica Domnului" și au rămas împreună cu ea pregătindu-se să ungă Trupul lui Hristos cu mirodenii.

După Sfântul Marcu Evanghelistul, Măria Magdalena și cealaltă Mărie au stat dinaintea mormântului și au urmărit punerea în mormânt al lui Hristos. Cuvintele "cealaltă Mărie" semnifică "Maica lui Dumnezeu însuși, cu certitudine". Prea Curata Fecioară mai era numită Măria, mama lui Iosi, copil al lui Iosif, logodnicul ei, născut din căsătoria acestuia cu o altă femeie²⁶.

După afirmațiile Sfântului Grigorie Palama, Prea Curata Fecioară a fost prima care a venit la mormânt cu Măria Magdalena.

"Mai întâi Prea Sfânta Născătoare de Dumnezeu a sosit la mormântul Fiului lui Dumnezeu...". Cealaltă Mărie "era Maica Domnului cu siguranță"²⁷. Toate celelalte mironosițe s-au dus la mormânt după cutremurarea

pământului și fuga oștenilor de pază, și, de aceea, au aflat mormântul deschis și piatra rostogolită de pe mormânt...

Oricum "Maica Fecioară era prezentă în momentul cutremurării pământului, când piatra s-a rostogolit și mormântul s-a deschis, iar ostașii de pază erau de față". Ostașii au fugit după cutremurare, "dar Maica lui Dumnezeu era uimită de acea priveriște de dinaintea ochilor ei". În același timp, Sfântul Grigorie Palama ne spune că mormântul purtător de viață era deschis pentru Maica Domnului, iar, mai târziu, tot pentru ea îngerul Domnului a strălucit ca fulgerul, deoarece pentru Prea Curata Fecioară și prin ea toate lucrurile cele bune s-au aflat²⁸. După învățăturile Sfântului Grigorie, acest înger era Arhanghelul Gavriil, cel ce i-a spus la Bunavestire: "Nu te teme, Mărie, căci ai aflat har la Dumnezeu" (Luca 1,30). Îndată ce el a văzut-o alergând la mormânt, și el s-a grăbit s-o anunțe de învierea Fiului său.

Femeile care alergau de la mormânt fură cuprinse de teamă și de o mare bucurie. Sfântul Grigorie Palama ne spune că teama le cuprinsese pe celelalte femei și pe Măria Magdalena, în vreme ce bucuria îi aparținea doar Maicii Domnului "pentru că ea a înțeles cuvintele îngerului și s-a luminat în întregime, fiind complet curățită și dumnezeiește mângâiată, și prin toate aceste lucruri ea a aflat adevărul și a crezut în spusele arhanghelului, deoarece de multă vreme ea îi dădea crezare pentru faptele sale"²⁹. Prea Curata Fecioară a fost mângâiată, a fost complet curățită și a ajuns la îndumnezeire, l-a văzut și pe Arhanghelul Gavriil și a fost încredințată de adevărul cuvintelor sale, și, de aceea, și acum s-a învrednicit de această mare bucurie.

O dată ce a aflat despre învierea lui Hristos de la Arhanghelul Gavriil, Prea Curata Fecioară "împreună cu celelalte femei" se întoarse la casa ei. Apoi Hristos își făcu apariția și le spuse "Bucurați-vă". Sfântul Evanghelist Matei spune: "Iar ele, apropiindu-se, au cuprins picioarele Lui și I s-au închinat" (Matei 28,9). Sfântul Grigorie Palama spune că îndată ce Prea Curata Fecioară, singură între toate celelalte femei, a înțeles cuvintele arhanghelului, la fel a fost și prima dintre femei "care l-a văzut pe Cel ce se

înălța la Ceruri, și a fost prima care a căzut la pământ și l-a cuprins picioarele, devenind apostol al Său printre Apostoli"³⁰.

Măria Magdalena nu se afla cu Maica Domnului, când Domnul a întâmpinat-o. Aceasta se vede mai întâi în urma faptului că atunci când Măria Magdalena tocmai îl întâlnise pe Sfântul Apostol Petru, ea îi zise: "că L-au luat pe Domnul meu și nu știu unde L-au pus", mai apoi, după faptul că ea se tânguia pentru că credea că ei îl luaseră pe Domnul, că nu L-a cunoscut și că Hristos Domnul nu a lăsat-o să se atingă de El³¹.

Așadar, Pururea Fecioara Măria a fost prima care a ajuns la mormânt și prima care a primit știrea învierii. Apoi se duse și la celelalte mironosițe³².

Sfântul Grigorie Palama folosește toate aceste lucruri pentru a interpreta evenimentele relatate de către evangheliști. Dar, adaugă faptul că Prea Curata Fecioară a fost prima care L-a văzut pe Hristos Cel Înviat, a fost învrednicită de cuvintele Fiului ei ca martoră a dumnezeiescului eveniment, L-a atins cu propriile-i mâini "întrucât a fost considerată vrednică de aceasta, dreaptă și sfântă". Deoarece, pe de o parte, nu putem crede că toate celelalte femei s-au dus la mormânt, iar Maica Sa nu și nici faptul că Hristos le-a făcut bucuria apariției Sale dumnezeiești tuturor celorlalți mai întâi și nu Maicii Sale. De aceea, era atât corect, cât și pe bună dreptate, ca prima Sa apariție să fie dinaintea Prea Curatei Maicii Sale³³.

Dar, se pune întrebarea de ce nu vorbesc evangheliștii limpede, și scriu într-o manieră voalată. În ceea ce privește acest fapt Sfântul Grigorie ne arată că evangheliștii nu au făcut referiri la acest lucru în mod deschis "nedorind s-o aducă pe Maică drept mărturie, ca nu cumva să li se ofere necredincioșilor motiv de suspiciune"³⁴. Exista posibilitatea ca necredincioșii, îndată ce ar fi aflat că Maica Domnului L-a văzut mai întâi, să se poată îndoii de înviere. Sfântul Grigorie spune că acum nu mai e cazul să ne temem de aceasta, pentru că, oricum, aceste lucruri sunt spuse celor ce cred³⁵.

e) Adormirea Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu

După învierea și înălțarea lui Hristos la Ceruri, Prea Curata Fecioară a rămas mângâierea și odihna întregii Biserici. Ea se află în mijlocul Bisericii,

oferindu-și ajutorul tuturor. Sfântul Grigorie Palama menționează trei mari virtuți și ajutorări aduse nouă de către Prea Curata Fecioară.

Mai întâi, slava sa, care o acoperise prin Nașterea Fiului și Cuvântului lui Dumnezeu, era "egalată de cea mai aspră asceză". Pe lângă marele har de care era acoperită Prea Curata Fecioară, ea continuă practicarea unei severe asceze după înălțarea lui Hristos. Mai apoi, ea se roagă pentru întreaga lume și ne ajută în feluritele noastre nevoi. În al treilea rând, Prea Sfânta Născătoare de Dumnezeu a fost susținătoarea și mângâietoarea Sfinților

Apostoli care predica Evanghelia la toată făptura. Acest aspect al ajutorării tuturor celor ce i-1 cer, oferit de Prea Curata Fecioară este foarte important, și, în mod obișnuit, nu este amintit. Este evident faptul că liniștea și tăcerea pe care Prea Sfânta Fecioară și le-au impus în viața ulterioară a Bisericii au reprezentat un sprijin pentru "acțiunea" duhovnicească și pentru predicarea Evangheliilor. Sfântul Grigorie scrie: "iar prin sfaturile și îndemnurile oferite propovăduitorilor Domnului, care umblau pretutindeni, ea s-a dovedit a fi sprijin și mângâiere pentru toți, fiind auzită și văzută și colaborând în orice fel cu propovăduitorii Evangheliei"³⁶.

Adormirea Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu este binecunoscută. Adormirea ei a fost plină de slavă, așa precum i-a fost și viața, întrucât sfârșitul vieții fiecărui om este pe măsura slavei vieții sale pământești.

La începutul predicii referitoare la Adormirea Prea Curatei Fecioare, Sfântul Grigorie Palama spune că, mai presus de orice, se simte obligat și-i face plăcere să afirme cu tărie întregii Biserici măreția Pururea Fecioarei Măria, Maica Domnului³⁷. Iar apoi subliniază faptul că dacă moartea sfinților este slăvită, iar cei dreapți trebuie cinstiți așa cum se cuvine, cu atât mai mult acest lucru trebuie împlinit în ceea ce o privește pe Prea Curata Fecioară, care este Sfântă între Sfinți și prin care vine sfințenia către cei cu viață curată și sfântă³⁸. Dar, vorbind despre Adormirea Maicii Domnului, el o numește și de viață dătătoare, "... prăz-nuind astăzi Sfânta Sa Adormire cea de viață purtătoare"³⁹. Adormirea ei poartă în sine viața cea adevărată, mutându-și viața sa pământească la cele cerești și veșnice⁴⁰.

Această Adormire reprezintă învierea și înălțarea la Cele Sfinte a trupului Prea Curatei Fecioare. După învățăturile Sfântului Grigorie Palama,

precum și ale altor sfinți, noi prăznuim nu numai înălțarea la cer a Sufletului Prea Curatei Fecioare, ci și a trupului ei. El scrie că Prea Curata Fecioară s-a dus la cele Cerești în "împărăția lui Dumnezeu ce i se cuvenea" și și-a luat locul de-a dreapta împăratului Slavei, înveșmântată "în veșmintele brodate, țesute cu aur". "Veșmântul țesut cu aur" semnifică "acel trup sfințit", iar "brodat" ne arată faptul că acesta era împodobit cu "toate virtuțile posibile".

Așadar, ea s-a înălțat la Ceruri cu trupul și este singura care se află în cereștile locașuri, cu trupul, alături de Fiul ei. Explicând aceste lucruri, el spune că mormântul și moartea nu au putut purta trupul ei cel de viață dătător și purtător de viață, care este un sălaș ales și îndrăgit al cerului cerurilor⁴¹. Dacă un suflet care a primit mai înainte Harul divin, se înalță la Ceruri după ce își părăsește trupul, cu atât mai mult putem afirma acest lucru despre trupul Prea Curatei Fecioare care 1-a primit în sine pe Fiul Cel Unul născut mai înainte de toți vecii al lui Dumnezeu, care este izvorul veșnic al Harului, dar nu numai că i-a fost sălaș, ci i-a dăruit și naștere dumnezeiască⁴².

Deci, vorbim de învierea și înălțarea trupului Prea Curatei Fecioare. Adică, Prea Curata Fecioară, după învățăturile Sfântului Grigorie Palama, se află în ceruri, cu trupul ei. Cu adevărat scrie Sfântul: "De aceea, trupul de viață dătător este pe drept cuvânt slăvit cu aceeași slavă vrednică de Dumnezeu, dimpreună cu Cel Căruia I-a dat naștere după cuvântul imnului profetic, sunt împreună lăudați...". La fel ca și în cazul Fiului său, care S-a întrupat din ea, al Cărui Trup nu a putut fi dat pământului, ci a fost înviat și înălțat, la fel s-a întâmplat și în cazul Prea Curatei Fecioare. "De aceea ea a fost înălțată direct din mormânt la Cereștile locașuri"...⁴³

Astfel, prin Adormirea sa, ea a unit Cele de Sus cu cele de jos. Iar, Prea Curata Fecioară, care I-a fost sălaș Celui ce umple toate cu Harul Său trebuie să se fi aflat deasupra tuturor lucrurilor și s-a înălțat deasupra tuturor celor pământești prin virtuțile sale. Faptul că ea se află deasupra tuturor lucrurilor și este mai mare decât sfinții și îngerii se observă din înălțarea trupului său la Cele Sfinte. Adică, se vede din faptul că ea s-a mutat la cele veșnice după slăvită ei Adormire și numai ea, cu trupul, sălășluiește în cer împreună cu Fiul

său și Dumnezeu, și de acolo ea revarsă din plin darurile cele mai bogate celor ce se învrednicesc de ele..."⁴⁴

Aceste învățături ale Sfântului Grigorie Palama cu privire la adormirea și învierea Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu, care au avut loc cu ajutorul Harului și al energiilor divine ale Fiului Său, reprezintă înseși învățăturile Bisericii.

Sfântul Nicodim Aghioritul a strâns texte ale Sfinților Părinți, atât din învățăturile, cât și din troparele lor, precum cele ale Sfântului Cosma, ale Sfântului Andrei, Episcopul Cretei, ale Sfântului Ioan Damaschin, ale Sfântului Marcu Eugenicos, precum și alte tropare, în care putem vedea învățăturile Bisericii referitoare la Adormirea Prea Curatei Fecioare când a avut loc înălțarea la Cer a sufletului ei, precum și învierea și înălțarea trupului ei, așa încât Prea Sfânta Născătoare de Dumnezeu se află în Cer și cu trupul⁴⁵.

Cuvintele Sfântului Grigorie Palama accentuează faptul că numai ea se află cu trupul alături de Hristos în Ceruri, deși cunoaștem răpirea la Cer cu trupul în car de foc a Proorocului Ilie, cum ne este ea istorisită în Biblie.

Dar Sfântul Grigorie interpretează uimitor și acest lucru. Vorbind despre înălțarea Domnului nostru Iisus Hristos și, afirmând, mai ales, faptul că există mai multe răpiri, înălțarea Domnului este unică și cu această ocazie se referă și la cazul Sfântului Prooroc Ilie.

Iată ce scrie: "Dar în nici un fel nu a depășit el hotarele atmosferei ce înconjoară pământul, răpirea sa a fost doar o ridicare de la pământ fără a fi depășit împrejurimile pământești..."⁴⁶. Din această interpretare reiese clar faptul că răpirea Sfântului Prooroc Ilie a fost oarecum o transmutare, o moarte mai specială, și, faptul că, desigur, răpit fiind cu trupul de la pământ, el nu a depășit limitele atmosferei terestre. De aceea, doar Prea Curata Fecioară a fost înviată și înălțată cu trupul la Cer și este slăvită împreună cu Fiul său, ca Maică a lui Dumnezeu, prin firea sa omenească.

4. TRĂSĂTURI DEFINITORII ALE PREA SFINTEI NĂSCĂTOARE DE DUMNEZEU

Învățăturile Sfântului Grigorie Palama nu sunt epuizate prin cele ce am spus mai înainte. Până acum am prezentat doar principalele aspecte din cadrul praznicelor închinat Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu. Dar, dorim în continuare să vă oferim câteva cuvinte, imagini sugestive și epitete ornamentale care sunt adresate Prea Curatei Fecioare și care înfățișează măreția și slava ei, precum și lucrarea pe care a realizat-o și o împlinește și acum pentru neamul omenesc.

Am spus că în Sfânta Sfintelor, Prea Curata Fecioară a ajuns la îndumnezeirea prin Har și s-a făcut pe sine sălaș al Dumnezeului Celui viu.

De aceea, ea a dobândit curăția sufletească și trupească. Sfântul Grigorie scrie, referindu-se la acest aspect: "...un lăcaș nu al formelor netrupești, sau al roadelor dintâi ale formelor întrupate, ci purtând în sine minunate și inefabile străluciri uimitoare ale curăției minții, o minte dumnezeiască, locaș al fecioriei bineplăcut lui Dumnezeu, străluciri cuvenite Dumnezeului a tot binele... cu adevărat lăcaș al lui Dumnezeu în care sălășluiesc toate lucrurile"⁴⁷. Prea Curata Fecioară purta în sine strălucirile prea înalte și inefabile ale curăției, avea o minte dumnezeiască, iluminările cele vrednice de Dumnezeu, strălucirea curăției trupești și sufletești. Prin toate aceste virtuți ea este pe drept cuvânt numită "comoară prea curată"⁴⁸.

Demnitatea cea mai presus de fire a Prea Curatei Fecioare rezidă în faptul că ea a devenit Maica lui Dumnezeu, că ea și-a oferit trupul drept sălaș al lui Hristos, ca prin întruparea și Nașterea Sa să mântuiască neamul omenesc. Rodul pântecelui ei reprezintă măreția și slava ei de căpetenie. Sfântul Grigorie vorbește de acest lucru de multe ori în omiliile sale, exprimându-și în acest fel dragostea sa pentru Prea Curata Fecioară: "...aflându-se între Dumnezeu și întregul neam omenesc, ea L-a făcut pe Dumnezeu Fiu al omului, iar pe oameni fii ai lui Dumnezeu.

Doar ea s-a arătat pe sine a fi în mod suprafiresc Maică a lui Dumnezeu după fire, iar prin Nașterea sa de negrăit a devenit împărăteasă a tuturor făpturilor cerești și pământești.

Deoarece Dumnezeu s-a unit cu firea omenească în pântecul ei, ea devine astfel ispășitoarea întregului neam omenesc:

"... împăcarea cea de obște a întregului neam omenesc". Prin Maica Domnului s-a produs înnoirea neamului omenesc, întrucât prin ea s-au deschis porțile Cerului.

"În vremea ei și prin ea s-a arătat înnoirea întregii lumi și prin ea cerurile și-au deschis porțile din nou pentru noi, nu pentru a revărsa împotriva noastră un potop grozav și devastator împreună cu un blestem ceresc, ci rouă Duhului, dulceața împărtășită în sufletele noastre, dumnezeiască și neapropiata lumină care depășește înțelegerea umană".

Prea Curata Fecioară a împlinit cea mai benefică lucrare pentru omenire. Nu este doar o lucrare cu caracter superficial și temporar, ci este vorba de mântuirea omului, a faptului că ea a adus viața cea adevărată în lume: "Pentru că ea a realizat minunea minunilor pe pământ și un bine public față de care nu există altul mai mare în istoria omenirii..."⁴⁹.

Lucrarea Prea Curatei Fecioare este covârșitoare. Ea a dat sens omului și vieții sale. Iar aceasta deoarece ea a dat substanță și formă omului.

Aceste cuvinte ale Sfântului Grigorie Palama sunt pilduitoare: "Maica Domnului, tu ți-ai unit mintea cu Dumnezeu, tu te-ai unit cu Dumnezeu în trup, tu L-ai făcut pe Dumnezeu Fiul al Omului, iar pe om fiu al lui Dumnezeu⁵⁰. Tu ai împrietenit lumea cu Creatorul lumii, ne-ai arătat prin lucrările tale că vederea lui Dumnezeu nu este oferită oamenilor reali doar prin intermediul simțurilor sau chiar prin gândire (deoarece atunci ei ar putea fi doar cu puțin deasupra cailor), ci cu mult mai mult prin curățirea minții și participarea la Harul divin, prin care noi ne bucurăm de frumusețea dumnezeiască nu prin gânduri, ci prin mângâieri suprafirești"⁵¹.

Deci, pe de o parte, ea L-a unit pe Dumnezeu cu omul, iar pe de altă parte ea a păstrat metoda și calea pe care trebuie să mergem pentru a putea ajunge la părtășia cu Dumnezeu⁵².

Prin a se oferi pe sine lui Dumnezeu și a-I deveni Maică, ea a făcut pământul Cer. Prin rugăciunile ei, ea nu a adus norii, ci pe Domnul norilor însuși, și astfel ea L-a purtat pe Cel ce este izvorul vieții: "... ea a făcut rai din întregul pământ, nu chemând venirea norilor, care adesea s-au supus

oamenilor, ci pe Cel ce adună norii de la marginile pământului, și n-a chemat ploaia pentru a ușura uscăciunea pământului, ci ne-a adus adevărata comoară a tuturor binecuvântărilor, izvorul veșnic care este dintotdeauna deschis în șanurile Tatălui, Cuvântul ce stăpânește toate țările Cerului. Ea ne-a adus apă vie de acolo și ne-a oferit Hrana cea vie care-i face pe toți cei ce o gustă nemuritori și fii ai lui Dumnezeu...".

În acest fel, trupul Prea Curatei Fecioare a devenit doctoria mântuitoare a neamului nostru: "... acel trup de viață purtător și de viață dătător, adevărata doctorie a neamului nostru, lauda tuturor făpturilor"⁵³.

Toate evenimentele din Vechiul Testament o prefigurează pe Prea Curata Fecioară. În realitate, ea este "cortul Cuvântului cel nefăcut de mână omenească", "corabie vie, duhovnicească" care poartă în sine vasul manei celei cerești, "carte a vieții", "floare neofilită din care a răsărit rodul ce ne-a dat nestricăciunea"⁵⁴.

Prin toate aceste cuvinte care exprimă lucrarea Prea Curatei Fecioare îi putem vedea slava, care este cu mult mai mare decât cea a Serafimilor și a Heruvimilor⁵⁵.

Ceea ce spune Sfântul Arhanghel Gavriil despre ea este uimitor. El o numește "cea plină de har"⁵⁶. După învățăturile Sfântului Grigorie Palama aceasta înseamnă că "ea este împodobită pe vecie cu darurile Sfântului Duh" și că poartă în sine comoara tuturor lucrurilor⁵⁷. Hristos a făcut-o pe Prea Curata Fecioară "sălaș al Său". Și, cu adevărat Prea Curata Maică nu numai că s-a învrednicit "să primească în trup plinătatea Dumnezeirii datorită deplinei sale curății", dar a devenit și Născătoare de Dumnezeu "unind Divinul cu omenescul de dinaintea și după existența ei"⁵⁸. Venirea Harului lui Dumnezeu este numită de Sfântul Grigorie Palama "binecuvântare", și în acest fel ea a devenit împărăteasa tuturor și cea mai binecuvântată dintre cei binecuvântați: "... întrucât ea se bucura de o mai mare vrednicie, de mai multă putere dumnezeiască și de mai multă binecuvântare din Ceruri decât toți, ea a devenit împărăteasa tuturor celor cerești și celor pământești și cea mai binecuvântată făptură..."⁵⁹. Așa cum am subliniat mai înainte, Prea Curata Fecioară a devenit lăcaș al tuturor binecuvântărilor Duhului: "Pentru că tu ești și lăcaș al tuturor darurilor și plinătate a tot binele, a toată virtutea

și al tuturor blândeților, ca singura ce s-a învrednicit de toate darurile Duhului, sau singura făptură care s-a învrednicit a primi în pântecele ei pe Cel ce are în mâinile Sale comorile tuturor lucrurilor, devenind sălaș al Dumnezeiescului Prunc..."⁶⁰. Prea Curata Fecioară nu dovedea lipsă întru nimic "... fiind sălaș divin a toate la un loc și a fiecărui lucru bun și frumos în parte. Doar ea singură dintre toți oamenii de la începuturile făpturilor nu părea să ducă lipsă de ceva anume, dar pe toți îi întrecea în toate, la fel precum Cerurile diferă de pământ..."⁶¹. Prin calea și metoda ce le-a urmat, prin a-și aținti mintea doar către Dumnezeu, lăsându-se cu totul în purtarea Sa de grijă, ea a căpătat o înțelepciune din belșug: "și în acest fel a căpătat înțelepciune din belșug de Sus..."⁶² Deci, ea a fost lăcaș al tuturor tainelor și comorilor Sfântului Duh⁶³.

Prea Sfânta Născătoare de Dumnezeu este hrana îngerilor și lăcaș al împăcării pentru neamul omenesc. Prea Curata Fecioară este "masa bucuriei îngerești, pământ arat al răsadului celui nemuritor, bucuria de obște a întregului neam omenesc..."⁶⁴. Slava ei este nemăsurată. Ea este mai strălucitoare ca lumina, mai înfloritoare decât raiul, mai frumos împodobită decât întreaga lume văzută și nevăzută⁶⁵.

Întrucât ea a devenit Maica lui Hristos Domnul când și-a oferit trupul Celei de-a doua Persoane a Sfintei Treimi pentru a se întrupa, ea este, pe de o parte, mai sfântă decât tot ce poate fi mai sfânt, aflându-se mai presus de toți Sfinții, iar, pe de altă parte, ea oferă daruri Sfinților, pentru că ea este vistieria tuturor bunătăților Domnului. Tratând acest lucru, Sfântul Grigorie Palama se dovedește a fi uimitor.

Cu adevărat Prea Curata Fecioară este cununa tuturor sfinților: "în situația încununării ei mai presus de toți sfinții... în situația în care ea este mai presus chiar decât sfinții din Cer..."⁶⁶. În altă parte Sfântul Grigorie scrie: "Veșnica Sfântă a Sfințelor a intrat în vremelnica Sfântă a Sfințelor"⁶⁷. Și iarăși într-una din omiliile sale el spune: "...cu atât mai mult ne amintim de Sfânta Sfințelor prin care sfințenia se dăruiește sfinților"⁶⁸.

Ea dăruiește har sfinților: "aflându-se în slujba din care sfințenia poate fi oferită, ea poate oferi daruri ale sfințeniei tuturor, fără excepție, fără a lăsa pe cineva lipsit de un dar cât de mic, chiar față de darurile ascunse ale

universului, adică a lucrurilor inaccesibile"⁶⁹. Și aceasta deoarece Prea Curata Fecioară nu este doar sfântă, dar ea "singură este hotarul dintre firea creată și cea necreată". Și, de aceea, nimeni nu poate ajunge la Dumnezeu fără ajutorul ei și fără mijlocirea ei, și nici unul din darurile dumnezeiești nu ar putea fi oferite îngerilor și oamenilor decât prin ea".

Într-adevăr, folosind exemplul făcliilor, din care aflăm că nimeni nu poate privi în direcția luminii sau să primească razele acesteia fără ajutorul făcliilor, la fel și în situația Prea Curatei Fecioare: "La fel este imposibil să privești și să primești ceva de la El, decât prin mijlocirea și cu ajutorul acestei Purtătoare de Dumnezeu și cu adevărat de Dumnezeu luminată făclie, Pururea Fecioara Măria"⁷⁰.

Acordarea darurilor Sfântului Duh nu este oferită de către Prea Curata Fecioară sfinților numai acum, pe timpul vieții lor, ci aceștia vor primi daruri prin mijlocirea ei și în veacul ce va să fie. Știm bine că Sfinții vor înainta în sfințenie în veacul ce va să fie, adică, aceștia vor merge din slavă în slavă, din putere în putere.

Aceasta se va petrece, după Sfântul Grigorie Palama, prin mijlocirea Prea Curatei Fecioare: "...și astfel în veacul veșnic ce va să fie, orice înaintare în dumnezeiasca iluminare și orice revelație a celor mai dumnezeiești taine, precum și orice dar duhovnicesc nu pot fi primite fără ajutorul ei. Ea, după ce a primit mai întâi plinătatea Celui ce umple întregul univers, L-a făcut accesibil tuturor, oferind fiecăruia câte ceva după darul și măsura curăției sale". Aceasta este și va fi o lucrare dumnezeiască, întrucât Prea Curata Fecioară este "atât vistieria, cât și mijlocitoarea tuturor bunătăților cerești"⁷¹.

Într-adevăr, așa cum am spus mai înainte, acest lucru se petrece deoarece Prea Curata Fecioară este unită cu Dumnezeu, deoarece Dumnezeu Cuvântul care S-a întrupat din ea, i-a dăruit o mare slavă. De aceea, toți cei ce cred în Slava lui Dumnezeu și se împărtășesc de ea, vor cunoaște și slava Prea Curatei Fecioare. Sfântul Grigorie scrie: "Toți cei ce se împărtășesc de Dumnezeu o fac prin mijlocirea ei, și toți cei ce-L cunosc pe Dumnezeu o vor recunoaște ca pe lăcaș al infinitului, și toți cei ce-L laudă pe Dumnezeu, o vor lauda și pe ea împreună cu Domnul"⁷². Sfântul Grigorie știe din experiență că

doar simpla amintire a Prea Curatei Fecioare înseamnă o binecuvântare. Sfântul scrie: "Doar când ești pomenită, l-ai și binecuvântat pe cel păcătos, o închinare către tine luminează mintea, înălțând-o direct spre înălțimile Dumnezeirii, în tine ochiul minții se limpezește, în tine duhul este luminat prin sălășluirea Duhului lui Dumnezeu, deoarece tu te-ai făcut vistierie și păstrătoare a darurilor, nu pentru a le păstra pentru tine, ci pentru a umple universul cu har, deoarece vistierul bunătăților nesfârșite este și cel ce le împarte cu dărnicie. Ce s-ar întâmpla cu toată această bogăție dacă ar fi complet zăvorâtă, dacă ea nu scade? Deci, dăruiește-ne-o din plin, o, Stăpână, chiar dacă nu suntem în stare s-o primim în toată plinătatea ei, lărgeste-ne inima și fă-o lăcaș al ei, căci numai tu ai primit întreaga plinătate a darurilor, întrucât toate lucrurile ți-au fost date în mâinile tale"⁷³. Dragostea Sfântului Grigorie pentru Prea Curata Fecioară era vie prin împărtășirea personală de Harul lui Dumnezeu, întrucât simțea o mare recunoștință pentru ea, cea care era izvorul Harului, precum și din simțământul profund că el se afla în "Grădina" ei în Sfântul Munte și că era cetățean al său. În calitate de părinte aghiorit, el nutrea un mare respect și o mare dragoste pentru Prea Curata Fecioară. El o considera drept protectoarea și binefăcătoarea sa. El a primit mari daruri de la ea, deoarece ea este "culmea bucuriei și împlinirea tuturor sfinților"⁷⁴.

În concluzie, aș dori să citez un paragraf din Sfântul Grigorie Palama care este foarte expresiv și reprezentativ: "Ea este ajutor al celor de dinaintea ei, și protectoare a celor de după ea, precum și cauză a celor veșnice. Ea este promisiunea făcută proorocilor, temelia Apostolilor, ajutorul mucenicilor, elocința dascălilor, ea este slava celor de pe pământ, bucuria celor din cer, podoaba întregii creații, ea este principiul, izvorul și rădăcina tuturor bunătăților celor nestricăcioase, ea este dorirea și împlinirea tuturor sfinților".

10. "TOMUL AGHIORITIC

Analizând subiectul acestei cărți, "Sfântul Grigorie Palama -aghioritul" nu putem face abstracție de un splendid demers duhovnicesc care poartă titlul "Tomul aghioritic". Îl vom examina în acest capitol, în care vom vedea valoarea acestui tom, importanța învățăturilor Sfântului Grigorie Palama, precum și valoarea celui ce a scris acest demers duhovnicesc.

1. INTRODUCERE

Sfântul Grigorie Palama a fost un adevărat părinte aghiorit. El a trăit o mare parte a vieții sale în **Sfântul Munte**, a fost legat de Sfinții Părinți care duceau o viață ascetică alături de el și, de aceea, a dat expresie experienței Părinților aghioriți, care, în fapt, reprezintă experiența Bisericii Ortodoxe.

Așa cum vedem din alte scrieri ale Sfântului Grigorie, existau Părinți isihăști trăitori ai Sfântului Munte care păstrau nealterată esența vieții monahale și creștine, care înseamnă participarea la energiile divine, luminătoare și îndumnezeitoare. Doar în această lumină purificatoare, trebuie să privim rolul important al Părinților aghioriți în prezentarea teologiei ortodoxe cu privire la esența și energiile dumnezeiești, precum și coparticiparea la aceste energii. În această dispută teologică cu filosoful Varlaam, Sfântul Grigorie Palama s-a bucurat, pe lângă propria sa experiență, și de

ajutorul Părinților aghiorți de vază. În această privință, rolul jucat de Sfântul Munte este de mare importanță.

"Tomul aghioritic" este lucrarea Sfântului Grigorie Palama. S-a pretins că autorul posibil al acestei lucrări ar fi Sfântul Filotei Kokkinos, care mai apoi a ajuns Patriarh al Constantinopolului, dar aceasta este o eroare evidentă. Adevăratul autor al acestei declarații sau demers duhovnicesc este însuși Sfântul Grigorie Palama¹. Sunt numeroși cei ce-1 consideră pe Sfântul Grigorie ca autor al ei, dar eu voi menționa doar unul.

Monahul Arsenie Studitul i-a trimis o scrisoare Sfântului Grigorie rugându-l să-i ofere unele explicații cu privire la învățăturile sale legate de temele care preocupau Biserica în acea vreme, în scrisoarea sa, Sfântul Grigorie replică faptul că răspunsul său "stă scris în propriile noastre cuvinte". El face referiri la textele sale scrise. Și, desigur, printre aceste texte scrise se află "Tomul aghioritic", despre care el afirmă limpede: "în Tomul aghioritic, care a fost scris de mine cu doi ani în urmă, noi afirmăm acestea, cuvânt cu cuvânt..."². Numai din acest pasaj ne este clar că Sfântul Grigorie este autorul celebrei declarații. După toate probabilitățile, el a scris acest text în noiembrie 1340 și a devenit un element important pentru Sinodul din 1341, care a avut loc la Constantinopol în favoarea părerilor Sf Grigorie Palama.

Sfântul Grigorie a făcut referiri ulterioare repetate la elementele din acest text³.

În vreme ce autorul textului pe care-1 luăm în discuție este Sfântul Grigorie Palama, oricum el este semnat de către Părinții de seamă care duceau o severă viață ascetică în Sfântul Munte și a fost atestat de către Mitropolitul Iacov din Hierissos și de către Sfântul Munte, mai bine spus el a fost semnat de către "Protoșii venerabilelor mănăstiri din Sfântul Munte, de numeroși stareți ai Sfântului Munte, de către unii în «propria lor limbă» - ceea ce înseamnă că ea s-a bucurat de catolicitate - de către asceți și pustnici, de către Părinți duhovnicești, de către monahul Marcu "din Sinai", de către un bătrân isihast "din Syria" și de către "mai micul și cel din urmă dintre monahi, Grigorie din Stavrolangado, și care probabil era un isihast", care fusese și dascăl al teologiei neptice a Sfântului Grigorie Palama.

Așa cum am amintit, a fost adevărit și semnat de către Mitropolitul de Hierissos și de către Sfântul Munte, care atestau că întreg Sfântul Munte era de acord cu acest text, iar el însuși dorea să facă o mențiune personală care este semnificativă și plină de înțeleșuri.

"Smerenia mea, Iacov, umilul episcop de Hierissos și Sfântul Munte, crescut după tradițiile Sfântului Munte și ale părinților, certifică faptul că prin semnăturile acestor oameni aleși și întreg Sfântul Munte și-a pus pecetea într-un singur gând, iar eu însumi, consimțind la toate acestea și punând propria-mi pecete, am semnat prezenta declarație. Mai adaug, dimpreună cu toți ceilalți, faptul că nu vom fi părtași cu cei ce nu sunt de acord cu Sfinții, precum suntem noi și așa cum au fost Părinții care ne-au precedat"⁴.

Cu toate aceste clarificări, declarația este numită, și este cu adevărat un "Tom aghioritic", pentru că a fost și este expresia experienței Sfântului Munte, care, de fapt, reprezintă experiența Bisericii Ortodoxe. De aceea este un text important.

2. REZUMAT

Prologul acestui text se referă la adevărul ascuns în scrierile profeților și ale sfinților și care nu este ascultat și acceptat de aceia ce nu ascultă cu credincioșie revelațiile Sfântului Duh. Tot ceea ce au văzut profeții Vechiului Testament și toate tainele Legii Mozaice, care acum sunt acceptate de către toți, probabil că nu au fost acceptate de către evreii din acele timpuri. Același lucru ar putea fi valabil și de către oamenii din vremurile Noului Testament care nu acceptă tainele Sfântului Duh ce sunt oferite celor curați cu inima și celor ce deja văd bunătățile veacului ce va să fie, ca o pregustare⁵.

Scriind aceste lucruri, el subliniază adevărul că în fiecare epocă istorică există profeți care cunosc viitorul. În Vechiul Testament, Profeții au văzut limpede ceea ce avea să se întâmple mai târziu, iar Profeții Noului Testament văd clar bunătățile veacului ce va să fie, tainele împărăției Cerurilor.

Deci, este necesar ca noi să ne punem încrederea în acești Profeți. Așadar, unii sunt profeți și sunt luminați cu privire la unele adevăruri și revelații, iar ceilalți îi cinstesc și îi ascultă pe cei ce i-au învățat toate aceste adevăruri⁶.

Acest prolog este esențial pentru fiecare adevăr de credință în parte și este folosit și de către Sfântul Grigorie Teologul la începutul celebrei sale scrieri cu caracter teologic. Și el, ca să spunem așa, prezintă natura adevăratei și neamestecatei teologii. Proorocul, care în Duhul Sfânt este învrednicit să-L cunoască pe Dumnezeu, este un teolog. În mod esențial, teologul se identifică cu profetul. Așadar, există prooroci care s-au învrednicit de experiența lui Dumnezeu și există oameni care-i respectă pe prooroci. Aceste două categorii de oameni pot fi aflate în cadrul Ortodoxiei. De aceea, fie că experimentăm adevărurile divine noi înșine, fie că ne încredem în cei ce le posedă⁷. Doar în această lumină trebuie să înțelegem și adevărurile dogmatice ale teologiei ortodoxe. Dacă nu vorbim de acestea, nu putem teologhisi cu adevărat. După acest prolog necesar, care înfățișează cadrul teologiei ortodoxe și diferența dintre prooroc și filosof, Sfântul Grigorie Palama ia în considerație părerile celor ce se aflau pe poziții opuse - și el se gândește mai întâi și mai ales la Varlaam, întrucât ne aflăm doar la începutul disputei isihaste - făcând șase propuneri, fiecare începând cu cuvintele "oricine se".

Oricine se opune Părinților - iar aceasta înseamnă că se opune învățăturilor Bisericii și experienței revelațiilor, despre care Sfântul Grigorie a alcătuit prologul mai sus citat - mai întâi dacă acesta îi consideră mesalieni și ditești pe cei ce numesc Harul îndumnezeitor al Domnului necreat, nepurces și cu adevărat de viață dătător, mai apoi, dacă acesta declară că unirea cu Dumnezeu apare doar prin imitarea și legătura cu El, fără participarea Harului îndumnezeitor al Sfântului Duh, iar în al treilea rând dacă acesta susține că aceia care afirmă că mintea își are locul în inimă sau în cap sunt mesalienii. În al patrulea rând, dacă acela numește Lumina taborică un fel de apariție și simbol care acum este și acum nu este; în al cincilea rând, dacă acela numește drept necreate doar esența divină, dar nu și energiile veșnice ale lui Dumnezeu; în al șaselea rând, dacă acesta nu ia cunoștință de faptul că înseși trupurile celor ce înaintează pe calea duhovnicească primesc de la sufletele lor energiile Sfântului Duh; toți cei ce sunt de acord cu învățăturile lui Varlaam se opun Sfinților Părinți ai Bisericii și, desigur, întrucât nu se

supun învățăturilor celor ce au experiat cele cerești, nu pot aparține Bisericii lui Hristos și nu pot oferi învățături adevărate despre Dumnezeu".

Subtitlul "Tomul aghioritic" este, de asemenea, semnificativ. El este scris pentru "aceia care, din cauza lipsei lor de experiență și a neascultării față de Sfinți, resping energiile mistice ale Sfântului Duh, care lucrează mai bine decât rațiunea la cei ce trăiesc duhovnicește și care se manifestă prin acțiuni, dar nu sunt demonstrate prin cuvinte"⁸.

Și, în concluzie, se dă mărturie asupra faptului că toate aceste lucruri au fost prezentate de către Sfintele Scripturi și de către Părinții de dinainte și au fost cunoscute prin experiență proprie, lucru care confirmă în același timp învățăturile Sfântului Grigorie Palama - ideea dominantă a "Tomului aghioritic" fiind aceea că Sfinții Părinți sunt dascăli demni de încredere ai Bisericii și teologi ai unor învățături curate, neamestecate. Ei cunosc adevărul prin revelații, pentru că mai întâi s-au curățit de patimi și au devenit vase alese ale energiilor Sfântului Duh. Dacă cineva neagă aceste învățături ale sfinților îndumnezeiți, învățăturile sale nu sunt adevărate, ci reprezintă o falsă teologie.

Se mai spune că aceste învățături ale celor ce le-au experiat în propria lor practică duhovnicească sunt confirmate de către oameni din orice perioadă istorică, dacă aceștia au folosit aceeași metodă și au mers pe aceeași cale.

Și, dacă într-adevăr, noi nu am experiat aceste lucruri, ar trebui în orice caz să respectăm învățăturile și ideile celor ce le-au experiat. Aceasta înseamnă îndreptățire credibilă. Altminteri teologia devine filosofie și sfârșește în erezie, lucru care creează probleme membrilor Bisericii lui Hristos.

3. ANALIZA LUCRĂRII

Rezumatul "Tomului aghioritic" ne-a oferit o imagine cu caracter general a acestei declarații aghioritice și ne-a înfățișat conținutul textului în linii generale.

Dar, noi trebuie să efectuăm o analiză mai cuprinzătoare a textului pentru a-i înțelege mai bine marea sa importanță și semnificație. Oricum,

trebuie subliniat faptul că el nu va fi analizat în ordinea în care 1-a scris Sfântul Grigorie Palama, ci conform conceptelor sale teologice. Nu cred că acesta va fi un lucru incorect la adresa textului, întrucât în rezumat noi deja am prezentat ordinea, prologul, tema principală și epilogul. Doar din motive ce țin de o mai bună sistematizare, vom proceda la această operație, dându-i textului adevărata semnificație și nu interpretându-i greșit învățăturile și importanța sa majoră. Împreună cu această analiză mai cuprinzătoare vom putea oferi un rezumat al tuturor învățăturilor Sfântului Grigorie Palama, întrucât sunt încredințat că "Tomul aghioritic" reprezintă un astfel de rezumat.

a) Esență - energii

Una dintre învățăturile fundamentale ale Sfântului Grigorie Palama este aceea referitoare la esența și energiile lui Dumnezeu. Desigur, această învățătură nu-1 are drept prim autor pe Sfântul Grigorie, ci aceasta reprezintă învățătura întregii Tradiții Ortodoxe, întrucât Părinții apostolici au făcut referiri cu privire la tema diferențierii dintre esența și energiile dumnezeiești și o mai aflăm și în cadrul învățăturilor Sfântului Vasile cel Mare. Sfântul Vasile cel Mare analiza această temă în legătură cu erezia eunomienilor. Sfântul Grigorie a pus un mare accent pe faptul necreării esenței divine și al necreării energiilor lui Dumnezeu. Cuvântul "necreat" este în legătură cu Dumnezeu. Dumnezeu este necreat, El nu a fost creat, ci El există dinainte de toți vecii. Nu există început în Dumnezeu. Omul și întreaga creație au fost create de Dumnezeu, și, de aceea, sunt create. De aici, necreatul se identifică cu divinul. Conform teoriilor lui Varlaam, la care Sfântul Grigorie Palama face referiri, doar esența lui Dumnezeu este necreată, iar nu și energiile sale. După spusele Sfântului, cel ce consideră doar esența ca fiind necreată "iar nu și energiile sale veșnice" este împotriva Sfinților Părinți ai Bisericii⁹.

Aici, Sfântul Grigorie Palama folosește un pasaj din Sfântul Maxim Mărturisitorul referitor la lucrările lui Dumnezeu care spune că unele dintre ele "au început să se manifeste în timp", iar altele nu au început să se manifeste în timp". Cele dintâi cuprind cele nemuritoare, cele vii, etc, iar

celelalte cuprind nemurirea, viața, adică energiile veșnice și necreate ale lui Dumnezeu, în plus, aici energiile necreate ale lui Dumnezeu sunt caracterizate drept eterne, întrucât eternul se afla dincolo de timp. Iar ceea ce se află dincolo de timp este divin, necreat. Acest text al Sfântului Maxim Mărturisitorul sună așa: "Toate lucrurile veșnice și veșnicia însăși, toate lucrurile vii și viața însăși, toate lucrurile sfinte și sfințenia însăși, toate lucrurile bune și bunătatea însăși, toate binecuvântările și actul de binecuvântare însuși, toate ființele și ființa însăși sunt lucrări manifeste ale lui Dumnezeu. Unele au început să se manifeste în timp, întrucât ele nu au existat întotdeauna. Altele nu au început să se manifeste în timp, întrucât bunătatea, binecuvântarea, sfințenia și veșnicia au existat dintotdeauna"". Este limpede atunci că bunătatea, binecuvântarea, sfințenia și veșnicia sunt energii ale lui Dumnezeu, care sunt veșnice și necreate.

Există o diferențiere între energiile necreate ale lui Dumnezeu și lucrurile create.

Bunătatea este o energie necreată a lui Dumnezeu, dar toate ființele sunt lucruri create, efecte ale energiilor necreate.

Conform unui alt pasaj din Sfântul Maxim Mărturisitorul pe care Sfântul Grigorie îl citează, bunătatea, viața, veșnicia, simplitatea, statornicia și infinitatea și, în general, tot ceea ce "facultatea contemplativă percepe ca fiind substanțial existentă în Dumnezeu reprezintă lucrări ale Sale și nu au început să se manifeste în timp"¹¹. Așadar, energiile necreate ale lui Dumnezeu, care purced din esența Sa, sunt fără început, desigur fără ca prin aceasta să afecteze simplitatea suprafirească și ininteligibilă a lui Dumnezeu, precum și unitatea Sa Treimică, care ea însăși este esențialmente fără de început¹².

De aceea, energiile lui Dumnezeu sunt fără de început, veșnice și necreate. Deci, așa precum esența lui Dumnezeu este divină, așa sunt și energiile Sale. Acest lucru este important pentru teologia ortodoxă, întrucât dacă considerăm energiile lui Dumnezeu ca fiind create, atunci ar fi evidentă imposibilitatea îndumnezeirii omului. Adică, dacă Dumnezeu comunică cu lumea prin intermediul energiilor create, atunci putem ajunge la unirea și

comuniunea cu Dumnezeu doar prin intermediul energiilor create, lucru care face imposibil actul mântuirii.

Dumnezeu ar rămâne atunci în întregime necunoscut omului, sau, în cazul în care ne împărtășim de esența lui Dumnezeu, atunci se pierde diferențierea dintre creat și necreat. Varlaam susține părerea că toți cei ce vorbesc de esența necreată și de energiile necreate sunt mesalinieni și închinători la doi dumnezei. Sfântul Grigorie scrie că oricine susține astfel de teorii se împotrivesc Sfinților Părinți ai Bisericii și se exclude din rândul celor mântuiți, întrucât mântuirea se agonisește în comuniune cu energiile necreate. Deci, dacă nu se pocăiește, el însuși cade din credința "în Acel Unul și Unicul Dumnezeu propovăduit de Sfinți". Trebuie să acceptăm această taină, dar dacă nu cunoaștem calea către taină, trebuie să încercăm să o aflăm de la cei ce au experiat-o, de la cei ce o cunosc personal¹³, deoarece, în realitate, Sfinții prin îndumnezeire și contemplarea lui Dumnezeu, știu din experiență că energiile lui Dumnezeu sunt necreate, nepurcese și enipostatice. Ei nu au nici o îndoială că este vorba de energii divine și nu create.

Într-adevăr, învățăturile referitoare la esența și la energiile necreate ale lui Dumnezeu nu înseamnă diteism, întrucât energiile sunt permanent legate de esența dumnezeirii și, desigur, această diferențiere nu afectează simplitatea dumnezeiască, așa precum existența Celor Trei Persoane Dumnezeiești nu afectează unitatea Dumnezeirii. După cum nu-1 putem acuza pe Sfântul Atanasie cel Mare de diteism atunci când vorbește de necrearea Logosului, sau să-i acuzăm pe ceilalți Părinți de triteism atunci când iau în discuție Cele Trei Persoane ale Sfintei Treimi ca având o unică substanță, în același mod Sfântul Grigorie Palama nu poate fi acuzat de diteism atunci când vorbește de esența și energiile necreate ale lui Dumnezeu. În plus, nu există esență fără energie sau energii fără esență. Diferența rezidă în aceea că atunci când esența este necreată și energiile ei sunt necreate, iar când esența este creată, atunci și energiile ei sunt create. În "Tomul aghioritic" Harul îndumnezeitor al lui Dumnezeu care reprezintă, de fapt, energiile Sale, pe lângă faptul că se caracterizează prin faptul că sunt necreate și nepurcese, în același timp se numesc enipostatice. Acestea

reprezintă învățăturile fundamentale ale Sfântului Grigorie Palama, așa precum se observă și în alte lucrări ale sale, întrucât energiile lui Dumnezeu nu sunt de sine existente, adică, altfel spus, nu există prin ele însele, ci sunt ipostatice, adică sunt legate de Ipostasurile divine, fără a se identifica cu ele. Știm din învățăturile Sfinților Părinți că energia reprezintă mișcarea esențială a naturii, adică lucrul activ îl reprezintă natura, dar cel ce acționează este Persoana sau Ipostasul.

Este adevărat că energiile lui Dumnezeu sunt comune Persoanelor Sfintei Treimi, dar fără a avea calități ipostatice. Dar ceea ce trebuie subliniat, cu referire la termenul "enipostaziat" în cazul Harului îndumnezeitor, este faptul că energiile necreate nu pot fi înțelese și interpretate în mod independent de Ipostasele dumnezeiești. Iar aici putem vedea marea valoare și importanță a învățăturilor Sfântului aghiorit Grigorie Palama pentru vremurile noastre.

b) Lumina necreată

Sfinții știu din propria lor experiență, în urma participării la Cincizecime, că energiile lui Dumnezeu sunt necreate, întrucât acestea li se oferă de câteva ori în viață, văzând aceste energii sub forma Luminii. Și, desigur, ei sunt perfect conștienți că această Lumină este necreată, nu creată și nicidecum o apariție.

Aceasta se observă limpede din textul evanghelic referitor la Schimbarea la Față a Domnului pe Muntele Tabor, care a reprezentat tema centrală în acest întreg conflict și punctul de pornire în prezentarea învățăturilor referitoare la energiile necreate ale lui Dumnezeu.

Varlaam susținea că Lumina taborică, Lumina pe care Apostolii s-au învrednicit s-o vadă pe Muntele Taborului, a fost o simplă apariție și un simbol exterior, ceva ce acum este și acum nu mai este, precum fulgerul, și, de aceea, ea reprezenta energii comune înțelegerii raționale. Făcând aceste supoziții el susținea că filosofii, care emiteau idei prin intermediul înțelegerii lor intelectuale și al rațiunii, erau superiori proorocilor care avuseseră acces la această apariție și la acest simbol, care, așa precum Sfântul Augustin și toți

filosofii scolastici afirmău că acum este și acum nu este, adică, altfel spus, este creată.

După învățăturile Sfântului Grigorie Palama, toți cei ce susțin astfel de teorii se împotrivesc Sfinților Părinți ai Bisericii, adică sunt împotriva celor ce sunt purtători ai Tradiției Ortodoxe, întrucât Sfinții Părinți, atât în imnurile și scrierile pe care le-au creat, o numesc "inefabilă, necreată, veșnică, atemporală, neapropiată, fără hotar, infinită, nelimitată, invizibilă îngerilor și oamenilor, frumusețe arhetipală și neschimbătoare, Slava lui Dumnezeu, Slava lui Hristos, Slava Duhului Sfânt, rază a Dum-nezeirii ș.a.m.d."⁴... Trupul Logosului a fost slăvit imediat după slăvită Sa Schimbare la Față prin însăși Firea Sa Dumnezeiască, iar această Slavă a trupului "devine slavă a Dumnezeirii".

Oricum, deși firea umană fusese slăvită prin Trasfigurarea Sa "Slava rămăsese invizibilă în Trupul vizibil" celor ce nu puteau vedea ceea ce era cu neputință de văzut chiar și îngerilor. Așadar, în Schimbarea Sa la Față, Hristos nu și-a asumat ceva ce nu avusese mai înainte, nici nu s-a transformat în ceva ce nu fusese mai înainte, dar ceea ce le-a fost dat să vadă Apostolilor Săi a fost ceea ce era El de fapt, deschizându-le ochii.

Acest pasaj citat de Sfântul Grigorie Palama aparține Sfântului Ioan Damaschin, care spune în continuare: "În timp ce El a rămas același, acum ei îl puteau vedea diferit de cum le apăruse mai înainte". Iar Apostolii n-au văzut decât Slava Sa oarecum parțială, întrucât ceea ce este necreat nu poate fi transpus în creație exact așa cum este¹⁵.

De aceea, vederea Luminii necreate reprezintă contemplarea Slavei lui Dumnezeu în Trupul îndumnezeit al Cuvântului, Cea de-a doua Persoană a Sfintei Treimi. Ea nu este inferioară cu nimic inteligenței. De aceea proorocii sunt superiori filosofilor care emit doar ipoteze despre Dumnezeu. Această Lumină este țelul final al vieții duhovnicești. Vederea Luminii necreate reprezintă îndumnezeirea omului, întrucât ea vine odată cu trasfiguraarea ființei umane, și, desigur, reprezintă unirea omului cu Dumnezeu. La Sfinții Părinți termenii "îndumnezeire" și "unire" au aceeași valoare, întrucât se referă la același lucru.

c) Minte și inimă

Varlaam i-a acuzat pe monahi, care afirmau că mintea se află în inimă, că sunt mesalieni, întrucât aceștia din urmă susțineau că diavolul și Harul dumnezeiesc se pot afla în inimă în același timp. Dar Sfântul Grigorie Palama afirmă că toți cei ce susțin astfel de lucruri și îi acuză pe monahi, se împotrivesc Sfinților Părinți care vorbesc de prezența energiilor minții în inimă. Mai întâi, trebuie spus că în Tradiția Bisericii se face o diferențiere clară între minte și inteligență. Atunci când mintea lucrează după fire, ea acționează în inimă și acolo este locul ei.

În urma căderii omului, mintea, în loc să se afle în inimă, se răspândește în lucrurile din afară și devine sclava lucrurilor create. Mai mult, aceasta constituie însăși condiția căderii omului și cu adevărat acesta este un păcat.

Isihasmul, asceza ortodoxă, este o încercare și o mișcare teologică prin care se încearcă readucerea minții în inimă în urma răspândirii ei în lumea înconjurătoare. În acest mod omul funcționează normal fiziologic și își împlinește scopul existenței. Acest adevăr teologic limpezește și importanța modului de viață isihast, precum și superioritatea sa față de filosofia platonice.

După filosofia platonice scopul vieții umane este eliberarea minții din trup, pe care-l consideră drept temniță a sufletului. Oricum, după cum afirmă Sfântul Grigorie Palama, ieșirea minții din trup înseamnă "descoperirea demonilor și o lecție proprie păgânilor". Din contră, propriul nostru efort rezidă în revenirea minții în inimă, întrucât trupul nu este o temniță a sufletului, ci o lucrare pozitivă de creație a lui Dumnezeu.

Din acest motiv, în "Tomul aghioritic", Sfântul Grigorie prezintă două texte din Sfinții Părinți ai Bisericii. Unul îi aparține Sfântului Atanasie cel Mare care afirmă că sediul inteligenței sufletului este în creier, iar celălalt este luat de la Sfântul Macarie cel Mare care arată că sediul energiilor minții este inimă. Afirmatia Sfântului Grigorie de Nissa că mintea "fiind netrupească, nu se află nici în lăuntru, nici în afara trupului", nu este opusă învățăturilor Sfinților Părinți întrucât atunci când aceștia afirmă că mintea se află în trup, ei înțeleg prin aceasta că ea este unită cu trupul. Așa precum intrarea Cuvântului lui Dumnezeu în pântecul Prea Curatei Fecioare nu se

opune faptului că Acesta, fiind netrupesc, nu se află într-un loc, întrucât Cuvântul a intrat în pânțece și S-a unit cu propria noastră fire deasupra oricărei înțelegeri și în urma nemărginitei iubiri a lui Dumnezeu, același lucru poate fi afirmat și despre minte. Oricum, în starea sa firească, mintea se află în inimă ca într-un organ și nu ca într-un vas și acest lucru ne dovedește prezența unui om matur și împlinit. Intrarea minții în inimă reprezintă curăția ei și faptul că devine astfel capabilă de a primi Revelația divină, întrucât mintea omenească este organul prin care Dumnezeu poate fi contemplat.

În Tradiția Ortodoxă, pe lângă faptul că există o diferențiere între minte și inteligență, în același timp există și o distincție între cunoașterea pe care o posedă mintea și cunoașterea senzorială. Acest lucru este deosebit de important deoarece, pe de o parte, se observă distincția dintre pedagogia umană și cea divină, iar pe de altă parte, deoarece prin curățirea minții noi dobândim cunoașterea dumnezeiască, iar Sfinții se învrednicesc de vederea lui Dumnezeu. În "Tomul aghioritic" se afirmă limpede că mintea percepe o lumină, iar simțurile alta. Simțurile percep lumina sensibilă, iar mintea Lumina necreată și cunoașterea prin intermediul imaginilor conceptuale.

Deci, mintea este organul prin care omul vede Lumina dumnezeiască, care reprezintă împărăția lui Dumnezeu și hrana îngerilor, dar întrucât mintea este unită cu trupul, de aceea atunci când Sfinții sunt cercetați de Harul divin, prin puterea Sa, ei văd "prin simțul văzului și cu mintea ceea ce depășește atât simțurile cât și mintea"¹⁶. În acest fel, omul vede Lumina divină și cu ochii trupești, dar aceasta se întâmplă deoarece aceștia au fost mai înainte transfigurați și li s-a dat această putere prin Harul necreat al lui Dumnezeu. În plus, se știe că Harul necreat este transmis de către suflet trupurilor celor îndumnezeiți.

d) Unirea omului cu Dumnezeu

În secolul al XIV-lea, care a fost dominat de umanism, ca și în zilele noastre, au existat unii care susțineau că unirea omului cu Hristos se poate atinge prin imitarea exterioară a vieții lui Hristos, printr-o conformare de ordin exterior a vieții noastre la poruncile Sale, fără a lua în considerație Harul care lucrează odată cu împlinirea poruncilor și fără a lua în

considerație transfigurarea lăuntrică pe care o aduce cu sine împlinirea poruncilor. Ea ar avea loc prin intermediul dezvoltării firii raționale a omului, prin gânduri rafinate, fără participarea energiilor îndumnezeitoare ale Domnului. În "Tomul aghioritic", care este un text religios și care a primit recunoașterea catolicilor, sunt prezentate învățăturile Bisericii, afirmându-se că unirea omului cu Dumnezeu nu este o lucrare omenească, o lucrare a firii umane, ci este rod al participării la lucrarea energiilor îndumnezeitoare ale Domnului. Îndumnezeirea omului și unirea sa cu Dumnezeu este deasupra inteligenței și cunoașterii umane și chiar deasupra virtuților înseși. În "Tomul aghioritic" Sfântul Grigorie Palama afirmă că toți cei ce susțin ideea că unirea omului cu Dumnezeu vine ca urmare a imitației, așa cum se întâmplă în cazul unirii celor ce se iubesc "fără participarea Harului îndumnezeitor al Duhului, comit o mare eroare".

În aceeași eroare se află și cei ce consideră "Harul îndumnezeitor drept o stare a firii noastre intelectuale dobândit doar prin simpla imitație, și nu îl consideră drept "o iluminare suprafirească și drept energii inefabile și dumnezeiești percepute invizibil și înțelese într-un mod ininteligibil".

Dacă cineva afirmă lucruri de acest fel, el a căzut în înșelarea mesalienilor. De aceea, dacă îndumnezeirea ar fi o forță naturală și un progres natural și nu un dar al Harului necreat al lui Dumnezeu, atunci persoana îndumnezeită ar fi Dumnezeu prin fire¹⁷.

Din păcate, astfel de opinii există și azi în cazul unor umaniști antropologi care exaltă factorul și natura umană. Există și alte opinii cu caracter antropocentric și, desigur, neacceptate de Ortodoxie. Omul este încununarea creației, întrucât el a fost creat de Dumnezeu și se îndreaptă spre unirea cu El. Centrul de referință al omului este Dumnezeu. Când el se înstrăinează de acest centru, atunci omul și umanismul încetează de a mai exista. Astăzi oamenii vorbesc de persoană și personalitate. Dar dacă abordăm acest subiect fără a face referiri la Dumnezeu, absolutizăm ființa umană și cădem în antropocentrism. Acest lucru e legat de păcatul originar al omului, care a dorit să devină Dumnezeu, înafara căii stabilite de Dumnezeu, adică fără Harul său.

Sfântul Grigorie Palama, folosind un text din Sfântul Maxim Mărturisitorul definește limpede faptul că Harul îndumnezeirii este absolut ininteligibil și nu există vreo facultate anume omenească care să-L poată percepe, pentru că altfel n-ar mai fi Har, ci o manifestare a funcționării unei capacități firești. Dumnezeu se manifestă pe Sine conform capacității firești a fiecărui om. Îndumnezeirea nu este o lucrare a firii, ci un dar al lui Dumnezeu oferit celor ce s-au pregătit pentru a-1 primi. Așadar, Harul îndumnezeirii este deasupra firii, virtuților și a cunoașterii și, desigur, toate aceste lucruri sunt cu mult mai prejos decât el. Virtuțile și imitarea lui Dumnezeu îl fac pe om potrivit pentru actul unirii "dar numai prin lucrarea Harului se realizează această unire inefabilă". De aceea, nu prin lucrarea virtuților se capătă unirea cu Dumnezeu, ci cu ajutorul energiilor îndumnezeitoare ale Domnului.

Prin intermediul acestui Har, Dumnezeu, în plinătatea Sa, îi umple pe Sfinți în totalitatea lor, iar Sfinții pătrund în intimitatea Dumnezeirii în plinătatea lor, în felul în care sufletul îmbrățișează trupul¹⁸.

Aceasta este adevărata antropologie ortodoxă, care nu este izolată și străină de Dumnezeu. Antropologia ortodoxă este tean-tropocentrică. De aceea, a ne gândi la o viață mai bună și morală fără ca să existe rațiuni pentru îndumnezeirea omului, care nu se realizează prin gânduri bune, raționale și nici prin concepte, ci cu ajutorul energiilor îndumnezeitoare divine, este un lucru antiortodox și antitraditional. Și acest lucru trebuie afirmat în cadrul condițiilor prealabile esențiale de participare la lucrările de îndumnezeire divine, și anume: curăția inimii, iluminarea minții și îndumnezeirea, care reprezintă etape ale desăvârșirii spirituale, metoda ortodoxă plină de evlavie și însăși tradiția ei sfântă.

e) Îndumnezeirea trupului

Varlaam, făcând uz de filosofia platonice și stoică, subevalua trupul omenesc și numea nepătimirea sufletului, împietrirea laturii sale simțitoare. Este un lucru binecunoscut faptul că sufletul are trei forțe: inteligența, pofta și mânia. Laturile sale ce țin de poftă și mânie formează partea simțitoare a sufletului. După filosofia platonice, atât latura poftitoare, cât și cea mânioasă au pătruns în om odată cu căderea lui din arhetip, iar conform filosofiei

platonice și a celei stoice, mântuirea omului rezidă în mortificarea laturii simțitoare a sufletului său. Acest tip de asceză cu iz eretic este cunoscut și în neoplatonism. Având această concepție, oamenii ajung să disprețuiască și să respingă trupul și orice fel de asceză legată de trup, precum și vărsarea de lacrimi și întristarea din vremea rugăciunii.

Aceasta reprezenta o spiritualitate naivă și zdruncina din temelii lucrurile esențiale omenești, sufletul și trupul său. În "Tomul aghioritic" sunt prezentate și învățăturile ortodoxe referitoare la transformarea laturii simțitoare a sufletului și la îndumnezeirea trupului omenesc. De aceea, toate energiile sufletului participă la acest drum spre îndumnezeire, inclusiv trupul însuși.

Așadar, în vreme ce Varlaam, vorbind de nepătimire, o definește drept "o mortificare obișnuită a laturii simțitoare", Sfântul Grigorie o definește drept "o îndreptare firească a energiilor către lucrurile superioare prin alungarea a tot ceea ce este rău și înrădăcinarea a tot ceea ce este bun". Deci, nu se poate vorbi de mortificarea laturii simțitoare a sufletului, ci de transformarea ei, în loc de a funcționa împotriva firii, este necesar să funcționeze conform firii și deasupra firii¹⁹.

Oricine ar refuza să accepte opiniile ortodoxe cu privire la nepătimire și ar accepta învățăturile eretice referitoare la nepătimire drept mortificare a laturii simțitoare, refuză, de asemenea, să accepte faptul că ne putem bucura de o viață veșnică în veacul de nestricăciune ce va să fie. Deoarece în veacul ce va să fie trupul se va împărtăși împreună cu sufletul de toate binecuvântările, atunci este limpede faptul că și în această lume el se va împărtăși "după puterile sale de Harul mistic și inefabil dăruit de Dumnezeu unei minți curățite de patimi"²⁰. Cu alte cuvinte Harul îndumnezeitor este transmis de către o minte curată și trupului.

Trupul primește Harul divin și devine părtaș al energiilor îndumnezeitoare divine. Acest lucru se realizează prin transformarea laturii simțitoare a sufletului și nu prin mortificarea ei, întrucât, în orice caz, latura simțitoare aparține atât trupului, cât și sufletului²¹. Astfel, asceza, căința, frângerea inimii, lacrimile, întristarea sunt elemente esențiale pentru îndumnezeirea omului. Ele nu sunt inferioare unei fericiri simple a sufletului,

ele reprezintă calea către îndumnezeire. De aceea, în asceza după Dumnezeu, așa cum este ea prezentată în Tradiția Ortodoxă, trupul se împărtășește și el de Harul lui Dumnezeu care se pogoară asupra unei minți curățite de patimi. Sfântul Grigorie Palama face referiri și la un text din Sfântul Diadoh al Foticeii, în care se afirmă că mintea transmite virtuțile divine inefabile și trupului, în vreme ce bucuria care este atunci împărtășită sufletului și trupului reprezintă o adevărată pregustare a vieții celei nestricăcioase²².

În timp ce isihasmul ortodox pare a fi o stare abstractă, nepractică și utopică, în esența sa este foarte practic, adevărat și realist, mai ales fiindcă vorbește de transformarea trupului omenesc și, desigur, a ființei umane în totalitatea ei.

Acest adevăr poate fi observat în cazul trupurilor sfinților care primesc energiile îndumnezeitoare divine și în cazul moaștelor sfinților în care se manifestă evident energiile îndumnezeitoare. În plus, sfintele moaște sunt dovezi și ale îndumnezeirii trupului, iar acest lucru este o dovadă a existenței energiilor îndumnezeitoare și în sufletul persoanei respective.

De aceea, putem spune că unul din scopurile Bisericii și o lucrare a ei este aceea de a pregăti sfinți purtători de har care să lase sfinte moaște.

f) Sfinții plini de experiență duhovnicească

Tot ceea ce am afirmat până acum analizând "Tomul aghioritic" exprimă faptul că ceea ce s-a spus în această declarație, pe care o analizăm, reprezintă experiența străveche a Bisericii lui Hristos. Nu este vorba de ideologii sau de construcții logice, ci de viața adevărată. Și există "semne" sigure și dovezi de necontestat ale acestor lucruri care sunt aici afirmate. Aceste "semne" sunt, de fapt, Sfinții, care au dobândit cunoașterea acestor adevăruri din experiență. La sfârșitul ei, declarația devine mărturie a adevărului: "Aceste lucruri pe care le-am învățat din Scripturi, aceste lucruri pe care le-am primit de la Părinții noștri, aceste lucruri am ajuns să le cunoaștem din umila noastră experiență. Observându-le în tratatul scris de fratele nostru, prea Cuviosul Ieromonah Grigorie, în apărarea celor ce cu dragoste și credincioșie duc o viață în liniște și încunoștiințându-i că se află pe calea tradiției tuturor sfinților,

ne-am alăturat semnăturile pentru a-i asigura pe cei ce vor citi acest document de autenticitatea celor de mai sus"²³.

Această mărturie este extrem de importantă, întrucât ea exprimă limpede faptul că adevărul Evangheliilor și al Sfinților Părinți este confirmat de experiența proprie a sfinților contemporani. De aceea, în fiecare perioadă istorică există confirmarea revelației Scripturilor, întrucât în fiecare perioadă a istoriei umane există oameni care împărtășesc aceeași experiență revelatorie. Toți venerabilii Părinți aghioriți care au semnat acest document, monahi, pustnici, isihăști dau mărturie asupra scopului vieții duhovnicești, asupra căii de atins și despre efectele îndumnezeirii. Ca atare, confirmarea învățăturilor Sfântului Grigorie Palama de către părinții aghioriți ne arată faptul că nu este suficient doar să teologhisim, dar, mai ales, faptul că e nevoie să avem confirmarea sfinților cu experiență duhovnicească, dacă teologia pe care o formulăm sau lucrarea pe care o săvârșim sunt binecuvântate de Dumnezeu. Prezența chiar și în ziua de azi a unor astfel de persoane cu viață sfințită și sfințitoare în Sfântul Munte reprezintă o binecuvântare pentru Ortodoxie și pentru întreaga lume, întrucât ei trăiesc aceleași experiențe revelatoare, împărtășindu-se de Pogorârea Sfântului Duh.

În acest sens noi respectăm și preamărim Muntele cu nume sfânt.

Există o unitate între profeții Vechiului Testament și Sfinții Bisericii.

Dogmele sunt "taine cunoscute în Duhul Sfânt doar de către profeți". Proorocii au cunoscut tainele în Duhul Sfânt. Dar, chiar și binecuvântările veacului ce va să fie, care sunt promise sfinților reprezintă taine ale vieții și atitudinii evanghelice care sunt acum văzute în parte și sunt oferite ca o pregustare "celor pe care-i învrednicește Sfântul Duh"²⁴. Astfel, Harul lui Dumnezeu îi învrednicește pe profeții Vechiului și Noului Testament să vadă tainele împărăției Cerurilor. Fiecare epocă istorică poartă mărturii ale acestor taine, care sunt ascunse celor mulți. Există două categorii de oameni în Biserică. Cei dintâi fac parte din categoria "celor ce au fost învățați prin experiența lor proprie". Această categorie îi cuprinde pe cei ce, pentru a pune în practică învățăturile evangheliștilor au renunțat la averi, la slava omenească și la plăcerile trupesti. Și aceștia nu s-au mulțumit doar cu

renunțarea la aceste lucruri, dar s-au pus și sub ascultarea celor mai înaintați în vârstă și experiență duhovnicească, adică, a bătrânilor, pentru a-i călăuzi către experiența tainelor. Aceasta ne arată că renunțarea la orice fel de bunuri materiale nu are un preț prea mare dacă nu este urmată de supunerea și ascultarea întru Hristos Domnul față de părinții duhovnicești. Astfel, cu ajutorul acestor duhovnici și experimentând metoda isihastă, care constă în liniște netulburată și rugăciune sinceră, aceștia s-au depășit pe ei înșiși și s-au unit cu Dumnezeu "prin acea unire mistică cu El care depășește mintea omenească". În acest fel "ei au fost învățați întru tainele ce depășesc orice închipuire". Așadar, cea dintâi categorie îi cuprinde pe cei "ce au fost învățați prin trăire", care au urmat calea și metoda adevărată ce aparțin Bisericii Ortodoxe.

Cea de-a doua categorie îi cuprinde pe aceia care, întrucât nu au propria lor experiență a acestui adevăr revelator, îi cinstesc și îi respectă pe cei cu experiență: "Alții, la rândul lor, au aflat despre aceste lucruri prin cinstirea, credințioșia și dragostea ce le-o poartă unor astfel de oameni"²⁵.

Oricine altcineva care nu face parte dintr-una din aceste două categorii se află pe o cale îndoielnică, și, de aceea, calitatea sa de teolog și de mlădiță a Bisericii sunt puse la îndoială.

Această observație făcută de Sfântul Grigorie Palama este demnă de reținut. În cadrul Bisericii, ca și în Teologia Ortodoxă sunt valabile aceleași lucruri pe care le aflăm și în cadrul oricărei științe. Un adevărat om de știință este cel ce a făcut experiențe reale și a ajuns să le teoretizeze, și, mai apoi, această teorie a sa poate fi verificată și confirmată și de alți oameni. Așadar, omul de știință din cadrul cercetării duce mai departe progresul științei respective.

Dar, în același timp, oricine acceptă descoperirile cercetătorilor, este și acela om de știință. Exact același lucru este valabil și în cazul Bisericii. Dacă noi nu posedăm propriile noastre revelații, așa cum le au Sfinții la capătul unei lupte după lege, atunci trebuie să acceptăm experiențele sfinților, până când Domnul ne va învrednici să confirmăm noi înșine o astfel de experiență, chiar dacă în mod gradat.

4. CONCLUZII

Această declarație este extrem de revelatorie. Faptul că a fost scrisă de Sfântul Grigorie Palama, că a fost semnată de sfinți monahi care cunosc cele dumnezeiești din propria lor experiență, că a fost adoptată de către sinoadele ținute în secolul al XIV-lea, că a fost atât de adesea valorificată - pentru că se poate afirma că ea reprezintă un rezumat al tuturor învățăturilor Bisericii cărora le-a dat viață Sfântul Grigorie Palama - îi conferă marea sa valoare.

În puține cuvinte ea subliniază adevărul că țința vieții omenești o reprezintă îndumnezeirea, unirea sa cu Dumnezeu, adică vederea Luminii necreate, care este Lumina dumnezeiască. Sfântul Macarie o numește "hrana celor netrupești, slava firii dumnezeiești, frumusețea veacului ce va să fie, foc ceresc și dumnezeiesc, lumină gânditoare inexprimabilă, pregustare și mângâiere a Sfântului Duh, untdelemnul sfințit al bucuriei"²⁶. El face, de asemenea, cunoscut adevărul că drumul spre îndumnezeire constă în transformarea laturii simțitoare a sufletului, în liniștea cea după Dumnezeu și în rugăciune neîncetată, care este lucrarea Harului divin. Și el subliniază faptul că Sfinții plini de experiență duhovnicească, mai ales proorocii Vechiului și Noului Testament, sunt dascălii teologiei ortodoxe. "Tomul aghioritic" face cunoscută marea contribuție oferită de Sfântul Munte întregii lumi prori viața sa și exprimarea adevărului revelat, dar și marele elogiu adus acestuia de către Părinții contemporani care confirmă mărturiile oferite de "Tomul aghioritic". Pe lângă toate aceste lucruri nu trebuie să uităm marea personalitate a Sfântului Grigorie Palama, care, în calitate de părinte aghiorit, a dat expresie experienței Sfântului Munte, care, de fapt, reprezintă experiența esențială a Bisericii Ortodoxe.

11. CONTEMPLAREA LUI DUMNEZEU PE MUNTE

Titlul acestui capitol ne arată faptul că se ocupă de vederea Luminii necreate în firea omenească a Cuvântului, pe care apostolii au văzut-o pe Muntele Tabor, dar se vor face aici referiri speciale la contemplarea lui Dumnezeu la care au ajuns părinții aghioriți care duc o viață ascetică severă în Sfântul Munte. Evenimentul Schimbării la Față nu a avut loc doar o dată în istorie. Desigur, acest eveniment special a avut loc o singură dată, întrucât Hristos voia să-și pregătească ucenicii pentru a putea face față Patimilor și Suferințelor Crucii Sale cu credință, dar acest lucru se repetă și este experiat de către cei îndumnezeiți în toate epocile istoriei. Sfântul imnograf se roagă Domnului: "Fie ca veșnica Ta Lumină să strălucească în inimile noastre, ale păcătoșilor".

În Sfântul Munte, atât în pustie, cât și în mănăstiri, există monahi aflați pe toate treptele vieții duhovnicești, adică, în ceea ce privește curăția inimii, iluminarea minții și îndumnezeirea. Unii se luptă să-și curețe inimile de patimi și trăiesc în cea mai adâncă pocăință, alții au ajuns la iluminarea minții și au rugăciunea neîncetată în inimile lor, iar alții au ajuns la contemplarea lui Dumnezeu și au văzut Lumina necreată. Pe timpul celor 25 de ani de vizite regulate în Sfântul Munte, Dumnezeu m-a învrednicit să cunosc monahi aflați pe toate treptele vieții duhovnicești. Am aflat monahi care mi-au vorbit de rugăciunea minții și de contemplarea Luminii necreate și de aceea am certitudinea acestor lucruri.

Întrucât acest capitol este închinat vederii Luminii celei necreate pe Muntele Taborului vreau să vorbesc mai întâi de monahii care au văzut această lumină. Am întâlnit un monah, care deși era orb, vedea preoți în veșminte strălucitoare și întreba dacă ei erau preoți ai acelei chilii fără a se gândi că era orb. De fapt, era vorba de apariția sfinților acolo, dar în marea sa pocăință și umilință nu putea fi conștient de acest lucru. Am mai întâlnit un monah care de câteva ori a pus întrebarea "cum mai stau lucrurile" afirmând că "trăiesc în întuneric", pentru că nu vedea lumina necreată, lucru ce confirmă faptul că îl cunoscuse pe Dumnezeu în Lumină. Ei mi-au vorbit și de monahii ale căror fețe strălucesc, pline de slava lui Dumnezeu în timpul somnului. Îmi amintesc de un caz izbitor. După publicarea cărții "O noapte în pustia Sfântului Munte" am vizitat un monah aghiorit. El mi-a spus: "Mulți mă întreabă dacă eu sunt monahul cu care ai stat de vorbă. Eu le răspund: nu încercați să aflați cine este acela. Încercați să puneți în practică sfaturile și să experiați rugăciunea de care se vorbește în carte".

Apoi îmi spuse: "Vino și îți voi spune și alte lucruri așa încât să le cunoști și mai târziu să le poți scrie". Și spre marea mea uimire începu să-mi povestească trăiri ale sale cu privire la Lumina necreată, ce precede actului contemplării, ce îi urmează, în ce stare se află persoana respectivă, ce lacrimi curg la vederea lui Dumnezeu ș.a.m.d. Am rămas uluit și l-am mulțumit lui Dumnezeu pentru acest mare dar pe care El îl oferă Sfântului Munte și Bisericii Sale și mi l-a oferit și mie personal prin faptul că am putut întâlni astfel de oameni sfinți care și astăzi trăiesc în mijlocul nostru. De aceea, pot afirma cu certitudine: "Am auzit și am văzut și am pipăit cu propriile noastre mâini".

1. MĂRTURII AGHIORITE CONTEMPORANE ALE ÎNDUMNEZEIRII FIRII OMENEȘTI

Din fericire am scris despre anumite mărturii legate de contemplarea Luminii necreate. Unii monahi aghioriți, din mai multe motive, și, mai ales, ca să-i poată ajuta pe creștinii a căror credință se cam clătina, au hotărât să-și mărturisească propriile trăiri. De aceea am și scris mărturii legate de acest

lucru. În cele ce urmează aş mai dori să menţionez patru astfel de mărturii, care ne arată valoarea deosebită şi marea importanţă a Muntelui cu nume sfânt.

Prima dintre ele aparţine părintelui Paisie. El descrie momentul în care Sfântul Arsenie al Capadociei i-a apărut în momentul în care el terminase de scris biografia acestuia. A fost o trăire în Domnul, întrucât Sfinţii apar în Lumina necreată. În plus, Sfinţii se bucură de Rai şi de împărăţia lui Dumnezeu, care înseamnă, de fapt, contemplarea Luminii celei necreate. Este foarte semnificativ faptul că pe Muntele Tabor, Proorocii Ilie şi Moise au apărut în Lumină dumnezeiască. Paisie scrie:

"Tatăl are şi alte astfel de veşminte, dar propriile mele mâini spirituale erau paralizate de mulţimea păcatelor mele şi nu le puteam desface ca să mă pot ruga. Facă Bunul nostru Tată Ceresc să-mi ierte acest lucru şi faptul că l-am pătat numele pe care mi l-a dat. Este la fel de adevărat că nu l-am imitat în nici un fel. Şi în timp ce eu m-am considerat un biet netrebnic, prea bunul părinte Arsenie, ca un adevărat următor al lui Hristos, mă tămăduia prin dragostea sa. Se pare că ani de zile îşi strânsese toată dragostea pentru mine ca să mi-o poată oferi dintr-o dată, ca să mă trezească pe mine, nepăsătorul şi nesimţitorul pentru a-mi veni în sine. Era ziua Sfinţilor Teodor Tiron şi Teodor Stratilat, pe 21 februarie 1971, în sâmbăta morţilor. Îi scrisesem biografia pentru prima oară cu ajutorul materialelor pe care le aveam pe atunci şi tocmai o citeam ca să nu-mi fi scăpat vreo greşeală după traducerea lui Farasiotiki de care auzisem de la bătrâni. Era cam cu două ore înainte de apusul soarelui şi, în timp ce citeam, Părintele Arsenie m-a vizitat. Şi la fel precum un dascăl îşi mângâie elevul care a citit bine lecţia, el a făcut acelaşi lucru cu mine. Pe lângă aceasta, el mi-a dăruit o dulceţă de nedescris şi o bucurie cerească care mi-a învăluit inima, aproape imposibil de suportat. Apoi, am ieşit afară pe pajiştea dimprejurul chiliei mele şi am început să alerg ca un ieşit din minţi şi l-am strigat pe nume, crezând că-l voi putea găsi. (Din fericire nu era nimeni prin preajmă, pentru că l-aş fi smintit şi nu aş fi putut să-mi motivez sfânta nebunie ce mă cuprinsese). Uneori strigam cu glas tare: "Părintele meu, părintele meu!" Iar alteori strigam mai încetişor: "Doamne, Doamne, întăreşte-mă până ce voi vedea ce

se va întâmpla diseară", pentru că inima mea de lut nu putea suporta acea dulceață cerească dacă Domnul nu m-ar fi ajutat. Când noaptea se lăsase, iar speranțele mele scăzuseră - întrucât crezusem că îl voi putea afla - nu am mai privit la Ceruri. Ceea ce m-a făcut să mă întorc în chilie a fost faptul că mi-am amintit de ziua înălțării Domnului.

Când după 40 de zile Hristos a vizitat-o pe Prea Curata Sa Maică și pe ucenicii Săi timp de un moment în Ziua înălțării, ei L-au văzut înălțându-Se la Ceruri dinaintea ochilor lor. Când m-am întors mai apoi în chilie, am simțit din nou acea dulceață și, mai apoi, în timpul nopții. Dar aceasta m-a pus pe gânduri. Îl trimisese oare Bunul și Dreptul Dumnezeu poate pe Părintele Arsenie să mă bucure în această viață, oferindu-mi acea dulceață cerească, chiar dacă păcatele mele sunt atât de multe și de mari?

Nu știu, deci, vă implor să vă rugați pentru mine, rugați-vă în numele dragostei lui Hristos ca Dumnezeu să aibă milă de mine"¹.

Cea de-a doua mărturie ne este oferită de un alt părinte aghi-orit, care a murit în 1959, Gheron Iosif Spileotul. El a experiat pe deplin viața isihastă, el avea rugăciunea minții în inimă și în timpul vieții el a cunoscut și experiat energiile dumnezeiești care l-au curățat de patimi, l-au iluminat și îndumnezeit așa cum se poate observa din scrisorile trimise fiilor săi duhovnicești și adunate într-o carte. Într-una din scrisori, el mărturisește: "Și într-o bună zi am avut mai multe trăiri duhovnicești. Toată ziua plânseam cu lacrimi amare, iar spre seară, cam pe la apusul soarelui, mă odihneam: posteam și eram epuizat după vărsarea atâtor lacrimi. Mă uitam la Biserica Schimbării la Față din vârful muntelui și, sfârșit de oboseală, îl chemam pe Domnul în rugăciune. Și, deodată, parcă un vânt tare s-a stârnit, bătând în direcția mea. Dintr-o dată, sufletul mi s-a umplut de o mireasmă de nedescris, iar inima a început să rostească rugăciunea lui Iisus de la sine, ca un ceasornic. M-am ridicat atunci, plin de har și de o imensă bucurie și am intrat în peșteră, iar aplecându-mi bărbia în piept am început a rosti rugăciunea. Și de-abia am spus-o de câteva ori că am avut o minunată contemplare a lui Dumnezeu. Deși eram în peșteră cu ușa închisă, parcă mă aflam în Cer, într-un loc minunat, într-o deplină pace și liniște sufletească. Odihnă deplină. Mă gândeam doar atât: Doamne, nu mă lăsa să mă mai

întorc în lume, în viața cea plină de suferință, ci lasă-mă să rămân aici. Apoi, după ce m-am odihnit după Voia Domnului, mi-am revenit în sine, aflându-mă iar în peșteră"².

Gheron Iosif a avut contemplații ale Luminii celei necreate și, de aceea, el descrie această stare în chip minunat. Într-una din scrisorile sale el observă cât se poate de corect:

"Adevăratul monah este rod al Sfântului Duh. Atunci când în tăcere și liniște deplină, mintea curăță simțurile și se liniștește, iar inima este curățită de patimi, atunci primești Harul și lumina rea cunoștinței. Și atunci omul devine în întregime lumină, în întregime plin de cunoștință și de claritate a minții. Și atunci se revarsă teologia divină - trei oameni dacă ar scrie nu pot face față torentului ce se revarsă în valuri, răspândind pacea și o deplină nemișcare a patimilor din întreaga ființă a celui atins de Har.

Inima este înflăcărată de o dumnezeiască dragoste și strigă: "Iisuse al meu, pune stavilă valurilor Harului Tău, pentru că mă topesc ca ceara. Și, cu adevărat, nu poți opri Darul Cel de Sus. Mintea este răpită în contemplarea Domnului.

Și se produce unirea mistică, iar ființa umană este transfigurată și devine una cu Domnul, așa încât nu se mai cunoaște pe sine, topindu-se precum fierul în foc, făcându-se totuna cu acesta"³.

A treia mărturie ne este oferită de Sfântul Siluan Atonitul, care a adormit întru Domnul în anul 1938. El descrie una din contemplațiile avute, când s-a învrednicit să-L vadă pe Dumnezeu Cel Viu, Hristos Domnul. Toată viața și-a amintit de blândețea și smerenia Mântuitorului. Sfântul Siluan scrie cu o mare simplitate, expresie a adevărului, umilinței și adevăratei trăiri:

"Deodată duhul deznădejdiei mă cuprinse - mi se părea că în cele din urmă Domnul mă lepădase și că nu mai exista mântuire pentru oameni și că, dimpotrivă, sufletul meu purta dovada osândei celei veșnice. Am simțit că Domnul era nemilos și surd la orice rugăciune. Aceasta a durat cam o oră, ori poate ceva mai mult. O stare sufletească ca aceasta este atât de greu de suportat, atât de apăsătoare, încât doar simpla ei amintire te îngrozește.

Sufletul n-o poate suporta prea mult. În astfel de clipe ca acestea omul se poate pierde pentru totdeauna. Aceasta a fost lupta cea mare pe care Prea Milostivul Dumnezeu i-a permis duhului celui rău s-o poarte cu sufletul meu. S-a scurs puțină vreme. Am intrat în Biserică pentru slujba Vecerniei și, privind la icoana Mântuitorului, am strigat: "Doamne Iisuse Hristoase, miluiește-mă pe mine, păcătosul". Și, în timp ce rosteam aceste cuvinte, L-am văzut pe Domnul Cel Viu în locul în care se afla icoana și Harul Duhului Sfânt mi-a umplut sufletul și întregul meu trup. Și în felul acesta am ajuns să aflu în Duhul Sfânt că Iisus Hristos este Domnul, și m-am umplut deodată de dorința de a îndura orice fel de suferință pentru dragostea Lui.

Din acea zi, de când L-am aflat pe Domnul, sufletul meu este atras către El, iar cele pământești nu mai au nici o atracție pentru mine. Domnul este singura mea desfătare. El este bucuria și tăria mea, înțelepciunea și comoara mea"⁴.

Cea de-a patra mărturie aparține Părintelui Sofronie care, așa precum ne descrie în cartea sa, a experiat astfel de stări binecuvântate. Desigur, el le descrie cu cea mai adâncă smerenie, pentru a ajuta lumea și pentru a susține credința ortodoxă, trăind într-o țară în care există păreri diferite despre Hristos. Părintele Sofronie scrie cu mare umilință: "Cam pe la începutul anilor 1930 - eram pe atunci diacon - timp de două săptămâni, blânda milostivire a lui Dumnezeu m-a mângâiat. Cam pe la amurg, când soarele se furișa dincolo de Muntele Olimp obișnuiam să stau pe terasa de lângă chilia mea, îndreptat spre lumina care se pierdea la orizont. În acele zile am putut contempla amurgul soarelui și, în același timp, o altă Lumină care m-a înfășurat cu blândețe și mi-a umplut ușor inima, într-o manieră cu totul aparte, făcându-mă să simt o mare milă și compasiune față de cei ce mă tratau cu asprime. Simțeam o mare compasiune pentru toate vietățile, în general. După apusul soarelui, m-am întors în chilia mea pentru a-mi face canonul de rugăciuni necesare săvârșirii Sfintei Liturghii, dar Lumina nu m-a părăsit în timp ce mă rugam.

Într-o seară, un monah dintr-o chilie alăturată veni și-mi spuse: "Tocmai citeam imnurile Sfântului Simeon Noul Teolog. Spune-mi - ce crezi despre descrierea pe care o face referitoare la vederea Luminii celei necreate? Până

atunci trăisem cu inima plină de recunoștință pentru binecuvântarea Domnului față de mine, dar nu-mi pusesem nici o întrebare despre această contemplație - gândurile mele erau ațintite asupra Domnului până la uitarea de sine. Pentru a-i putea răspunde Părintelui Iuvenalie tocmai meditam la ceea ce se întâmpla cu mine în acele clipe, încercând să-mi tănuiesc starea, am răspuns evaziv: "Nu sunt eu vrednic să mă pronunț asupra trăirilor Sfântului Simeon... Probabil că atunci când Harul îl mângâia el era conștient de faptul că acesta venea sub forma Luminii. Nu știu". Am avut impresia că Părintele Iuvenalie, s-a întors în chilia sa fără să bănuiască și altceva înafara celor spuse. Dar, curând după această scurtă conversație, am început să mă rog ca de obicei. Lumina și dragostea nu mai erau cu mine. Iarăși și iarăși am aflat dintr-o amară experiență că rugăciunea curată se poate face doar când duhul nostru este cu totul absorbit în Domnul fără a se gândi pe sine. Ce curios - în timp ce vorbeam cu părintele Iuvenalie nu am fost conștient de părerea de sine ce se ivise înlăuntrul meu... și totuși... Dar aş fi putut eu oare să prevăd că vederea perpetuă a Luminii în serile și nopțile de pe atunci (la începutul sacerdoțiului meu) nu m-ar putea duce la mândrie? Dacă un astfel de păcat a apărut în drumul vieții mele duhovnicești, Domnul a găsit cu cale ca să-mi retragă Darul. Minunată pedagogie. Slavă Ție, Doamne, în veci de veci. Amin"⁵.

El a contemplat de multe ori Lumina necreată. El mai descrie o dată o astfel de contemplare a Domnului:

"În Sâmbăta Paștelui, probabil în 1924, Lumina m-a vizitat după ce luasem Sfânta împărtășanie și am simțit-o ca pe o mângâiere a dumnezeieștii veșnicii asupra duhului meu. Blândă, plină de pace și de iubire, Lumina a rămas cu mine timp de trei zile. Ea a alungat întunericul goliciunii vieții mele care mă cuprinsese. Am fost înviat, și în mine și împreună cu mine întreaga lume înviase. Cuvintele Sfântului Ioan Gură de Aur de la sfârșitul Sfintei Liturghii pascale mă izbiră cu o putere covârșitoare: "Hristos a înviat și nu mai sunt morți în morminte..."⁶.

Am prezentat aceste patru mărturii ale părinților aghioriți pentru a arăta că în fiecare perioadă istorică, la fel ca și în zilele noastre, există în Sfântul Munte, mărturii ale contemplării Luminii Slavei celei dumnezeiești. Desigur că

sunt și alții care îl văd pe Dumnezeu și de care noi nu avem cunoștință, pe de o parte, fiindcă ei înșiși doresc să trăiască fără a fi cunoscuți de oameni, iar pe de altă parte, fiindcă Dumnezeu îi ține ascunși. Dacă există rațiuni anume, Dumnezeu ni-i va descoperi. Sfântul Grigorie Palama aparține și el acelei categorii de părinți aghioriți care L-au văzut pe Dumnezeu. El însuși, după spusele Sfântului Filotei Kokkinos, a avut nenumărate contemplații dumnezeiești, dar s-a bucurat și de participarea la energiile îndumnezeitoare divine. Felul său de a scrie și modul în care analizează textele Sfinților Părinți sunt dovada participării sale la slava necreată a lui Dumnezeu. De aceea, este foarte semnificativ modul în care el însuși descrie Schimbarea la Față a lui Hristos și contemplarea Domnului de Care s-au bucurat ucenicii pe Muntele Taborului. Cred că este un model de interpretare, întrucât Schimbarea la Față a Domnului este analizată de către un sfânt care a fost învrednicit de a se bucura de aceeași vedere a Domnului. Vom analiza această interpretare oferită nouă de către un sfânt aghiorit care îl văzuse el însuși pe Dumnezeu.

2. SCHIMBAREA LA FAȚĂ A DOMNULUI

Schimbarea la Față este un moment esențial din viața Domnului nostru Iisus Hristos, care a avut loc cu puțin timp înainte de Patima Sa și a avut drept scop să-i întărească pe ucenicii Săi în vederea evenimentelor ce urmau să aibă loc. În condacul praznicului sunt amintite următoarele: "Pe Munte schimbatu-Te-ai la Față, ca atunci când Te vor vedea răstignit să înțeleagă că suferința Ta a fost de bună voie și să mărturisească lumii: că Tu ești din Adevăr, Lumina Tatălui".

În secolul al XIV-lea a avut loc o mare dispută între Sfântul Grigorie Palama și filosoful Varlaam referitoare la natura Luminii Schimbării la Față. La început, Varlaam susținea că noi nu știm exact cine este Duhul Sfânt, întrucât noi nu putem ști ce este Dumnezeu. El afirma aceasta referindu-se la subiectul legat de "filioque" (purcederea din Fiul). Atunci, Sfântul Grigorie Palama, dându-și seama că această poziție va sfârși în agnosticism, susținu ideea că există esență și energii în Dumnezeu, și că noi nu știm ce este

esența lui Dumnezeu, dar noi cunoaștem și experiem energiile Sale. Nu este cu putință ca noi să participăm la cunoașterea esenței divine, dar noi putem afla și dobândi experiența energiilor Sale. Ca atare, Duhul Sfânt ca esență purcede doar de la Tatăl, dar ca energii El este trimis de către Fiul și, de asemenea, din Fiul.

Existența Duhului Sfânt, modul Său de a exista și activa, reprezintă un lucru, iar revelarea sa este alt lucru. În acest fel, ei au ajuns de la discuțiile purtate cu privire la Sfântul Duh, la subiectul esenței și energiilor divine, care reprezenta baza tuturor discuțiilor. Sfântul Grigorie Palama susținea dogma ortodoxă că nu numai esența lui Dumnezeu este necreată, ci și energiile Sale sunt necreate. Așadar, cei trei ucenici au văzut energiile dumnezeiești în Persoana Cuvântului pe Muntele Tabor, întrucât Lumina Schimbării la Față reprezintă energiile dumnezeiești sub forma Luminii și, de aceea, această Lumină este Lumina Dum-nezeirii și este necreată. Varlaam s-a împotrivit acestor învățături, așa cum vom vedea în cele ce urmează. Desigur, discuția a avut loc și cu privire la modul de participare la activitatea Luminii necreate, la energiile necreate ale lui Dumnezeu - adică la modul de viață isihast ortodox. De aceea, evenimentul Schimbării la Față pe Muntele Taborului a devenit axul central al disputelor teologice dintre Sfântul Grigorie Palama și Varlaam, întrucât este un eveniment care oferă multe răspunsuri părerilor eretice ale lui Varlaam. Înainte de a continua examinarea învățăturilor Sfântului Grigorie Palama, cred că ar fi bine să vedem care sunt opiniile filosofului Varlaam cărora Sfântul Grigorie li s-a opus cu tărie. Le putem afla exprimate în problema formulată de către Sfântul Grigorie în prima parte a așa numitei dispute isihaste, așa cum ni s-a păstrat în lucrarea Sfântului, numită "Despre Sfinții Isihăști". Aici Sfântul spune că sunt oameni cuprinși de duhul prezumpțiilor și care vorbesc de lucruri pe care nu le-au trăit și experiat în propria lor viață, care s-au îndepărtat de la drumul cel drept și aduc acuzații împotriva înțelepților și de Dumnezeu purtătorilor Părinți și în ceea ce privește subiectul Luminii. Cu alte cuvinte ei consideră "drept o iluzie orice iluminare care este accesibilă simțurilor. Ei o consideră drept o activitate demonică. Și, cu adevărat, acești eretici consideră trăirile profeților și ale celor îndumnezeiți ca făcând parte din această categorie. Ei

consideră revelațiile din Vechiul Testament având caracter simbolic și afirmă că Lumina Schimbării la Față a Domnului este de natură senzorială. Pe de altă parte, ei dau numele de iluminare suprasensibilă cunoașterii spirituale oferită de rațiune și consideră această cunoaștere de ordin rațional ca fiind superioară Luminii sau contemplării lui Dumnezeu. Din acest punct de vedere, filosofii sunt superiori profeților și apostolilor⁷.

Ca atare, Sfântul Grigorie, care se afla în Sfântul Munte, află că acești eretici, adică Varlaam și cei asemenea lui, afirmău că a fi preocupat de rugăciune și de vederea feluritelor lumini, așa cum procedau monahii, era o stare demonică⁸. Deci, Varlaam considera că Lumina Schimbării la Față era creată și, desigur, inferioară raționamentelor și ideilor filosofilor, și pentru acest motiv filosofii erau superiori profeților și apostolilor. În cadrul învățăturilor Sfântului Grigorie Palama se observă felul în care sunt respinse toate aceste teorii eronate, eretice. În general, el afirmă că Lumina este, de fapt, lucrarea energiilor divine, care sunt necreate, la fel ca și esența Dumnezeirii. Nu există esență fără energii.

În cele ce urmează vom lua cunoștință de analiza acestor învățături, în orice caz trebuie subliniat aici faptul că diferențierea între energiile create și necreate reprezintă esența teologiei ortodoxe. Teologia ortodoxă este aceea care poate opera o diferențiere clară între energii. În plus, a atribui energiile dumnezeiești diavolului și energiile acestuia lui Dumnezeu constituie un păcat de blasfemie împotriva Duhului Sfânt. Sfântul Grigorie Palama este numit trâmbiță a Harului, întrucât pe parcursul întregii sale vieți a vorbit despre Harul divin, care este energia necreată a lui Dumnezeu, și care, din când în când, atunci când omul este pe deplin pregătit, poate fi văzut ca Lumină. Așadar, el este teolog și trâmbiță a Luminii necreate. Nu vom opera aici o analiză completă a învățăturilor Sfântului Grigorie Palama așa cum apar ele în cadrul lucrărilor sale, ci vom analiza evenimentul Schimbării la Față așa cum îl interpretează el în predicile sale. Acest lucru este important și pentru că vom observa modul în care Sfântul își călăuzește fiii duhovnicești în legătură cu problemele serioase ale vremii sale. Varlaam, cu opiniile sale eretice, îi tulbura pe creștinii din Tesalonic. Atunci când a ajuns episcop al Tesalonicului, Sfântul Grigorie a dorit să repare lucrurile. Înțelegerea sa

teologică profundă se poate observa și din predicile pe care ni le-a lăsat. Sfântul Grigorie a fost un mare părinte al Bisericii, care a analizat aceste probleme teologice de importanță majoră, întrucât el însuși dobândise mai înainte experiențe duhovnicești în Sfântul Munte. El nu face acrobatică în probleme teologice, ci le analizează fără greșală, întrucât el însuși este posesor al unor astfel de adevăruri.

3. TEXTUL EVANGHELIC AL SCHIMBĂRII LA FAȚĂ ȘI COMENTARII INTERPRETATIVE

Evangeliiștii descriu evenimentul Schimbării la Față cu o mare simplitate, care denotă veridicitatea sa. Chiar și Sfântul Apostol Petru vorbește despre acest eveniment, la care el s-a învrednicit să ia parte. Dar noi vom folosi mai mult textul Sfântului Evanghelist Marcu, iar analiza noastră face referiri la aceasta:

"Și le zicea lor: Adevărat grăiesc vouă că sunt unii, din cei ce stau aici, care nu vor gusta moartea, până ce nu vor vedea împărăția lui Dumnezeu, venind într-o putere. Și după șase zile a luat Iisus cu Sine pe Petru și pe Iacov și pe Ioan și i-a dus într-un munte înalt, de o parte pe ei singuri, și S-a schimbat la față înaintea lor.

Și veșmintele Lui s-au făcut strălucitoare, albe foarte, ca zăpada, cum nu poate înălbi așa pe pământ înălbitorul. Și li s-a arătat Ilie împreună cu Moise și vorbeau cu Iisus. Și răspunzând Petru, a zis lui Iisus: învățătorule, bine este ca noi să fim aici, și să facem trei colibe: Ție una și lui Moise una și lui Ilie una. Căci nu știa ce să spună, fiindcă erau înspăimântați. Și s-a făcut un nor care îi umbrea, iar un glas din nor a venit zicând: Acesta este Fiul Meu Cel iubit, pe Acesta să-L ascultați.

Dar deodată, privind ei împrejur, n-au mai văzut pe nimeni decât pe Iisus, singur cu ei" (Marcu 9, 1-8).

Comentarii interpretative:

a) împărăția lui Dumnezeu și Lumina necreată

Se spun multe lucruri despre felul în care arată împărăția lui Dumnezeu. Dacă ascultăm opiniile protestante referitoare la aceasta, vom auzi lucruri foarte ciudate. Mulți vorbesc de împărăție ca și cum ar fi o realitate creată. Dar, în învățăturile Sfântului Grigorie Palama, ca și în cele ale Bisericii, vederea Luminii necreate reprezintă împărăția lui Dumnezeu. Sfântul evanghelist afirmă că Hristos le-a spus ucenicilor Săi: "...sunt unii, din cei ce stau aici, care nu vor gusta moartea, până ce nu vor vedea împărăția lui Dumnezeu, venind întru putere" (Marcu 9,1).

Iar după aceea Iisus i-a dus pe cei trei ucenici pe Muntele Taborului, iar acolo S-a schimbat la Față dinaintea lor. De aceea, vederea Luminii necreate este totuna cu vederea împărăției lui Dumnezeu. Asupra acestui lucru Sfântul Grigorie este cât se poate de limpede și categoric. El scrie: "Aici El numește Lumina propriei Sale Schimbări la Față, Slava Tatălui și a împărăției Sale"⁹. Într-un alt loc el face aceste afirmații: "... întrucât mărețul eveniment al Luminii Schimbării la Față a Domnului reprezintă taina celei de-a opta zi". Așadar, împărăția lui Dumnezeu reprezintă taina celei de-a opta zi. Cele șase zile semnifică lumea. Transcenderea lumii și a celor cinci simțuri - care împreună cu lumea formează cifra șase - se lucrează în șase zile, iar a șaptea este dumnezeiescul sabat care duce mai departe către taina veacului al optulea, cel ce va să fie¹⁰. De aceea, împărăția lui Dumnezeu transcende simțurile și cuvântul. Încetarea activității simțurilor și a cuvântului vorbit, care reprezintă ziua a șaptea, conduce la participarea noastră în împărăția lui Dumnezeu". Așadar, împărăția lui Dumnezeu este de fapt Lumina necreată, care reprezintă hrana ființelor cerești, substanța bunătăților ce au să fie, împărăția enipostatică. Participarea la această Lumină înseamnă participarea la împărăția lui Dumnezeu. Interpretând textul de mai sus într-o manieră mai analitică "... sunt unii, din cei ce stau aici, care nu vor gusta moartea până ce nu vor vedea împărăția lui Dumnezeu, venind întru putere", Sfântul ne arată că împăratul se află pretutindeni, iar împărăția Sa este și ea pretutindeni. "Venirea împărăției lui Dumnezeu" nu înseamnă că

Aceasta vine dintr-un alt loc, "ci că ea apare prin puterea Duhului lui Dumnezeu".

Aceasta înseamnă că împărăția lui Dumnezeu vine "întru putere". Doar prin Harul lui Dumnezeu ajungem să vedem Harul ca fiind Lumină. "Întru Lumina Ta vom vedea Lumină". Aceasta este învățătura fundamentală a Sfinților Părinți ai Bisericii. Dar această putere nu este primită la întâmplare, ci vine la cei ce sunt cu Domnul și sunt întăriți prin credința în El și sunt înălțați împreună cu cei trei ucenici deasupra umilinței firești. Aceasta înseamnă că atunci când un om își depășește condiția sa de ființă căzută, atunci când este curățit și iluminat, abia atunci se învrednicește de participarea la împărăția lui Dumnezeu. Dumnezeu coboară de la înălțimea împărăției Sale, dar și omul trebuie să se înalțe deasupra stării sale de decădere "așa încât necuprinsul să poată fi cuprins în firea creată într-un mod destul de natural și într-o stare de siguranță pentru om cât mai mare cu putință¹².

Participarea la Lumina necreată reprezintă participarea la energiile necreate ale Sfintei Treimi. Pe Muntele Tabor avem înfățișată manifestarea Persoanelor Sfintei Treimi ca Lumină. Iar această Lumină este "unită și unică". De aceea, împărăția lui Dumnezeu înseamnă participarea la Dumnezeul Treimic.

Pe muntele Schimbării la Față avem manifestarea Cuvântului în Persoana lui Hristos. Hristos S-a revelat pe Sine și a răspândit în jur câteva raze ale Dumnezeirii Sale. Tot astfel ne bucurăm și de prezența - manifestare a Tatălui prin glasul ce se face auzit: "Acesta este Fiul Meu Cel iubit, pe Acesta să-L ascultați". Tot acum ne bucurăm și de prezența Duhului Sfânt sub înfățișarea norului luminos care-i umbrește pe ucenici. Sfântul Grigorie Palama face aceste interpretări: "Dar în orice caz, Tatăl și Duhul Sfânt erau prezenți cu El în mod nevăzut. Unul mărturisind prin glasul Său că Acesta era Fiul Său Cel iubit, iar Celălalt strălucind împreună cu Tatăl sub înfățișarea norului luminos, indicând astfel unitatea Luminii Fiului atât cu Duhul Sfânt, cât și cu Tatăl¹³.

În întreaga predanie a Bisericii poate fi observat acest adevăr: că Tatăl este Lumină, Cuvântul este Lumină și Prea Sfântul Duh este Lumină. Se

poate, de asemenea, observa că atunci când oamenii se învrednicesc să-L vadă pe Dumnezeu, atunci ei îl percep ca Lumină. De aceea, Lumina lui Hristos este Lumina Dumnezeirii Sale. Nu este vorba de ceva creat, ci de Lumina care întotdeauna izvorăște din firea omenească a Cuvântului, pe care ucenicii s-au învrednicit s-o vadă pe Muntele Tabor. Lumina lui Hristos nu este ceva ce vine și se duce, așa cum afirmă Varlaam, continuând teoria lui Augustin, nu este ceva ce Hristos Și-a asumat, nici nu e vorba de o a treia fire, ascunsă în Hristos, nu este nălucă și nici lumina fulgerului ce strălucește cu putere, ci este însăși Dumnezeirea lui Hristos. Sfântul Grigorie este și aici cât se poate de limpede în învățăturile pe care ni le oferă și care sunt, de fapt, ale întregii Biserici: "De aceea, Lumina Schimbării la Față a Domnului nu apare și apoi încetează de a mai fi, nici nu poate fi circumscrisă, și nici nu poate fi captată de vreo putere senzorială"¹⁴. Ea ni se înfățișează pur și simplu ca Lumină a Dum-nezeirii. Atunci când Moise a intrat în întuneric și însuși trupul său a suferit transfigurarea, nu el a fost "inițiatorul" Schimbării la Față, ci a "pătimit" Schimbarea la Față, ceea ce semnifică faptul că el a experiat îndumnezeirea cu binecuvântarea lui Dumnezeu și cu ajutorul Harului Său, și nu a fost vorba de vreo anume facultate a firii sale, adică trupul său nu era izvor al Harului necreat, ci numai Hristos este izvor al Harului. "Domnul nostru Iisus Hristos avea doar El însuși acea strălucire"¹⁵. De aceea Hristos "a inițiat" Schimbarea la Față și nu a "pătimit-o", în timp ce Moise și toți cei ce îl văd pe Dumnezeu "pățimesc" Schimbarea la Față și îndumnezeirea și nicidecum nu "inițiază" sau afectează în vreun fel îndumnezeirea. Aceasta este deosebirea între Schimbarea la Față a Domnului și cea a sfinților. De aceea, se poate spune cu îndreptățire că Hristos este Dumnezeu prin fire, în timp ce oamenii devin dumnezei prin Har. Varlaam și cei ce-i împărtășeau părerile afirmau că Hristos și-a asumat atunci ceva ce nu-I aparținea. Dar, Sfântul Grigorie, respingând aceste păreri, a adus numeroase obiecțiuni cât se poate de clare. Mai întâi, afirmă că aceasta este curată blasfemie. A afirma un astfel de lucru este ca și cum ai presupune că în Hristos existau trei firi: dumnezeiască, omenească și cea a Luminii care S-a revelat. Dar Hristos avea două firi, iar strălucirea firii Sale dumnezeiești era ascunsă de Trupul Său. În momentul Schimbării la Față Hristos și-a arătat

strălucirea firii Sale dumnezeiești, pe care o poseda întotdeauna invizibil. De aceea "acea Lumină este Lumina Dumnezeirii și este necreată". Așadar, Domnul S-a schimbat la față "nu asumându-Și ceea ce nu era, nu schimbându-Se în ceea ce nu era, ci arătându-Se ucenicilor Săi apropiați, ceea ce era". Hristos nici nu Și-a asumat și nici nu S-a schimbat în ceva ce nu era, ci în acel moment El a arătat ucenicilor Săi ceea ce era, Slava Lui dumnezeiască¹⁶. Deci, e vorba aici de o manifestare și revelare a Slavei Sale și nu de o schimbare și asumare a ceva ce nu exista în El. Așadar, Lumina lui Hristos este necreată. Una dintre învățăturile fundamentale ale Sfinților Părinți este aceea că atunci când esența este creată și energiile sunt create, iar când esența este necreată, atunci și energiile sunt necreate. Îngerii și sfinții sunt participanți ai împărăției lui Dumnezeu, ai acestei Lumini. Aceasta înseamnă că Dumnezeul Treimic își are Propria Sa Slavă și împărăție în firea Sa, în timp ce "sfinții îngeri și oameni se pot împărtăși de Ea prin Har, după ce vor fi dobândit iluminarea de aici"¹⁷.

De aceea, împărăția lui Dumnezeu înseamnă participarea la slava necreată a Dumnezeului Treimic, la vederea Luminii Celei necreate. Experierea Luminii necreate este o pregustare a vieții celei veșnice. Există, desigur, numeroase metode și grade de participare. Uneori simțim venirea Harului care ne arde patimile și păcatele ca un foc care ne curăță inima de patimi, alteori ca o Lumină care ne luminează mintea și își revelează tainele ascunse celor trupești. Câteodată simțim venirea Harului ca o bucurie și ca pe o mângâiere, ca pe o mișcare a vieții veșnice înlăuntrul nostru, ca pe o dragoste către întreaga lume, ca pe o purtare de grijă neînteruptă a lui Dumnezeu, ceea ce înseamnă a te simți permanent în tovărășia și apropierea lui Dumnezeu. Există, deci, felurite maniere și grade de contemplare a lui Dumnezeu care ne indică starea duhovnicească a fiecărei persoane.

b) Cei trei ucenici

Hristos a ales trei ucenici: pe Petru, Iacov și Ioan pentru a le revela Dumnezeirea Sa, întrucât El i-a considerat pe aceștia cei mai vrednici de a se bucura de acest măreț eveniment. Părinții ne spun că acești trei ucenici aveau unele trăsături esențiale care-i făcea vrednici de această trăire

dumnezeiască. Petru a fost ales pentru dragostea ce I-o purta Domnului, Ioan pentru că era iubit de Hristos, iar Iacov pentru că urma să devină primul martir dintre ucenicii Săi. Preferința pentru acești trei ucenici nu trebuie interpretată în termeni cu conotații și criterii antropocentriste, ci în termenii energiilor dumnezeiești, precum și din punct de vedere al posibilităților și capacităților omenești. Interpretând acest text, Sfântul Grigorie afirmă că participarea la Slava lui Dumnezeu, vederea Luminii necreate nu li se dăruiesc oamenilor la întâmplare, ci numai acelor care au două trăsături de caracter fundamentale. Mai întâi, prin poziția și prezența lor față de Hristos, adică prin faptul că sunt cu totul întăriți în credința față de El, și, în al doilea rând, că aceștia, ca și ucenicii Petru, Iacov și Ioan "au fost mai întâi înălțați pe Muntele de Sus prin Cuvânt, adică, cu alte cuvinte, au fost înălțați deasupra nimicniciei noastre obișnuite"¹⁸.

Aceasta înseamnă că e nevoie de credință în Hristos - că El este unicul și singurul Dumnezeu - de dorința de a-L urma, de comuniune și unitate cu Apostolii, aflându-te, deci, mereu în sânul Bisericii, precum și de o inimă curățită de patimi. Înălțarea omului pe Muntele de Sus semnifică, de fapt, drumul parcurs de om de la curățirea inimii de patimi spre iluminarea minții sale, iar acest lucru e realizat de isihasmul ortodox. Așadar, această alegere se face având drept criterii atât libertatea lui Dumnezeu, cât și a omului. Soarele de pe cer nu apare oricui îl dorește și în felul în care acesta îl dorește, întrucât el nu posedă libertate, ci Hristos, Soarele Dreptății nu posedă doar o fire și o căldură firească și dumnezeiască, ci și o voință pe măsură, și tocmai de aceea El strălucește în mod providențial și mântuitor "asupra oricăruia voiește și atâta pe cât El voiește". El strălucește asupra celor pe care-i voiește și acolo unde voiește El cu scopul mântuirii lor. Dar și profunzimea strălucirii Sale este după buna Sa plăcere și voie. De aceea, în timp ce, mai întâi, Le-a apărut ucenicilor ca soarele, mai apoi El a strălucit și mai tare, iar în cele din urmă S-a făcut nevăzut ochilor ucenicilor Săi "din pricina strălucirii Sale extreme"¹⁹. Aici se poate observa dragostea lui Dumnezeu, întrucât El le apare oamenilor spre binele lor. Vederea lui Dumnezeu la cei necurățiți de patimi lucrează ca pedeapsă și învinuire. Așadar, iluminarea dumnezeiască depinde și de voința și libertatea

persoanei, deoarece Raiul și iadul nu există din punctul de vedere al Dumnezeirii, ci al omului. Aceasta înseamnă că cei necurați experiază Harul lui Dumnezeu ca pe un foc, care este iadul, iar cei curățiți, după gradul curăției lor, îl experiază pe Dumnezeu ca pe Lumină, iar aceasta este Raiul, împărăția lui Dumnezeu.

c) Schimbarea la Față a Domnului și a ucenicilor Săi

Schimbarea la Față a Domnului nu este un fapt independent de transformarea ucenicilor Săi. Acest lucru este limpede și din ceea ce s-a spus deja, dar totuși vom întreprinde o analiză mai amplă, așa cum ne-o prezintă Sfântul Grigorie Palama. Vederea Slavei necreate a Domnului nu a avut loc dinaintea ochilor naturali și a simțurilor firești, întrucât Lumina nu era de ordin natural. Am spus mai înainte că Lumina era Lumina Dumnezeirii și nu ceva creat. Oricum, ucenicii au văzut Slava lui Hristos chiar cu ochii lor, care fuseseră mai dinainte transfigurați și fuseseră învredniciți de contemplarea lui Dumnezeu. De aceea, putem vorbi și de Schimbarea la Față a ucenicilor pe Muntele Tabor și nu numai de cea a lui Hristos. Sfântul Grigorie subliniază stăruitor că Dumnezeu a deschis chiar ochii orbilor care au putut vedea aceste taine. Lumina aceea nu era sensibilă și nici ochii celor ce o vedeau "ci aceștia fuseseră transfigurați prin puterea Duhului dumnezeiesc". Ochii ucenicilor au fost transfigurați prin puterea Sfântului Duh, întrucât "ochii care văd după fire sunt orbi" la vederea acelei Lumini. De aceea, ucenicii "au fost mai întâi transfigurați și numai așa au putut contempla Schimbarea la Față". Așadar, mai întâi s-a produs transfigurarea ucenicilor pentru a se învrednici de vederea Slavei dumnezeiești în Persoana umană a Logosului²⁰. Există, desigur, felurite grade de contemplare a lui Dumnezeu, chiar în ceea ce privește Schimbarea la Față a lui Hristos.

La început, ucenicii vedeau Persoana lui Hristos ca pe un soare, iar mai apoi norul i-a umbrit. La început Lumina strălucea vag și în felul acesta "putea fi observată". Dar când a început să strălucească mai puternic "le-a fost cu neputință să o vadă din cauza extraordinarei ei străluciri". Într-adevăr, norul strălucitor, care reprezintă cea mai strălucitoare manifestare a Slavei lui Dumnezeu, L-a umbrit chiar pe Hristos Domnul "izvorul

dumnezeieștii și veșnicei Lumini, Soarele Dreptății"²¹. Acest lucru nu a fost independent de Harul lui Dumnezeu, și nici de pregătirea sau de capacitatea ucenicilor. În plus, același lucru se întâmplă și atunci când prin soarele sensibil, lumina sa ne permite vederea lucrurilor, dar o și elimină atunci când îl privim direct și insistent, deoarece strălucirea sa depășește capacitatea de a vedea a ochilor noștri²².

Schimbarea la Față a Domnului a avut loc în timpul rugăciunii. Ceea ce ne spune Sfântul Evanghelist Luca cu privire la acest lucru este extrem de semnificativ: "Și pe când Se ruga El, chipul feței Sale s-a făcut altul...." (Luca 9,29).

Desigur, trebuie să spunem de la bun început că Hristos nu avea nevoie de rugăciune pentru împlinirea acestei Schimbări la Față, întrucât Hristos nu "pătimește" îndumnezeirea, ci El "înfăptuiește" îndumnezeirea, Schimbarea la Față și manifesta rea ei. Așa cum spune Sfântul Grigorie Palama "este deasupra oricărei îndoieli faptul că Domnul nostru Iisus Hristos avea în Sine acea strălucire". De aceea, Hristos nu avea nevoie de rugăciune care dăruiește strălucire trupului "ci El le arăta ucenicilor Săi izvorul acestei străluciri și modul în care poate fi ea dobândită"²³, în acest fel, Hristos a dorit să le arate ucenicilor Săi că numai prin rugăciune ei vor putea experia realitatea măreției acestei revelații. Așadar, observăm importanța rugăciunii și, mai ales, a rugăciunii neîncetate a minții, deoarece numai în acest fel persoana umană este învrednicită de participarea la împărăția lui Dumnezeu și de descoperirea vieții veșnice. Atunci când prin fapte bune și rugăciune, omul ajunge la rugăciunea minții, tot atunci el ajunge și la contemplarea lui Dumnezeu și a tainelor Sale.

Sfântul Grigorie Palama observă că El și-a manifestat Slava Sa în timpul rugăciunii "pentru a arăta că rugăciunea reprezintă o șansă de a dobândi acea binecuvântată vedere a lui Dumnezeu, iar pentru noi o lecție că doar prin apropierea de Dumnezeu pe calea virtuților și a unirii mintale cu El prin rugăciune putem dobândi acea Lumină strălucitoare"²⁴. Ceea ce ne sunt necesare, deci, sunt virtuțile care sunt roade ale Sfântului Duh ca urmare a curățirii noastre de patimi și a rugăciunii neîncetate. Dar, în acest mod, mai ales pe calea rugăciunii minții, putem ajunge la unirea cu Dumnezeu. Aceasta

reprezintă și treapta de dinaintea vederii lui Dumnezeu. De fapt, ceea ce se cere este curăția inimii, eliminarea tuturor gândurilor din inimă și iluminarea minții, care se manifestă prin rugăciunea neîncetată. În consecință, persoana umană ajunge la vederea lui Dumnezeu. Sfântul Grigorie, citându-l pe Sfântul Ioan Gură de Aur, scrie: "Deoarece, spune el, adevărata și prea dulce frumusețe, văzută doar de către cei a căror minte este curată, este cea care este strâns legată de natura cea dumnezeiască și binecuvântată"²⁵. Frumusețea lui Dumnezeu este, de fapt, energia Sa necreată, care este energia esențială a Dumnezeirii și este văzută doar de cei ce-și curățesc inima de patimi și de gânduri, care și-au eliberat-o de lanțuri și robie. Sfinții Părinți ne spun că atunci când omul ajunge la iluminarea minții și are rugăciunea minții, atunci, pe neașteptate, această rugăciune se transformă în vederea Luminii celei necreate. Se pare că pe Muntele Tabor, chiar Trupul lui Hristos a fost izvor de slavă necreată, deoarece Chipul Său "strălucea ca soarele". Ca atare, așa cum am spus mai înainte, chiar și trupurile ucenicilor au fost transfigurate de către energiile Sfântului Duh. La Sfinții care ajung la îndumnezeire, și trupurile lor sunt transfigurate și îndumnezeite.

În procesul îndumnezeirii, funcțiile fizice ale trupului sunt suspendate, așa cum vedem în cazul lui Moise, care a stat pe Muntele Sinai 40 de zile și 40 de nopți fără a simți nevoia hranei și a somnului. Sufletul omului e strâns legat de trupul său și, de aceea, experiența îndumnezeirii este transmisă și trupului.

Moăștele sfinților reprezintă un exemplu elocvent. Sfinții au ajuns la îndumnezeire și, în acest fel, trupurile lor au fost și ele îndumnezeite. De aceea, observăm că și în moăștele sfinților, procesele fizice sunt suspendate. Sfântul Grigorie Palama se referă, de asemenea, la acest lucru într-o altă analiză a sa. El scrie: "Chiar și trupul se face oarecum părtaș al Harului ce lucrează asupra minții și este îndreptat spre el, și el însuși primește o anume simțire a tainei inefabile ce se scurge către el din suflet". Nu numai trupul devine strălucitor în sine, dar acest lucru poate fi observat și de ceilalți, din afară. Apoi, el amintește cazul lui Moise, al cărui trup strălucea atât de tare încât israeliții nu-l puteau privi în față și, de aceea, el folosea un văl, același

fiind și cazul celui dintâi mucenic Ștefan, al cărui chip strălucea precum chipul unui înger"²⁶.

În pildele Părinților Pustiei aflăm despre felul în care cineva 1-a întâlnit pe Avva Siluan: "Iar el îi văzu chipul și trupul strălucind ca cele ale unui înger și căzu cu fața la pământ"²⁷. Una din predaniile Bisericii este aceea că dreptul va străluci ca soarele în împărăția Cerurilor. Hristos spune: "Atunci cei drepti vor străluci ca soarele în împărăția Tatălui lor" (Matei 13, 43).

Iar Sfântul Apostol Pavel face referiri la această realitate atunci când scrie: "Alta este strălucirea soarelui și alta strălucirea lunii și alta strălucirea stelelor, căci stea de stea se deosebește în strălucire" (I Cor. 15, 41).

Această slavă viitoare și strălucire a oamenilor este în mod fundamental participarea la Slava lui Dumnezeu. Sfinții expe-riază deja împărăția lui Dumnezeu, iar acest lucru este vizibil în iconografie, căci aura, acea cunună de lumină se află deasupra capetelor sfinților. Sfinții Părinți, vorbind de slava sfinților în împărăția Cerurilor, fac analize de o dumnezeiască inspirație.

Sfântul Grigorie Teologul spune: "față de cei ce au stat neclintiți în credință, noi vom fi ca niște luminițe ce se rotesc în jurul marii lumini". Sfântul Chirii al Ierusalimului spune că întrucât Dumnezeu a prevăzut credincioșia oamenilor, El a pus lumină în acele mici insecte ce zboară vara. așa încât ceea ce se vede și se străvede să poată fi crezut. Dumnezeu care a creat în parte, poate crea și întregul. Cel ce a făcut viermele să strălucească (licuriciul) "cu mult mai mult îl poate lumina pe cel drept". Sfântul Macarie al Egiptului explică faptul că împărăția Luminii, Iisus Hristos, iluminează acum sufletul în chip mistic și Se odihnește în sufletele sfinților, ascuns de ochii oamenilor, până în ziua învierii "atunci când trupul însuși va fi și el acoperit și slăvit de Lumina Domnului, care deja strălucește în sufletele oamenilor, așa încât acesta să poată împărați în Ceruri împreună cu sufletul"²⁸.

d) Strălucirea veșmintelor

Pe lângă strălucirea Chipului Său și, în general, a Trupului Său, veșmintele lui Hristos străluceau și ele. Sfântul Evanghelist subliniază: "Și veșmintele Lui s-au făcut strălucitoare, albe foarte, ca zăpada, cum nu poate înălbi așa pe pământ înălbitorul".

Sfântul Grigorie Palama interpretând acest pasaj, spune că era aceeași lumină care lumina Prea Sfântul Trup al Domnului și veșmintele Sale, dar "nu în mod egal", întrucât chiar și Trupul Său este izvor al Slavei Sale necreate. Dar veșmintele Sale s-au luminat "întrucât ele se aflau pe Trupul Său". Prin iluminarea veșmintelor în timpul Schimbării la Față, Dumnezeu ne-a arătat cum vor arăta veșmintele de slavă ale sfinților în veacul ce va să fie și ce fel de veșminte purtau cei fără de păcat care, după căderea lui Adam, s-au aflat goi și s-au rușinat²⁹.

Învățăturile patristice ne arată că Harul necreat care se revarsă în sufletul omului se transmite și trupului, iar mai apoi și creației lipsite de rațiune. În acest fel, întreaga creație se bucură de darurile binefăcătoare ale îndumnezeirii omului. De aceea, așa precum căderea omului a avut și influențe pe plan cosmic, în același mod și regenerarea, precum și îndumnezeirea omului are dimensiuni universale.

Sfântul Grigorie Palama interpretează faptul iluminării veșmintelor Domnului făcând referiri la Biblie. El spune că Cel mai înainte de toți vecii Cuvânt al Domnului care S-a întrupat, poartă în Sine și cuvântul binevestitor al evangheliilor. Scrierea cuvântului evangheliilor este albă și limpede, dar în același timp strălucitoare și luminoasă precum diamantul, fiind o scriere plină de măreție și de Dumnezeu inspirată, așa precum erau și veșmintele Domnului. Nici un gânditor al acestui veac nu poate interpreta cuvintele binevestitoare ale evangheliilor, nici nu le poate înțelege atunci când le interpretează altcineva³⁰. Trebuie examinat acest aspect luând în considerație concepția conform căreia, după Sfântul Grigorie Palama, există două înțelepciuni și două feluri de educație. Înțelepciunea lui Dumnezeu este oferită de o manieră apocaliptică profeților, apostolilor și sfinților îndumnezeiți. Nu există nici un amestec între cele două înțelepciuni și cele două tipuri de educație. Nimeni, cu ajutorul rațiunii și al simțurilor nu poate înțelege tainele Duhului care sunt dincolo de minte și cuvânt. Acest amestec este indus de cei fără de experiență în cele duhovnicești și dumnezeiești. Filosofii cred că, cu ajutorul logicii, ei pot pătrunde în ceea ce se află dincolo de rațiune și intelect. Aici, Sfântul Grigorie face referiri la Varlaam, Achindin și la toți cei asemenea lor. De aceea, gândind la această interpretare, el spune:

"Așadar, să-i evităm pe cei ce nu acceptă interpretările patristice, ci din proprie inițiativă interpretează lucrurile exact pe dos". Acești eretici adesea pretind că ei fac uz de tălmăcirea cuvintelor Scripturii până la litera lor, dar, în realitate, ei le golesc de conținutul lor dumnezeiesc, adică de sensul mai adânc al lucrurilor afirmate în textele patristice. Astfel de eretici trebuie evitați mai ceva decât șerpii"³¹. Acest îndemn este oferit tuturor chiar la începutul predicii sfântului cu privire la Schimbarea la Față și se leagă de lucrurile care vor urma. În fața sa se află oameni tulburați de învățăturile eretice ale lui Varlaam. Așadar, el îi sfătuiește să-i evite pe toți cei ce nu propovăduiesc cuvintele patristice, ci dau explicații scrierilor patristice prin propriile lor raționamente și opinii filosofice. Doar cei îndumnezeiți pot înțelege cuvintele celor îndumnezeiți.

Odată cu acest îndemn el condamnă teologia ipotetică și recomandă acceptarea teologiei oamenilor cu adevărată trăire duhovnicească. De fapt, este o imensă diferență între teologia ipotetică și cea ortodoxă. Cea dintâi se folosește de imaginație și de ipoteze, pe când cea de-a doua face uz de experiență duhovnicească.

e) Moise și Ilie

Pe Tabor noi îi întâlnim și pe proorocii Vechiului Testament, Moise și Ilie. Apariția acestor profeți se leagă de faptul că ei îl propovăduiau pe Hristos și îl văzuseră pe Cuvântul încă neîntrupat în timpul vieții lor, deoarece, după învățăturile tuturor sfinților, toate revelațiile dumnezeiești din Vechiul Testament erau revelații ale Cuvântului neîntrupat. Oricum, există aspecte care exprimă diferența dintre profeți și Hristos, așa precum există și o diferență între profeții Vechiului și Noului Testament. Există, desigur, o diferență clară între profeți și Hristos.

Profeții au apărut și s-au revelat "în slava Sa", iar Hristos nu "pătimește" îndumnezeirea, în vreme ce proorocii o "pățimesc". Cuvântul lui Dumnezeu este necreat în timp ce profeții sunt creați și primesc energiile Slavei necreate ale lui Dumnezeu.

Logosul este Fiul lui Dumnezeu prin fire, în timp ce profeții și" toți cei îndumnezeiți sunt fii ai lui Dumnezeu prin har. În plus, profeții L-au văzut pe

Cuvânt neîntrupat pe parcursul vieții lor, în tip ce acum ei văd Slava Cuvântului întrupat. Și, desigur, aceasta este diferența fundamentală între revelațiile lui Dumnezeu din Vechiul și Noul Testament. Vederea lui Dumnezeu de care s-au învrednicit atât Moise, cât și Ilie în timpul vieții lor, a fost posibilă prin îndumnezeirea lor, iar aceasta a fost temporară, întrucât moartea nu fusese încă depășită din punct de vedere ontologic. Pe Tabor, Lumina Dumnezeirii s-a revărsat din Trupul îndumnezeit al Cuvântului, atunci când și Trupul Său era izvor al Harului necreat, dar acest Trup era încă exterior ucenicilor Săi. În perioada Noului Testament, după Pogorârea Sfântului Duh, cei îndumnezeiți s-au învrednicit de vederea Luminii necreate datorită îndumnezeirii lor și în calitate de membri ai Trupului lui Hristos. Nu era vorba de vederea Logosului neîntrupat, nu era vorba de vederea Slavei necreate a lui Dumnezeu revărsându-se din Trupul Logosului, Trup care le era încă exterior, ci era vederea Slavei lui Dumnezeu deoarece ei erau membri ai Trupului lui Hristos. De aceea, vederea Luminii celei necreate vine dinlăuntru, adică prin îndumnezeire și dinlăuntru Trupului divino-uman al lui Hristos.

f) Cuvântul Tatălui

Din norul care-i umbrea pe ucenici pe Muntele Tabor se auzi un glas: "Acesta este Fiul Meu Cel iubit, pe Acesta să-L ascultați!" (Marcu 9, 7). Sfântul Grigorie Palama face câteva analize de o dumnezeiască inspirație cu privire la acest eveniment.

Mai întâi, spune că nu era un glas oarecare, și că ucenicii nu au căzut cu fața la pământ din cauza aceasta. Și altă dată a fost auzit glas din Ceruri.

Sfântul Ioan Evanghelistul descrie o astfel de scenă. Mântuitorul Hristos se ruga Tatălui spunând: "Părinte, preaslăvește-Ți numele! Atunci a venit glas din cer: Și L-am preaslăvit și iarăși îl voi preaslăvi" (Ioan 12, 28). Sfântul Grigorie afirmă că acest glas a fost auzit "de întreaga mulțime de oameni, și că nici unul dintre ei nu a căzut cu fața la pământ". Pe Muntele Tabor, ucenicii au căzut totuși cu fața la pământ, întrucât "nu s-a auzit doar un glas, ci și o lumină de neînchipuit străluci o dată cu auzirea glasului". De aceea, Sfinții Părinți explică faptul că ei au căzut cu fața la pământ "nu din

cauza glasului, ci din cauza transfigurării și a uimirii dinaintea acelei Lumini"³².

Așadar, acel glas reprezenta o manifestare a Dumnezeirii. De fapt, așa cum ne învață Sfinții Părinți, atât vederea lui Dumnezeu, cât și auzirea Sa reprezintă revelații dumnezeiești. Toate aceste revelații sunt unite în timpul experienței lor. De aceea, uneori auzirea cuvintelor Dumnezeirii este numită vedere și invers.

Glasul Tatălui le spunea ucenicilor să-L asculte pe Fiul Său. Ucenicii trebuie să-L asculte pe Hristos deoarece El este Cuvântul Tatălui, adevăratul Fiu al lui Dumnezeu. Tatăl se odihnește în El. Așa cum spune Sfântul Grigorie Palama, acest glas spune că tot ceea ce s-a întâmplat în Vechiul Testament, adică jertfele, legile și înfierile erau incomplete și nu se conformau celei dintâi voințe a lui Dumnezeu, adică voii Sale Celei binevoitoare, ci prin îngăduința Sa. Așadar, tot ceea ce s-a mai întâmplat în Vechiul Testament "a fost iertat prin această prezență și manifestare a Domnului"³³. Întrucât Tatăl se odihnește în Fiul, iată de ce Tatăl "ne îndeamnă să-L ascultăm și să ne supunem Lui". Iar atunci când Hristos își îndeamnă ucenicii să intre pe poarta cea strâmtă, ei trebuie să asculte, la fel și când El spune: "această Lumină este împărăția lui Dumnezeu, ascultați-L și credeți în El și învredniciți-vă de această Lumină"³⁴.

g) Calea spre îndumnezeire

Întregul text care descrie Schimbarea la Față a Domnului, dar și tot ceea ce a precedat acest eveniment, ne arată calea spre îndumnezeire, care reprezintă și calea ce duce spre vederea Luminii necreate. Vom încerca să descriem câteva etape ale acestui drum așa cum ne este acesta descris în textele evanghelice și așa cum îl analizează Arhimandritul Sofronie într-o predică nepublicată de-a sa cu privire la Schimbarea la Față a Domnului. Schimbarea la Față a fost precedată de către mărturisirea făcută de Apostolul Petru. Hristos i-a întrebat pe ucenicii Săi ce părere aveau oamenii despre El. Ei l-au răspuns că unii credeau că El este Ilie, alții Ieremia, Ioan Botezătorul sau unul dintre profeți. Atunci Hristos i-a întrebat ce credeau ei despre El. În numele celorlalți ucenici, Petru răspunse: "Tu ești Hristosul, Fiul lui Dumnezeu Celui Viu" (Matei 16, 16).

Hristos a confirmat această mărturisire prin Schimbarea Sa la Față. Lucrul cel mai important este faptul că acest eveniment măreț a fost precedat de către mărturisirea faptului că Hristos nu este un om sau un profet, ci Fiul Dumnezeului Celui Viu.

Clipa în care se aude glasul Tatălui care spune: "Acesta este Fiul Meu Cel iubit" reprezintă momentul culminant al revelației de pe Muntele Tabor. Mărturisirea a fost urmată de tăcere. După cuvintele: "sunt unii, din cei ce stau aici, care nu vor gusta moartea, până ce nu vor vedea împărăția lui Dumnezeu, venind întru putere", evanghelistul Marcu continuă: "Și după șase zile a luat Iisus cu Sine pe Petru și pe Iacov și pe Ioan și i-a dus într-un munte înalt". Între aceste cuvinte și Schimbarea la Față a urmat o săptămână de tăcere. El îi pregătea prin tăcere, întrucât nici un alt eveniment nu urma să aibă loc. Schimbarea la Față a Domnului a avut loc, cu alte cuvinte, în timpul rugăciunii. Analizând textul, putem da mărturie faptului că rugăciunea Domnului pe Muntele Tabor se aseamănă cu rugăciunea din grădina Ghetsimani.

Sfântul Evanghelist Luca observă : "Și iată doi bărbați vorbeau cu El, care erau Moise și Ilie, și care, arătându-se întru slavă, vorbeau despre sfârșitul Lui, pe care avea să-L împlinească în Ierusalim" (Luca 9, 30-31). Faptul că ei vorbeau despre plecarea Domnului, despre Patima Sa, ne arată faptul că această rugăciune e legată de cea din Ghetsimani. Și, desigur, era o rugăciune pentru întreaga lume.

Hristos a îmbrățișat atunci întreaga lume cu Dragostea Sa, ca și ucenicii de altfel, așa încât credința lor în El, precum și unitatea lor să se întărească. Aceste lucruri ne arată calea îndumnezeirii. E nevoie să-L mărturisim pe Hristos, e nevoie de absoluta încredințare și mărturisire că El este singurul și unicul Mântuitor. Doar printr-o credință neclintită în Hristos se creează premisele vederii lui Dumnezeu. Apoi urmează tăcerea, efortul de a se supune Voii lui Dumnezeu, viața ascetică prin care inima omului este curățită de patimi și gânduri rele. Fundamentală este lupta pentru curățirea inimii care se lucrează prin răbdare, perseverență și nădejde în Dumnezeu. În această situație, dialectica umană e inutilă. În realitate, această tăcere este, de fapt, isihia ortodoxă în înțelesul deplin al cuvântului, liniștea trupului și a

sufletului. Și, desigur, omul ajunge la contemplarea lui Dumnezeu într-o atmosferă de rugăciune și, mai ales, rugăciunea pentru întreaga lume.

Doar prin această rugăciune completă și universală mintea ajunge la vederea lui Dumnezeu. Sfântul Grigorie Palama face referiri și la acest drum în analizele pe care le face cu privire la Schimbarea la Față a Domnului. Am văzut mai înainte că Lumina necreată este taina veacului ce va să fie, precum și împărăția lui Dumnezeu. Pentru a ajunge la ea trebuie să avem convingerea că Hristos este adevăratul Dumnezeu, să avem statornicie în credință în viața trăită în cadrul Bisericii, precum și ascultarea față de cuvintele de Dumnezeu purtătorilor Sfinților noștri Părinți îndumnezeiți. Trebuie să existe o tăcere a simțurilor și a cuvântului rostit, respectarea Sabatului, care semnifică intrarea în cea de-a șaptea zi și care înseamnă viața omului dincolo de cuvinte, transcenderea logicii, și numai după aceea persoana umană face experiența celei de-a opta zi, adică ajunge la vederea Luminii necreate, care reprezintă însăși împărăția lui Dumnezeu³⁵.

4. COMENTARIILE TEOLOGICE GENERALE

După analiza interpretativă a pasajului referitor la Schimbarea la Față așa cum îl vede Sfântul Grigorie Palama, trebuie să facem și câteva comentarii teologice cu caracter general referitoare la Schimbarea la Față a Domnului. Este adevărat că punctele teologice esențiale au fost enunțate în cadrul analizei pasajului respectiv, dar cred că îl putem extinde pe un plan mai larg.

a) Scopul îndumnezeirii în viața creștinului

Omul a fost creat după chipul și asemănarea lui Dumnezeu, în învățăturile Sfinților Părinți asemănarea echivalează cu în-dumnezeirea omului. De aceea, scopul final al omului este ajungerea la îndumnezeire. Oricum, după învățăturile Sfântului Grigorie Palama, îndumnezeirea nu este o stare abstractă, nu este o elaborare intelectuală a ideilor și a imaginației, nu este o viață morală, ci vederea Luminii necreate. Atunci când persoana umană ajunge la vederea Luminii necreate în Persoana Logosului, el ajunge la îndumnezeire. Vederea Luminii necreate este "unirea și îndumnezeirea"

persoanei umane "participare și comuniune cu Dumnezeu". Îndumnezeirea omului reprezintă unirea sa cu Dumnezeu.

Sfântul Grigorie este limpede: "Deci, contemplarea acestei Lumini este o unire... dar este oare unirea cu aceasă Lumină altceva decât o vedere?" Contemplarea lui Dumnezeu de către om și îndumnezeirea sa oferă adevărata cunoaștere a lui Dumnezeu. Cunoașterea lui Dumnezeu și teologia nu sunt roade ale rațiunii, ci sunt o viață trăită dincolo de rațiune. Ele depășesc înțelegerea și cunoașterea umană și, desigur, "sunt superioare luminii cunoașterii". De aceea, vederea lui Dumnezeu în Persoana Logosului înseamnă îndumnezeirea omului, îndumnezeirea reprezentând unirea omului cu Dumnezeu, iar această unire oferă dumnezeiasca cunoaștere care întrece cu mult simpla cunoaștere omenească³⁶.

b) Trepte ale contemplării lui Dumnezeu

Sunt numeroase trepte ale contemplării Luminii. Am oferit doar câteva date preliminare. Dar, dorim să arătăm aici că nu există capăt al acestei desăvârșiri. În teologia patristică starea pe loc este considerată drept cădere. Sfântul Grigorie Palama scrie referitor la acest lucru: "Această vedere a lui Dumnezeu are atât un început, cât și trepte după acest început, variind în obscuritate și claritate, dar nu există un capăt al ei, întrucât progresia ei este infinită, precum starea de răpire în revelație". Așadar, nu există vreun capăt al contemplării dumnezeiești, ci o progresie infinită. De aceea, "iluminarea este un lucru diferit de vederea constantă a Luminii și amândouă diferă de vederea lucrurilor în lumină..."³⁷. Vederea Luminii necreate are multe trepte. Ea depinde de starea duhovnicească a persoanei umane și de Darul lui Dumnezeu.

Experierea energiilor divine ale curățirii, iluminării și îndumnezeirii operează în funcție de gradul participării persoanei umane la lucrarea Harului divin.

c) Metoda ascetică

Sfinții Părinți, precum Sfântul Grigorie Palama aici, nu se mulțumesc să arate scopul vieții duhovnicești, ci ei ne indică și calea nerătăcitoare spre atingerea lui.

Și în acest fel se poate observa dragostea și filantropia lor.

Singura metodă care duce la îndumnezeire și la vederea Luminii necreate este cea ascetică, care este după Hristos și întru Hristos. Nimeni dintre cei ce resping această metodă nu poate atinge vreodată țelul pentru care a fost creat. Și ceea ce este trist, chiar tragic în zilele noastre, este faptul că mulți oameni ai zilelor noastre vorbesc despre îndumnezeirea omului, de îndumnezeirea trupului omenesc, de Sfinții Părinți, dar nu vorbesc de calea și metoda pe care trebuie să le urmeze. Aceasta este o eroare fundamentală.

Deoarece, exact ca în cazul științelor umane, dacă metoda este abolită, nu pot exista rezultate, același lucru fiind valabil și în cazul teologiei ortodoxe.

Atunci când teologia nu ne indică metoda și calea de urmat, care este cea ascetică-isihastă, ea nu poate conduce vreodată omul spre țelul său final.

O astfel de teologie este ca și inexistentă și periculoasă. Această metodă isihastă este încă păstrată și astăzi în Sfântul Munte. Vom analiza, pe scurt, doar câteva elemente ale acestei metode ascetice, care constituie ceea ce numim isihasm.

Mai întâi. Există o predanie limpede a Sfinților Părinți că există trei etape ale desăvârșirii duhovnicești: curățirea inimii, iluminarea minții și îndumnezeirea.

Curățirea inimii înseamnă eliberarea ei de toate gândurile rele, detașarea persoanei umane de plăcere și durere. Iluminarea minții înseamnă atingerea rugăciunii neîncetate a minții, prin care omul scapă de ignoranță și de uitare și, în acest fel, are mintea mereu îndreptată spre Dumnezeu. Iar vederea lui Dumnezeu înseamnă eliberarea omului de imaginație și contemplarea Dumnezeirii.

În al doilea rând. Un rol de căpetenie în efortul de curățire al omului este jucat de despărțirea minții de activitățile rațiunii. Odată cu căderea omului, mintea sa s-a identificat și s-a supus rațiunii și patimilor. Aceste două centre de cunoaștere nu sunt identice, ci funcționează în paralel.

Identificarea lor duce la întunecarea minții și la căderea omului. Ele sunt despărțite cu ajutorul isihasmului, prin limitarea temporară a simțurilor și a rațiunii, prin cultivarea rugăciunii raționale și prin folosirea rugăciunii neîncetate a minții și a inimii.

În al treilea rând. În acest fel persoana umană experiază isihia minții, care înseamnă a trăi în Domnul. Aceasta înseamnă că mintea s-a curățit de gânduri și că nu are decât o singură activitate, cea a rugăciunii neîncetate. Isihia minții este o predanie a Sfinților Părinți și este numită "cunoașterea gândurilor".

În al patrulea rând. Persoana umană în drumul spre îndumnezeire, face mari eforturi pentru a se elibera și de imaginație. Aceasta nu înseamnă că persoana umană scapă de imaginație, ci, doar că aceasta este inactivată. În plus, imaginațiile sunt văluri puse pe minte, care este ochiul sufletului, împiedicând-o de la vederea Slavei Dumnezeirii.

În al cincilea rând. Lupta fundamentală este cea cu gândurile. Gândurile sunt simple și compuse. Cele simple nu reprezintă un păcat, în vreme ce gândurile compuse, care se referă la persoane și lucruri, gânduri despre ele și despre patimi reprezintă păcate și creează condițiile săvârșirii păcatelor. Gândurile pot fi dezvoltate mai departe și ajung la patimă. Există sugerarea păcatului, acceptarea lui, dorința, actul în sine și patima. Patimile reprezintă mișcări nefirești ale sufletului. De aceea, sobrietatea și rugăciunea eliberează persoana umană de gânduri și de consecințele lor grozave.

În al șaselea rând. Patimile sunt vindecate prin pocăință, spovedanie, prin lupta cu sine și prin călăuzirea oferită de un duhovnic cu experiență. Omul nu poate trăi duhovnicește fără călăuzire permanentă.

Dăm slavă lui Dumnezeu și mulțumim sfinților și monahilor din zilele noastre care sunt oameni de o intensă trăire duhovnicească, atât celor din Sfântul Munte, cât și din alte părți, care urmează această metodă și reprezintă o mângâiere pentru poporul Iu Dumnezeu. Le datorăm întreaga recunoștință, pentru că ei ne arată calea spre curățire, sfințire și îndumnezeire.

5. CONCLUZII

Schimbarea la Față este un mare eveniment în viața Domnului nostru Iisus Hristos, dar, mai ales, în viețile ucenicilor. Ea ne indică înălțimea cea mai de sus a vieții duhovnicești, ne revelează sensul existenței noastre și ne arată calea pe care trebuie s-o urmăm pentru a deveni adevărate ființe umane.

Sfântul Grigorie Palama, continuându-și cele două predici referitoare la Schimbarea la Față, termină, în cele din urmă, oferind îndemnuri de mare preț. Voi arăta câteva dintre ele în cele ce urmează.

Într-una dintre predici el ne îndeamnă să facem uz de ochii noștri lăuntrici, duhovnicești pentru a ne putea bucura de această măreață priveliște, adică de firea noastră pe care Hristos Și-a asumat-o și care trăiește veșnic cu focul Dumnezeirii. Și, înțelegând acest dar, să lepădăm veșmintele de piele cu care am fost îmbrăcați din cauza încălcării poruncii dumnezeiești și a neascultării, adică "gândurile noastre materiale și trupești" și "să ne așezăm ferm pe pământ sfânt", lucru care semnifică lupta noastră pentru dobândirea virtuților și înălțarea noastră către Dumnezeu. Și când dobândim această îndrăzneală, atunci "întrucât Dumnezeu trăiește în lumină, să alergăm și spre iluminare și, ajungând acolo, să rămânem în veșnicie iluminați de Slava întreit Sfântă care stăpânește ca Una"¹⁸. Într-o altă predică a sa, el termină aproape cu aceleași îndemnuri, pentru că el le analizează și mai departe. Trebuie să ne încredem în cei ce au fost iluminați, pentru a primi de la aceștia sfaturile și învățăturile necesare pentru a-i urma pe aceeași cale. Având încredere, deci, în predaniile lor "să călătorim spre strălucirea neapropiată a acelei Lumini". Aici, după cât se pare, el ne povățuiește să călătorim spre acea sfântă Lumină, adică spre contemplarea Luminii necreate. Nu este un țel inabordabil nouă, ci aceasta reprezintă esența vieții noastre. A ne situa în stările inferioare ale vieții duhovnicești reprezintă ceea ce numim viață morală. Atunci când iubim frumusețea Slavei celei neschimbătoare ne vom curăți ochii minții de gândurile materiale, disprețuind tot ceea ce este încântător și frumos la suprafață. Acest lucru, chiar dacă are dulceața lui, duce la veșnica suferință, și chiar dacă aduce

frumusețe trupului, îmbracă sufletul în veșmântul urât al păcatului. Acest lucru este absolut necesar, întrucât dacă nu purtăm veșmintele Slavei dumnezeiești, nu vom putea intra la nunta cea cerească, ci vom fi lepădați " la viermele care nu moare și la întunericul cel mai dinafară"³⁹.

Și Sfântul Grigorie termină astfel: "de care (focul cel veșnic al iadului) să ne ferească Bunul Dumnezeu prin iluminare și cunoașterea duhovnicească a Luminii celei nemateriale și veșnice a Schimbării la Față a Domnului spre Slava Sa, a Tatălui Său Celui veșnic și a Dătătorului de viață Duh a căroră este slava, cinstea și închinăciunea, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin."⁴⁰

Este semnificativ faptul că aceste îndemnuri ale sale de a ne lepăda de gândurile materiale, de a ne curăți inima de patimi și de a merge pe calea spre Lumina necreată nu sunt adresate monahilor, ci fiilor Săi duhovnicești din Tesalonic, celor necăsătoriți și celor căsătoriți și arată că această cale este comună tuturor și trebuie urmată de toți pentru a ajunge la vederea Luminii celei necreate, care reprezintă frumusețea veacului ce va să fie, binecuvântările ce vor urma, împărăția Cerurilor.

Toți cei ce nu împărtășesc învățăturile Sfântului Grigorie Palama, sunt de partea ideilor eretice ale lui Varlaam și astfel nu împărtășesc convingerile Bisericii Ortodoxe.

12. TEOLOGIA EMPIRICĂ

Teologia Sfântului Grigorie Palama este Teologia Bisericii Ortodoxe. El nu a introdus un nou sistem de învățături și de cunoaștere a lui Dumnezeu, ci, mai întâi, el a experimentat și mai apoi a exprimat ceea ce a întâlnit în Biserică și în Sfântul Munte, fiind pregătit pentru viața întru Hristos Domnul. Este binecunoscut faptul că Teologia Ortodoxă este empirică. Aceasta înseamnă că Sfinții Părinți au teologhit nu prin concepte subiective sau filosofice, ci prin propria lor experiență duhovnicească, prin Revelație. Dumnezeu Și-a revelat Adevărul Său profeților, apostolilor și sfinților și prin intermediul acestor revelații ei au călăuzit pe cei devotați Domnului.

Sfântul Grigorie Teologul spune că Sfinții vorbesc de Dumnezeu precum pescarii și nu într-o manieră aristotelică. Adică, ei vorbesc despre Dumnezeu în felul apostolilor și nu într-o manieră aristotelică prin intermediul imaginațiilor și al ideilor. Acesta este lucrul pe care îl întâlnim și în teologia Sfântului Grigorie Palama.

Izvorul teologiei sale îl reprezintă Revelația Dumnezeiască și, de aceea, întreaga sa teologie este trăită. Două texte deosebite ale sale cu privire la acest subiect sunt revelatoare. În primul dintre ele el arată că toate ereziile își au rădăcina în filosofie și se bazează pe principii filosofice. "Și dacă ați

examina problema, ați vedea că toate sau cele mai multe erezii dăunătoare izvorăsc de aici"¹.

De fapt, există diferențe enorme între filosofie și teologie. De câteva ori, Sfântul Grigorie îl numește chiar și pe Varlaam teolog întrucât el se preocupă de Dumnezeu, dar, în cele din urmă, spune că "teologia" este un lucru, iar vederea lui Dumnezeu este cu totul un alt lucru. Al doilea text se referă la termenii folosiți atât de filosofi, cât și de Sfinții Părinți ai Bisericii.

Sfinții Părinți folosesc termeni filosofici, dar cu un sens diferit și cu un alt conținut. Trebuie spus acest lucru, întrucât, din păcate, unii oameni, observând aceeași terminologie, confundă lucrurile, cu consecința faptului că ei identifică teologia cu filo-sofia.

Sfântul Grigorie observă: "Chiar dacă vreunul dintre părinți afirmă aceleași lucruri ca și înțelepții acestei lumi, acest lucru este adevărat numai în ce privește cuvintele, dar sensurile sunt complet diferite. Deoarece, după Sfântul Apostol Pavel, "Sfinții Părinți au mintea lui Hristos, iar ceilalți, dacă nu chiar mai rău, vorbesc după mintea lor omenească"². Sensul acestui text este acela că există o diferență între Părinți și filosofi chiar și în folosirea termenilor. Se mai afirmă aici că filosofii vorbesc fie după mintea lor, fie prin energiile demonice. Acesta este înțelesul cuvintelor: "dacă nu chiar mai rău, ei vorbesc după mintea lor omenească".

1. ATRIBUTELE FUNDAMENTALE ALE TEOLOGIEI SFÂNTULUI GRIGORIE PALAMA

Ceea ce am afirmat în introducerea la acest capitol, cred că ne va ajuta să dezvoltăm, în cele ce urmează, tema acestui capitol. Este adevărat că și alte capitole din această carte care analizează felul de viață ascetic al Sfântului se iau în discuție și atributele fundamentale ale teologiei Sfântului Grigorie Palama. Dar aici aș dori să analizez un alt aspect, și anume, diferența dintre "teologia" lui Varlaam și teologia Sfântului Grigorie. Acest aspect este necesar întrucât astăzi există teorii referitoare la teologia Sfântului Grigorie Palama care deformează atât învățăturile, cât și teologia Bisericii Ortodoxe, creind teribile confuzii cu consecințe neașteptate. În cele

din urmă, fără îndoială, aceste teorii sfârșesc prin a-1 defăima pe însuși Sfântul Grigorie Palama. Aceste studii contemporane sunt analizate și combătute de către părintele Ioannis Romanidis într-un excelent tratat al său, care reprezintă o introducere, pe de o parte, la o deschidere cuprinzătoare asupra învățăturilor Sfântului Grigorie și, pe de altă parte, la așezarea teologiei Sfântului în locul pe care-1 merită cu prisosință, teologie care, așa cum am mai spus, este o teologie a Bisericii Ortodoxe³. Aș dori să scot în evidență doar două astfel de opinii, sugerându-i cititorului să studieze cu atenție și grijă această admirabilă introducere.

Conform celei dintâi opinii, există două tradiții patristice în istoria Bisericii Ortodoxe.

Cea dintâi este tradiția patristică elenizantă, iar cealaltă este tradiția biblică și patristică. Varlaam este socotit a fi un adept al primei tradiții, în vreme ce Sfântul Grigorie este un apărător al celeilalte. Luptele isihaste își au izvorul în tradiția isihastă biblică care prevalează asupra tradiției patristice elenizante⁴.

Această opinie este inacceptabilă din punctul de vedere al Ortodoxiei, întrucât nu există o astfel de diferențiere în teologia patristică. Sfinții Părinți au fost isihăști, ei L-au experiat pe Dumnezeu în viața lor duhovnicească, și-au curățit inimile de patimi, au primit iluminarea minții și, mai apoi, au ajuns la contemplarea Dumnezeirii, la Cincizecime, care reprezintă momentul de vârf al Revelației. Așadar, Sfinții au dobândit Revelația și au transmis-o oamenilor în termenii epocii respective, dând un conținut diferit acestor termeni. Voi menționa, drept exemplu, cuvântul "extaz" care are un anume înțeles în cadrul filosofiei platonice și stoice și un altul în Tradiția Ortodoxă. În cel dintâi avea sensul de mortificare a laturii simțitoare a sufletului, în timp ce sensul din urmă semnifica transformarea laturii simțitoare a sufletului. Așadar, de-a lungul timpului, ereticii care făceau uz de filosofia elenă nu aparțineau nici unei tradiții patristice, ci fabricau erezii care au fost condamnate de Biserică. Oricine citește "Sinoadele Ortodoxiei" va afla că ereticii și-au fondat teoriile pe filosofia elenică și, de aceea, atât ei, cât ideile filosofice utilizate de aceștia, sunt condamnate.

De aceea Varlaam aparținea, nu vreunei tradiții elenizante, întrucât nu există așa ceva, ci tradiției teologice franco-latine. Nici una dintre ereziile condamnate ale lui Varlaam nu apare în cadrul învățăturilor vreunuia dintre așa numiții Părinți elenizanți ai Bisericii. Din contră, toate ereziile lui Varlaam pot fi găsite în miezul tradiției teologice franco-latine⁵.

Conform celei de-a doua teorii contemporane referitoare la teologia lui Varlaam, acest filosof calabrez nu reprezintă teologia scolastică apuseană, adică el nu este un teolog scolastic, ci un adept al nominalismului. Această opinie a fost exprimată întrucât Varlaam a polemizat cu decanul teologilor franco-latini, Toma d'Aquino⁶. Dar și această teorie nu așează lucrurile pe făgașul adevărului, ci creează confuzii în ceea ce privește corecta înțelegere a teoriilor lui Varlaam și, prin urmare, și a fundamentelor necesare înțelegerii învățăturilor Sfântului Grigorie Palama.

Toți cei ce susțin că Varlaam a fost un teolog nominalist și un adversar al teologiei scolastice nu sunt conștienți, în realitate, că în teologia franco-latină există trei poziții cu privire la esența și energiile lui Dumnezeu. O poziție extremă a fost exprimată de către nominaliști prin intermediul binecunoscutului filosof nominalist William Occam, care a îndepărtat orice fel de diferențiere dintre esența și energiile Dumnezeirii, afirmând că o astfel de diferențiere există doar în teorie.

Cealaltă părere extremă a fost exprimată de către scotiști prin intermediul lui Scotus, care era încredințat de existența unei anume diferențieri între esență și energie, iar cea de-a treia a fost exprimată de Toma d'Aquino, și anume că există o diferențiere dinamică⁷. Problema este aceea că toate aceste trei teorii aparțin teologiei scolastice a Apusului. Poate exista o delimitare destul de subtilă între ele, dar ele nu încetează de a exprima poziții diferite în cadrul aceleiași teologii scolastice a Apusului, care a fost influențată atât de filosofia platonice, cât și de cea aristotelică, într-un cadru mai general, ar trebui să spunem că nominalismul, care a fost influențat de Aristotel, era încredințat de faptul că ideile abstracte și generale sunt doar simple nume, cuvinte și nu entități specifice, după cum considera realismul⁸. Nominaliștii considerau ideile doar ca niște simple nume sau concepte formulate mental. Nichifor Gregoras afirma că însușirile "sunt simple nume și nimic

altceva", în timp ce Sfântul Grigorie Palama răspunde: "Într-adevăr, sunt, filosofule"⁹. Desigur, acest lucru trebuie privit și din perspectiva faptului că după Platon toate lucrurile care există în lume sunt "imagini ale arhetipurilor cu valoare transcendentă", iar aceste arhetipuri sunt ideile care au o existență de sine stătătoare și pe baza cărora a fost creată lumea. Aristotel credea în idei. Pentru el, ideile nu erau de sine stătătoare, ci simple forme. Teologia scolastică a Apusului acceptă teoria lui Platon cu privire la ideile arhetipale din mintea lui Dumnezeu, în timp ce nominaliștii se opuneau teoriei lui Platon cu privire la formele arhetipale¹⁰. Analizând ideile lui Varlaam, în maniera în care Sfântul Grigorie Palama o face și le respinge, înțelegem foarte bine că el împărtășea ideile lui Platon în ceea ce privește trupul și sufletul omenesc, cu privire la Revelația Dumnezeiască, la esență și energii ș.a.m.d. În alte capitole am luat notă de părerile platonice ale lui Varlaam referitoare la trup ca fiind o temniță și cu privire la natura și mântuirea omului. De aceea, nu-1 putem considera pe Varlaam, în același timp, atât ca filosof de sorginte pl tonică, cât și ca nominalist. În plus, Varlaam, chiar ca factor de influență în epoca Renașterii nu ar putea fi un adept pur al lui Aristotel, întrucât Aristotel, printr-una din ciudățeniile istoriei, a fost disprețuit în perioada Renașterii". Așadar, Varlaam a fost un teolog scolastic al Apusului care, fără să cunoască esența teologiei și practicii ortodoxe, a încercat să transfere ideile teologiei apusene la modul de gândire ortodox. Din păcate, după părerea teologilor contemporani care formulează astfel de opinii cu privire la "teologia" lui Varlaam, "presupușii isihăști varlaamiți sunt considerați în mod paradoxal, drept umaniști, platonicieni și umaniști în același timp, ca și cum ar fi posibil un astfel de lucru!"¹² William Occam, care a declanșat disputa cu pragmaticii, era contemporan cu Varlaam "dar ne este greu să deslușim în ce măsură erau legate cele două mișcări"¹³.

Urmărind cu atenție întreaga dispută dintre Varlaam și Sfântul Grigorie Palama, se poate afirma că cel dintâi era un filosof scolastic apusean și nu un teolog al Bisericii Ortodoxe, în timp ce Sfântul Grigorie Palama era un teolog care poseda toate atributele esențiale ale gândirii Sfinților Părinți, care formează isihasmul.

La capătul necesarei lupte duhovnicești Sfântul Grigorie a ajuns la vederea lui Dumnezeu, el l-a văzut pe Dumnezeu în lumină. Acest lucru poate fi limpede de observat în scrierile sale. Analize detaliate asupra acestor teme, care sunt destul de subtile, nu pot fi făcute decât de către cei care au experiență duhovnicească. El era înrudit duhovnicește cu Sfinții Părinți și, de aceea, el i-a interpretat în duhul adevărului, aducând noi contribuții la învățăturile acestora, aflându-se în aceleași cadre de referință și în cadrul aceleiași atmosfere duhovnicești.

Sfântul Filotei Kokkinos ne spune că Sfântul Grigorie a ajuns la iluminarea minții, a dobândit rugăciunea inimii și după aceea s-a bucurat de contemplarea Luminii necreate.

Minunile pe care le-a săvârșit încă din timpul vieții sunt dovezi ale acestui lucru.

El se afla într-o dumnezeiască comuniune spirituală cu Prea Sfânta Născătoare de Dumnezeu, a văzut-o în toată slava sa, a avut contemplații dumnezeiești, întru Lumina cea necreată, dar s-a învrednicit și de vederea Slavei Dumnezeirii.

Sfântul Filotei spune că în timpul slujbei din Biserica Marii Lavre "retrăgându-și atenția de la cântările stranei, se îndrepta cu mintea către sine și prin sine către Dumnezeu. Și, deodată, o lumină dumnezeiască străluci de sus în jurul său, și atât cu ochii trupești, cât și cu cei duhovnicești, iluminați de acele raze divine, vedea limpede, ca și cum s-ar fi întâmplat atunci, ceea ce avea să se întâmple cu ani de zile mai târziu"¹⁴. De aceea, teologia Sfântului Grigorie Palama este o teologie a Bisericii, a profeților, a apostolilor și a sfinților, este o teologie empirică, o teologie a Luminii și a Revelației. În acest cadru putem afirma că este vorba de o teologie aghiorită.

Trebuie să analizăm vederile sale teologice și modul în care le-a exprimat din acest punct de vedere, și anume al faptului că el este un monah aghiorit, isihast. Așadar, el îi opune teologiei isihaste a lui Varlaam, teologia empirică a Bisericii Ortodoxe și a Sfântului Munte.

Având dinaintea ochilor toate aceste lucruri, putem, de asemenea, analiza alte două teme specifice pe care le aflăm în operele sale.

Cea dintâi se referă la faptul că el discută de silogisme demonstrative și nu dialectice. Într-una din scrisorile sale către Varlaam, Sfântul face o analiză completă a faptului că noi putem avea silogisme demonstrative cu privire la Dumnezeu, deoarece putem avea revelații și manifestări ale acestora. Dumnezeu însuși Se revelează pe Sine omului și îi oferă adevărata cunoaștere despre Sine. Silogismele dialectice sunt pline de ignoranță și de probabilități cu privire la obiectul cunoașterii, și oferă concluzii pe baza ideilor, părerilor și a construcțiilor logice. Cea de-a doua ' face referiri la caracterizări ale ereticilor care erau antiisihăști și care luptau împotriva adevăratelor revelații ale sfinților.

La un moment dat, el scrie: "Cutremurați-vă, deci, voi, necredincioșilor care îi duceți și pe alții la necredință, voi, orbilor, dornici să-i conduceți pe cei orbi..."¹⁵.

Adesea îl consideră pe Varlaam drept filosof și îl dezaprobă total. El folosește aceeași tactică și în cazul filosofului Gregoras, cu care a avut un dialog în ultima fază a disputelor isihaste. El scrie undeva: "Ne-am cam săturat de doctrinele false ale lui Gregoras, ca și de cele ale lui Varlaam și Achindin, și fiind vătămați de aceste căi greșite, știm și deplângem suferințele produse de ceea ce a fost scris și rostit de cel dintâi"¹⁶. Și altundeva scrie: "Așadar, le atragem atenția chiar de la bun început celor ce au acordat o cât de mică atenție celor scrise de Gregoras, că toate acestea sunt rizibile și nefondate, ca fiind în întregime false"⁷.

În altă parte, Sfântul Grigorie îl caracterizează pe Nichifor Gregoras ca fiind un teolog autodidact și un dascăl mincinos, spunând printre altele: "Acum, neluând în seamă ceea ce spune Apostolul și anume ca "nimeni să nu se laude pe sine", el însuși se condamnă prin propriile sale afirmații, fiind un autodidact.

Cred că prin ideile sale și mai ales prin enormitățile și sofismele sale, nu numai la adresa mea, ci și împotriva sfinților, precum și prin gândirea sa complet lipsită de conținut și nelalocul ei, dar și prin norul de blasfemii la adresa lui Dumnezeu, cât și prin aroganța sa nerușinată și, într-un cuvânt, prin tot acest gunoi aruncat asupra noastră și a Dumnezeirii, dar, de fapt, aruncat asupra sa și a sufletului său, el a mers mult prea departe"¹⁸.

Felul în care Sfântul Grigorie teologhisește, predică și îi combate pe eretici se datorează siguranței cu care Sfântul operează în teologia pe care o mărturisește - deoarece el știe că teologia sa este rod al Revelației divine - dar și datorită siguranței cu care combate erorile și impertinența antiisihaștilor și înțelegând perfect faptul că dacă aceștia ar triumfa, ar vătămă grav mlădițele Bisericii lui Hristos. Iar această siguranță în exprimare reprezintă un rod al vieții și experienței sale duhovnicești dobândite în Sfântul Munte. Dincolo de experiența dobândită, el posedă, în același timp, excepționale daruri ale minții și sufletului care l-au ajutat să-și exprime aceeași experiență revelatorie pe care a dobândit-o și a experimentat-o în Sfântul Munte. Toți Sfinții sunt părinți duhovnicești prin faptul că au primit Revelația divină și cu ajutorul ei își călăuzesc fiii duhovnicești care sunt renăscuți pentru viața întru Hristos. Dar, acei Părinți care, prin experiența dobândită, dar și cu ajutorul unor calități excepționale, s-au opus ereziilor și au păstrat nealterate învățăturile ortodoxe, sunt pe drept cuvânt numiți Părinți și Dascăli ecumenici, într-un anume sens cu totul aparte. Sfântul Grigorie Palama a fost un astfel de sfânt. Analizând textele patristice, putem verifica cu limpezime că există două centre de cunoaștere în om. Unul este duhul (mintea-nous) care-și are activitatea în inimă, iar celălalt este rațiunea care-și are sediul în creier. Spiritualitatea ortodoxă este susținută de forța simțitoare a inimii, în timp ce puterea gânditoare este susținută de către creier.

Așadar, avem de-a face cu patru categorii de oameni:

Cei cu performanțe intelectuale inferioare, care se înalță la cel mai înalt nivel de desăvârșire duhovnicească.

Cei cu cele mai înalte performanțe intelectuale, care ajung la mari imperfecțiuni sau poate chiar la cele mai de jos imperfecțiuni duhovnicești.

Cei ce ajung atât la desăvârșite performanțe intelectuale, cât și duhovnicești.

Cei ce posedă slabe performanțe și calități intelectuale, precum și o îndărătnicie a inimii¹⁹. Această categorisire reprezintă cheia înțelegerii tradiției patristice.

De fapt, toți Sfinții se află la un înalt nivel de energii duhovnicești, dar nu toți posedă și înalte performanțe intelectuale, adică nu posedă daruri intelectuale și educația necesară pentru a exprima trăirea la care ajung pe plan duhovnicesc. Dar alții au și un înalt nivel de energii intelectuale și pot formula ceea ce Dumnezeu le încredințează. Sfântul Grigorie Palama este cu siguranță unul dintre cei mai mari Părinți ai Bisericii, întrucât a atins un înalt nivel de desăvârșire duhovnicească, dar posedă și mari daruri intelectuale, în timp ce Varlaam și Gregoras aveau indiscutabile performanțe intelectuale, dar se aflau pe cel mai de jos plan de imperfecțiune duhovnicească. Tocmai aici trebuie să subliniem diferența dintre isihastul aghiorit, Sfântul Grigorie Palama și filosofi scolastici și antiisihăști.

2. ELEMENTE DIN TEOLOGIA SFÂNTULUI GRIGORIE PALAMA

Consider drept o mare binecuvântare de la Dumnezeu faptul că mi s-a încredințat sarcina încă de pe vremea studenției de a studia și a acorda întreaga atenție lucrărilor Sfântului Grigorie Palama. Într-adevăr, într-o perioadă anume din studenția mea am colaborat la editarea ediției critice a operelor Sfântului. Teologia Sfântului aghiorit m-a umplut de un mare entuziasm și m-a ajutat să dobândesc cunoștințele de bază ale teologiei ortodoxe, necesare înțelegerii textelor patristice. Cred că învățăturile Sfântului reprezintă fundamente teoretice ale teologiei ortodoxe. De peste 25 de ani mă ocup de scrierile Sfântului Grigorie și de studiul operelor care analizează viața și învățăturile acestei mari personalități. Ca rod al acestor studii am publicat mai multe articole care apar din când în când în reviste de specialitate și pe care le-am republicat în cărțile mele. Aceste articole fac analize asupra unei vaste tematici teologice de care s-a ocupat Sfântul Grigorie Palama. Desigur, nu pot fi enunțate și în cadrul acestei cărți, întrucât au fost deja publicate. Oricum, cred că ar fi utilă catalogarea lor integrală pentru a avea o imagine cât mai completă a învățăturilor Sfântului. Iar acest lucru este necesar, deoarece, așa cum arătat deja, Sfântul Grigorie vorbește, scrie, teologhisește și polemizează ca un adevărat părinte aghiorit. Deci, pentru a evita folosirea unei bibliografii prea întinse, dar, totuși și pentru a ne forma o imagine limpede cu privire la învățăturile sfântului,

prefer să prezint, în cele ce urmează, un rezumat al articolelor mele și să fac trimiteri către cititorii interesați la lucrările folosite pentru aprofundarea acestor lucruri.

a) Cele două înțelepciuni

În lucrarea sa "Despre Sfinții isihăști" el face distincția între cele două feluri de cunoaștere și cele două înțelepciuni. Mai întâi, el folosește pasaje din viețile sfinților pentru a demonstra că există o înțelepciune dumnezeiască și una lumească sau demonică. El folosește cuvintele Sfântului Apostol Pavel: "Iar cuvântul meu și propovăduirea mea nu stăteau în cuvinte de înduplecare ale înțelepciunii omenești, ci în adevărarea Duhului și a puterii, pentru ca credința voastră să nu fie în înțelepciunea oamenilor, ci în puterea lui Dumnezeu." (I Cor. 2, 4-8).

Înțelepciunea omenească poate chiar sfârși într-o "gândire" demonică. El citează cuvintele lui Iacov, fratele Domnului: "înțelepciunea aceasta nu vine de Sus, ci este pământească, trupească, demonică" (Iacov 3, 15). Așadar, înțelepciunea omenească este adesea opusă înțelepciunii dumnezeiești. Iar acest lucru poate fi verificat în modul de gândire al ereticilor, care, prin ereziile lor, înlătură revelația dumnezeiască. Analizând acest subiect, el afirmă că există o imensă diferență între filosofi și profeți, apostoli și Părinți ai Bisericii. El face această afirmație întrucât Varlaam susținea ideea că experiența duhovnicească a Apostolilor era inferioară celei a filosofilor, întrucât Sfinții L-au văzut pe Dumnezeu prin simboluri exterioare și prin intermediul simțurilor, în vreme ce filosofii L-au aflat pe Dumnezeu cu ajutorul logicii, care reprezintă o facultate umană superioară tuturor celorlalte. El afirmă că diferența dintre contemplarea lui Dumnezeu de către filosofi și cea a profeților este ca cea dintre rațiune și simțuri. Oricum, Sfântul Grigorie demonstrează limpede că "teologia" filosofilor nu se poate compara cu înțelepciunea sfinților care L-au văzut pe Dumnezeu. Dacă filosofii ar fi fost superiori profeților și apostolilor și L-ar fi cunoscut pe Dumnezeu, Hristos n-ar mai fi trebuit să Se întrupeze și să Se facă om. Pentru a-și întări această idee, el s-a folosit de una din lucrările Sfântului Vasile cel Mare în care acesta

spunea că la un moment dat a încetat să-1 mai intereseze învățătura cea lumească și s-a îndreptat spre a-i afla pe adevărații înțelepți și dascăli ai adevărului, care sunt asceții, pentru a putea ajunge la cunoașterea Dumnezeiască. În consecință, el face referiri la cuvintele Sfântului Grigorie de Nyssa cu privire la sterilitatea și nerodnicia filosofiei care nu duce la cunoașterea lui Dumnezeu, în timp ce înțelepciunea Duhului este extrem de rodnică, are mulți adepți și-i conduce pe oameni de la întuneric spre minunata Lumină divină.

Sfântul este un filosof practic. El însuși este cel care, mai presus de orice, dorește să împlinească voia lui Dumnezeu în cuvânt și în faptă. Teama de Dumnezeu este începutul înțelepciunii, iar din frica de Dumnezeu se naște rugăciunea și împlinirea poruncilor lui Dumnezeu. Prin împlinirea poruncilor omul experimentează împăcarea cu El și, mai apoi, frica se transformă în dragoste și rugăciune prin care se ajunge la cunoașterea tainelor lui Dumnezeu. Acestea sunt predaniile Bisericii Ortodoxe²⁰.

b) Adevărul și Biserica

Adevărul se identifică cu Biserica, întrucât cei ce se depărtează de Biserică și nu primesc Revelația divină din predaniile Bisericii nu cunosc Adevărul. Iar cei ce rup orice legătură cu Adevărul nu mai sunt fii ai Bisericii. Adevărul este oferit prin revelații profeților, apostolilor și Sfinților Părinți ai Bisericii.

Așadar, există o identitate în ceea ce privește experiența Adevărului atât în Vechiul, cât și în Noul Testament. Și, desigur, Revelația Adevărului nu se compară cu filosofia și sistemele ei de gândire. Trebuie să acceptăm acest adevăr al Bisericii.

Adevărata credință este cea care nu pune la îndoială învățăturile dumnezeieștilor Părinți. Prin ideile lor, ereticii modifică cuvintele Adevărului revelat și, în consecință, otrăvesc învățăturile creștine. Oricine apostaziază și rupe orice legătură cu Biserica lui Hristos pierde credința și nădejdea mântuirii.

În plus, ateismul reprezintă o necunoaștere a lui Dumnezeu și o lipsă totală de comuniune cu El. Ereticii sunt atei întrucât ei nu cred în Dumnezeu

asa cum s-a revelat El profeților, apostolilor și Sfinților Părinți și, deci, ei ajung să creadă într-un Dumnezeu inexistent. Așadar, toate luptele Sfântului Grigorie sunt justificate²¹.

c) Vindecarea sufletului

În realitate, isihasmul este metoda prin care Tradiția ortodoxă îl vindecă pe om și, deci, țelul său suprem este vindecare a sufletului. Toate lucrările Sfântului Grigorie Palamu fac referiri la această problemă crucială. Omul trebuie vindecat, și, desigur, aceasta este lucrarea de căpetenie a Bisericii. Prin luptele pe care le-a purtat, Sfântul Grigorie a dorit să conserve această metodă ortodoxă de vindecare, iar în omiliile sale el recomandă adevărata cale de vindecare a omului. Dumnezeuiescul Grigorie, mare teolog al Bisericii, nu a supralicitat anumite adevăruri pe seama altor adevăruri de credință.

El a exprimat adevărul integral al Bisericii. El dovedește o deplină catolicitate în învățăturile sale, în sensul poziției pe care a luat-o față de tendințele eretice ce se manifestau în vremea sa și care tulburau viața duhovnicească. Cea dintâi tendință eretică a fost manifestă în cazul mesalienilor, erezie reactivată în vremea Sfântului Grigorie Palama. După părerea lor, sfintele Taine ale Bisericii, Botezul și Sfânta împărtășanie nu au o prea mare importanță pentru mântuire. Ei susțineau părerea că ceea ce-1 unește mai ales pe om cu Dumnezeu este rugăciunea minții. Aceasta curățește persoana umană, și, numai cu ajutorul ei și nu printr-o viață închinată Bisericii, el poate ajunge la îndumnezeire.

În plus, mesalienii credeau că Sfântul Duh și satana se află laolaltă în inima omului. Cu alte cuvinte, mesalienii supralicitau importanța vieții isihaste în detrimentul vieții sfințitoare a Bisericii.

Cea de-a doua tendință a căpătat relief mai ales în cadrul creștinismului apusean, care avea ca punct de pornire teoriile Sfântului Augustin așa cum le-au înțeles și le-au formulat latinii prin intermediul teologiei lor bazată pe ipoteze raționale.

Iar pe vremea Sfântului Grigorie Palama aceasta a fost ilustrată de către filosoful Varlaam, cu care marele Sfânt aghiorit a intrat în dispută. El a pus un mare accent pe viața sfințitoare a Bisericii în detrimentul vieții isihaste.

El disprețuia așa-numitul isihasm și tot ce se afirma relativ la rugăciunea minții. De aceea, lucrul cel mai de seamă pentru noi toți este participarea la toate lucrările și slujbele sfințitoare ale Bisericii. Și el vorbea despre rugăciune, dar foarte abstract și în termeni filosofici. În plus, el a scos în evidență faptul că Harul lui Dumnezeu este creat și că vederea lui Dumnezeu înseamnă vederea luminii create. În general, disprețuia și vorbea plin de scepticism despre întreaga tradiție isihastă a Bisericii care reprezintă baza tuturor doctrinelor și viața comună tuturor Sfinților Părinți ai Bisericii. Sfântul Grigorie Palama a luptat împotriva acestor două tendințe în paralel. El, ca și Biserica, considera că orice exagerare a unei tendințe și neluarea în seamă a alteia constituie o deviere de la viața ortodoxă și, implicit, de la calea spre mântuire. El accentuează faptul că în vederea vindecării și, deci, a mântuirii sufletului omenesc avem nevoie de îmbinarea acestor două lucruri, adică de îmbinarea tainelor și slujbelor bisericești cu viața isihastă. O viață dusă doar în cadrul Bisericii care să ducă la mântuire fără a duce și o viață isihastă este de neconceput. La fel și reciproca este valabilă. De aceea, conform celor spuse de Sfântul aghiorit, vindecarea sufletului este realizată printr-o viață isihastă și una trăită în sânul Bisericii.

Fără această îmbinare nu este posibilă existența unei vieți și a unei teologii ortodoxe. Dar noi trebuie să privim mai analitic aceste învățături ale sfântului, întrucât acestea ne vor indica metoda prin care putem fi vindecați.

Vorbind despre tainele Bisericii, el analizează cele două mari taine ale Bisericii, și anume Botezul și Sfânta împărtășanie și importanța lor în viața noastră personală. Prin Botez Hristos devine Tată al oamenilor, iar prin Sfânta împărtășanie devine mamă. Așadar, prin aceste două taine Hristos ne hrănește ca pe niște copii, în felul în care o mamă își hrănește copiii la cei doi săni. Prin Botez ne naștem la o nouă viață. Aceasta înseamnă mai presus de orice, că noi transcendem viața biologică și suntem aduși în cadrul Bisericii, care este Trupul lui Hristos. Dar Botezul este în strânsă legătură cu pocăința. Deci, pocăința este esențială înainte și după Sfântul Botez. Dacă

după Botez nu viețuim după poruncile lui Hristos, suntem ca și copilul care la naștere a primit șansa de a deveni moștenitorul averii tatălui său, dar care n-o mai moștenește atunci când își părăsește părinții. Sfântul Botez ne conduce la Sfânta împărtășanie. Sfânta împărtășanie ne dă viață. Prin întruparea Sa, Hristos a devenit fratele nostru, prin a ne oferi Sfintele Taine, el a devenit prietenul nostru, iar prin Sfânta împărtășanie cu Trupul și Sângele Său el devine Mirele nostru. Prin împărtășirea de aceste sfinte taine, persoana umană păstrează o permanentă relație cu Hristos.

Prin Sfânta împărtășanie ne împărtășim de viața veșnică, ni se înobilează trupul și sângele și suntem înfiați prin Har. Pentru a ne învrednici de Sfânta împărtășanie, e nevoie de o intensă pregătire. Aceasta constă în pocăință, curățirea sufletului și a trupului, precum și de credința că ceea ce pare a fi pâinea pe Sfânta Masă este, de fapt, Trupul lui Hristos. Dar și după Sfânta împărtășanie e necesară asceza pentru păstrarea Harului dumnezeiesc pe care l-am primit o dată cu Trupul și Sângele lui Hristos.

Sfântul Grigorie nu se mulțumește doar să ne arate marea importanță a Sfintelor Taine și nici nu ne îndeamnă să ne facem părtași numai Trupului și Sângelui Său. El merge mai departe și ne povățuiește să ducem și o viață ascetică, întrucât Sfintele Taine sunt foarte strâns legate de asceză. Vorbind despre viața ascetică el subliniază numeroase aspecte. Dar noi vom analiza viața isihastă. După cum știm, viața ascetică înseamnă curățirea inimii de gânduri rele, întrucât nu poți alunga gândurile rele cu ajutorul rațiunii. Sfântul Grigorie o înfățișează pe Maica Domnului ca prototip de isihie și isihast. Pe când se afla în Sfânta Sfintelor ea a aflat calea cea bună de a ajunge la comuniunea cu Dumnezeu și la îndumnezeire. Omul este alcătuit din duh și simțuri. Între cele două se află imaginația, gândirea și afectivitatea. Ultimele trei sunt foarte strâns legate de simțuri și, desigur, nimeni nu poate ajunge la Dumnezeu cu ajutorul simțurilor.

Acest lucru se realizează prin duh. De aceea, Sfânta Fecioara a slăbit treptat până la încetarea activității simțurilor, rațiunii și imaginației, și-a activat duhul și, astfel, și-a realizat dorința de a-L vedea pe Dumnezeu și a devenit Fecioara cea Aleasă. Desigur, pe parcursul acestei cărți noi am analizat și alte metode de asceză prin care persoana umană își vindecă latura

simțitoare a sufletului și împlinește poruncile lui Dumnezeu, iar toate aceste lucruri pot fi puse în lucrare și de către creștinii care trăiesc în lume. Persoana umană este vindecată printr-o viață ascetică și sfințitoare.

Scrierile Sfântului Grigorie Palama - cele teologice, ca și predicile sale - fac referiri la vindecarea persoanei umane. Teologul și preotul ortodox este un doctor care-și vindecă fiii duhovnicești și, de aceea teologia se află în strânsă legătură și se identifică cu duhovnicia²².

d) Interpretarea Sfintei Scripturi

Când Sfântul Grigorie Palama a ajuns la vederea lui Dumnezeu, el a devenit un purtător al Tradiției și, prin urmare, a înțeles predaniile sfinților de mai înainte. Doar cei ce sunt înrudiți duhovnicește cu Sfinții Părinți le pot înțelege predaniile.

Înțelepții acestei lumi, fără de experiență, nu pot interpreta cuvintele sfinților. Cuvintele sfinților sunt ca un fagure de miere plin de miere sau lapte, bune pentru vârsta duhovnicească a fiecăruia. Oamenii care au înțelepciunea lumii înțeleg doar învelișul dinafară al cuvintelor lor și nu le pot înțelege în profunzime și, desigur, că nu ajung să-i hrănească pe ceilalți duhovnicește.

Nu toți oamenii pot să înțeleagă Sfintele Scripturi la fel. Așa precum soarele își trimite în mod egal razele sale peste toți oamenii, dar numai cei cu ochii deschiși îl pot vedea și doar cei cu o bună vedere se bucură de zorii dimineții, la fel se petrec lucrurile și în problemele duhovnicești, ne spune Sfântul. Dumnezeu își trimite Harul Său tuturor, dar numai cei ce îl recepționează plin de sensibilitate duhovnicească, se pot bucura de el. Aceștia sunt Sfinții, care și-au curățat ochiul minții și au căpătat mintea lui Hristos. Ereticii folosesc cuvintele Duhului mai ales împotriva Duhului și acesta este un lucru dăunător urmașilor lor.

Când hrana oferită de mamă pruncilor ei este tare, pentru a o putea face bună de mâncat pentru copiii ei, ea o mestecă mai întâi în gură înainte de a o oferi copilașilor ei. Aceeași lucrare o fac și Sfinții Părinți. Dar gurile ereticilor sunt pline de otravă și atunci când otrava este amestecată cu cuvintele vieții, acestea devin mortale și pentru cei ce le ascultă în mod imprudent. De

aceea, el îi sfătuiește pe creștini să-i evite mai ceva decât un șarpe veninos pe cei ce analizează cuvintele Scripturilor dinafară, întrucât șarpele provoacă moartea trupului, în timp ce cuvintele ereticilor aduc moartea veșnică a sufletului.

De aceea, interpretarea Scripturilor este o problemă legată de Sfânta Revelație.

Așa precum Apostolii au primit adevărul și l-au scris în evanghelii, la fel și interpreții lor trebuie să experimenteze aceeași viață plină de revelații duhovnicești. A interpreta Scripturile înafara Bisericii este un lucru imposibil de realizat, de neînțeles și dăunător. După ce face prezentarea acestor condiții indispensabile interpretării lor, Sfântul Grigorie oferă exemple de interpretare ortodoxă în toate operele sale. Desigur, Sfântul nu a scris vreun tratat anume pentru analizarea acestui subiect, dar putem afla aceste elemente în anumite pasaje ale predicilor sale ținute fiilor săi duhovnicești din Tesalonic. Felul în care el analizează diferite texte aghiografice, parabole, precum și cuvintele Domnului și ale Sfinților Apostoli este cu adevărat impresionant. El se exprimă cu o extraordinară ușurință. El pătrunde în înțelesurile cele mai adânci ale Sfintei Scripturi și este inovator în mai multe direcții, de exemplu, atunci când arată că Maica Domnului a fost cea dintâi care L-a văzut pe Hristos înviat. Analizele făcute asupra unor teme sfinte precum Schimbarea la Față a Domnului, învierea și înălțarea Sa, taina Crucii, odihna dumnezeiască, hrana Domnului după învierea Sa, Prea Sfânta Născătoare de Dumnezeu ca model isihast, Prea Curata Fecioară și Hristos Cel înviat, învierea Prea Curatei Fecioare, parabola cu omul ce datora zece mii de talanți, binecuvântările sărăciei, vameșul ca model de isihast, mintea rătăcitoare - toate aceste lucruri ne arată faptul că el interpretează Biblia ca un mare Părinte al Bisericii²¹.

e) Cunoașterea lui Dumnezeu

Varlaam susținea ideea conform căreia cunoașterea lui Dumnezeu nu este o chestiune de contemplare a Sa, care are loc prin transfigurarea simțurilor, ci ea este un rod al înțelegerii raționale, o lucrare a rațiunii. De aceea, el afirmă că vederea lui Dumnezeu de către profeți este inferioară

înțelegerii noastre raționale. Dacă ar fi prevalat această părere, cu siguranță că adevărul împărtășit de Biserică cu privire la cunoașterea Dumnezeirii ar fi fost denaturat. În diferite scrieri ale sale, el subliniază adesea adevărul că vederea lui Dumnezeu nu este un lucru venit din exterior, ci este lăuntrică și se identifică cu lucrarea de îndumnezeire a omului. Aceasta înseamnă că prin îndumnezeire omul ajunge la vederea Luminii Dumnezeirii, care este necreată. Vederea Luminii necreate este numită dar îndumnezeitor, pe care Dumnezeu îl dăruiește omului după voia Sa cea sfântă. Această stare de îndumnezeire este totuna cu unirea și comuniunea omului cu Dumnezeu, este o participare la Dumnezeu și o comuniune îndumnezeitoare. Așadar, termenul "îndumnezeire" este sinonim cu termenii de "comuniune", "participare" și "unire". Vederea, îndumnezeirea și unirea cu Dumnezeu sunt lucruri care oferă omului adevărata cunoaștere a Dumnezeirii. Această cunoaștere este superioară celei obținute prin simțuri, dar, mai exact spus, ea este în armonie cu ele și, totuși, deasupra lor. Ochii trupești sunt transfigurați și, astfel, pot vedea Lumina necreată, care reprezintă strălucirea firii divine, Slava Dumnezeirii, frumusețea împărăției Cerurilor. Lumina este invizibilă simțurilor, dacă acestea nu sunt transfigurate de către Duhul Sfânt.

În plus, vederea Luminii necreate și cunoașterea care rezultă de aici nu numai că depășesc firea și puterea de cunoaștere omenească, dar și lucrarea virtuților. Lucrarea virtuților și amintirea de Dumnezeu ne pregătesc pentru dumnezeiasca unire, dar numai Harul este cel ce împlinește această unire inefabilă.

Este limpede din toate învățăturile Sfântului Grigorie că vederea lui Dumnezeu, îndumnezeirea, unirea și cunoașterea lui Dumnezeu se află într-o strânsă legătură. Persoana umană îl vede pe Dumnezeu prin lucrarea îndumnezeirii Sale, care este unirea cu El și oferă adevărata cunoaștere a Dumnezeirii.

Desigur, cunoașterea lui Dumnezeu este superioară cunoașterii umane create. Așadar, baza epistemologiei ortodoxe o formează iluminarea și vederea lui Dumnezeu în inima curățită de patimi a omului²⁴.

În concluzie, putem spune că teologia Sfântului Grigorie Palama, ca și Teologia Bisericii pe care o ilustrează, este o teologie empirică. Ea nu este

rodul ideilor și al conceptelor, al rațiunii și simțurilor, ci ea este Revelația Dumnezeirii în inima omului. De aceea ea este adevărată. De aceea acordăm atâta importanță Sfântului Munte, întrucât aici se păstrează metoda prin care noi ajungem la cunoașterea lui Dumnezeu și la teologia curată. Desigur, noi acordăm aceeași mare importanță și Sfântului Grigorie Palama, care a conservat pentru noi toți adevăratele învățături ale teologiei ortodoxe.

13. CEL DEAL PATRULEA IERARH ȘI TEOLOG

Ne este binecunoscut praznicul Sfinților Trei Ierarhi, Sfântul Vasile cel Mare, Sfântul Grigorie Teologul și Sfântul Ioan Gură de Aur, cei trei luminători ai Dumnezeirii.

Cunoaștem din tradiția bisericească faptul că trei sfinți poartă denumirea de Sfinți Teologi: Sfântul Ioan Teologul, Sfântul Grigorie Teologul și Sfântul Simeon Noul Teolog. În conștiința Bisericii, Sfântul Grigorie Palama este socotit cel de-al patrulea, atât în șirul celor trei Sfinți Ierarhi, cât și al celor trei sfinți teologi. În sfintele texte el este considerat drept teolog. Faptul că putem vorbi de patru Sfinți Ierarhi și de patru Sfinți Teologi ne arată marele merit al Sfântului Grigorie Palama.

1. SFÂNTUL GRIGORIE ȘI CEI TREI SFINȚI IERARHI

Sfântul Grigorie Palama a fost apreciat prin prisma a două laturi esențiale ale activității sale. Cea dintâi este faptul că el a fost un teolog tradițional care a păstrat nealterate vechile interpretări ale vieții duhovnicești, susținându-i pe părinții isihăști simpli, iar cealaltă este faptul că el a fost un teolog, care a introdus noi doctrine și concepte în sânul Bisericii. Dar adevărul este acela că Sfântul Grigorie este un teolog tradițional prin excelență, un purtător și confirmator al Tradiției Ortodoxe. Conservatorismul și tradiția reprezintă două lucruri diferite. Cel dintâi păstrează anumite modele din trecut, în care Tradiția prezintă Revelația în cadrul formelor trecutului. Tradiția este dinamică. Vedem limpede acest lucru în întreaga operă a Sfântului Grigorie Palama.

Grigorie Achindin îl caracterizează pe Sfântul Grigorie Palama drept un "nou teolog", iar teologia sa o consideră drept "noua teologie". Ioan Kiparissiotis, un adversar al Sfântului Grigorie, l-a considerat ca fiind "necunoscător într-ale religiei" și "imprudent". În totală opoziție cu aceștia, Sfântul Grigorie consideră că el nu formulează noi învățături, ci urmează cu credință tradiția patristică și îl preamărește pe Dumnezeuul Părinților "prin glasurile Sfinților Părinți"¹. Sfântul Filotei Kokkinos afirmă faptul că zeloții din Tesalonic nu l-au acceptat ca Mitropolit, afirmând faptul că Sfântul adusese

inovații cu privire la dumnezeieștile dogme. "Unii oameni l-au suspectat, din cauza zvonurilor răspândite de cei necredincioși că a venit cu presupuse inovații referitoare la dumnezeieștile dogme." De fapt, acesta a fost doar un pretext². Așa cum am mai arătat în cadrul analizelor noastre, Sfântul Grigorie Palama nu a introdus o nouă teologie, ci a interpretat și analizat în detaliu tradiția patristică și teologia Bisericii din propria sa experiență duhovnicească. Sfântul nu s-a mulțumit doar să citeze texte patristice, așa cum procedau adversarii săi, ci le-a interpretat într-un autentic cadru ortodox și a adus cu argumente esențiale pur ortodoxe. Iată de ce el este un mare Părinte și dascăl al Bisericii. Viața în cadrul Bisericii este o viață a comuniunii reale umane. Aceasta înseamnă că toți cei ce au ajuns la iluminarea minții și la vederea Slavei Dumnezeirii în firea omenească a Cuvântului, împărtășesc aceeași teologie. Este imposibil ca cei ce au ajuns la îndumnezeire să aibă păreri diferite despre Domnul nostru Iisus Hristos. Deoarece Arie ajunsese să afirme că Cuvântul este creat, Sfântul a arătat că acesta părăsise cadrele Bisericii și ale Sfinților Părinți. Terminologia noastră se schimbă în decursul vremii.

Cei îndumnezeiți posedă aceeași experiență duhovnicească, ei știu că Logosul este "Lumină din Lumină, Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat", dar ei se pare că au apelat la o terminologie diferită înaintea Sinoadelor ecumenice.

Totuși, când cei îndumnezeiți se întâlnesc la un Sinod ecumenic, atunci, întrucât împărtășesc aceeași experiență duhovnicească, ei se armonizează și în ceea ce privește terminologia, adică "cu ușurință cad de acord asupra exprimării teologice a dogmelor cu ajutorul experienței lor duhovnicești identice"³. Când Sfinții au participat la Pogorârea Sfântului Duh și au primit Dumnezeiasca Revelație, ei au experimentat cuvinte și înțelesuri necreate pe care ei trebuiau să le transpună în cuvinte și înțelesuri create. Pogorârea Sfântului Duh nu a fost depășită nici de vreo altă revelație și nici de vreo înțelegere superioară acesteia. Adică, odată cu trecerea timpului noi nu posedăm o mai bună înțelegere a Revelației și nici aceasta nu a fost acordată Bisericii în diferite epoci istorice, întrucât ea a fost oferită "odată pentru totdeauna sfinților". Oricum, Sfinții Părinți apără cu sfințenie tradiția vie, care

transcende ideile și cuvintele, făcând uz de termenii limbajului folosit în vremea lor. Și fac acest lucru, mai ales atunci când o erezie îi îndepărtează pe cei credincioși de experi-erea Revelației, întrucât aceasta înseamnă moarte duhovnicească⁴. Așadar, Sfântul Grigorie Palama, purtător al aceleiași Revelații și înrudit în duh cu Părinții Bisericii, cu cei Trei Ierarhi și cu cei trei teologi, analizează și prezintă exact aceeași teologie a Sfinților Părinți, luptând mai ales împotriva ereziei anti isihăștilor, care s-au bazat pe filosofie și teorii sterile. Se poate spune că Sfântul Grigorie nu numai că a dus mai departe învățăturile patristice, dar a și prezentat dogmele teologice fundamentale ale teologiei ortodoxe, precum și teologia Sinoadelor ecumenice, lucru pe care, desigur, îl aflăm în întreaga tradiție patristică. Baza teologiei ortodoxe o reprezintă isihasmul. În toate scrierile noastre anterioare am subliniat cu tărie faptul că teologia Sfântului Grigorie Palama nu poate fi denumită teologie palamică, în primul rând, pentru faptul că ea reprezintă teologia Bisericii. De obicei, învățăturile vreunui eretic oarecare primesc numele aceluia, doar pentru simplul fapt că ele diferă de învățăturile Bisericii Ortodoxe, aflată într-o deplină unitate. Din acest motiv noi nu putem vorbi de o teologie a Părinților capadocieni sau despre o teologie alexandrină, ca și cum am vorbi despre o teologie aparte a Bisericii.

Desigur că este posibil și admisibil într-o anumită măsură să vorbim de Părinții capadocieni atunci când e vorba de locul lor de naștere, precum și atunci când dorim să subliniem și contribuția lor la formularea terminologiei teologice. Cu alte cuvinte, Sfântul Atanasie cel Mare și Sfântul Vasile cel Mare au aceeași teologie în ceea ce privește Revelația, dar, după termenii folosiți pe vremea lor ei diferă oarecum asupra unor lucruri, asupra cărora au ajuns la un acord deplin.

În mod concret, aș spune că în gândirea Sfântului Atanasie cel Mare firea este identică cu ipostasul, în timp ce în gândirea Sfântului Vasile cel Mare, care, în cele din urmă, a prevalat, firea se diferențiază de ipostas. Ca atare, Sfântul Atanasie cel Mare putea afirma că Cuvântul este precum Tatăl în toate din punctul de vedere al faptului că nu există vreo identitate între creat și necreat. Ca atare, atunci când afirmăm că Logosul este precum Tatăl noi arătăm faptul că El este necreat. Dar termenul "homou-sios" a prevalat,

termen folosit la început de Paul de Samosata cu un sens diferit și într-o altă situație. De aceea, din punctul de vedere al esenței Tradiției Ortodoxe nu există o teologie alexandrină sau capadociană, ori palamită.

Toți Sfinții Părinți au ajuns la îndumnezeire și posedă aceleași experiențe duhovnicești. Aceasta înseamnă că nu există vreo teologie anume după locul în care și-a aflat originea. El scrie foarte limpede: "... Toți oamenii, indiferent de naționalitate, rasă și epocă au un suflet și, de aceea, au șansa de a ajunge la iluminare prin curățirea de patimi și, după voia lui Dumnezeu, la îndumnezeire la nivele diferite. În orice caz, aceste nivele diferite de contemplare a lui Dumnezeu reprezintă experiența duhovnicească de vârf în viața sau teologia duhovnicească ortodoxă. O astfel de viață sau teologie duhovnicească nu este nici grecească, nici rusească, nici bulgărească, sârbă sau românească, ci profetică, apostolică și, pur și simplu, creștin ortodoxă. Având în vedere acestea ne întrebăm ce este "spiritualitatea rusă" și de ce este prezentată ca ceva superior sau diferit de viața duhovnicească a altor Biserici Ortodoxe?"⁵

Teologia Sfântului Grigorie Palama este teologia Bisericii și a celor Trei Ierarhi, întrucât cei Trei Ierarhi, ca purtători ai Tradiției, au o viață și învățături comune cu cele ale Sfântului Grigorie, care, la rândul său, este purtător și continuator al Tradiției Ortodoxe. Vedem acest lucru limpede atunci când studiem textele Sfântului Grigorie Palama. El dă permanent citate din operele celor Trei Ierarhi și a altor Sfinți Părinți, interpretându-le pe cele autentice.

Prin darul său interpretativ, datorită experienței lor duhovnicești comune, el îi poate prezenta într-un cadru ortodox, corectând sensurile eronate date de către eretici. Ereticii folosesc întotdeauna cuvintele și textele Sfinților Părinți pentru a-și susține propriile lor opinii, deformându-le din start și adaptându-le propriilor lor cadre de referință. Așadar, studiul operelor Sfântului Grigorie Palama ne mai arată, pe lângă alte lucruri, felul în care ereticii și Sfinții Părinți lucrează asupra acestei teme fundamentale. Ereticii "se furîșează" în aceste texte și le deformează, în timp ce Sfinții Părinți le prezintă în dimensiunea lor reală. Problema se pune nu însă dacă sunt oferite citate patristice sau nu, ci dacă sunt cu adevărat înțelese.

Dacă revenim la lucrarea Sfântului Grigorie "Despre Sfinții isihăști" vom afla numeroase pasaje din operele celor Trei Ierarhi pentru a contracara argumentele lui Varlaam și pentru a prezenta învățăturile ortodoxe. Ne-ar lua prea mult timp și spațiu pentru a enumera toate pasajele folosite de Sfântul Grigorie din operele celor Trei Ierarhi. Vreau doar să amintesc operele lor din care au fost extrase pasaje. Sfântul Vasile cel Mare: din Hexaemeron, din omiliile referitoare la psalmi, din opoziția contra lui Eunomie, din interpretările sale cu privire la proorocul Isaia, din diferite alte omilii, din opera sa adresată tinerilor, din lucrarea sa cu privire la Duhul Sfânt și din scrisorile sale.

Sfântul Grigorie Teologul: din aproape toate omiliile și scrisorile sale.

Sfântul Ioan Gură de Aur: din lucrarea sa către Teodor, din "Despre imposibilitatea de înțelegere a Dumnezeirii", din predicile referitoare la proorocul Isaia, despre Sfântul Evanghelist Matei, despre Sfântul Ioan Evanghelistul, din predicile referitoare la epistolele Sfântului Apostol Pavel⁶. Întreaga operă a Sfântului Grigorie Palama poate fi rezumată în această întreită tematică. Una este cea referitoare la Duhul Sfânt, alta prezintă diferențierea dintre esența și energiile Dumnezeiești, iar cea de-a treia se referă la isihasm - adică modul de vindecare a persoanei umane, modul în care omul ajunge la comuniunea cu Dumnezeu și la îndumnezeire. Aceste trei teme fundamentale ale teologiei fuseseră abordate și de către cei Trei Sfinți Ierarhi, întrucât și pe vremea lor existau suficiente motive pentru a face acest lucru.

În ceea ce privește prima temă, referitoare la Duhul Sfânt, nimeni nu se îndoiește de faptul că ea a fost abordată de cei Trei Sfinți Ierarhi, iar lucrările lor cu privire la acest lucru s-au păstrat. Există oarecari îndoieli în ceea ce privește datele bibliografice legate de celelalte două teme. Dar cei Trei Sfinți Ierarhi s-au ocupat și de aceste teme, întrucât ele erau de mare actualitate în vremea lor. Diferențierea dintre esența și energiile necreate divine s-a bucurat de un mare interes din partea Sfinților Părinți din secolul al IV-lea. Disputa dintre Sfinții Părinți și arieni cu privire la faptul că Logosul este creat sau necreat era într-o strânsă legătură cu tema referitoare la diferențierea dintre esență și energii.

Atât ortodocșii, cât și arienii, erau de acord cu faptul că Dumnezeu își cunoaște propria esență și că natura divină îi aparține doar Lui.

Diferența rezidă în faptul că în timp ce arienii credeau că Logosul nu cunoaște esența Tatălui și, de aceea, este creat, Sfinții Părinți afirmă că Logosul cunoaște esența Tatălui, care îi este Lui proprie și în acest fel, El este necreat. Eunomienii afirmă că atât Cuvântul, cât și persoana umană cunosc esența lui Dumnezeu și, deci, Cuvântul nu este necreat.

Întrucât ortodocșii și arienii susțineau ideea că ființele create nu pot cunoaște esența Dumnezeirii, dar îi cunosc energiile, eunomienii proclamă ideea că întrucât esența necreată este identică cu energiile necreate, oricine o cunoaște pe una, o poate cunoaște și pe cealaltă⁷. Din toate cele de mai sus se observă faptul că diferențierea dintre esența și energiile necreate divine a reprezentat o preocupare din începuturi a Bisericii. Așadar, faptul că Dumnezeu are atât esență, cât și energii sunt predanii nu numai ale Sfintei Scripturi, ale Sfinților Părinți, dar și ale ereticilor, precum Paul de Samosata, arienii și nestorienii. Toți aceștieretici susțineau că Dumnezeu se înrudește cu ființele create numai prin voință sau prin energii, și nu prin fire. Arienii susțineau ideea că Dumnezeu se înrudește cu Logosul ipostatic nu prin fire, ci prin voință și, de aceea, Logosul este creat. Paul de Samosata și nestorienii proclamau ideea că în Hristos, Dumnezeu se unea pe Sine cu omul nu prin fire, ci prin bunăvoința Sa. În opoziție cu aceste erezii, Sfinții Părinți ne învață că Dumnezeu Tatăl naște pe Fiul și porcede pe Sfântul Duh prin fire și nu prin voință.

Sfânta Treime crează toate ființele create prin voință proprie din nimic și se înrudește cu ele prin voință. În Hristos, Logosul s-a unit ipostatic cu firea umană⁸. Am întreprins această analiză pentru a aduce lumină asupra faptului că Sfinții Părinți din secolul al IV-lea erau preocupați de diferențierea dintre esența și energiile Dumnezeirii, și, desigur, aceștia au făcut-o nu din motive de conjunctură, ci din rațiuni pastorale și soteriologice, deoarece ereticii făceau uz de filosofie pentru a denatura predațiile ortodoxe. Predaniile cu privire la esență și energii fac referiri la Dumnezeirea Logosului și la mântuirea omului.

Textul din Sfântul Vasile cel Mare la care face referiri Sfântul Grigorie Palama și anume că în timp ce esența Dumnezeirii rămâne necunoscută omului, el se poate totuși împărtăși de energiile Sale, este binecunoscut. Sfântul Vasile cel Mare scria: "Energiiile sunt felurite, dar esența este simplă. Noi spunem că îl cunoaștem pe Dumnezeu nostru prin energiile Sale, dar nu avem nici un temei să ne putem apropia de esența Sa, întrucât energiile Sale se pogoară până la noi, dar esența Sa rămâne neapropiată"⁹. Acest text este uimitor și ne arată învățăturile Sfântului Vasile cel Mare asupra temei legate de indivizibila diferențiere dintre esența și energiile Dumnezeirii. Sfântul Grigorie Teologul ne spune că omul nu poate ajunge la cunoașterea esenței lui Dumnezeu. El scrie: "Care este firea și esența Dumnezeirii nimeni n-a aflat și nici nu va afla în veac..."¹⁰. Făcând referire la experiența sa duhovnicească, Sfântul Grigorie Teologul spune că el nu a văzut cea dintâi fire preacurată, ci pe ultima care ajunge până la noi și care se numește Slavă. Este vorba de esența și energiile Dumnezeirii. Sfântul Grigorie Teologul scrie: "...când am ridicat plivirea, de-abia am putut vedea spatele lui Dumnezeu și, privind mai atent, am văzut, nu cea dintâi și neamestecată Fire, cunoscută doar de Sine, de Sfânta Treime, adică nu Acea care sălășluiește înlăuntrul celui dintâi vâl și este tăinuită de către Heruvimi, ci doar acea Fire care mai apoi ajunge până la noi. Iar Acea este, după câte am aflat, Slava..."¹¹.

Și Sfântul Ioan Hrisostom vorbește în lucrările sale de faptul că omul se împărtășește din energiile necreate ale Dumnezeirii, necunoscându-I însă esența. El dezvoltă aceste teme, mai ales, în splendidele sale omilii referitoare la imposibilitatea înțelegerii Dumnezeirii. Voi cita două pasaje.

Înțelegând cuvintele Sfântului Apostol Pavel: "cunoaștem în parte" și referindu-se la eretici care afirmă că "el vorbește aici nu de esență, ci de energiile sale", el acceptă diferențierea dintre esență și energii, spunând: "căci dacă energiile sale oferite nouă ne sunt necunoscute, cu atât mai mult El însuși".

Aici, Sfântul Ioan Hrisostom încearcă să dovedească faptul că darurile, energiile Dumnezeirii sunt de natură divină și nu independente de Dumnezeu"¹². Interpretând pasajul proorocului Isaia: "L-am văzut pe

Domnul", el spune: "Să nu credeți cumva că el a văzut esența Sa, ci bunăvoința Sa către noi, și aceasta încă și mai vag decât o văd puterile cele nevăzute, întrucât nu putea să vadă ceea ce văd Heruvimii"¹³.

Dar și modul de viață isihast, adică felul în care omul își curățește inima de patimi și ajunge la vederea lui Dumnezeu, a fost, de asemenea, analizat de către cei Trei Ierarhi, care sunt purtători ai Sfintei Tradiții Ortodoxe. Voi cita câteva pasaje ilustrative, întrucât nu intenționez să întreprind o analiză completă a acestor teme cuprinse în învățăturile celor Trei Sfinți Ierarhi.

După Sfântul Vasile cel Mare, mintea care este strând legată de suflet este o putere firească a sufletului și nu un instrument aflat în latura inteligentă a sufletului... Și precum vederea trupească aparține ochiului, la fel și "vederea lăuntrică a sufletului este mintea"¹⁴. Când omul a închis ochiul sufletului, se întunecă, vreme în care putem vorbi de întunecarea minții și de împietrirea inimii persoanei umane. "Întrucât, de la început și după voia lor aceștia și-au închis ochiul sufletului, temându-se de suferință așa cum David a acceptat-o și care spune în Psalmul 12, 3: "... luminează ochii mei, ca nu cumva să adorm într-o moarte..."¹⁵. Mintea trebuie să revină înlăuntrul sufletului din răspândirea ei înafară și omul poate să facă aceasta, indiferent de lucrarea pe care o împlinește. Adevăratul filosof este cel care cu trupul este la locul său de muncă, iar în adâncul sufletului său "chiar dacă se află în piață, pe câmp sau în mijlocul mulțimii de oameni, se află ca într-o mănăstire, cu mintea concentrată în sine și meditând la cele ce îi sunt de folos"¹⁶.

Este binecunoscut textul în care Sfântul Vasile cel Mare vorbește de adunarea minții în sine și înălțarea ei la Dumnezeu. Și acesta a fost citat de Sfântul Grigorie Palama. Sfântul Vasile spune că omul a cărui minte nu este răspândită către lucrurile dinafară, nici în lume prin intermediul simțurilor "se retrage în sine și din propria sa voie se înalță către contemplarea lui Dumnezeu". Atunci el este iluminat dinafară și dinlăuntru de frumusețea Dumnezeirii și "uită chiar de sine însuși"¹⁷. În lucrările sale există numeroase locuri care fac referiri la vederea Dumnezeirii. Sfântul Grigorie Teologul face o diferențiere între minte și cuvânt, precum și între minte și simțuri. El spune: "Cum se face oare că mintea este atât circumscrisă, dar și nelimitată,

sălășluind înlăuntrul nostru, și totuși hoinărind prin univers cu o curgere și o mișcare iute?¹⁸

Cum se face că este atât de receptivă, dar și împărtășind cuvântul, și trece prin aer și intră în toate lucrurile? Cum de pătrunde în simțuri și apoi se desparte de ele?" Într-una din omiliile sale el își exprimă dorința de a pleca în pustie, pentru deplina liniștire a sufletului și trupului, pentru a-și aduna mintea în sine, scoțând o dinlăuntrul simțurilor, pentru a putea vorbi cu Dumnezeu fără prihană și pentru a putea deveni o oglindă neprihănită a dumnezeieștilor lucruri", precum și pentru a fi iluminat curat de razele Duhului¹⁹. Este, de asemenea, binecunoscut faptul că Sfântul Grigorie Teologul vorbește limpede în lucrările sale despre curăția inimii și iluminarea minții, care sunt totuna cu vindecarea sufletului omenesc și reprezintă adevăratul fundament al teologiei ortodoxe. Teologia nu poate fi practică de oricine, ci de "cei ce au fost cercetați și dovediți că L-au cunoscut pe Dumnezeu și care mai înainte și-au curățit sufletul și trupul sau măcar se află pe calea curățirii lor". Ca atare, teologia este pentru cei a căror forță conducătoare, mintea, nu este tulburată de griji sau de năluciri. Printre altele, trebuie să examinăm și rugăciunea neîncetată despre care el spune: "Amintirea de Dumnezeu este mai importantă chiar decât respirația"²¹.

Sfântul Ioan Gură de Aur prezintă lucrurile în aceeași manieră dar, atunci când vorbește într-un cadru restrâns și își împlinește lucrarea pastorală, omiliile sale au un caracter mai social. Analizând omiliile Sfântului Ioan Gură de Aur observăm că ele prezintă două aspecte. Primul este acela al teologului și părintelui neptic, iar celălalt este cel al omului care vorbește despre lucruri sfinte într-o manieră simplă pentru a putea fi înțeles, în orice caz, înlăuntrul simplității cuvintelor se ascunde o teologie înaltă. Într-una din omiliile sale, Sfântul Ioan Gură de Aur face referiri la minte, pe care trebuie s-o curățim și s-o încununăm cu Harul lui Dumnezeu. Altminteri, aducem mintea cea stăpână în lațul patimilor iraționale. "Deci, și voi, înveșmântați-vă trupul în haine modeste, dar înveșmântați-vă mintea în purpură împărătească și puneți-i deasupra o coroană, așezând-o într-un car înalt și luminat. Dar voi faceți exact contrariul, umblând prin toate locurile orașului, dar făcând și mintea să pătimească prin aservirea ei la patimile cele crude.

Nu vă amintiți că ați fost poftiți la o nuntă și, cu adevărat, la nunta cea dumnezeiască?"²² Mai sunt și alte pasaje minunate în opera Sfântului Ioan Gură de Aur în care el vorbește despre rugăciune, mai ales, despre rugăciunea minții, dar nu le mai citez pentru că nu vreau să mai lungesc subiectul. Nu a fost în intenția mea să explic învățăturile celor Trei Sfinți Ierarhi cu privire la viața isi-hastă, ci am vrut să prezint adevărul că Sfântul Grigorie Palama, vorbind despre esența și energiile Dumnezeirii, despre întoarcerea minții în inimă, curățirea, iluminarea și îndumnezeirea persoanei umane, nu și-a creat propria sa teologie și școală teologică, ci a exprimat Sfânta Tradiție a Bisericii, așa cum au experiat-o toți Sfinții Părinți, și, mai ales, pe cea a celor Trei mari luminători ai Dumnezeirii în Trei Sori, Sfântul Vasile cel Mare, Sfântul Grigorie Teologul și Sfântul Ioan Hrisostom.

Sfântul Grigorie, iluminat de Duhul Sfânt, a prezentat aceste adevăruri într-un mod mai analitic, pentru că așa îi cerea situația existentă în vremea sa, întrucât antiisihastăii fuseseră cuprinși de o nebunie demonică împotriva acestor afirmații dogmatice. Cred că întreaga tradiție isihastă vie pe care Sfântul Grigorie a experiat-o în Sfântul Munte l-au ajutat în dezvoltarea tezelor sale dogmatice ortodoxe cu o mare și exemplară competență. Iată de ce consider drept un lucru esențial adevărarea tuturor învățăturilor Sfântului Grigorie în cadrul vieții și practicii duhovnicești aghiorite.

2. CEI PATRU SFINȚI IERARHI ȘI TEOLOGI ÎN TRADIȚIA BISERICII

În conștiința Bisericii, Sfântul aghiorit Grigorie Palama este alăturat celor Trei Sfinți Ierarhi și celor trei teologi, formându-se astfel patrulaterul teologiei ortodoxe.

Vom observa acest adevăr atât în iconografie, cât și în imno-grafie. În Sfânta Mănăstire a Marii Lavre, acolo unde Sfântul Grigorie a trăit ca monah o vreme, el este alăturat celor Trei Sfinți Ierarhi în absida Sfântului Altar. Aflăm același lucru și în Sfânta Mănăstire Vlatadon, fondată la jumătatea secolului al XIV-lea de către Mitropolitul Tesalonicului, Dorotei Vlatti și fratele său Marcu, care erau ucenici ai Sfântului Grigorie Palama. Pe ușa paraclisului acestei Sfinte Mănăstiri, Sfântul Grigorie este pictat împreună cu cei Trei Sfinți

Ierarhi, Sfântul Vasile cel Mare, Sfântul Grigorie Teologul și Sfântul Ioan Hrisostom. Pe bolta capelei sudice a Bisericii principale a Sfintei Mănăstiri, în patru triunghiuri sferice, el este pictat împreună cu ceilalți teologi ai Bisericii: Sfântul Ioan Teologul, Sfântul Grigorie Teologul și Sfântul Simeon Noul Teolog. De aceea, în iconografie Sfântul Grigorie apare ca al patrulea ierarh și teolog²³. Dar și în imnografie el apare cu cei Trei mari Ierarhi și Luminători ai Dumnezeirii celei în Trei Sori Slăvită. Sfântul Filotei Kokkinos, care a compus slujba dumnezeiască pentru Sfânt, 1-a alăturat și 1-a slăvit pe Sfântul Grigorie împreună cu cei Trei Ierarhi. Sfântul Grigorie Palama este caracterizat ca fiind de un singur duh și mergând pe aceeași cale cu cei trei teologi, al căror număr acum s-a îmbogățit cu un al patrulea teolog, care are aceeași fire și aceeași trăire duhovnicească ca și ei. Voi da un exemplu din slujba vecerniei de dinaintea celei de-a doua Duminici a Sfântului și Marelui Post, în care este prăznuit Sfântul Grigorie Palama.

Irmos: Carul lui Faraon

Părinte, dăruiește-mi Harul, ca prin Tine,
cel în Treime slăvit, să-Ți aduc laude în imne
în deplin acord și armonie
a celor trei teologi,
și acum și prin Harul cu care Tu,
l-ai binecuvântat și pe Ierarhul Tău Grigorie,
ca împreună să-Ți aducă laude.
Ca teologi și înțelepți,
Predicatori și sfinți scriitori
și treime de dumnezeiești vestitori
ai sfintelor imne și dogme;
acum îl avem și pe ilustrul imnograf
de un fast renume
cântându-Ți imne închinat Ție.
Păstrător al legilor prieteniei
și al căilor de Sus, de Hristos purtător,
în mijlocul vostru, așa cum S-a prezis,

acum v-ați îmbogățit și cu al patrulea,
de aceeași fire și trăire ca și voi.
Să-i lăudăm în sfinte cântări
pe-acei vestitori, trâmbițe ale Treimii Sfinte,
și ale Sfintei Teologii: Vasile, Grigorie și Ioan cel Mare,
dimpreună cu Grigorie, care a fost insuflat ca ei
de Harul Sfântului Duh"²⁴.

Conștiința Bisericii îl consideră pe Sfântul Grigorie Palama, Sfântul nostru aghiorit, drept un mare Părinte al Bisericii, un dascăl nerătăcitor și îl alătură celor Trei Sfinți Ierarhi și celor trei mari teologi ai Bisericii. Denumirea de teolog ce i-a fost atribuită, l-au adus alături de marii Sfinți ai Bisericii noastre. Sfântul Grigorie este cu adevărat "un apărător de neînvins al teologilor". Dar și în cadru sinodal, Biserica i-a atribuit merite unanime, considerându-l drept părinte, dascăl și teolog nerătăcitor. Tomul sinodal din 1347 face referiri la acest mare sfânt aghiorit, afirmând următoarele: "Dar și dacă cumva s-ar afla cineva care să gândească, să afirme ori să scrie împotriva prea vrednicului ieromonah Grigorie Palama și a monahilor de un gând cu el, sau împotriva sfinților teologi și a acestei Biserici, votăm împotriva lui pentru toate aceste lucruri «și îl punem sub anatemă, fie că face parte din ierarhia Bisericii sau din rândul laicatului. Adesea l-am apreciat pe acest prea vrednic ieromonah Grigorie Palama și pe monahii cei de un gând cu el. Ei nici nu scriu și nici nu gândesc ceva care să fie diferit de dumnezeieștile cuvinte, pe care le-au analizat și înțeles corect. Iar ei proslăvesc dumnezeieștile slove, sau, mai bine spus, credința și tradiția noastră sub toate aspectele, apărându-le atât ei, cât și Biserica lui Hristos împotriva a ceea ce și Sfântul Sinod precedent le-a considerat drept sofisme. Iar noi îi declarăm a fi vrednici de crezare apărători ai Bisericii și ai credinței sale, ai celorlalți apărători și ajutoare de mai înainte ale Bisericii". Acest text sinodal consacră cele trei adevăruri pe care toți creștinii trebuie să le admită.

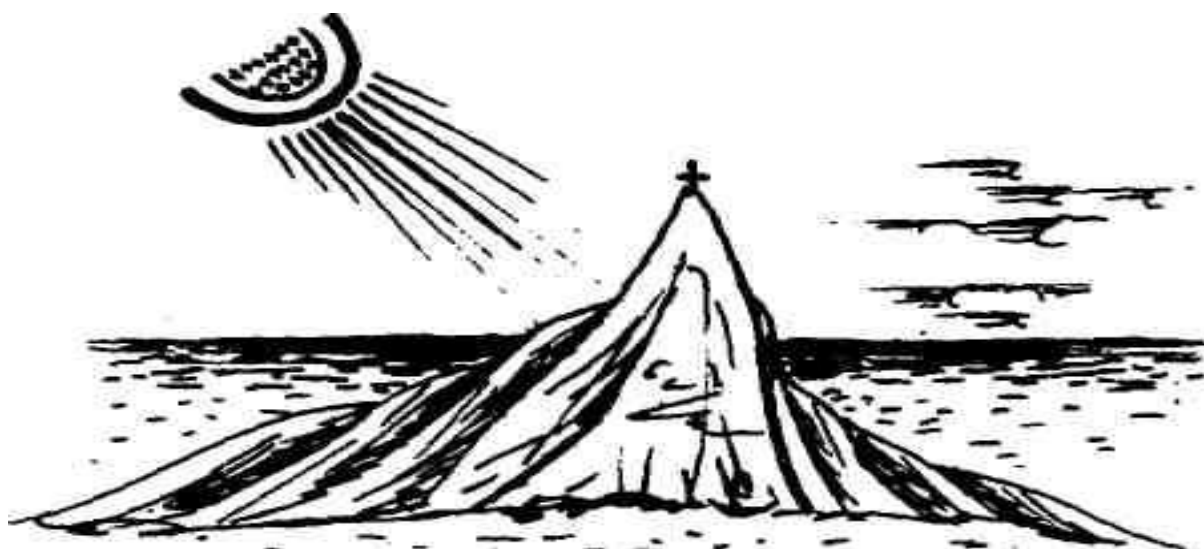
Mai întâi, Sfântul Grigorie Palama se distinge ca un dascăl simplu și sigur al Bisericii. Mai apoi, învățăturile Sfântului Grigorie cu privire la diferențierea dintre esență și energii, despre participarea persoanei umane la

energiile necreate ale lui Dumnezeu și cu privire la modul de viață isihast reprezintă înseși predaniile Bisericii și un îndreptar de viață sfințitoare.

În al treilea rând, oricine îl neagă și îl subvaluează pe Sfântul Grigorie Palama, precum și viața isihastă pe care a experiat-o și a predat-o și altora ca model de vârf al Ortodoxiei, să fie anatemizat și alungat din cadrul Bisericii Ortodoxe.

Toate aceste lucruri exprimă marea importanță a Sfântului Grigorie, dar și a Sfântului Munte, care a păstrat nealterată tradiția isihastă până în zilele noastre. Această tradiție isihastă reprezintă cea mai mare comoară a Sfântului Munte, o nădejde pentru lume și un model de viață adevărată pentru creștini.

Negarea Sfântului Munte și a tradiției isihaste reprezintă, de fapt, o negare a Sfintei Tradiții Ortodoxe și o părăsire a "Uneia Sfinte, sobornicești și apostolice Biserici".

ÎN LOC DE EPILOG

Versuri în cinstea Sfântului Grigorie Palama

Cu ce cântări de laude vom cinsti pe ierarhul? Trâmbița teologiei, gura cea insuflată de focul darului, cinstitul locaș al Duhului, stâlpul Bisericii cel neclintit, bucuria cea mare a lumii, râul înțelepciunii, sfeșnicul luminii, steaua cea luminoasă, care luminează făptura.

Cu ce flori de laude vom încununa pe ierarhul? Pe apărătorul adevăratei evlavii și potrivnicul nelegiurii, pe ocrotitorul cel călduros al credinței, pe marele conducător și învățător; lira cea plină de bun sunet a Duhului, limba cea strălucitoare ca aurul, izvorul care izvorăște ape de vindecări credincioșilor; pe marele și minunatul Grigorie.

Cu ce buze, noi pământenii, vom lăuda pe ierarhul? Pe învățătorul Bisericii, pe vestitorul dumnezeieștii lumini, pe cunoscătorul tainei celei cerești a Treimii, podoaba cea mare a monahilor; pe cel ce a strălucit cu fapta și cu gândirea la cele de sus; lauda Tesalonicului, care are în ceruri pe

cel din aceeași cetate, pe izvorâtorul de mir, dumnezeiescul și preaminunatul Dimitrie¹.

Condac:

Pe tine, organul înțelepciunii, cel sfințit și dumnezeiesc, trâmbița cuvântării de Dumnezeu cea strălucită, cu un glas te laudăm,, Grigorie de Dumnezeu grăitorule. Ci, cel ce stai ca o minte înaintea Minții celei dintâi, către Dânsul îndreptează mintea noastră, Părinte Grigorie, ca să strigăm ție: Bucură-te, propovăduitorule al harului².

Imn de slavoslovie către Sfântul Grigorie

Bucură-te, lauda Părinților, gura teologilor, sălășluirea tăcerii, casa înțelepciunii, căpetenia învățătorilor, adâncul cuvântului. Bucură-te, organul lucrării, înălțimea gândirii la cele de sus. Bucură-te, tămăduitorule al bolilor omenești. Bucură-te, locașul Duhului, viu fiind și după moarte părinte³.

GLOSAR

Aghiorit: persoană a cărei viață ascetică se petrece în Sfântul Munte. Vine de la cuvintele "aghios" - sfânt și "oros" -munte. Muntele Athos mai este denumit și Sfântul Munte.

Condac: imn liturgic.

Frontisterion: un loc anume pentru învățarea și practicarea isihasmului (schit)

Galata: un cartier al Constantinopolului

Gerondas: un titlu de noblețe și demnitate duhovnicească (avva), acordat unui monah în vârstă. Provine de la termenul "geron" - bătrân. În tradiția monahală rusă există cuvântul "stareț", iar în limba română "avva".

Isihia, isihasm, isihast: isihia înseamnă liniște, tăcere. Isihasm înseamnă practicarea liniștirii, tăcerii lăuntrice în prezența lui Dumnezeu. Cei ce practică isihasmul sunt numiți isihasți.

Irmos: în cadrul slujbei Utreniei, este o strofă, model de urmat în cântările Utreniei de toți cei de la strană. Irmos - serie.

Monydrion: așezământ monahal, "idrysis" - așezământ.

Nepsis: trezvie a unei minți pline de sobrietate, caracteristică vieții ascetice. Se traduce prin "trezvia minții". Adjectivul este cuvântul "neptic".

Nous: "ochiul inimii". Vezi explicația dată de Sfântul Vasile cel Mare în capitolul 13. Adjectivul derivat este "noetic" (grec. "noeros").

Panagia: Preasfânta, nume folosit pentru Maica Domnului.

Stichiron: o strofă inserată printre versurile psalmilor. "Stichoi" - versuri.

Theotokos: Maica Domnului. Literar, înseamnă Născătoare de Dumnezeu.

BIBLIOGRAFIE

Aggelopoulou, Athanasios: Nikolaos Kabasilas, o Chamaetos, biographika problimata. Intr-un volum închinat memoriei lui Nicolae Cabasila, ed. I.M. Thessalonikis.

Arsenie, Capadocianul: Mănăstirea Sfântului Evanghelist Ioan Teologul, Souroti, Thessaloniki, 1975.

Varsanufie și Ioan: Răspunsuri la întrebări. Text grecesc, editat de Sfântul Nicodim Aghioritul. Vas. Rigopoulou, Thessaloniki 1974.

Vasile cel Mare: Lucrări ascetice. FC voi. 9, 1962. Ascetica. EPE voi. 8 și 9 Scrisori. LCL voi. 1, 1926. Scrisori. EPE 1.

Hristou Panagiotis: To agion oros. Epopteia, Atena 1987. Theologika meletimata, niptika Kai isychastika 3, PIPM, Thessaloniki 1975.

ed.: Enciclopedia religiei și eticii (grec). To mystirio tou Theou. PIPM, Thessaloniki 1983

Hrisostom: Omilii despre Evanghelia Sfântului Matei. NPNF voi. 10, retipărit 1991.

Dorotei monahul: To Agion Oros, voi. 1 Tertios, Katerini.

Grigorie Palama: Omilii. EPE voi. 9-11. Scrisori. EPE voi. 4. Omiliai. ed. Oikonomou.

Syggrammata, ed. Pan. Hristou, voi. 1-4, Thessaloniki, 1962.

Triadele. EPE voi. 2. Triadele. SPCK Londra, 1983.

Isaac Sirul: Omilii ascetice. Mănăstirea Schimbarea la Față, Boston, Mass. 1984.

Istoria ton Ellenikon Ethnous, voi. 9. **Ioan Scărarul:** Scara Dumnezeiescului Urcuș. Faber, Londra 1959.

Ioan Damaschin: Scrieri. FC voi. 37, Catholic University of America Press, Washington, D.C., 1958.

Iosif: Ekphrasis Monachikis Empeirias. Mănăstirea Filoteu, Sfântul Munte, ed. a IV-a, 1994.

Kordatos, Yannis: Ta teleutaia chronia tis Byzantinis autokratorias. Ed. D. Mpoukoumani, Atena.

Lenten Triodion: Tradusă de Monahia Măria și Arhim. Kallistos Ware. Faber and Faber, Londra 1978.

Mantzarides, George: Methexis theou. ed. Orthod. Kypseli, Thessaloniki, 1979.

Nicodim Aghioritul: Eortodromion. Veneția, 1836. Ermeneia eis tas 14 Epistolas tou Apost. Paulou. Voi. 1, ed. Ag. Nikodimos, Atena 1971.

Filocalia: Textul integral. ET voi. 4. Faber and Faber, Londra, 1995.

Filotei Kokkinos: Bios Grigoriou Palama. EPE 70. Paterikai Ekdoseis "Grigorios o Palamas", Thessaloniki 1984.

Akolonthia tou en agiois Patros imon Grigoriou, Archiepiskopou Thessalonikis tou Palama. Athos, Peiraias 1978.

Rantosavlievits, Artemios: Taina mântuirii după Sfântul Maxim Mărturisorul, Atena 1975 (în limba greacă).

Romanidis, Ioannis: Iisus Hristos - viața lumii (fototip grecesc).

Keimena Dogmatikis Kai Symbolikis theologias tis Orth.

Katholikis Ekklesias. Pournara, Thessaloniki, 1972.

Kritikos elenkhos ton epharmogon tis theologias, eis Kharistiria eis timin tou Mitropolitou Gerontos Khalkidonos Melitonos, PIPM, Thessaloniki, 1977.

Romaioi i Romioi Pateres tis Ecclesias. Pournara, Thessaloniki, 1984.

Patericul Părinților pustiei: colecția alfabetică. Mowbrays, Oxford 1975 (The sayings of the Desert Fathers).

Arhim. Sofronie (Saharov): Sfântul Siluan Atonitul. ET. Mănăstirea Sfântului Ioan Botezătorul, Essex, 1991.

Îl vom vedea așa cum este. Ibid. Essex, 1988.

Stogioglou, Georgion: I en Thessaloniki Patriarchiki Moni ton Vlatadon. PIPM, Thessaloniki 1971.

Simeon Noul Teolog: Tratate teologice și etice. SC. 122, Paris, 1966 - 1967.

Vlahos, Arhim. Hierotheos S.: I Apokalipsi tou Theou, Mănăstirea Nașterii Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu, 1987 (lb. greacă).

Ekklesiastiko phronima. Ibid. 1990 (lb. greacă).

Kairos ton poisai. Ibid. 1990 (lb. greacă).

Mitropolitul Nafpaktos Hierotheos: Bolile și vindecarea sufletului în Sfânta Tradiție Ortodoxă. Ibid. 1993.
Psihoterapia ortodoxă. Ibid. 1994.

ALTE LUCRĂRI SCRISE DE ACELAȘI AUTOR

1. *O noapte în pustia Sfântului Munte*, ed. I, 1991, retipărită în 1994, ediția a II-a în 1995, Mănăstirea Nașterii Maicii Domnului, p. 200.

Bolile și vindecarea sufletului în Sfânta Tradiție Ortodoxă, ediția I 1993, retipărită 1994, 1997, p. 202, Mănăstirea Nașterii Maicii Domnului.

Spiritualitatea Ortodoxă, ed. I 1994, retipărită 1996, Mănăstirea Nașterii Maicii Domnului, p. 112.

Psihoterapia Ortodoxă, ed. I 1994, retipărită în 1995, 1997, Mănăstirea Nașterii Maicii Domnului, p. 372.

Viața după moarte, Mănăstirea Nașterii Maicii Domnului 1996, p. 392.

Mia vradia stin erimo ton agiou Orous, edițiile A 1978, B 1979, G 1982, D 1984, E 1985, ET 1986, Z 1987, H 1989, T 1990, 1 1992, IA 1993, IB 1994, IG 1995, ID 1997, Mănăstirea Nașterii Maicii Domnului.

Osmi Gnoseos, edițiile "Tertios", Katerini 1985.

Martiria zois, 1985.

To Mistirion tis paedias tou Theou, edițiile A 1985, B 1987, G 1991, Mănăstirea Nașterii Maicii Domnului.

10. Paraklitika, edițiile "Tertios", Katerini 1986.

11. Orthodoxi Psychoterapia (Pateriki therapeutiki agogi), edițiile A 1986, B 1987, G 1989, D 1992, E 1995, Mănăstirea Nașterii Maicii Domnului.

Piotita zois, edițiile A 1987, B 1989, Mănăstirea Nașterii Maicii Domnului.

Apokalipsi tou Theou, edițiile A 1987, B 1992, G 1996, Mănăstirea Nașterii Maicii Domnului.

Therapeutiki agogi, edițiile A 1987, B 1989, G 1993 D1997, Mănăstirea Nașterii Maicii Domnului.

Sizitisis gia tin Orthodoxi Psychoterapia, edițiile A 1988, B 1992, Mănăstirea Nașterii Maicii Domnului.

Psychiki asthenia Kai igia, edițiile A 1989, B 1991, G 1995, Mănăstirea Nașterii Maicii Domnului.

Anatolika I, edițiile A 1989, B 1993, Mănăstirea Nașterii Maicii Domnului.

Keros ton piisai, Mănăstirea Nașterii Maicii Domnului, 1990.

To politevma tou Stavro, edițiile A 1990, B 1992, Mănăstirea Nașterii Maicii Domnului.

Ecclesiastiko fronima, edițiile A 1990, B 1993, Mănăstirea Nașterii Maicii Domnului.

Prosopo Kai Eleftheria, Mănăstirea Nașterii Maicii Domnului, 1991.

O Vlepon, edițiile A 1991, B 1992, Mănăstirea Nașterii Maicii Domnului.

Orthodoxos Kai ditikos tropos zois, edițiile A 1992, B 1994, Mănăstirea Nașterii Maicii Domnului.

Mikra isodos stin Orthodoxi pnevmatikotita, Atena 1992.

O Agios Grigorios o Palamas os Agioritis, edițiile A 1992, B 1996, Mănăstirea Nașterii Maicii Domnului.

Katichisi Kai Baptisi ton enilikon, Atena 1993.

Romeoi se Anatoli kai Disi, Mănăstirea Nașterii Maicii Domnului, 1993.

28. Paremvasis stin synchroni Kinonoia A, Mănăstirea Nașterii Maicii Domnului, 1994.

29. Paremvasis stin synchroni Kinonoia B, Mănăstirea Nașterii Maicii Domnului, 1994.

30. AIDS, enas tropos zois, 1994.

31. To prosopo stin Orthodoxi Paradosi, edițiile A 1994, B 1997, Mănăstirea Nașterii Maicii Domnului.

32. Eoptiki Katichisi, Mănăstirea Nașterii Maicii Domnului, 1994.

33.1 zoi meta ton thanato, edițiile A 1994, B 1995, G 1996, D 1997, Mănăstirea Nașterii Maicii Domnului.

34. I Despotikes eortes, Mănăstirea Nașterii Maicii Domnului, 1995.

35. Iparxiaki psychologia kai Orthodoxi Psychoterapia, Mănăstirea Nașterii Maicii Domnului, 1995.

36. Osoi pistoi, Mănăstirea Nașterii Maicii Domnului, 1996.

37. Gennima kai thremma Romeoi, Mănăstirea Nașterii Maicii Domnului,

1996.

38. Entefxis kai synentefxis, Mănăstirea Nașterii Maicii Domnului, 1997.

39. Procesul de secularizare în Biserică, teologia și activitatea pastorală "Adevărul", 11, 29 Mai - 5 iunie 1994, Australia de Vest și "Viața în Hristos", revistă a Eparhiei Pensilvaniei de Est, Biserica ortodoxă din America, voi. x, No 1,2, 1994.

40. Die Atitorität in der orthodoxen Kirche (Kurzfassung der Einfiihrung fiir deutsche Theologiestudenten am 29.9.1996) eis Philia, Zeitschrjft fiir wissenschaftliche, okumenische und Kulturelle Zusammenarbeit der Griechisch - Deutschen Inițiative, 11/1996.

NOTE:

Capitolul 2 În Sfântul Munte

1. Filotei Kokkinos: Bios tou riou
Palama. EPE, p. 30

2. Ibid.

3. Ibid. p. 32

4. Ibid. p. 32-34

5. Ibid. p. 34

6. Ibid. p. 40

7. Ibid. p. 44

8. Ibid. p. 46

9. Ibid. p. 50

10. Ibid. p. 48

11. Ibid. p. 48-50

12. Ibid. p. 54

13. Ibid. p. 56

14. Ibid.

15. Ibid.

16. Ibid. p. 58

17. Ibid. p. 64

18. Ibid. p. 64-66

19. Ibid. p. 68

20. Ibid. p. 70

21. Ibid. p. 74

22. Ibid. p. 76

23. Ibid. p. 76-78

24. Ibid. p. 78

25. Ibid. p. 80-82

26. Ibid. p. 84

27. Ibid. p. 86

28. Ibid. p. 86-88

29. Ibid. p. 88

30. Ibid. p. 90

31. Ibid.

32. Ibid. p. 90-94

33. Ibid. p. 96

34. Ibid. p. 96-98

35. Ibid. p. 102

36. Ibid. p. 104

37. Ibid. p. 104-106

38. Ibid. p. 106

39. Ibid.

40. Ibid.

41. Ibid. p. 120

42. Ibid. p. 122

43. Ibid. p. 124-126

44. Ibid. p. 136

45. Ibid. p. 138-140

46. Ibid. p. 142-144

47. Ibid. p. 146

48. Ibid. p. 150

49. Ibid. p. 150-152

50. Ibid. p. 160

51. Ibid. p. 164-166

52. Ibid. p. 166

53. Ibid. p. 168-170

54. Ibid. p. 170

55. Ibid.

56. Ibid. p. 178-180

57. Ibid. p. 180-184

58. Ibid. p. 196

59. Ibid. p. 198

60. Ibid. p. 200

61. Ibid. p. 238

62. Ibid. p. 236-240

63. Ibid. p. 244

64. Ibid. p. 274-278

65. Ibid. p. 294

66. Ibid. p. 306-310

67. Ibid. p. 310-315

68. Ibid. p. 316-320

69. Ibid. p. 332-334

70. Ibid. p. 334

71. Ibid. p. 336

72. Ibid. p. 422

73. Ibid. p. 424

74. Ibid. p. 416

75. Ibid. p. 418-422

76. Ibid. p. 432-436

77. Ibid. p. 436

78. Ibid. p. 438

Capitolul 3 Cel ce a afirmat viața isihastă a Sfântul Munte

1. Grigorie Palama: Triadele

2,2,2

2.P. Hristou: To mystirio tou Theou. p. 156 f

3.Ierom. Artemie Rantosavlievits: To mystirion tis sdtirias kata ton ag Maximon ton Omologitin, p. 122

4.Despre Sfântul Botez, 37 NPNF NS voi. 7, p. 374

5.Triadele 2,2,2

6. Ioan Damaschin, Fragment din "Eliberarea de grijile lumești și isihia", PG 95, 1245

7.Varsanufie și Ioan, întrebarea 314

8.Scara, treapta 27,2

9.Grigorie Palama: Scrisoare către Varlaam. Syggrammat voi. 1, p. 259

10.Triadele 1

11.Omilia 2,13. EPE 9, p. 62

12.Omilia 2, 13-14

13.Omilia 3, 14-15

14.Omilia 53, 47.EPE 11, p. 322

15.Omilia 53, 59

16.Omilia 53, 51-52

17.Omilia 53, 52

18.Omilia 17, 6-7

19.Omilia 17,8

20.Omilia 17, 8

21.Omilia 17, 7

22.Omilia 17, 10

Capitolul 4

Primul trăitor în Sfântul Munte

1.P. Hristou: To Agion Oros, p. 40

2.Filotei Kokkinos: Bios Grigoriou Palama EPE p. 142-144

3.Ibid. p. 144

4.Ibid. p. 146

5.PG 150, 996

6.Ibid. 997

7.Ibid. 1000

8.Ibid. 1033

9.Ibid. 1005

10.Ibid. 996

11.Ibid. 997

12.Ibid. 1000

13.Ibid.

14.Hristou: To Agion Oros, p.

40

15.PG 150, 1004

16.Ibid. 1005

17.Ibid.

18.Ibid. 1009

19.Ibid.

20.Ibid. 1009 - 1012

21.Ibid. 1012

22.Ibid. 1012 - 1013

23.Ibid. 1013

24.Ibid. 1017 - 1020

25.Ibid. 1021

26.Ibid.

27.Ibid. 1025 - 1028

28.Ibid. 1024

29.Ibid. 1032

30.Ibid. 1013

31.Ibid. 1016

32.Ibid.

33.Ibid. 1015 - 1017

34.Ibid. 1017

35.Ibid. 1017 - 1021.

36.Ibid. 1024 - 1025

37.Ibid. 1028

38.Ibid.

39.Ibid. 1029

40.Ibid. 1029 - 1032

41.Ibid. 1032

42.Ibid. 1032 - 1033

43.Ibid. 1036

44.Ibid. 1033 - 1037

45.Ibid. 1023

46.Ibid. 1021

47.Ibid. 1013

48.Ibid. 1037

49.Ibid. 1032

50.Ibid. 1029

51.Ibid. 997

52.Ibid. 1040

53.Ibid.

Capitolul 5

Monahism și monahi

- Omilia 40, 23. Grigorie Palama
EPE voi. 10, p. 544
Omilia 40, 22
3. Simeon Noul Teolog.
SC 96, p.
386-388. CWS p. 93
SC 104, p. 366 - 374. CWS p.
243 -247
SC 96, p. 388. CWS p. 94
Omilia 49, 1. EPE voi. 11, p.
164
Omilia 49, 6. ibid. p. 170
Omilia 49, 8. ibid. p. 172
Ibid.
9*. Cuvântul "Romanitate" vine
de la grecescul "Romiosini", având
sen sul de popor care se identifica
cu Romanii ortodocși de la răsărit fi
de la apus și care împărtășeau
cultura elenistică și credința
ortodoxă; alt sens îl reprezintă
civilizația, modul de viață și tradițiile
creștinilor ortodocși sub păstoria
celor cinci Patriarhi. Ca atare, el
constituie fundalul comun și
elementul unificator între creștinii
din Mesopotamia până în Spania, și
din Egipt până în Britania.
P. Hristou: To Agion Oros, pp.
28 și 31 f.
Ibid. p. 145
12. Dorotei Monahul: To
Agion
Oros, voi. I, p. 38-42
13. Ibid. p. 64
14. Filotei Kokkinos: Bios
Grigoriou Palama. p. 78 - 80
15. Hristou: op. cit. p. 164
16. Ibid.
17. Ibid. p. 167
18. Ibid. p. 167 - 175
19. Filotei Kokkinos: Bios
Grigoriou Palama EPE, p. 148
20. Ibid. p. 150
21. Ibid.
22. Ibid. p. 152 - 154
23. Ibid. p. 154

24. Ibid. p. 154-156
25. Grigorie Palama: Omilia 40,
22.
EPE 10, p. 542
Triadele 1,3,46
Omilia 40, 23
Omilia 53, 5
Omilia 40, 23
Triadele 2, 2, 20
Omilia 42, 7
Omilia 42, 7
Triadele 1, 1, 12
Omilia 40, 23
Omilia 40, 22
Omilia 40, 26
Omilia 40, 23
Triadele 2, 1,35
Triadele 2, 2, 2
Triadele 2, 1, 34
Triadele 1,3,46
Triadele 3, 1, 15
Triadele 1, 2, întrebare 3
Triadele 1, 3, 2
Omilia 50, 12, 13, EPE 11, p.
208 - 210
Omilia 40, 23
Omilia 40, 20

Capitolul 6

Postul, privegherea, rugăciunea

1. Omilia 5,12 EPE voi. 9, p.
152-154
2. Omilia 12, 10
3. Omilia 9, 8
4. Omilia 7, 2-5
5. Omilia 6, 17
6. Omilia 7, 5
7. Omilia 7, 11
8. Omilia 6, 10-11
9. Omilia 9, 8-9

Omilia 9, 3-7
Omilia 7, 12
Omilia 6, 11-12
Omilia 6, 6
Omilia 12, 2
Omilia 6, 14-17

- Omilia 9, 10
 Omilia 9, 7
 Omilia 9, 7
 Omilia 7, 13
 Omilia 7, 10
 21.Omilia 9, 11
 22.Omilia 9, 13
 23.Ibid.
 24.Ioan Hrisostom: Omilia 50:
 Despre Sfântul Matei. NPNF voi.
 10, p. 310
 25.Isaac Şirul: Omilia 37, p.
 171
 26.Ibid. Omilia 65, p. 320
 27.Ibid. Omilia 37, p. 170
 28.Ibid. Omilia 20, p. 101
 29.Ibid. p. 103
 30.Ibid.
 31.Ibid. p. 101
 32.Vasile cel Mare: Epistola către
 prietenul său Grigorie. EPE 1, p. 72
 33.Patericul Părinţilor pustiei, p.
 9,14.
 34.Ioan Scărarul: Treapta 20.
 CWS p. 196
 35. Filotei Kokkinos: Bios
 Grigo-
 riou Palama. p. 86-88
 36.Ibid. p.104-106
 37.Ibid. p. 118-120
 38.Ibid. p.138-140
 39.Filocalia voi. IV. ET p. 204-
 206
 40.Grigorie Palama: Triadele
 1,2, a II-a întrebare
 41.Triadele 1,2, 1
 42.Ibid.
 43.Triadele 1, 2, 2
 44.Triadele 1,2, 3
 45.Triadele 1,2,4
 46.Triadele 1, 2, 5
 47.Triadele 1,2,5-6
 48.Triadele 1,2, 7
 49.Triadele 1, 2, 8
 50.Triadele 1, 2, 9
 51.Triadele 1,2, 11
 52.Ibid.
 53.Ibid.
 54.Ibid.
 55.Triadele 2, 2, 10
 56.Triadele 2, 2, 9
 57.Triadele 2, 2, 4
 58.Triadele 2, 2, 12
 59.Triadele 2, 2, 4
 60.Triadele 2, 2, 2
 61.Ibid.
 62.Triadele 2, 2, 4
 63.Triadele 2, 2, 3
 64.Triadele 2, 2, 4
 65.Triadele 2, 2, 5
 66.Triadele 2, 2, 6
 67.Triadele 2, 2, 7
 68.Ibid.
 69.Triadele 2, 2, 9
 70.Triadele 2, 2, 10
 71.Triadele 2, 2, 11
 72.Triadele 2, 2, 12
 73.Triadele 2, 2, 13
 74.Triadele 2, 2, 14-15
 75.Triadele 2, 2, 17
 76.Ibid.
 77.Triadele 2, 2, 17-18
 78.Triadele 2, 2, 18-19
 79.Triadele 2, 2, 19-20
 80.Triadele 2, 2, 19-21
 81.Triadele 2, 2, 21-22
 82.Triadele 2, 2, 22
 83.Triadele 2, 2, 23
 84.Ibid.
 85.Triadele 2, 2, 25
 86.Ibid.
 87.Ibid.
 88.Ibid.
 89.Ibid.
 90.Triadele 2, 2, 26
 91.Grigorei Palama, Omilia 44,9
 92.Omilia 9, 11-12
 Omilia 34, 10
 Vezi Omilia 2, 13-16
 95, j-ilotei Kokkinos: Bios
 Grigo-dotf Palama. EPE p. 112-116

Capitolul 7

Esenţa monahismului ortodox

- 1.Grigorie Palama: Către Prea

Cuvioasa Maică Xenia. Introducere la o teologie a lui Theoklitos Dionysia-tos (monahul), "Orthodox Kypseli", Tesalonic 1974, p. 9

2. Filocalia 4 (ET), p. 294
3. Ibid. p. 294-295
4. Ibid. p. 293
5. Ibid. p. 296
6. Ibid. p. 296-297
7. Ibid. p. 297-298
8. Ibid. p. 299-300
9. Ibid. p. 300-301
10. Ibid. p. 301-302
11. Ibid. p. 302
12. Ibid. p. 302-303
13. Ibid. p. 303-304
14. Ibid. p. 304
15. Ibid. p. 304-305
16. Ibid. p. 306
17. Ibid. p. 306-307
18. Ibid. p. 307
19. Ibid. p. 308
20. Ibid. p. 309
21. Ibid.
22. Ibid.
23. Ibid. p. 309-310
24. Ibid. p. 310-311
25. Ibid. p. 311
26. Ibid. p. 312
27. Ibid. p. 313
28. Ibid.
29. Ibid.
30. Ibid. p. 314
31. Ibid. p. 315
32. Ibid.
33. Ibid. p. 316
34. Ibid. p. 317-318
35. Ibid. p. 318
36. Ibid. p. 318-319
37. Ibid. p. 319
38. Ibid. p. 319-320
39. Ibid. p. 320 40." Ibid. p. 321

Ibid.
Ibid.
Ibid. p. 322
Ibid.

Capitolul 8

Învățăturile sale cu caracter social, o dimensiune a vieții monahale

1. Pan. Hristou: Enciclopedia religiei și eticii voi. 6, p. 462 (în limba graecă)
2. Ibid.
3. Istoria națiunii grecești voi. 9, p. 156 (în limba greacă)
4. Ibid. p. 157
5. Pan. Hristou: Introducere la lucrarea Sfanțului Grigorie Palama - Syggrammata, voi. 1, p. 41 (în limba greacă)
6. Pan. Hristou: Theologica Meleti-mata 3, p. 105 (în limba greacă)
7. Ioannis Romanidis: "Romaioi i Romioi Pateres tis Ecclesias", voi. 1, p. 41 (în limba greacă)
8. Ibid.
9. Pan. Hristou: Introducere la lucrarea Sfântului Grigorie Palama - Syggrammata, voi. 4, p. 20 (în limba greacă)
10. Pan. Hristou: Enciclopedia religiei și eticii, voi. 6, p. 464 (în limba greacă)
11. Pan. Hristou: To agion Oros, p. 141 (în limba greacă)
12. Ibid. p. 176
13. Istoria națiunii grecești, voi. 9, p. 159
14. Athan. Aggelopolou, p. 39-40
15. Pilotei Kokkinos: Bios Grigori-ou Palama, p. 286-288
16. Ibid. p. 290
17. Ibid. p. 290-294
18. Ibid. p. 294

19. Istoria națiunii grecești, voi. 4, p. 159 (în limba greacă)
20. Pan. Hristou: Theologika meletimata³, p. 105
21. Filotei Kokkinos: Bios Grigoriou Palama, p. 238
22. Ibid. p. 238-240
23. Ibid. p. 240
24. Grigorie Palama, EPE voi. 4, p. 468
25. Ibid. p. 472
26. Ibid.
27. Ibid. p. 474
28. Ibid. p. 518
29. Ibid. p. 520
30. Ibid. p. 474
31. Ibid. p. 476
32. Ibid. p. 476-478
33. Ibid. p. 478
34. Ibid. p. 528
35. Ibid. p. 532
36. Ibid. p. 534-536
37. Ibid. p. 480
38. Ibid. p. 524-526
39. Ibid. p. 526-528
40. Pan. Hristou: Syggrammata Sfântului Grigorie Palama. Introducere la voi. 2, p. 41
41. Ibid. p. 51 și Filotei Kokkinos: Bios Grigoriou Palama, p. 346
42. Grigorie Palama: Syggrammata, voi. 4, p. 240
43. Ibid. p. 233-234
44. Ibid. p. 238
45. Filotei Kokkinos: Bios Grigoriou Palama, p. 296-298
46. Ibid. p. 300-302
47. Ibid. p. 304-306.
48. Ibid. p. 308
49. Grigorie Palama: Omilii, ed. Oikonomou, p. 309-311 (Rugăciuni după omilia 63)
50. Filotei Kokkinos: Bios Grigoriou Palama, p. 308-310
51. Ibid. p. 310-312
52. Grigorie Palama: Omilia 1, 1-4
53. Ibid. p. 4-7
54. Ibid. p. 7
55. Ibid. p. 8
56. Ibid. p. 9 (până la sfârșit)
57. Filotei Kokkinos: Bios Grigoriou Palama, p. 312
58. Ibid. p. 318
59. Grigorie Palama: O epistolă către Biserica sa. Syggrammata voi. 4, p. 123
- Ibid. p. 124
- Ibid.
- Filotei Kokkinos: Bios Grigoriou Palama, p. 52
- Ibid. p. 160
- Ibid. p. 296
- Ibid.
- PG 90, 128
67. Yoannis Kordatos: Ultima epocă a imperiului bizantin, ed. a IV-a, Mpoukoumani, Atena, p. 37, nota 3 (în limba greacă)
68. Grigorie Palama: Omilia 44, 9
69. Ibid. p. Omilia 15, 12
70. Omilia 24, 15
71. Ibid. Omilia 54, 13
72. Ibid. Omilia 36, 4
73. Ibid. Omilia 44, 8
74. Ibid. Omilia 48, 3-4
75. Ibid. Omilia 13, 14
76. Ibid. Omilia 48, 1
77. Ibid. Omilia 45, 7
78. Ibid. Omilia 48, 7
79. Ibid. Omilia 48, 8
80. Ibid. Omilia 15, 4
81. Ibid. Omilia 15, 5
82. Ibid. Omilia 48, 12
83. Ibid. Omilia 39, 6
84. Ibid. Omilia 3, 18
85. Ibid. Omilia 44, 9
86. Ibid. Omilia 43, 9
87. Ibid. Omilia 11, 21-22

88.Omilia 39, 7
 89.Omilia 38, 12
 90.Omilia 55, 6
 91.Omilia 61, 7
 92.Omilia 62, 11
 93.Omilia 47, 1
 94.Omilia 4, 10-18
 95.Omilia 4, 18
 96.Omilia 61, 7
 97.Omilia 42, 8
 98.Omilia 41, 7
 99.Omilia 9, 7

100.Omilia 26, 4
 101.Omilia 26, 6
 102.Omilia 51, 6-7
 103.Omilia 45, 6
 104.Omilia 49, 12
 105.Ibid.
 106.Ibid. Omilia 49, 18

Capitolul 9

Apărătoarea Sfântului Munte

1.Ioan Damaschin: Credința
 Ortodoxă, Cartea 3, cap. 12
 2.Ibid. Cartea 4, cap. 16
 3.Simeon Noul Teolog: Tratat
 etice, nr. 1, cap. 12
 4.Arhim. Sofronie: Sfântul
 Siluan Atonitul, p. 392-393
 5.Ibid. p. 391
 6.Grigorie Bios Gridoriou
 Palama: Viața
 Sfântului Petru Atonitul, cap. 2, 11
 PG 150, 1005B
 7.Filotei Kokkinos: Palama, p.
 44-46
 8.Ibid. p. 48-50
 9.Ibid. p. 80-84
 10. Ibid. p. 140-142
 11. Grigorie Palama: Omilia
 42, 2
 12.Omilia 42, 4
 13.Ibid.
 14.Omilia 42, 5
 15.Omilia 42, 9
 16.Omilia 653, 4

17.Omilia 53, 47
 18.Omilia 53, 56-67
 19.Omilia 53, 53
 20.Omilia 53, 59
 21.Ibid.
 22.Omilia 14, 4
 23.Omilia 14, 8
 24.Omilia 14, 3
 25.Omilia 14, 15
 26.Omilia 18, 3
 27.Omilia 18, 7
 28.Omilia 18, 8
 29.Omilia 18, 10
 30.Omilia 18, 11
 31. Ibid.
 32. Omilia 18, 13
 33. Omilia 18, 3
 34. Ibid.
 35. Ibid.
 36. Omilia 37, 5
 37. Omilia 37, 1
 38. Omilia 37, 2
 39. Ibid.
 40. Omilia 37, 6
 41. Omilia 37, 8
 42. Omilia 37, 9
 43. Ibid.
 44. Omilia 37, 11
 45.Nicodim Aghioritul:
 Heortoidro-mion, Veneția, 1836, p.
 652, nota 1 (greaca)
 46.Grigorie Palama: Omilia 21,
 2
 47.Omilia 53, 19
 48.Omilia 53, 21
 49.Omilia 53, 6
 50.Omilia 53, 21
 51.Omilia 53, 31
 52.Omilia 53, 33
 53.Omilia 53, 62
 54.Omilia 53, 54
 55.Omilia 37, 6
 56.Omilia 53, 43
 57.Omilia 14, 8
 58.Omilia 53, 5
 59.Omilia 53, 10
 60.Omilia 53, 13
 61.Omilia 53, 15
 62.Omilia 53, 19

63.Omilia 53, 20
64.Omilia 53, 21
65.Omilia 53, 34
66.Omilia 53, 2
67.Omilia 53, 41
Omilia 37, 2

69.Omilia 53, 32
70.Omilia 53, 37
71.Omilia 53, 39
72.Omilia 53, 40
73.Omilia 53, 41
74.Omilia 53, 40

Capitolul 10 "Tomul aghioritic"

Panagiotis Hristou: Tou
Grigoriu Palama EPE 3, p. 482
Grigorie Palama EPE 4, p. 48
P. Hristou, op. cit. p. 482 f

4.Grigorie Palama EPE 3, p.
512-514
5.Ibid. p. 496-498
6.Ibid. p. 498
7.Ibid.
8.Ibid. p. 496
9.Filocalia, ET, voi. 4, p. 222

10.Ibid. p. 422-423
11.Ibid.
12.Ibid.
13.Ibid. p. 419-420
14.Ibid. p. 421-422
15.Ibid. p. 422
16.Ibid. p. 423-424
17.Ibid. p. 420
18.Ibid. p. 421
19.Ibid. p. 423
20.Ibid.
21.Ibid.
22.Ibid. p. 423-424
23.Ibid. p. 423-425
24.Ibid. p. 418
25.Ibid. p. 419
26.Ibid.

Capitolul 11 Vederea lui Dumnezeu pe munte

1. Părintele Arsenie al
Capadociei,
p. 26-28
2. Gheron Iosif: Mărturii
din viața
monahală, p. 221
3. Ibid. p. 267
4. Arhim. Sofronie
(Saharov):
Sfântul Siluan Atonitul, p. 457-
458
5. Arhim. Sofronie
(Saharov): Îl
vom vedea așa cum este, p.
184-185
6.Ibid. p. 178
7.Grigorie Palama: Triadele 1,
3,
întrebarea 3. CWS p. 31
8. Ibid. p. 32
9. Grigorie Palama: Omilia
34, 3,
EPE voi. 10, p. 358
10.Omilia 34, 6
11.Ibid.
12.Ibid.
13.Omilia 34, 4
14.Omilia 34, 8
15.Omilia 34, 11
16.Omilia 34, 13
17.Omilia 35, 15
18.Omilia 34, 7
19.Omilia 35, 11
20.Omilia 34, 14
21.Omilia 35, 10
22.Ibid.
23.Omilia 34, 10
24.Ibid.
25.Ibid.

26. Grigorie Palama. EPE voi. 2,
Triadele 1,3,31
27. Cuvinte ale Părinților pustiei
p, 188
28. Nicodim Aghioritul:
Interpretarea celor 14 epistole ale
Sfântului Apostol Pavel, voi. 1, p.
384, nota 2 (grec.)

29. Grigorie Palama: Omilia 35, 6
30. Omilia 35, 8
31. Omilia 34, 2
32. Omilia 35, 13
33. Omilia 35, 12
34. Ibid.
35. Omilia 34, 6
36. Vezi analize anterioare fn Mitropolit Nafpaktos Hierotheos: Psihoterapia ortodoxă, Mănăstirea Nașterii Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu, p. 347 ff
37. Grigorie Palama: Triadele 2, 3, 35. EPE 2, p. 478
38. Grigorie Palama: Omilia 35, 18
39. Omilia 34, 17
40. Omilia 34, 18

Capitolul 12 Teologia empirică

1. Grigorie Palama: Triadele 1, 1, 20. CWS p. 28
2. Triadele 1, 1, 11. EPE 2, p. 85
3. V. Pr. Ioannis Romanidis, introducere Ia: Grigorie Palama, Romaioi i Romioi, Pateres this Ekklisias, voi. 1, p. 94 ff
4. Ibid. p. 96-97
5. Ibid. p. 103
6. Ibid. p. 129
7. Ibid. p. 129-130
8. Enciclopedia religiei și eticii, voi. 9, p. 928 (grec.)
9. Pan. Hristou: Teologika meleti-mata, voi. 3, p. 112
10. Pr. I. Romanidis, op. cit., p. 130
11. Pan. Hristou, op. cit., p. 109
12. Pr. I. Romanidis, op. cit., p. 97

13. Pan. Hristou, op. cit., p. 112
14. Filotei Kokkinos: Bios Grigori-ou Palama EPE p. 138-140
15. Grigorie Palama: Triadele 1, 3, 47 EPE 2, p. 248
16. Grigorie Palama: Syggrammata, voi. 4, p. 231
17. Ibid. p. 233
18. Ibid. p. 275
19. Pr. I. Romanidis: Iisus Hristos -viața lumii: Fototip p. 24 (grec.)
20. Ptr. detalii vezi: Arhim. Hierotheos S. Vlachos: Kairos tou pousai, p. 168-174
21. Ptr. detalii vezi: Arhim. Hierotheos S. Vlachos: Ekklesiastiko phronima
22. Ptr. detalii vezi: Arhim. Hierotheos S. Vlachos: p. 82-86, Bolile sufletului și vindecarea lor în tradiția ortodoxă, p. 24-42
23. Ptr. detalii vezi: Arhim. Hierotheos S. Vlachos: Revelarea lui Dumnezeu, p. 99-136 (grec.)
24. Ptr. detalii vezi: Mitropolit Nafpaktos Hierotheos: Psihoterapia ortodoxă, p. 347-354

Capitolul 13

Cel de-al patrulea Ierarh și Teolog

1. Georgios Mantzarides: Methexis Theou, p. 231-232
2. Philotheos Kokkinos: Bios Gregoriou Palama, p. 290
3. Pr. I. Romanidis: Iisus Hristos, viața lumii, Fototip în trad. grec, p. 59
4. Pr. I. Romanidis: Kritikos

elenkhos ton epharmogon tis
theologias, p. 498
5Ibid. p. 507
6Vezi Grigorie Palama: EPE 2,
p.
735-736 și 739
7. Pr. I. Romanidis:
Kritikos
elenkhos... op.cit. p. 490f
8Ibid. p. 493-494
9Vasile cel Mare: Epistola
către
Amfilohie. EPEI, p. 152
Grigorie Teologul: Omilia 28,
17 NPNFns voi. 7, p. 294
Ibid. Omilia 28, 3, p. 289
12. Ioan Hrisostom: Omilia
1.
Despre ininteligibil. EPE voi.
35, p. 28-30
13. Ibid. p. 90
14. Vasile cel Mare:
învățăături
ascetice, cap. 2, EPE voi. 9 p.
418
15. Sfântul Vasile: Lucrări
ascetice,
FC voi. 9, p. 40
16. Vasile cel Mare:
învățăături
ascetice, cap. 5, EPE 9, p. 446-
448

Sfântul Vasile: Epistole;
Epistola a doua către Grigorie de
Nazianz, LCL voi. 1, p. 14
Grigorie Teologul: Omilia 28,
op. cit. p. 296
17.Ibid. Omilia 2,7 p. 206
18.Ibid. Omilia 27. 3 p. 285
19.Omilia 27, 5, p.286
22. Ioan Hrisostom: Omilia
69
despre Matei. NPNF voi. 10, p.
423
23. Georgios Mantzarides:
Methexis
Theou, p. 233, și Georgios Sto-
giopolou: Mănăstirea Patriarha
lă a Vlatadonului din Tesalonic,
p. 99 și 119ff (grec.)
24. Slujba închinată
Sfântului
Grigorie Palama, scrisă de
Filotei Kokkinos, ed. Athos,
Peiraias 1978, p. 95-97 (grec.)

În loc de epilog

1. Lenten Triodion, p. 314-315
2. Kondakion. Ibid. p. 324
3. Ibid. p. 329

FOLOSITI TEXTUL DOAR DACA AVETI CERTITUDINEA CA ESTE CONFORM CU
ORIGINALUL ROMANESC. PENTRU ACEASTA PROCURATIVA LUCRAREA DOAR
DE LA PERSOANE DE INCREDERE CARE AU VERIFICAT INTEGRITATEA
TEXTULUI, SAU DESCARCATI-O DE PE SITEUL

<http://www.logos.md>

Rugati-va pentru cei ce au trudit la realizarea
acestei versiuni digitale.
